MENELAOS LUDEMIS

NĂLUCA MARATHONULUI

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ

MENELAOS LUDEMIS

NĂLUCA MARATHONULUI

Vol. I

Traducere de *Ion Halianis*

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ

Coperta de: *Tanasis Fapas*

NĂLUCA MARATHONULUI

Pentru helleni luptînd,
Athenienii...
Mezilor cu veşminte de aur
zdrobit-au puterea.

SIMONIDES

PARTEA ÎNTÎIA

CAPITOLUL I

Soarele se grăbea să se scufunde în apele golfului Saronicos. Niște nori zdrențuiți se înălțau alene din golf. Totul era mut. Ca și cînd trăia clipa ce vine imediat după cutremur.

Doi tineri, cu picioare sprintene, suiau coasta Kitherònului pe o cărăruie rîpoasă. Erau înalți, iuți în mișcări... Umbrele lor se clătinau ciudat în după-amiaza aceea. Abia în această dimineață au lăsat în urma lor cetatea cu cele șapte porți, Theba, și au început urcușul. Cetatea, după pătimirile ei, ducea acum o viață de tihnă scump plătită. Își plecase capul în fața cotropitorului asiatic. Nu mai avea nici puterea, nici îndrăzneala să săvîrșească vitejii. Acum, plugarii ei arau, arhonții ei flecăreau — nu este greu să cîrmuiești oameni pe care nu-i mistuie pasiunea libertății. Cei doi tineri știau prea bine acest lucru. Și de aceea nu s-au oprit de loc în cetate. S-au răcorit puțin la izvorul ce susura la poalele stîncii Acropole și și-au continuat drumul.

Cine erau ? Tebanii nu i-au întrebat. După ochii și sandalele lor, mai ales după petasoșii ce purtau pe cap, se vedea limpede că sînt drumeți, și încă de departe.

— Trebuie să fie ionieni... își dădu părerea cineva ivindu-se în ușa atelierului său. Da, da, sînt ionieni. Numai ei poartă asemenea petasoși.

— Unde or fi mergînd descreierații ? întrebă vecinul de alături. Nu s-a găsit nimeni să-i întoarcă din cale ? Athena arde.

— Așa e ! Dar sînt și mulți care vor să ardă de vii.

Tinerii nu auziseră nimic din spusele lor. Da, era adevărat ; se duceau să ardă de vii. Vestea despre pieirea Atheneі trecuse peste mări și ajunsese în cetățile Ioniei, unde au izbucnit bocete sfîșietoare. Și aceasta încă înainte să se usuce lacrimile pentru Milet.

Ce s-a întîmplat oare cu acești oameni de au lăsat să fie mistuită de flăcări cea mai minunată cetate a lor ? De ce nu au alergat cu toții să o apere ?

O... Cui îi pasă de focul ce a cuprins casa altuia, cînd e în flăcări propria-i casă ? Aici, după cum se vedea, vrăjmașii porniseră parcă din toate colțurile pămîntului să distrugă Athena. Și au reușit.

Dar nu toți gîndeau la fel... Cine îi amăgise oare pe acești tineri să-și lase traiul lor tihnit acolo departe, în Ionia, și să vină spre pierzare în Attica ? Numai dragostea, dragostea lor pentru Asty, falnica cetate, care era în primejdie. Ciudat... Parcă-i fusese sortit acestui oraș scăldat în lumină să nu strălucească, ci să fie pîndit mereu de primejdii. Nu trecuseră nici zece ani de la bătălia Marathonului și o altă primejdie îl amenința. Atunci a fost Miltiades. El a evacuat capitala, a salvat-o. Acum era Themistocles. A evacuat-o, dar a pierdut-o. Nimeni și nimic n-o mai puteau salva. Zeița Athena își pierduse puterea o dată cu orașul ei. Și niște făpturi slabe și neghioabe se încumetau acum să-și amestece propriile lor flăcări cu flăcările orașului iubit Athena.

Era amiază cînd cei doi flăcăi au sosit în vîrful muntelui. De acolo se zărea golful Saronicos. Cîteva trireme grele brăzdau apele lui purpurii. O adiere încropită se ridica din grădinile înflorite ale Atticii și se amesteca de-a valma cu norii de fum ai orașului. Din stînga, îndurerat, se apleca muntele Imitos. La poalele lui zăcea moartă Athena.

Avea dreptate bietul Fassos, filozoful încercat, a cărui înțelepciune nimeni nu-și pierdea vremea să o asculte. (Aceasta, pentru că nu trîndăvea în Stoa, porticul străjuit de coloane, ca alții, ci își cîștiga pîinea muncind.) Da, avea dreptate cînd spunea : „Laudele multe sînt mai rele decît batjocurile multe. Căci de batjocuri te apără cei drepți. Însă de laude, nimeni nu te poate apăra." Cuvinte simple, nesulemenite. Dar nimeni nu stătea să le asculte, pentru că Fassos nu le vindea, ci le dăruia.

Iată că tot nu e limpede (Însă n-am fost clari). Ce i s-a întîmplat Athenei de zăcea așa zdrobită ? Îi tot dăm ocol de atîta vreme și nu spunem pe înțeles. Dar ce a pățit oare ? S-a petrecut un cutremur, ori faima ei se află în scădere ? Vai, zice omul de jos, păcatele mele ! Poate că n-am izbutit să fiu înțeles pe deplin. Ce se întîmplase în Athena de zăcea acum zdrobită ? Să fi zguduit-o oare vreun cutremur, sau poate faima ei de altădată începuse să pălească ? *Oimè,* vai de păcatele noastre, ar spune orice om simplu. Cînd își pierde faima, o cetate este doar vlăguită. Un cutremur nu o arde, o dărîmă. Athena a ars. Nu de mîna unui prieten, altminteri ar fi fost cu desăvîrșire nimicită.

Ce vremuri cumplite !... Oamenii mai tremură încă atunci cînd își aduc aminte de ele. Mezii năpădiseră Hellada ca niște talazuri întunecate. Thermopylele a căzut. Leonidas luptase și murise... Hellada fusese călcată de oștirea dușmană. Unde ar fi putut să-i oprească ? „La Istm", spuneau cei prevăzători. „La Tainaron !" strigau cei temători. „La zidurile de lemn !" țipă un „nebun", și toți îl priviră cu compătimire. Era Themistocles al lui Neocles... „Sărmanul... ziseră ei. A văzut dezastrul cetății și a înnebunit."

— Să fie ștearsă de pe fața pămîntului cetatea asta, vreți ?... le strigă Themistocles. Nu dați ascultare oamenilor răi ce vă duc la pieire !

— Vezi-ți de drum ! Vrem un conducător de oaste, nu de flotă ! La o parte vîslașii !

— La o parte plugarii ! Vrem comandant de trireme ! Nu păzitor de capre !

— Athenienii sînt buni luptători numai pe uscat ! striga Aristides.

— Dimpotrivă, sînt luptători pe mare !... urlă Themistocles.

În acest timp, perşii înaintau. Nu mai era nimic de făcut. Ca un cîntec de lebădă se auzi glasul unui bătrîn.

„Ruşine !... Sînteţi cu toţii nişte flecari", strigă el, şi şi-a acoperit ochii cu poalele lungi ale hitonului, ca să-şi ascundă lacrimile.

„O, tu, Miltiades ! strigau alţii, nemuritorule, unde eşti să mai salvezi cetatea !"

Dar mormintele nu-şi înapoiază niciodată morţii.

Iată ce se petrecea în strălucitul Asty cînd cei doi tineri au pornit din Efes. Amîndoi erau în floarea tinereţii lor. Glezne puternice, grumaji semeţi, corp subţire şi ochi de culoarea mării. Au lăsat acolo, departe în Ionia, viaţa tihnită, plăcerile vîrstei lor, porticurile şi palestrele şi plecaseră să salveze Athena, care-şi trăia agonia. Cînd au sosit, Athena pierise. Zăcea în cenuşă. Bufniţele ei sacre, nemaiavînd unde să se tînguie, plîngeau acum în copacii arşi din parcul Colonòs. Se spune că scînteile cetăţii învăpăiate ajunseseră pînă la muntele Kitheron.

Cei doi prieteni s-au aşezat pe o stîncă, să se odihnească. De zile şi nopţi întregi nu mai închiseseră ochii. Athena se întindea la picioarele lor ca o rană neagră. După ce şi-au mai tras puţin sufletul începură să coboare din nou, o dată cu amiaza. Se stîrnise o adiere sfioasă. Înserarea cobora apăsătoare.

— Unde ne-o fi masul ? întrebă cel mai tînăr. Se face noapte.

— Ai dreptate. Trebuie să găsim un loc ferit ca să înnoptăm, răspunse celălalt.

O vreme, stătură tăcuţi. Într-un tîrziu, cel tînăr din nou a rupt tăcerea :

— Văd undeva un opaiţ...

— Unde ?

— Uite, acolo jos. Îl zăreşti ? Pîlpîie o flăcăruie. Parcă ar fi un opaiţ.

— Da. Îl văd şi eu. Poate că-i vreun cîmpean care îşi încălzeşte bătrîneţile. Nu vezi cumva şi vreo căscioară acolo ?

— Parcă. Hai să mergem. Oricine ar fi, Xenios Dias ajute-l să ne dea un colţ în căsuţa lui.

Au pornit. Drumul era înclinat, desfundat de ape. De undeva, nişte cîini toropiţi de somn, treziţi de zgomotul paşilor, începură să dea de ştire muntelui că oameni străini locului îi călcaseră tărîmurile. La început s-au speriat, dar cum căscioara era aproape, dintr-o alergătură au ajuns. În adevăr, acolo înăuntru ardea ceva. Uşa era întredeschisă şi două fîşii de lumină scăpau afară. Cei doi flăcăi s-au oprit în canatul uşii şi au tuşit. Înăuntru s-a urnit ceva. Apoi, un toiag a împins uşa şi a deschis-o larg.

— Pe cine îmi trimite Dias ? întrebă un glas stins. Dar de ce mai întreb ? urmă tot el. Pe omul bun nu-l urăsc, iar de cel rău nu mă tem. În afară de viaţă n-am nimic altceva ca să-mi ia. Şi apoi, şi asta e pe sfîrşite. Poftiţi.

S-a întors cu greu încă o dată dincotro veneau glasurile oamenilor, fără să caute să-i vadă. Era un cîmpean împovărat de bătrîneţe. Şedea cu picioarele încrucişate pe un aşternut de paie şi-şi mînca urda cu pîine de orz.

— Nu vă osteniţi să mă întrebaţi cine sînt, adăugă bătrînul, vă spun eu chiar acum. Sînt moş Euhènor. Pe tatăl meu am uitat cum îl chema. Pe domniile voastre nu vă întreb cine sînteţi.

— Thàlpes al lui Lycàon, îşi rosti numele cel mai tînăr.

— Să fii sănătos...

— Pýrasos al lui Polyfètes, spuse celălalt.

— Hm... Frumoase nume ioniene ! Şi încotro mergeţi, dragi prieteni ?

— La Asty.

— *Oimè*... Unde e frumosul Asty ? Întrebaţi-o pe zeiţa Athena. Dar nu. Nici ea nu vă mai poate spune. Au ridicat-o. Întrebaţi mai bine cenuşa.

— Barbari ! Nelegiuiţi ! strigară într-un glas amîndoi.

— Perşii n-au fost niciodată altceva decît nişte barbari. După cum văd, parcă v-aţi născut abia ieri !

— Ne-am născut noi acum treizeci de ani, dar am sosit aici doar ieri !

— Şi cum de n-aţi aflat ?

— Ştim totul. Şi de bătălie... Şi de înfrîngere...

— Taci ! Cine a rostit o asemenea vorbă ?

— N-ai spus tu, cinstitule bătrîn, chiar adineauri că falnica cetate Asty e toată o cenuşă ?...

— Am spus „Cenuşă", dar nu „înfrîngere" !

— Dacă mîndrul nostru Asty a pierit, atunci unde vor lupta atenienii ?

— La „zidurile lor de lemn".

— Oh... oftară amîndoi deodată. Nu le-au fost stavilă duşmanilor zidurile de piatră, şi or să-i oprească cele de lemn ?

— Cine a oftat ? întrebă, supărat, bătrînul.

— Eu... răspunse Pýrasos. Tu crezi oare ce spui, bătrînule ?

— Cred în acela care le-a rostit. Îl ştiţi şi voi. E Themistocles al lui Neocles, adăugă el înfiorat.

Bătrînii au acest har. Cînd cred un lucru, îl cred cu toată puterea restului de viaţă care mai freamătă în ei.

— Dar... începu din nou dîndu-şi cu palma peste frunte. *Oimè*... Vai mie, eu ce mai pot să fac ? O să mă trăsnească cerurile ! Şezi, Pýrasos. Şezi şi tu, dragul meu Thàlpes. Împărţiţi-vă vatra mea. Împărţiţi-vă şi mîncarea mea. Eu... chiar de-aş prinde puteri, în van mai fac umbră pămîntului. Nu sînt în stare să-i alung pe mezi. Aşadar, primiţi ?

— Am cinat, bătrînule, răspunseră amîndoi. Şi apoi... ne şi grăbim.

— De ce ? Vă e teamă că vor birui atenienii fără voi ?

— Dimpotrivă. Ne temem să nu piară fără noi.

— Vai... vai... Şi de cînd vă mînă acest gînd, bobocilor ?

— Nu sîntem boboci !! se repezi Thàlpes.

— Nu te supăra. Pentru mine, afară de cei ce-şi duc neputincioşi povara tristă a bătrîneţii, toţi ceilalţi sînt boboci.

— Noi, aşa cum ne vezi... dădu să spună Thàlpes, dar se opri.

— Ei ! Ce-i cu voi ?

— Sîntem maratonomahi !! Dacă vrei să ştii ! Am luptat la Marathon ! Poftim, dacă vrei să ştii !

Asemenea unui bătrîn cal de război, moşneagul se săltă. Apoi se urni din culcuşul lui de paie, după care căzu la loc.

— *Oimè...* se tîngui el mîhnit. Nu mai sînt bun de nimic. Lupt cu vorbele, mă supăr cu vorbele, omor cu vorbele. Bătrîneţi serbede, lipsite de noroc... Povestim şi iar povestim întîmplările altora. Noi nu le-avem pe ale noastre. Şi pentru asta nu sîntem noi cei vinovaţi. De vină este Ares, atotputernicul în războaie, care nu ne-a ajutat. Spuneţi-mi, rogu-vă, de ce n-a fost o bătălie la Marathon şi atunci cînd eram eu tînăr ? Iată, n-a fost, n-a fost. De ce ? De ce Mnesicles, vecinul meu, a avut norocul să vină pe lume cu cincizeci de ani după mine ?· Uitaţi-vă, stă aici, mai jos. E un... adică ce să spun ? Mnesicles nu mai e om. E o jumătate de om. Da... l-a ciopîrţit războiul. Acum umblă cu un scăunel. Cealaltă jumătate i-a rămas pe cîmpul de luptă.

— Nu te mîhni, bătrînule, îl mîngîie Pýrasos. Dacă luptai la Marathon, poate că azi nu mai erai decît un pumn de cenuşă în marele Tymvos, tumulul de la Marathon.

— Era mai bine ! Aş fi stat laolaltă cu cenuşa vitejilor. N-aş fi îngropat de viu în acest „mormînt" care e lumea asta.

— N-ai pe nimeni pe lume, bătrînule ?

— Am mulţi pe lumea cealaltă. Dar am unul şi pe lumea asta. Păzea caprele noastre.

— De ce spui „păzea" ? Acum ce face ?

— I l-am dat lui Themistocles. Îi păzeşte „Zidurile de lemn".

— Şi caprele cu cine au rămas ?

— Cu noră-mea ! O femeie neînfricată, aprigă, dar stearpă. Nu dă rod. Din vina ei.

— Cum din vina ei ?

— E dihonie mare între ea şi zei. Trebuie să le fi făcut ceva ; nu ştiu ce... Dar de atunci s-au înverşunat împotriva ei şi nu dă rod. „Aşa-i trebuie — o să-mi spui. De ce s-a pus rău cu zeii ? Nu-i cu cale..." Ai dreptate. Dar şi noi avem dreptate. Mai întîi, i-am avut pe tirani pe capul nostru, îi ocăram şi ne răcoream. Acum a venit democraţia. Nu mai au trecere înjurăturile. Pe arhonte de ce să-l înjuri ? Nu-ţi place ? Îl schimbi ! Îl dai jos şi aduci altul. Acum nu ţi-a mai rămas decît să-i înjuri pe zei, care nu se schimbă. Dar şi ei ne plătesc după faptele noastre. Eu zic că n-ar trebui să-i ocărîm. Dar noră-mea nu-şi ţine gura. Îşi iese din fire şi pe urmă nu se mai poate stăpîni. Aş goni-o, însă rămîn caprele nepăscute şi moşul fără foc. Ce să fac ? Îmi astup urechile şi tac.

A mai bombănit o vreme, morfolind printre dinţi blesteme potolite împotriva nimănui. Abia într-un tîrziu şi-a ridicat capul spre oaspeţi. Era orb. Dar ai fi crezut că-i privea drept în ochi.

— Să nu credeţi că nu vă văd ! le spuse. Toţi orbii bătrîni văd. Ştiţi de ce ? Să vă spun cum s-a întîmplat. Ei s-au rugat zeilor să le dea ochi, s-au tot rugat... dar zeii nu le-au dat. Atunci, orbii, ajunşi la capătul răbdării, şi-au făcut singuri ochi. În locul ochilor au acum nările. Numai că azi nu văd prea bine, pentru că am guturai. Aşa că de ochi mi-am făcut rost. Tinereţe, însă, cine să-mi dea ? Şi în vremea asta, acolo, în vale, se pregătesc pentru victorie. Nu, nimic n-o să-l poată opri pe feciorul lui Neòcles. Biruinţa o să fie de partea lui. Şi în vreme ce o să se întîmple asta, moş Euhènor o să ducă şi el război, vai de capul lui. Blestemele şi ciorovăielile cu bătrîneţea. *Oimè !...* O să-mi ziceţi acum : „Ce tot te vaieţi, moşule ? Uite, feciorul tău mîine-poimîine s-ar putea să ia parte la o luptă mai grozavă decît cea de la Marathon." S-ar putea...

— Vezi ?

— Nu, flăcăilor ! Nu se poate !

— Adineauri ai spus că s-ar putea, cinstitule bătrîn.

— Eu am zis, eu deszic. O luptă mai mare decît cea de la Marathon n-o să mai fie niciodată !

Bătrînul stătu şi ascultă, ducîndu-şi mîinile la ureche.

— Plouă ? întrebă.

Într-adevăr. O burniţă slabă cobora şi săruta frunzele.

— Iată ! Binecuvîntate să fie muierile ! spuse bătrînul.

Tinerii nu înţeleseră.

— Muierile... Vreau să zic, zeiţele. Bunăoară, Demetra. Ea s-a rugat din tot sufletul lui Dias, s-a tot rugat, şi, cum inima lui e miloasă faţă de partea femeiască, a lăsat fulgerul deoparte şi a pus mîna pe stropitoare. Bravo ţie, Demetra ! Flăcăilor, după cum vedeţi, o să înnoptaţi la mine. Chiar dacă eu vă las să plecaţi, nu vă lasă ploaia. Dar să nu vă fie inima mîhnită. N-o să rămîneţi singuri. Am să-l chem pe Mnesicles, să vă cînte din fluier şi să vă povestească întîmplări de la bătălia Marathonului. Cu toate că el e înjumătăţit, mintea i-a rămas întreagă. De mic a umblat prin porticurile cetăţii, a ascultat retori... cît despre fluier, e neîntrecut. Şedeţi ! Şedeţi ! Dimineaţă, noră-mea o să aducă şi lapte bătut. Numai vinul o să ne lipsească. Blestemaţii de ciobani ! Toate băuturile le-au prefăcut în lapte. De asta le duhneşte trupul ca o căşărie. Cîndva, au venit pe plaiurile noastre nişte negustori din satul Dekèleia cu burdufuri pline cu vin ca să ia în schimb lapte. Oierii i-au luat la goană cu pietre şi cate. Un lucru numai nu pot să-l pricep : cum cîntă oamenii aceştia fără vin ?

— Îi vorbeşti de rău, moşule. Parcă n-ai fi cioban.

— Nici nu sînt. Şi pe urmă, îi vorbesc de rău pentru că mi-i ciudă pe ei. Pe lumea asta, să ştiţi, după armurier, cel mai bogat om din lume e ciobanul. I se sfîrşeşte brînza ? face... smîntînă. Gată laptele ? Face lapte bătut.

— Dar armurierul, cînd se sfîrşeşte războiul ?

— Iaca vorbă ! Alt război.

— Cum vine asta ? Ei fac, adică, războiul ? Armurierii ? Cei ce fac arme ?

Bătrînul şi-a îndreptat spre cei doi faţa zeflemitoare.

— Dar cine altu ? Frumoasele Elene ? Oh... s-au învechit asemenea poveşti. Nu strîmbaţi din nas. Şi eu mă strîmbam aşa cînd eram tînăr. Cîndva, a poposit în casa noastră un rapsod. Părintele meu l-a ţinut trei nopţi. Acela şi-a povestit eposurile, le-a isprăvit, şi pe urmă a început să-şi depene şi el necazurile. „Stai, i-a spus părintele. Ne-ai spus adineauri două poveşti. Povestea lui Odiseu şi a ta. Poţi să ne spui care dintre ele a fost adevărată ?“ Rapsodul şi-a scărpinat zuluful. „Care e adevărată, ai zis ? O să afli numaidecît. Care poveste am spus-o fără liră aceea-i ?“ Părintele meu l-a privit chiorîş. „A ta“, i-a spus. „Apoi, asta-i cea adevărată, a spus rapsodul. Adevărul îl spui şi fără *varvytos*, fără lăută. Minciuna însă are nevoie de puţină găteală ca s-o înghită celălalt.“

— Adică, Homer a fost un mincinos ? se supărară tinerii.

— Bag seamă că l-am jignit pe compatriotul vostru. Însă cu voia voastră a fost, ştiţi bine ; şi pe urmă... o minciună care ţine de trei sute de ani... ce fel de minciună mai e aceea ?

— Va să zică, rapsodul tău spunea minciuni nemuritoare ? întrebă Pýrasos.

— Dacă erau nemuritoare, cum pot să fie minciuni ?

— Eu nu cred cîtuşi de puţin că eşti cioban ! îi spuse Thàlpes.

— Ba să crezi, pentru că e minciună.

— Şi cum ai păzit turma, bătrînule, dacă ai fost orb ?

— Păzit ? Cînd am spus asemenea lucru ? Dar cunosc pe un orb care o păzea slujindu-se de urechi. Acest meşteşug l-a născocit singur. A pus la toate caprele clopoţei ; la unele mai mici, la altele mari. Şedea pe un bolovan şi asculta clinchetul neîntrerupt, limpede, cristalin, tremurător al clopoţeilor. Ştia care capră se îndepărtează, care se apropie, care dă buzna în livezile vecine.

— Nu cumva cînţi din fluier ? întrebă Thàlpes. Dacă da, atunci trebuie să cînţi bine.

— La vremea mea am fost un cîntăreţ bun.

— Atunci, trebuie să fii şi acum. Harul nu se învecheşte.

— Se învechesc plămînii. Fluierul cere suflare. Eu, cîtă suflare mai am, o ţin ca să-mi trag sufletul. Cînd aş sufla-o în fluier, aş muri.

— Şi carte cum ai învăţat ?

— Cînd am fost tînăr, cu ochii. Cînd am orbit, cu urechile. Dar o cerneam. Aruncam partea seacă şi o păstram pe cea sănătoasă. Aşa am agonisit ce-a fost mai bun. Cînd mi s-or isprăvi bucatele, am să zăvorăsc uşa pe dinăuntru şi n-am să las pe nimeni să intre. Lumea n-are nevoie de sporovăielile unui moşneag nătîng. Părintele meu şi-a cheltuit talanţii pe rapsozi şi flautişti.

— Dar cum de încăpea aici înăuntru atîta lume ?

— Aci înăuntru ? Aş... Aici nu încap să joace nici greierii. De unde, aveam casă în Asty. Mare, cu încăperi multe, cu peristil, cu de toate. Căscioara asta era doar pentru argaţii şi ciobanii noştri.

— Şi cum ai sărăcit aşa de rău, bătrînule ?

— Cine îl sărăceşte pe om ? Ori ăl bogat, ori ăl tiran. Tătine-meu îi avea duşmani pe amîndoi. Se înrudise şi cu Alcmeonizii... nu pentru că îi îndrăgea, ci pentru că îi ura mult pe Pisistratizi. De aceea, şi ei cînd au venit la putere şi-au... adus aminte de el...

— Nu cumva avea oarecare legături de rudenie şi cu Aristogiton ? întrebă deodată Pýrasos.

— Hm... Ai fi vrut, nu-i aşa ? Numai vezi că n-a avut. Nici cu el şi nici cu tiranicidul Armòdios. Moşul avea duşmanii lui. Îi ura cu tot sufletul pe Pisistratizi, dar nu pentru că i-ar fi făcut vreun rău. Nu. Îi ura pentru că pe vremea aceea trebuia, avea nevoie să urască pe cineva. Şi Pisistratizii erau cei mai aproape.

— Şi dumneata ?

— Îi uram şi eu, dar mai puţin, pentru că mie... mi-au făcut rău. Mi-au luat tot avutul, mi-au ars casa şi aşa m-au silit să fug în munţi, să mă fac căprar, păzesc caprele. Pe urîtul acela de Pisistratos nu l-am văzut niciodată. Cu ce ochi să-l fi văzut ? Dar

îi uram numele. Vă doresc, flăcăilor, să nu vă blesteme zeii să urîți un om pe care nu-l vedeți. Un frate de-al meu a fost mai norocos. L-a văzut pe feciorul lui Pisistratos, Iparhos, în ziua cînd l-au omorît. Au venit să mă vestească. „Hei, ce faci tu acolo ? îmi zic ei. Nu te bucuri ?" „Nu, zic eu. Nu mă bucur de loc. Capetele nu-s pătrate, sînt rotunde și se rostogolesc. Cînd cade unul, se duce de-a rostogolul și nimerește altul. Iparhos n-avea numai dușmani, el avea și prieteni. De mîine, toți prietenii lui or să ne vîneze nouă capetele..." Nu i-am spus bine ?

— De !... Știu eu ?... făcu Thàlpes. Poate Pýrasos să-ți dea dreptate. Dar eu nu sînt de aceeași părere cu tine.

— Nici eu, spuse Pýrasos. Eu cred așa că, cu cît stă mai bine capul unui tiran pe umerii lui, cu atît se clatină capetele celorlalți. La noi, în cetatea noastră n-avem tirani. Însă știm bine ce e un tiran. Pînă și Calicràtes din Samos, pe care îl lăudam așa de mult, poate să nu fi fost urît de toți, dar n-a fost iubit de nimeni. Cine îi iubește pe tirani ?

— Lingușitorii.

— Lingușitorii laudă, nu iubesc.

Bătrînul a pipăit la întîmplare, a găsit umărul lui Pýrasos și l-a bătut ușor.

— Hei, flăcăiașule, îi spuse. Ascultă. Știi de ce am trăit atîția ani ? Pentru că la vîrsta ta nu eram așa de deștept. S-o știi de la mine. Cu cît mai multe adevăruri spui cînd ești tînăr, cu atît mai repede îmbătrînești. Dacă îți iubești viața...

— O iubesc ! Dar iubesc mai mult libertatea ! Dacă iubeam mai mult decît libertatea viața noastră, am fi stat acum acolo departe, în Efes, unde aveam bani destui ca să risipim și timp berechet să ni-l pierdem fără rost. Dacă ne plăceau desfătările, rămîneam în Efes, unde vinul este mult și bun... Dar noi am venit aici ca să murim.

— Imarton... Greșit-am... spuse bătrînul. Iertați-mă. Din invidie am spus-o. Pentru că nu mai sînt tînăr și nici viteaz. De aceea...

— Poți fi viteaz și fără să fii tînăr, spuse cu sfială Thàlpes. Cît despre noi, sîntem numai tineri.

— Trag nădejde să fiți și viteji. De aceea, după bătălie să mai treceți pe aici.

— Dacă o să trecem, o să însemne că n-am fost viteji.

— Cum vine asta ?

— Cei viteji or să cadă cu toții, bătrînule.

— Ah, tinerețe, tinerețe... Și eu, care n-am nici măcar o prăștie ! Aș fi pus mîna pe ea și aș fi venit cu voi. Măcar ar fi rîs lumea de mine ! Pe cînd așa... Nimeni nu întreabă de mine... cum trăiesc, dacă trăiesc. Și cînd într-o bună zi or întreba, or să afle că nu mai sînt de multă vreme. Dar parcă am să mor atunci ? Omul e mort de atunci cînd nu mai au nevoie de el. Eu pînă acum am murit de două ori. O dată : cînd mi-am pierdut lumina ochilor. A doua oară : cînd mi-am pierdut tinerețea. A treia oară nu merită. Totuna-i dacă dormi și te trezești, ori dacă dormi și nu te trezești...

— Cinstite bătrîn, spuse Pýrasos, bunicul meu vorbea altfel.

— Bunicul tău avea ochi ?

— Avea, dar nu vedea.

— Eu am fost mai norocos. N-am, dar văd. Și ce spunea bunicul tău ?

— Că mort nu-i acela care nu mănîncă, nu bea sau nu vorbește...

— Dar cine ?

— Acela care nu poate să se înfurie.

— Înțelept bunic aveai. Mai trăiește ?

— El zice că a murit.

— Să-l saluți din partea mea dacă... dacă... îl mai apuci, dacă mai trăiește.

— S-ar putea să nu mai trăiesc eu...

— Vorbești înțelept. Astăzi, în Efes mor bătrîni, iar în Athena tineri. *Oimè*... vă mulțumesc, flăcăilor, că m-ați ajutat să-mi vin în fire ! Vedeți ? Haron nu vine să mă ia, m-a uitat pînă

și el. Pe bună dreptate : are treabă pînă peste cap pe cîmpurile de bătălie. Dă iama printre tineri. „De-ăștia-mi ești ? îi zic. O să-mi dau duhul și eu, bătrîn, ca să-ți stric socotelile ! Am să trăiesc bătălia de aici. Am să-mi fac din nas și ochi — urechi... din toate, numai urechi am să-mi fac, și am să ascult larma ei, de aici. Dar aș vrea mai întîi să-l ascult pe Mnesicles. Să-i ascult laudele pentru Marathonul cel fără moarte. Cine să meargă să-l cheme ? Neghiob ce sînt !" Să-l cheme, am zis ? Și cum să vină ? *Oimè !...* Nu. Să-l aducă voiam să zic. Spuneți voi. Cine ?

— Noi... spuseră cei doi tineri. Cu dragă inimă, bătrînule. Dar nu știm unde stă și nici cum arată. Sîntem și noi doritori să ascultăm puțin un cîntec din fluier — dacă e așa meșter cum spui.

— De asta să fiți încredințați. Ascultați ce vă spun. Aci mai sus se vede o luminiță ? Nu ?

— Da, arde un opaiț.

— Să știți că el este. Nu opaițul ! Mnesicles, casa lui. Acolo, toți sînt oameni buni la inimă. Spuneți-le că sînteți străini, doi efesieni, în trecere pe aici. Mai spuneți-i că sînteți dornici să ascultați o cîntare din fluierul lui. Că aduceți și rugămințile lui moș Euhènor. Să poftească, spuneți-i, în coliba mea, ca să ascultăm cu toții cîte ceva și despre Marathon.

Cei doi tineri se sculară.

— Are cîine cumva ? întrebară.

— Are unul. Îi zic Pan. Dar și-a pierdut toate obiceiurile cînești. Nici nu latră, nici nu mușcă. Și, ciudat : face ceva mult mai rău. Se împrietenește cu străinii. În loc să le arate colții, dă din coadă. Îi întîmpină, bietul de el, ca un stăpîn al casei bun și primitor. Parcă l-au luat înadins în gospodărie, ca să-i primească pe drumeți cu bucurie, nu să-i gonească.

— Dar Mnesicles acesta trebuie să fie un om bun la suflet.

— Chiar așa. De unde știi ?

— Dacă nu era, n-ar fi ținut nici o clipă un asemenea câine la casa lui. L-ar fi ucis și ar fi cumpărat un dulău neîmblînzit.

— ...Ai multă dreptate. Chiar așa-i. Am băgat de seamă că un câine rău nu se împrietenește niciodată cu un stăpîn blînd. Acum, duceți-vă la Mnesicles. Spuneți-i că am păstsat pentru el și nițică urdă proaspătă.

Cei doi prieteni plecară, avînd licărirea opaițului drept călăuză, ca să găsească căsuța lui Mnesicles. Se auzea scîrțîitul sandalelor pe cărăruia nisipoasă de pe coasta dealului. Singur, bătrînul oftă adînc. Pe urmă, își ciuli urechea spre mare.

— Ah, spuse cu amărăciune... din nou singur. Pe noi, două lucruri or să ne salveze de acum, aici unde am ajuns : Athena și marea. Prima l-a făurit pe Themistocles, cealaltă o să-i înece pe mezi. Pentru că au spurcat-o ! Da, au spurcat-o cu vărsăturile lor. Așa spun toți. Golful Saronicòs duhnește. Păi, dacă toți sînt nespălați...

Bătrînul începuse să tușească și să scuipe, parcă pentru a-și alunga greața ce i-o stîrnea miasma neplăcută ce venea dinspre mare. Tocmai cînd începu să depene firul unui alt gînd, auzi de afară un zgomot de sandale. Curînd, tinerii intrau în casă, cu Mnesicles în brațe. O, minunat flăcău ! L-au pus încetișor pe rogojină, așezîndu-se și ei alături de el. Bătrînul căută, pipăind, pînă ce-i găsi mîna. Da, sărmanul Mnesicles era doar pe jumătate. Îi lipseau picioarele de la șolduri. Restul de corp ce-i rămăsese era trupeș, sănătos, vînjos. Avea un păr ondulat, ochi ca mierea, buze cărnoase și îndurerate. Bătrînul l-a primit cu căldură, i-a lăudat mușchii și suflarea lui puternică... apoi l-a îmbiat să guste din urdă. Mnesicles mîncă, rîgîi și ceru fluierul.

— Îl vedeți ? spuse bătrînul. Zece fluiere are acasă. Hei, nu-i ajung. Vine aici și-l cere pe-al meu.

— Nici unul nu glăsuiește așa de dulce ca ăsta. Oare din ce lemn îți faci fluierele ?

— Din merișor.

— Din merișor îs și-ale mele. Dar toate sînt dogite. Nu știu ce naiba le faci de scot sunete așa de dulci.

— Le adăp cu apă de ploaie. Și pe urmă le las să se usuce în bătaia vîntului. Bagă de seamă ! În bătaia vîntului am spus, nu la soare. Fluierul este un animal care strigă numai cînd e adăpat. Îl lași însetat ? Amuțește.

— Pentru întîia oară aud asemenea lucru.

— Și eu tot pentru întîia oară îl spun. Înainte, mă tot lăudam că nu-i de vină lemnul de nu cîntă dulce și că-s de vină ciobanii. Acum, m-am scîrbit de minciuni. Acum nu pot să mai suflu în el. Și de aceea îți încredințez taina. Păstreaz-o, te rog.

— Fii pe pace...

Mnesicles rîse mulțumit și ceru fluierul. L-a luat în mîini, l-a mîngîiat cu dragoste și apoi l-a lipit de gură. A cîntat... a cîntat... pînă cînd i s-a îmblînzit chipul. La urmă a lăsat fluierul și a început să vorbească.

— Să ai parte de sănătate, îi spuse Euhènor, că bine-i mai zici ! Eh, fluierului nu-i e de ajuns numai suflarea, aerul adică. Trebuie să sufli în el *eros,* dragoste. Atîrnă-l de ceva de streașina casei și lasă-l în bătaia vîntului. O să cînte singur ? Nu. O să se tînguie. Mnesicles... Frumos ne-ai mai cîntat ! Dar ai putea acum să ne mai și povestești cîte ceva ! Da. Despre bătălia de la Marathon. Să nu vă fie cu supărare, flăcăii mei. Și voi sînteți marathonomahi. Nu zic ba. Dar nimeni nu povestește mai bine ca el această izbîndă. Nu-i altul ca Mnesicles și nici n-o să mai fie.

— N-a mai auzit pe altul..., spuse sfios Mnesicles.

— Ba da ! strigă bătrînul. Dar v-o mai spun. N-o să se nască altul. Dă-i drumul !

Mnesicles îi privea nehotărît.

— La asemenea cuvinte, spuse el, ce să mai facă povestitorul ? N-aș vrea să stric plăcuta noastră sindrofie. Care va să zică, să încep. Dar, îndurare ! Nu mă luați drept rapsod.

— Eu nu te iau drept... se grăbi bătrînul. Eşti mai bun decît rapsozii... Ei, fie că sînt flămînzi, fie că sînt sătui, cîntă la fel. Tu nu eşti rapsod. De aceea, începe ca un marathonomah ce ai fost.

— Multpreţuite bătrîn... spuse Mnesicles. Cum pot să le povestesc oaspeţilor tăi lucruri atît de cunoscute ? Le ştiu şi ei, pentru că le-au trăit.

— Să mi le spui mie, care nu le-am trăit. Cît despre ei, să le audă şi din gura ta. Aşa ?

Efesienii s-au bucurat.

— Aşa e, cinstite bătrîn. Îi mulţumim fiului lui... lui...

— Lui Dorýmahos... spuse Euhènor. Să vă cunoaşteţi. Pýrasos al lui Polyfètes. Prietenul său, Thàlpes al lui Lycàon. Efesieni.

— *Hairè !* N-am să vă istorisesc despre bătălia de la Marathon, pentru că aţi trăit-o şi voi. Lăsaţi-mă să vă vorbesc de toate cele ce ne-au dus la Marathon. Despre eroii de la Marathon. Despre Fidippides, Kinègiros...

— Kinègiros ?...

— Îl cunoaşteţi ?

— Era prietenul nostru !

— Ei, atunci să vorbim despre ei. Mai ales despre Miltiades, despre lupta *demos*-ului [1] în ajunul bătăliei... Ce ziceţi ?

— O să ne bucurăm mult.

— Bine. Am să încerc. Şi să fiu cît pot mai aproape de adevăr. Sînteţi încă la o vîrstă însetată de adevăr şi n-aş vrea să vă potolesc setea cu minciuni.

— De ce nu le-ai scris, fiu al lui Dorýmahos ? întrebă Pýrasos.

— N-am condei. Zeii nu m-au înzestrat.

— Te-au înzestrat cu darul vorbirii... spuse Euhènor. Aşadar, începe. Spune-ne de toate — de asalt, de victorie... De larma

[1] — *Demos,* popor, ca reprezentanţă a tuturor cetăţenilor liberi.

din Agora[1]. Redă-ne cuvintele retorilor, uralele *„Evi ! evàn !!“* [2], vestea victoriei... totul...

Mnesicles i-a atins tunica.

— Atunci, lasă-mă să mai cînt o dată din fluierul tău.

— Cu dragă inimă.

Mnesicles a luat din nou fluierul. Deodată, mica țeavă de lemn se preschimbă în privighetoare. Cîntul lui Mnesicles era o chemare triumfătoare. Cînta și încet-încet prindeau viață în fața ochilor lui faptele întîmplate în marea bătălie. Mnesicles cîntă... cîntă fără oprire... Apoi oftă și lăsă fluierul la o parte.

— Vă mulțumesc că m-ați ascultat... spuse. Acum, vreau să vă povestesc altceva... Să nu mă judecați aspru dacă am să încep poate cu ce nu trebuie. Da... vreau să încep cu viața mea. Părinții m-au adus pe lume în sandale de aur. Dar eu le-am azvîrlit și alergam pe țărmul mării desculț. Ceva mă tot furnica în tălpi, mă tot ardea. Iar cum mă atingea marea, îmi trecea. Tălpile mi se liniștеau. „Tu te-ai născut în această lume ca să umbli desculț“, îmi spunea taică-meu. Eu îi răspundeam răspicat : „Am venit pe această lume ca să umblu așa cum am venit...“ Adică desculț. „Un prezicător mi-a spus că ți-e scris să te înec în mare ! îmi striga taică-meu. Iată de ce nu te las să te duci la Faler.“ Iar eu ce credeți că-i răspundeam ? „Dacă nu mă lași să mă înec în mare, am să mă înec pe pămînt.“ „Bine, atunci înează-te ! Dar mă mir... Ce au picioarele tale, ce te furnică ?...“ Am aflat-o mai tîrziu. Voiau să fie retezate. Și cum au fost retezate, s-au și liniștit. Încetaseră să mă tot furnice. Așa credeam eu. Că s-au liniștit acolo, jos, în țărînă. Dar într-o noapte le-am visat în mormînt, frecîndu-se unul de celălalt. „Ce faceți acolo ?“ le întreb. „Ne scărpinăm... îmi spun. Ne înnebunește furnicătura.“ Vedeți ?... Nu se astîmpărau nici moarte. Cum v-am spus, numai în mare se liniștеau. Dar ce, parcă numai pi-

[1] Piață publică unde se țineau adunările poporului (demos-ului).
[2] Strigăte de victorie. Ura, trăiască etc.

cioarele mi le atrăgea marea ? Nu. Întreaga-mi ființă. Altă cale nu era. A încuviințat-o și tatăl meu. Trebuia să mă fac marinar. Așadar, într-o bună zi mi-am adunat hainele și m-am îmbarcat pe o olcadă[1]. Ceilalți marinari se uitau la mine cu milă. Olcada noastră se depărta de țărm. Golful Saronicòs se ridica în talazuri, fierbea. Ziceai că sînt pe fundul lui niște cazane puse pe foc. M-am urcat pe punte și m-am agățat de copastie. Am vărsat... am vărsat... pînă cînd dragostea pentru mare mi s-a stins pentru totdeauna. M-am întors pe uscat. Acolo, o altă dragoste mă pîndea... Dragostea pizmașă și îndărătnică pentru o fată cu picioarele parcă sculptate (Kallìsfiros) și ochii azurii... pe nume Ermila. M-am împotrivit... m-am împotrivit pînă cînd m-am predat și am scăpat. Am scăpat de orice iubire. Nu-mi mai rămăsese decît să învăț carte ! Atunci m-au trimis la liceul (Lykeion), unde niște bădărani cu ciomege își arătau puterea ca să dovedească tuturor că schilodirea fizică este fără doar și poate trebuincioasă dacă dorești desăvîrșirea... culturală ! Am plecat de la Lykeion cu cîteva coaste rupte, pierzînd și cîțiva ani din viață. Am scăpat însă și de părerea neîntemeiată că condeiul te învață carte. Da de unde, ciomagul te învață. Mă dor încă și acum oasele de „volumul" încasat pe spinarea mea. În sfîrșit ! Într-o bună zi, am descoperit porticurile filozofilor. Acolo am învățat ceva. Acolo am căpătat puținele mele cunoștințe, singurele pe care nu le-am primit prin spinare. Retorii biciuiesc numai *Demos*-ul. Nu se ating de auditoriu. Ei se ridică împotriva legilor, instituțiilor... Apoi se duc în ateliere, frizerii, mănîncă smochine, măsline și se plîng de purtarea tinerilor de astăzi... Precum că au memoria slabă și n-or să poată duce mai departe predicile lor. Și așa îi paște primejdia ca urmașii lor să-i socotească inculți. Cît despre ei, spun că cuvîntează pentru că nu au timp să scrie și că de altfel scrisul nu este preocuparea lor. Laudă legile democrației. Îl numesc pe Clisthènes „stîlp al polisului", „restaurator", „divin"...

[1] Vas de transport.

care a... „solonizat" legile lui Solon şi nu mai ştiu încă ce. Ei, cam aşa se scurgea viaţa. Cînd umblînd prin Agora, cînd pierzînd vremea prin ateliere şi porticuri, unde — între două căscături — ascultam logosurile polemice ale retorilor înfocaţi. O viaţă trîndavă şi fără rost. Flecăreală şi plictiseală la pătrat. Păcat că a fost desfiinţată legea aceea de neuitat care pedepsea lenevia. Barbarii se aflau mereu în Asia lor. Mai tîrziu, s-au dus în Africa. Au năpădit Egiptul. Dar Egiptul era atît de îndepărtat, şi egiptenii atît de negri... Într-o bună zi, s-a răspîndit ştirea că mezii au ajuns la ţărmurile Ioniei. Ştiam cu toţii ce înseamnă asta. Pregătire pentru cotropirea Athenei. Miletul, Alicarnasosul, Efesul erau popasuri în înaintarea lor spre Attica. Şi într-o zi au început să sosească în portul Faler tot felul de nave pline cu helleni pribegi. Răscoala din Ionia pusă la cale de Istiàios a fost înnăbuşită. Într-o dimineaţă, o dată cu fugarii a sosit şi Miltiades al lui Kimon, cu flota lui.

. . . . . .

Cei doi flăcăi încetaseră să mai urmărească firul povestirii lui Mnesicles. Îşi ascultau propria lor poveste, aşa cum se întîmplase cu zece ani în urmă ! Cum au ajuns în Attica, cum au intrat în nemuritorul Asty, cum s-au repezit în zgomotoasa Agora, cum...

Dar mai bine să luăm totul de la început.

CAPITOLUL II

Dulce era viața în Efes ! Se scurgea... așa cum se scurge viața în cetăți ca Efesul : cu serbări, discordii, plictiseală și pace. Orașul se învechea încet-încet și se reînnoia și mai încet. Avea spectacole, palestre, serbări — toate cele știute. Numai că în ultima vreme se mai adăugase încă un spectacol. Acela al filozofilor și retorilor care cuvîntau în piețele publice. Firește, asemenea spectacole — slavă lui Dias ! — nu au lipsit niciodată, dar în vremurile din urmă s-au înmulțit din cale-afară. Poate că și apa ajuta — după cum se spunea — ca oamenii să fie „vorbăreți", dar, de secole, din fîntînile Efesului curgea aceeași apă fără ca oamenii să devină flecari. Se pare că s-au molipsit de la cetățenii Miletului. Așa se întîmpla totdeauna în cetățile Ioniei. Una împrumuta ceva celeilalte. Din fericire, Efesul a imitat Miletul, și nu Abdera [1]. Fie. Adevărul este că efesienii au întins prea mult coarda. Pasiunea originalității îi rodea. Nu-și mai încăpeau în piele și nici nu mai respirau în voie în tiparele din restul Ioniei. Ei țineau zor-nevoie să fie altfel decît ceilalți.

— Ești ionian ? îl întrebai pe un efesian.

— E f e s i a n... îți răspundea încrezut.

---

[1] Abdera — Oraș grecesc renumit pentru spiritul inventiv aiurit și absurd al cetățenilor lui („Abderiți") care de exemplu construiau poduri întregi fără să aibă nici măcar un rîuleț. („Abderitism")

Parcă ar fi spus ceva grozav domnia-sa ! Ca şi cum Efesul nu era în Ionia, ci în ţinutul Ekvàtana din Persia ! Dar ce să le faci ? Aşa au fost totdeauna. Altminteri, nu li s-ar spune efesieni. Cine a încercat pînă acum să-i schimbe pe efesieni s-a „efesenizat" şi el. Cine ştie ?! Poate că această cetate avea unele farmece care-l legau pe străin şi nu-l mai lăsau să plece. Poate, iarăşi, oamenii auzindu-i pe efesieni cum îşi laudă cetatea se molipsesc şi ei şi încep să spună... şi să spună... Le este teamă ca nu cumva să dea de-un mucalit care să-i facă „lipsiţi de gustul frumosului".

Dar adevărul trebuie să fie spus. Orice s-ar spune, Efesul era frumos. Poate chiar prea frumos. Tocmai de aceea, ca să nu fie distrus în timpul războaielor îl predau înainte de începerea lor. Astfel, în vreme ce toate celelalte cetăţi cădeau în ruină şi fumegau, Efesul înflorea.

La fel au făcut şi în timpul răscoalei ioniene. Din cetăţile aflate în război soseau soli care-i îndemnau : „Înainte, cetăţeni efesieni ! Alăturaţi-vă atenienilor, ca să vă salvaţi cetatea !" Şi ce credeţi că au răspuns ? „Frumos grăiţi voi, bărbaţi înţelepţi ! Însă uitaţi un lucru : că atenienii se găsesc la capătul lumii, pe cînd mezii se află la capătul cetăţii noastre. Noi credem... că atenienii vor veni în cele din urmă să ne scape, dar nu vor găsi ce să mai scape. De aceea, să dăm iarăşi mezilor «pămînt şi apă», ca să ne salvăm şi pămîntul, şi apa." Apa, în general, a pricinuit multe necazuri acestei cetăţi. Nu „apa", adică supunerea pe care o cereau tot mai des perşii, ci lichidul, apa ce le-o dădeau zeii. Tocmai apa este aceea care a făcut Efesul nomad. Dar cetăţile umblă ? Nu. Iată însă că Efesul umblă. Cum ? De aici începe altă poveste. După cum ştim, efesienii iubesc frumosul. Am mai spus-o. Însă n-am spus încă ceva. Faptul că efesienii în afară de frumuseţe iubesc şi apa — indiferent care. O iubesc ca nişte nebuni. Fără apă ar muri. Ca şi cum ei nu trag aer în piept, ci apă. Două sînt apele cu care a avut de-a face această cetate din ziua cînd a fost ridicată. Una e sărată — marea. Cealaltă

dulce — rîul Caistros. Cînd efesienii se duc spre mare, Caistros se înfurie, cară mîl şi transformă marea în uscat ! Efesienii îşi iau repede casele şi merg în jos, ca să găsească din nou marea. Dar după ei vine şi Caistros. Şi aşa, fuga continuă de secole, şi cetatea umblă. Numai o insuliţă care se afla în mare a trădat-o şi a rămas pe uscat. A devenit o colină. Pentru aceasta au şi botezat-o *Prodòtis,* trădătoare. Numai templul zeiţei Artemis stătea pe loc. A rămas acolo pe uscat, tot îndepărtîndu-se de mare. De aceea, efesienii la fiecare mare sărbătoare părăsesc cetatea şi se duc acolo, în văgăună, ca să se întîlnească cu *Polinhos,* protectoarea cetăţii lor. Iată de ce Efesul şi-a pierdut frumosul său nume, în locul căruia i s-au dat o mulţime de porecle : *Vatì* (hoinară), *Plànes* (rătăcitoare) şi nu mai ştiu cîte altele.

Dar la drept vorbind chiar dacă Efesul lăsa în urma lui pămîntul său vechi, nu-şi lăsa frumuseţea. Nu. O lua cu el. Putem spune chiar că fiecare nouă strămutare îl făcea şi mai frumos.

Aşadar, prin această „dielkistinda" — îndepărtarea mării şi urmărirea ei de către cetate — Efesul trăieşte de-a lungul secolelor frumos şi nestatornic, chemîndu-i pe străini să-l admire şi uneori să-l cucerească.

Iată, din această cetate se trăgeau cei doi tineri care în această noapte de toamnă timpurie se aflau în coliba bătrînului Euhènor.

Orice s-ar fi spus, erau efesieni, îşi iubeau cetatea, frumuseţea ei... Dar nu preţuiau apucăturile arhonţilor ei. Se aflau la vîrsta cînd omul dispreţuieşte socotelile meschine şi iubeşte cinstea. O să-mi spui că Efesul era un polis-stat şi că nimeni nu trebuia să uite acest lucru. Bine ! Dar de ce să nu-şi aducă aminte şi acesta că era un stat h e l l e n i c ? Arhonţii ei spuneau : „Ne vom supune ca să ne salvăm polisul". Din nenorocire, niciodată n-au spus „Să ne distrugem ca să ne salvăm onoarea". O singură dată nu s-au supus — şi şi-au salvat şi cetatea şi onoarea. De ce să nu repete această pildă şi secolele ce-au urmat ? Însă arhonţii, rîzînd, întrebau : „Nu cumva flăcăiandrii noştri ar dori mai bine să ră-

mînă fără patrie ?“ „De o sută de ori da !“ strigau aceştia. Dar cum deveneau cetăţeni maturi, uitau. „Nu oricui îi revine cinstea să slujească treburile obşteşti...“ spuneau ei prefăcut, umflîndu-se în pene.

Dar cei doi prieteni erau încă nişte flăcăiandri. Nu erau încă copţi la minte ca să slujească treburile obşteşti. Cînd au împlinit douăzeci de ani şi au devenit cetăţeni în stare să ţină cîrma ţării, Efesul nu mai avea nevoie de ei. Avea un cîrmuitor. De bună seamă, nu era un Pisistratid. Oricum însă, tiraniile nu se deosebeau mult una de alta. În acei ani, numai unul sau doi spuseseră cuvinte înţelepte. Unul se numea Miltiades al lui Kimon, originar din Athena, arhonte al cetăţii Hersònesos din Tracia. Celălalt era Polycrates tiran din Samos. Se spune că Miltiades era atît de puţin tiran, încît ar fi putut să fie arhonte eponim [1]. Dar nu a primit să fie ales. „A alege“ înseamnă aleg pe cel mai bun dintre noi. Miltiades însă ştia că e primul dintre cei buni. Într-adevăr era, dar pentru aceasta nu trebuia să ceară şi părerea demosului ? Miltiades se mărginea la propria-i părere. Dar aceasta nu însemna că era tiran ? Desigur, însă „era luminat“... spuneau alţii. Atunci, să lase s-o spună ceilalţi. Dar atunci, ce fel de tiran ar fi fost ? Atenienii ziceau : „Spuneţi-ne cîte păreri există în cetatea voastră, ca să vă spun cîtă democraţie aveţi“. Drept. Cum ai să-l deosebeşti pe tiran de arhontele eponim ? După felul în care rosteşte un anumit cuvînt. Tiranul spune *„Skèptomai“* (Chibzuiesc). Arhontele spune *„Syskèptomai“* (Chibzuiesc cu ceilalţi). Miltiades nu... chibzuia împreună cu alţii. El chibzuia singur. Dar cum ?! Parcă avea mai multe minţi, ce c h i b z u i a u laolaltă ! El „comunica“ doar hotărîrea. Dar, ciudat ! Toate hotărîrile pe care le *comunica* erau juste !

Ne depărtăm însă prea mult. În această clipă cînd vorbim, Miltiades nu este în Athena, ci în Hersònesos, ca arhonte al dogolilor. Iar cei doi prieteni din Efes — care erau sortiţi să

[1] Primatul arhonţilor aleşi, care dădea anului numele său.

lupte întîi la Marathon, şi după zece ani la Salamina — sînt încă în Efes şi abia alaltăieri au împlinit douăzeci de ani. O vîrstă care este de multe ori ingrată. Pentru că în vreme ce viaţa te-a sortit să zbori, natura nu-ţi dă aripi. Bine face ! Natura îţi dă elanul. Aripile ţi le faci singur. Frumoasă idee ! Şi le-a făcut şi Icar, dar am văzut ce-a păţit. S-a transformat în marea lui Icar, numită «Icàreion Pèlagos». Nu, nu prea le sînt pe măsură asemenea aripi. Departe de ei nemurirea ! Apoi, nemurirea era şi întrucîtva nepăsătoare. Înţeleg... Să fii veşnic slăvit pentru că ai învins. Dar să fii veşnic slăvit... pentru că te-ai înecat ? Nu e puţin cam comic ? Apoi, şi... nemurirea însăşi nu prea era un lucru lămurit. După cum e ştiut, nemurirea vine de la sine, la trei sute de ani după moarte. Cine a devenit pînă acum nemuritor ? Cine trăieşte trei sute de ani ca să-şi vadă gloria cu ochii lui ? O concluzie amară : în lumea asta nu există glorie. Există jertfă. Şi trebuie să aştepţi să se coacă ca să devină glorie. După multă şovăială, cei doi prieteni s-au gîndit şi au hotărît : nu căutau gloria. Căutau cu orice preţ jertfa. Dar unde să meargă să se jertfească ? Arhonţilor nu le păsa de salvarea onoarei cetăţii lor. Ei doreau să-i salveze doar liniştea şi frumuseţea. De aceea l-au şi chemat pe Darius să intre ca la el acasă. „Mulţumesc... spuse acesta. Dar eu nu calc în picioare cetăţi prietene." A intrat, a închinat pentru zei în templul zeiţei Artemis şi a înaintat spre fluviul Istros [1], ca să-i pedepsească pe sciţi... pentru că înnebuniseră, cereau libertate ! Ce nerozie o mai fi şi asta ? Cum poţi să trăieşti liber, dacă nu ai sub ordinele tale cincizeci de miriade de suliţe ? Darius le-a repetat aceasta în nenumărate rînduri.

— Unde mergeţi, neghiobilor ? le spuse. Cum umblaţi sub soare cu un cap putred ? Ce credeţi ? Că marele Oromasdes [2] m-a făcut atotputernic ca să-mi păstrez puterea pentru mine ? Ce să fac cu ea ? Eu vreau s-o semăn !... Ca să adun rodul ei.

[1] Dunărea.
[2] Divinitatea supremă şi atotputernică a perşilor.

În spatele lui Darius zăcea, supusă, întreaga Helladă ioniană. Peste mare, departe, Athena se bucura sfidătoare de binefacerile libertății ei. Mai mult încă : în Peloponez se fălea trufașa Spartă. Nu exista pe atunci o putere pe pămînt care să se ridice și să-i spună lui Darius „pînă aici". Așa păreau lucrurile. Dar într-o zi, peste Istros s-au năpustit sciții, îmbrăcați în piei cusute, care au strigat cuvinte de batjocură într-un grai necunoscut. Darius a trimis într-o luntre niște „urechi" și „ochi" care să vadă cine sînt aceia care vorbeau astfel și ce spuneau ei. „Ochii" s-au dus, dar au fost prinși și orbiți. „Urechile" s-au întors retezate. Au căzut în genunchi înaintea marelui rege, rugîndu-l stăruitor să nu mai trimită alți „ochi", ci numai săgeți. Căci acești oameni nu înțeleg altă limbă în afară de cea a săgeților. Atunci, Darius a aruncat săgeți. Însă sciții rîdeau scoțînd limba și lovindu-și coapsele. Săgețile cădeau în mijlocul apei. Atunci, Darius, verde la față, și-a înfipt degetele cu furie sălbatică în barba lui încîrlionțată, smulgîndu-și-o.

— Această apă trebuie s-o tăiem în două ! urlă el. S-o tăiem sau s-o legăm ! Dar cum să legăm apele neîmblînzite ? He, voi, helleni ! Cum treceți dincolo ? Voi vă bălăciți atît de mult în apă, încît mă mir cum de nu v-ați făcut încă pești. Cum treceți dincolo ? Spuneți-mi...

Hellenii — toți tirani ai cetăților ioniene — îl priveau așteptînd să le vorbească serios ca să-i răspundă. L-au urmat în această expediție nesăbuită mai mult ca „însoțitori" decît ca „frați de arme". Erau acolo toți arhonții din arhipelag. Strătes din Hios. Kòes din Mitilen. Istiàios din Milet... Mai era Laòdamos din Fokaia. Hìppoclos din Làmpsacos. Eròfantos din Pàrion. Și — în sfîrșit — Miltiades din Hersònesos, originar din Athena, fiul lui Kimon din neamul Aiakizilor. În sinea lui, Darius prețuia priceperea tuturor acestor arhonți, istețimea lor. Dar nu o spunea. Pentru el, „valoare" însemna putere. Și putere însemna superioritate numerică. Darius nu era un incult. El primise cultura hellenică de la cîțiva militari sau politicieni helleni fugari, nu însă

şi de la educatori. De altfel, acesta era obiceiul Ahemenizilor încă de pe vremea strămoşilor lor.

Darius continua să creadă în erorile tuturor marilor conducători de popoare din răsărit. El însuşi, deşi era fiu al unui muritor (al lui Ystâspes), în taină credea că tatăl său era Oromàsdes, zeul suprem. Şi această credinţă a avut urmări grele pentru întreg neamul lui.

— Cine va pune frîu acestei ape ? întrebă din nou Darius, foarte aspru.

Ionienii tăceau mereu. Atunci, Darius pocni din bici. Îndată se şi află lîngă el Kòes, tiranul din Mitilen.

— Ce porunceşte puternicul nostru despot ? spuse umil. Pentru aceasta sînt aici arhonţii Ioniei. Ca să împlinească dorinţele lui. Şi de aceea, îl roagă să spună d o r i n ţ e l e lui de la început.

Nu i-ar fi fost greu. Darius ar fi putut să-l biciuiască pe acest insular obraznic care îndrăznea să-l înveţe cum trebuie să se poarte regii. Dar avea nevoie de el. Pînă acum, numai datorită hellenilor „au supus" perşii apele. Vestite, aproape legendare, rămăseseră pînă atunci toate podurile hellenice. Meşterii perşi nu se pricepeau nici măcar să le strice. Apoi, mai avea nevoie de acest mitilenian, deoarece cunoştea ingineria. De aceea, şi-a înmuiat furia.

— Apa... spuse... Această apă mă împiedică să rup nasul turtit al acestor porcari de dincolo de ea. Cum să facem, o, Kòes, ca să se întîlnească aceste maluri ?

— Uşor, mărite rege.

— Ce ne trebuie ?

— Foarte puţine lucruri. De fapt, trei. Materiale, braţe şi...

— Şi ? Pentru că ai spus „trei".

— De al treilea nu va fi nevoie... adăugă Kòes.

— Bine... zise Darius înţelegînd unde bătea Kòes. Veţi avea materiale şi braţe... Inteligenţa o aduceţi voi.

Așa a început construirea primului pod peste Istros. Sciții îi urmăreau de pe celălalt mal rîzînd în hohote. Dar deodată s-au întunecat la față. Pentru că într-adevăr, cele două maluri începuseră să se întîlnească. Atunci, ei au părăsit malul scitic și au dispărut în mlaștini, în desișul pădurilor. Atunci, Darius porunci ca numeroasa lui armată să treacă peste „construcția" hellenilor. După ce au trecut toți și și-au așezat tabăra pe celălalt mal, Darius i-a chemat pe helleni la el.

— Credincioșii mei aliați... le spuse. Marele Oromàsdes m-a îndreptat pe drumul cel bun. A călăuzit brațele voastre... Dar în aceeași clipă își aminti că de fapt brațele erau persane și continuă : A călăuzit mintea voastră ca să ordone brațelor noastre să construim această minune. Acum, vă las aici să o păziți. Aveți de așteptat douăzeci de zile. Dacă nu voi apărea, veți desface podul și veți pleca. Voi mărșălui spre Susa pe meleaguri asiatice.

— Cum, douăzeci de zile, stăpîne ? întrebă neliniștit Kòes. Dacă-l vom desface, atunci cum va trece peste apă, după izbîndă, armata victorioasă ?

— Voi intra în Persia prin lacul Maiotis.

— Mărite rege ! strigă din nou Kòes. Acest pod e aur. E nevoie de el ca să treacă animalele, proviziile și oamenii nu numai după victorie, dar și la nenorocire. Să distrugi o asemenea minune ? Pentru numele nemuritorilor zei ! Rogu-te fierbinte, nu !

Darius s-a gîndit, a măsurat din ochi apa și armata lui.

— Fie, încuviință. Să rămînă. Vă las pe toți de strajă. Podul va fi distrus numai cînd vă voi da de veste din Susa.

A trecut apoi podul, urmat de satrapii lui și de grosul armatei, care înainta spre mlaștinile unde se ascunseseră sciții. Avea cu ei vechi răfuieli, încă de pe vremea bunicului său Cyrus, pentru că aveau obiceiul să intre cu caii și cîinii lor de vînătoare în pădurile persane și vînau mistreți.

*
* *

Zilele treceau greu pentru helleni acolo, pe malul fluviului Istros. Armata lui Darius dispăruse în mlaştinile nesfîrşite, locuite numai de animale şi păsări sălbatice. Nici o ştire, nici un ecou de bătălie nu ajungea pînă acolo. Hellenii au început să-şi piardă răbdarea. Nu mai aveau încredere unul faţă de celălalt. Imediat după plecarea lui Darius, au izbucnit certurile. Miltiades fusese gata să-şi scoată sabia ca să pedepsească slugărnicia lui Kòes, care prin mijlocirea lui scăpase duşmanul lor comun de la o nimicire sigură.

Zilele treceau una după alta, fără rost. Dar într-o bună zi apărură pe mal cîţiva călăreţi. După armură şi harnaşamentul cailor, se vedea de departe că nu sînt perşi. Erau sciţi. Dar ce căutau ei în spatele perşilor ? Cu siguranţă că trebuia să fie vorba de vreun escadron răzleţ care venise să ceară sprijin de la helleni.

— Ce vor aceşti oameni de la noi ? întrebă Eròfantos. Ne fac semne.

— Să trimitem o solie să vadă... spuse Miltiades. Oamenii parcă ard de nerăbdare.

— Dacă sînt nerăbdători, să vină ei... spuse Istiàios, care nu părea prea încîntat.

— N-au încredere în noi, spuse Miltiades. Şi nu sînt ei de vină. Nu uitaţi că ne-am dat de partea perşilor.

— Atunci, ce vor de la aliaţii perşilor ?

— Cine ştie ?... spuse Miltiades înţepător. S-ar putea să creadă — şi nu fără temei — că nu t o ţ i sîntem aliaţi credincioşi ai perşilor.

— Cine nu e, s-o spună şi să treacă dincolo.

— Mulţumesc pentru idee.

Miltiades ceru calul şi alergă spre malul opus. Imediat, doi călăreţi sciţi au intrat şi ei pe pod şi înaintau spre Miltiades. S-au întîlnit la mijlocul podului. Au început să vorbească nervos.

Apoi, cei doi călăreți s-au înapoiat la restul escadronului și s-au pierdut din nou în mlaștini. Miltiades se întoarse la ai lui aprins la față. Sări de pe cal și ceru să se țină pe loc o adunare a comandanților.

— Ândres Ïones !! Camarazi ionieni !!... li se adresă cu înflăcărare îndată ce s-au adunat. Sciții au venit să ne aducă neîntîrziat solie din partea conducătorilor lor.

— În ce limbă au fost spuse toate acestea ? întrebă cu răutate Kòes. După cîte știu, tu, Miltiades, nu cunoști limba sciților. Cum să te credem ?

— Aveau cu ei un tălmaci. Iată oarecum veștile lor. Perșii au fost împrăștiați și cad înfrînți peste tot. Sînt înghițiți de mlaștini. Grosul armatei lor fuge care-ncotro, fără să se împotrivească, măcelărită. Sciții ne propun : dacă vrem să scăpăm cu toții — helleni, sciți, lidieni —, să facem doar o singură mișcare, și zeii vor încununa armele noastre cu o victorie fără să le folosim măcar. Miltiades se opri și ciuli urechea. Auziți ?

— Ce e asta ?

— Nu auziți strigăte ?

— Ba da... Dar ce vrea să însemne toate acestea ?

— Sînt gemetele perșilor care cad măcelăriți. Bărbați ionieni ! În noaptea asta, ori obținem victoria pe care ne-o hărăzesc zeii, ori vom merita batjocura veșnică. Ionieni ! Numai cu o mișcare putem să eliberăm pentru totdeauna cetățile hellene și să dăm libertate întregii Hellade.

— Și care, mă rog, e această neînsemnată mișcare ? întrebă Kòes.

— Foarte simplu. Să executăm porunca pe care ne-a dat-o Darius la plecare. Să tăiem parîmele și să desfacem podul.

— Cum poți să faci asta, Miltiades ? strigă supărat Kòes. Să-l lovim pe la spate pe aliatul nostru ?

— Supușii nu au aliați ! răspunse energic Miltiades. Ce fel de alianță e aceasta, Kòes, cînd dacă o refuzi îți pierzi viața ? Sîntem aliați cu Darius așa cum e aliat calul cu călărețul lui.

Își întreabă vreodată călărețul calul dacă-i place războiul sau oboseala ? Nu. El îl conduce doar. Și cade în bătălie fără măcar să fie pomenit. Astfel de alianță a încheiat și Darius cu cetățile hellene.

— Și ce ne ceri ? întrebă Hipoclos din Làmpsacos.

— Am spus ! să desfacem podul degrabă.

— Și mînia lui Darius pe capul cui va cădea ?

— Nu va mai exista Darius, ca să se înfurie. Nu va exista nici armată persană. Totul se va sfîrși în această noapte.

Atunci, Istiàios din Milet înaintă, se opri în fața lui Miltiades și-l privi drept în ochi.

— Nu sînt laș... O numesc alianță, dar de fapt e supunere. Dar nu vreau să fiu greșit înțeles, Miltiades. Gîndește-te numai la faptul că în cetățile noastre astăzi nu circulă perși înarmați. Nu fumegă ruine. Nu jertfim vieți. Dăm numai bani.

— Și cumpărăm libertatea și capetele noastre.

— De ce nu prețuiești capetele, Miltiades ? Faptul că tu astăzi poți să ne ceri lucruri atît de înțelepte se datorește tocmai acestei „alianțe" care ți-a lăsat capul pe umeri.

— Și pînă cînd vreți să continue acest tîrg ?

— Nu știu. Nu știu de loc. Dar poate chiar mîine să vină la putere bărbați mistuiți de dragostea pentru libertate mai mult decît noi și să ruineze cetățile noastre ; să vedem din nou copiii noștri înrobiți. S-ar putea să nu mai așteptăm și s-o facem chiar noi aceasta.

— Cînd ?

— Cînd va sosi timpul.

— A sosit !!

Istiàios făcu cîțiva pași pe iarbă... Se lăsase noaptea, și ochii lui păreau mai întunecoși.

— Miltiades... Cînd unul mare va birui pe un altul tot atît de mare îl va pedepsi blînd. Cînd însă unul mare îl va birui pe unul mic, atunci vai și-amar de cel mic !! Miltiades, hai să

ajungem la o înțelegere : să-l lăsăm pe Darius să treacă și apoi să-l lovim. Așa e și cinstit, și bărbătesc.

— În felul ăsta ne-am omorî singuri !

— Bine. Dar ceea ce spui tu e curată înșelătorie. Atît în vreme de război, cît și în vreme de pace nu există nici o faptă care să nu aibă nevoie de virtute.

— O, Istiàios. E oare o faptă de virtute să ne plecăm mereu capul ? E o virtute ca cineva să renege Hellada pentru a-și salva puterea personală ? E virtuos acum să păzim un pod care l-a ajutat pe un tiran să distrugă oameni liberi ?

Istiàios se tulbură. Se făcu iarăși liniște, pentru scurt timp. Apoi se auzi din nou glasul lui Istiàios, care — se vedea — căuta cu greu să și-l domolească.

— Virtutea, Miltiades, e un bun al oamenilor. Dar ce valoare ar avea acest bun fără oameni ? Ruinele, cadavrele... n-au nevoie de virtute. Acum avem casele noastre neatinse, averea noastră întreagă, neamul nostru nevătămat. Toate acestea sînt temelii sănătoase să ridicăm pe ele virtutea. Oare cetatea ta, Hersònesos, o, Miltiades, trăiește numai prin virtute ? Oare nu trăiește datorită „pămîntului și apei" pe care i le-ai dat lui Darius, o, virtuosule ?

— Resping insulta ! strigă nestăpînit. Spuneți-mi voi, bărbați ionieni. Cer mărturia voastră ! Nu aveți dreptul să tăceți. Vă întreb : cîte planuri și cîte solii nu v-am trimis în taină pentru o răscoală generală și le-ați respins ? De cîte ori n-am venit cu atîtea și atîtea idei, pe care le-ați primit cu nepăsare și tărăgăneală ? Îmi veți spune : „De ce, o, tu, Miltiades, n-ai încercat singur ?" Răspund : „N-ar fi nimic mai ușor, dar și nimic mai nesăbuit. În două cuvinte : ar fi o sinucidere parțială".

— Și de aceea ne propui o sinucidere generală ? îi spuse ironic Metròfantos.

— N-am cerut niciodată nici un fel de sinucidere ! În viața mea am propus doar bătălii — și cînd ? Numai atunci cînd vic-

toria era sigură. Dar acum nu-i vorba nici măcar de o bătălie. Ci de o victorie simplă și fără osteneală. Și mai ales fără pierderi.

— Și cine sînt aceia care vor lupta ? Zeii ? Atunci, vai de noi !... Pentru că niciodată pînă acum — după cîte știu — zeii n-au luptat fără oameni.

— De data asta, bătălia o vor da mlaștinile, sălbăticiunile și fluviul Istros.

— Și mezii ? Ce vor face ?

— Vor fi înfrînți.

Atunci, Istiàios ridică din nou glasul.

— Mezii, o, Miltiades, au fost înfrînți de-a lungul secolelor, dar niciodată n-au pierdut victoria. Mezii care vor supraviețui după această înfrîngere vor fi din nou biruitori. Și atunci, nimeni nu va mai putea să zădărnicească pieirea noastră totală.

— Iubite Istiàios, acest fel de a gîndi al tău nu merită să fie luat în rîs. Trebuie numai să știi că popoarele care gîndesc astfel rămîn pînă la urmă fără istorie. Nu m-am născut matematician. Apoi, progresele mele la aritmetică au fost plătite cu destule ciomăgeli. Dar dacă nu m-am deprins să socotesc, am învățat să studiez. L-am cunoscut pe med. L-am cunoscut ca prieten și ca dușman. Și iată ce-am dedus : medul nu are nici dușmani, nici prieteni, el împarte popoarele în „dușmani" și „prieteni". De pildă : dacă îi avea în același timp dușmani și pe ionieni, și pe sciți, el n-ar fi pornit niciodată războiul împotriva sciților. El și-a început expediția numai după ce și i-a făcut pe ionieni „prieteni".

— Nu-i adevărat ! strigă Istiàios. Ionienii erau prieteni cu medul în același timp în care erau și cu sciții.

— Ionienii n-au fost niciodată prietenii medului !

— Arhonții ionienilor erau. Și e același lucru.

— E o jignire !

— Și tu, Miltiades, ai partea ta din această jignire. Să vorbim deschis, cu toate că nici unul dintre noi nu e prea curat, pentru că nici unul dintre noi nu a luat puterea din mîinile

poporului. Toți am luat-o din mîinile medului. Poporul ne-a dat numai împotrivirea. Atunci, cum să-l lovim pe apărătorul nostru ? Dacă acesta pierde bătălia, pierdem și noi puterea. Nu avem ce să hotărîm, o, Miltiades, și în zadar ne chinuiești cu conștiințele. Aparținem și rămînem mai departe alături de marele rege. Pieirea lui va fi și pieirea noastră, iar salvarea lui — salvarea noastră. Ține-ți mîinile departe de parîme, Miltiades ! Dacă încerci cumva, am să ți le retez cu spada !

— Nenorocitule Istiàios... îngăimă Miltiades cu mîhnire. Ai cucerit puterea fără osteneală și de aceea mintea ta a rămas zăbavnică. Sau mai rău : pentru că ai primit puterea de la perși judeci acum cu o minte persană.

— Persană e lumea întreagă, o, Miltiades.

— Darius nu crede într-o singură lume. O împarte în mai multe lumi și le distruge pe rînd, una cîte una. Prietenia lui Darius e dată pe un termen limitat. E vremelnică și falsă.

— Fie. Dar eu aleg o prietenie falsă decît o pieire adevărată.

— *Oimè...* Așa este, adăugă și Strátes. Pentru noi, hellenii îndepărtați, nu există altă scăpare. Sau salvarea sub sceptrul medului, sau prăpădul. Și-o dată ce Moira[1] ne-a sortit să fim vecini cu un vrăjmaș atît de puternic și barbar, nu ne mai rămîne să facem altceva decît să amînăm de pe-o zi pe alta pieirea noastră.

— Drept grăiești ! strigă Istiàios. Dacă Miltiades va pierde cetatea Hersònesos, el va putea să se ascundă în frumosul Asty. În timp ce pe noi... și viața, și moartea ne așteaptă aici.

Pe măsură ce timpul trecea, Miltiades era cuprins de o mare neliniște. În sfîrșit, ridică glasul :

— „Àndres Ìones". Camarazi ionieni !... le strigă cu disperare. Clepsidra s-a golit. Nu ne mai rămîne timp. Mezii se apropie ! Iată podul salvării lor. Noi putem hotărî dacă el va deveni podul pieirii lor. Ionieni ! Departe de noi prevestirile îngrozitoare ! Ce-

[1] Destinul.

tățile Ioniei, nu, nu sînt așezări omenești gata să piară, care își amînă distrugerea. Sînt cetăți înfloritoare și glorioase, cu temelii solide și instituții care cinstesc Hellada. Sînt cetăți-surori, cu o mamă comună : Athena.

Ultimele cuvinte fură acoperite de tropote și vuiete venite pe neașteptate de pe malul celălalt.

— Ionieni !... strigă aspru Miltiades. Ceasul victoriei noastre a sosit ! Înainte !

Toți se frămîntau neliniștiți, dar nimeni nu se urnea din loc. Hoardele de perși împrăștiate sosiseră la mal și înaintau pe pod. Miltiades s-a retras pe o piatră și — cu ochi însîngerați — văzu cum dușmanul lor comun cîștigă pînă la urmă bătălia, izbîndă dăruită de propriile lor mîini.

Astfel s-a pierdut cea mai mare victorie pe care au dat-o vreodată zeii în mîinile hellenilor. Pînă la sfîrșitul vieții, Miltiades a blestemat încăpățînarea ionienilor și nu și-a iertat slăbiciunea niciodată. Credea că pînă la urmă ar fi putut și ar fi trebuit să-i convingă. Îî părea rău și ca hellen și ca strateg [1] ce era. „Ah ! Capete seci ! Oameni cu suflete mici ! Neghiobi !"

N-a trecut multă vreme pînă cînd să-și dea seama și ei. Atunci au cerut să-și spele onoarea pătată, dar au ales cel mai neprielnic moment și totodată cel mai nepotrivit strateg, pe Istiàios. Această răscoală ioniană ar fi putut să triumfe dacă nu ajungea tocmai pe mîna aceluia care zădărnicise nimicirea perșilor pe fluviul Istros. Acestei răscoale i-au lipsit însuflețirea și geniul lui Miltiades. Istiàios și-a plătit nepriceperea cu însăși viața lui. Răscoala a fost înnăbușită, dar nu a costat numai înfrîngerea, ci și mult sînge și bocete, așa de multe încît au ajuns pînă în Athena... Dar nici Athena nu mai putea să-i dea o mînă de ajutor. În scurt timp, avea să-i vină și ei rîndul. Monstrul, sătul de carnea Ioniei, se năpustea cu o forță înmulțită asupra cetății zeiței Pallas Athena.

---

[1] Conducător de oaste, general.

CAPITOLUL III

Miltiades nu mai avea ce face în Hersònesos. Ionia căzuse. Ţărmul era pradă flăcărilor. Cetăţile şi aşezările ei fumegau. Ionienii mărşăluiau în coloane nesfîrşite spre Susa. Robi... Cîţi au scăpat, navigau spre ţărmurile Atticii.

Cu toată deznădejdea şi nedumerirea lui, Miltiades a putut să-şi dea seama ce urmărea mai departe Darius. Întîi insulele nesupuse, apoi Eretreia şi, în sfîrşit, Athena. Îngrozitor ! Athena în mîinile barbarilor ! Se ştia ce o aşteaptă. Măcel, ruină, rasă din temelii. De aceea se gîndi şi hotărî. Să lase totul — avere, tezaur, ranguri — şi să alerge să-şi salveze oraşul său drag. Îşi îmbarcă în trireme lucrurile, familia, demnitarii şi războinicii şi porni în largul mării.

În Athena a fost primit însă cu simţăminte amestecate. Oligarhicii, persofilii (medìzontes) şi vrăjmaşii democraţiei l-au privit ca pe o stavilă ce se ridica în calea planurilor lor. Aceştia cultivau de multă vreme în cetate neîncrederea în izbîndă şi îi deschideau răbdători drum lui Hippias, care venea să instaleze din nou tirania răsturnată a Pisistratizilor. De zeci de ani trăia el la curtea persană nutrind aceste visuri de mărire. El trimitea chintale de aur ca să cumpere conştiinţe să adune ciomăgaşi şi să pună la cale planuri şi capcane.

Unde le găsea ? Întrebați unde găsește un trădător arginții trădării ?

Vrăjmașii demosului aflaseră, încă înainte să pornească Miltiades de la Hersònesos, de pregătirile lui și au avut grijă să-i pregătească primirea cuvenită.

Din nefericire pentru el, au găsit unelte zeloase chiar în rîndurile Alcmeonizilor, cei mai fanatici adversari ai tiraniei. Pînă și aceștia vedeau în Miltiades omul care-i va înlătura și le va lua puterea. Cînd au aflat, mai ales, că Miltiades vine cu armată și flotă, neliniștea lor s-a transformat în panică.

Cei care erau de partea tiranilor izbutiseră să-l facă pe Miltiades urît nu numai în rîndurile demosului, ci și în cele ale Adunării.

Chiar din prima zi a sosirii lui, Miltiades s-a găsit în fața unei vădite explozii de ură, de neînțeles. Tăblițele, zidurile, ogrăzile caselor se umpluseră cu inscripții cu ponegriri și îndemnuri adresate athenienilor „să nu dea voie unui vrăjmaș al democrației să pună piciorul pe pămîntul lor sfînt". „Departe uzurpatorul !" strigau ei chemîndu-i pe athenieni să-l alunge acolo de unde a plecat (adică la moșiile prietenului și protectorului său Darius, fiul lui Ystàspes, pe care de jumătate secol „îl slujeau strămoșii lui Miltiades" ! Muşcați parcă de cîini turbați, pristavii cutreierau ulițele și porticurile defăimîndu-l, împroșcîndu-l cu tot felul de ocări și batjocuri îngrozitoare pe „strategul lui Darius, care i-a împrumutat trireme și oaste ca să vină să desființeze instituțiile atheniene". Da. Îl prezentau ca pe-un înaintaș, omul lui Darius, care a venit să ocupe cetatea și s-o țină pînă cînd va sosi protectorul lui.

Miltiades fu cuprins de mîhnire. Niciînd nu s-ar fi gîndit că prietenii democrației s-ar fi putut afla într-o asemenea stare de destrămare. El venise să scape cetatea din mîinile vrăjmașilor ei, și aceasta se găsea deja în mîinile lor. Știa că atît în Adunare, cît și în afara ei avea prieteni și partizani mulți și credincioși, dar acum toți își pierduseră încrederea. Nimeni nu se mai ridica

să-l apere. Pisistratizii erau dușmanii lui fățiși. Alcmeonizii, de asemenea, îl dușmăneau — indiferent de pricină. Atunci, de ce venise aici ? Așa cum stăteau lucrurile, venise să apere de vrăjmași o... cetate vrăjmașă. Dar în numele cui s-o salveze ? În numele demosului ?... Nu... În împrejurarea în care se afla acum, părea să fie ca un apărător nechemat. Atunci, ce voiau atenienii ? Nimicirea lor de un vrăjmaș ? Sau salvarea de un salvator nechemat ?

Nopți crîncene și groaznice petrecea Miltiades în culcușul lui. Casa nu-l mai încăpea. Îi era greu mai cu seamă să vadă ochii fiului său mic, Kimon, plini de lacrimi mute. În Agora nu putea să se ducă. Peste tot îl așteptau dezaprobarea și mînia încrîncenată. Pisistratizii țesuseră în jurul lui cu multă pricepere o plasă care-i paraliza toate mișcările. Era de ajuns ca gloata să audă doar numele lui, și începea să urle. Se pare că tocmiseră niște pierdevară și-i trimiteau să stea toată ziulica în Agora, numai și numai ca să-l ocărască pe Miltiades.

Dar, ca și cînd nu erau de ajuns toate astea, s-au pus pe capul lui și mai rău. Văzînd că-și ating țelul și că Miltiades se lasă păgubaș, hotărîră să-i dea ultima lovitură. Strigau și făceau mare vrajbă, cerînd să fie pusă în aplicare pedeapsa prin surghiun. Dar cum pentru această pedeapsă era o lege anume, ca să-l apere pe împricinat de izbucnirile mînioase ale demosului, legiuitorul a hotărît ca mai înainte de a fi dat în seama demagogilor să se ceară mai întîi încuviințarea Adunării demosului. Sicofanții știau că această fortăreață e greu de cucerit. Nu erau de ajuns ocările și strigătele. Aici trebuia să se arate vina adusă lui Miltiades prin mărturii grăitoare, că venise cu adevărat în frămîntatul Asty ca să desființeze instituțiile.

— Care-s dovezile ? țipau aceștia. Cetatea întreagă cere aceasta ! Ce poate fi mai grăitor ?

Adevărat. Agora este zguduită de strigăte. „Salvați însoritul Asty !“ „Afară cu tiranul.“ Iar demagogii în sinea lor mai spuneau : „...cu tiranul Miltiades ca să-l dăm pe mîinile lui Hippias,

care este un tiran încercat şi ştie să strunească ţambalele democratice". Iată de ce zgomotul era aşa de mare. Pentru că nu puteau aduce dovezi. Cei înţelepţi şi-au dat seama îndată ce se urmărea printr-o asemenea zarvă. Şi cu cît gloata cerea izgonirea lui Miltiades, cu atît ei cereau, neînduplecaţi, dovezi.

— Ce mai pierdeţi vremea ?... strigau ei.

— Cumpănim... răspundeau aceştia.

— Dar instituţiile sînt în primejdie...

— De unde-au răsărit atîţia „apărători" ai instituţiilor ?

— Vă spunem pe loc cine sînt aceia care ameninţă instituţiile, adăugară aceştia.

— Cine ?

— Trădătorii ca voi. Arhonţii nevrednici ca şi voi !

— Cine v-a trimis aici ?...

— Demosul.

— Duceţi-vă acasă. Mîine veţi fi chemaţi împreună cu Miltiades la Adunarea demosului.

— Nimeni nu ne învinuieşte !

— Ba da, întreg oraşul.

Şi plecau „trimişii" demosului şi veneau alţii, urlînd şi ei şi cerînd Adunării alungarea tiranului.

Atunci, cîţiva arhonţi, oameni cu scaun la cap, văzînd primejdia de răzvrătire ce ameninţă cetatea, s-au dus şi l-au găsit pe Miltiades. Fiul acestuia, Kimon, abia putea să-şi stăpînească amărăciunea şi mînia nestăvilită... Aşadar, aceasta era mulţumirea cetăţii adusă omului care venise s-o salveze ?

I-au împărtăşit şi ei mînia, dar nu puteau să-l apere. Cei care au încercat şi-au dat seama că se ostenesc zadarnic. De fiecare dată cînd apărea cineva la tribună, demagogii dădeau semnalul. Şi imediat izbucneau ţipete isterice... silindu-l pe vorbitor să coboare.

— Ştim că toate acestea sînt puse la cale, din umbră, de Pisistratizi. Vai nouă dacă sînt aşa de mulţi ! Atunci, Asty şi-a

pierdut mințile și cere să fie pus în lanțuri. Dar nu e așa. La această horă au intrat și Alcmeonizii.

— Cum vedeți voi aceste urzeli nelegiuite ? întrebă Miltiades cu mînie în glas. Într-adevăr, setea de putere (arhomania) întotdeauna orbește, dar nu chiar așa ! Ce spun oamenii de vază ? Pînă cînd mă vor lăsa pradă acestor tîrîtoare ? Unde vor să mă împingă ? Știți bine că la un semn de-al meu pot veni războinicii mei de la Faler ca să-i duc pe calea cea bună. Dar stărui să-i țin ca și încarcerați în trireme, ca să nu-i ofer drept hrană lăcomiei demagogilor. Și totuși, demagogia e dezlănțuită.

— Și ce te gîndești să faci, fiu al lui Kimon ?

— Aș fi putut să spun „Ducă-se totul. Îndrăgitul Asty a decăzut.“ Nu vrea salvarea lui. E zadarnic să lupte cineva ca să i-o asigure.

— Dar n-ai s-o faci.

— Aștept să se potolească turbarea. Dar printre mulțimi mișună cei ce aduc otrava... Au adormit înțelepciunea demosului. Spuneți-mi... Săvîrșeam o crimă dacă chiar azi mă îmbarcam pe nave cu tot ce aveam și-mi vedeam de drum ?

— N-ai s-o faci.

— Nu... Dar pînă cînd voi mai putea răbda ?

Cel mai vîrstnic îl apucă părinteşte de umăr.

— Ai dreptate, fiu al lui Kimon... Vremurile sînt nenorocite. Așteptăm să se domolească furtuna. Dar zadarnic. Se pare că cei ce stîrnesc gloatele sînt mai puternici decît noi. Așadar, nu ne rămîne decît Adunarea poporului. Ca membri ai Adunării, avem acest drept. Dacă nici ea nu-și va spune cuvîntul... atunci sîntem obligați să-ți dăm dreptate. Nu există altă cale. Ne-am gîndit și am hotărît. Iată de ce am venit astăzi după tine. Avem cunoștință de planurile vrăjmașilor tăi. Mai întîi vor să ceară Adunării demosului dreptul de a vota surghiunirea ta. E sigur că Adunarea nu va primi. Pe urmă... Arhontele șovăi, dar în cele din urmă continuă : Fiu al lui Kimon... Dușmanii tăi sînt atît de josnici, încît doar după nimicire vor găsi liniște. Acum se știe : e pre-

gîtită și a doua lovitură. Te vor da în judecată pentru răsturnarea instituțiilor. Această încercare este și mai crudă, fiu al lui Kimon. Și drumul e greu. Poate să ajungă...

— Pînă la conium[1] ! Am să-l beau. Dar am încredere în dreptatea patriei mele.

Oamenii s-au sculat. Nu mai aveau altceva de spus. L-au salutat cu respect adînc și au plecat. Miltiades a rămas singur. Se înnopta. Ieși din peristil și merse pînă la mijlocul curții. Strigătele sălbatice ale gloatei aținate ajungeau pînă acolo. Atunci Miltiades își ridică mîna hotărît.

— Bine... spuse el. Așteptați... Oameni de nimic !

Și, cu pași hotărîți, intră în casă.

*

* *

Lucrurile și-au urmat cursul pe care-l prevăzuseră înțelepții. Sicofanții au cerut sprijinul Adunării demosului. Au adus în fața ei și gloata ca să-i smulgă hotărîrea. Dar Adunarea a judecat drept și nici o hotărîre nu a fost luată după dovezi șubrede și false. Nu i-a ascultat. Mai mult : le-a arătat aspru mîrșăvia lor.

Atunci, gloata a ales cea de-a doua cale. Aici, de teamă, mulți s-au oprit și s-au retras. De ce atîta ură împotriva unui singur om ? Nu mai erau oare și alți democrați primejdioși în Athena ? Nu era acolo și Themistocles ? Și Aristides ? Bine, aceștia sînt încă tineri. Dar nu exista Xànthippos ? Și mai ales Callìmahos ? La drept vorbind, acesta era cel mai primejdios dintre toți. Pentru că era viteaz, dăruit instituțiilor, fără să urmărească puterea personală. Callìmahos... Da, acesta întrunea virtutea celorlalți, vitejia acestora, dar nici o urmă din vanitatea lor. Îi plăcea să se jertfească pentru binele obștesc. Dar nu să și le cîrmuiască. Da, el era cel mai primejdios dintre toți. Dar l-au

[1] Otravă extrasă din cucută, cu care atenienii omorau pe unii osîndiți.

ales pe Miltiades să-l prigonească. Știau ei de ce ? Democrat... Dar de aceea îl urau pe Miltiades ? Pentru că era democrat ? Cetatea era plină de democrați. Ei știau bine acest lucru. Pentru ei, Miltiades era primejdia adevărată, întreaga nimicire... Pentru că el putea să-i nimicească nu numai pe Pisistratizi, oligarhici și persofili (Medizontes), dar și pe mezi, sprijinitorii lor. Apoi, era viteaz, isteț, un salvator care le-ar strica planurile. Iată de ce cei îndîrjiți spumegau... Iată de ce au umplut Agora cu ocări și strigăte : „La temniță cu Miltiades ! La moarte !"

Cei chemați să judece erau oameni înțelepți. Și nu uitau că sînt judecători. Ceea ce însemna că trebuie să fie drepți. Miltiades a fost învinuit. Era nevinovat. Acest lucru putea să fie de ajuns și pentru Miltiades, poate chiar și pentru ei. Dar trebuia să fie convins și demosul. Pentru că nimeni nu este mai presus decît el. Miltiades era dator să vină în fața lui. Dacă nu de bunăvoie, trebuia să fie adus cu forța. Dar n-a fost nevoie, pentru că a venit singur. Judecătorii erau mîhniți. Dar nu puteau face altfel. Din clipa în care se nasc bănuieli pe seama unui cetățean al democrației, acesta — oricine ar fi el — trebuie să se prezinte în fața judecății. Dacă cutezau să zădărnicească judecata, atunci dușmanii lor și dușmanii lui ar fi turbat de furie. Ar fi urlat că dreptatea este „părtinitoare". Miltiades era palid, dar liniștit. La vîrsta lui deja înaintată, după o viață austeră și cinstită, era adus la scaunul de judecată pentru cea mai gravă vină care putea să fie adusă vreodată unui arhonte : disprețuirea instituțiilor, încălcarea democrației și instaurarea tiraniei personale.

Cu toată gravitatea învinuirilor aduse, acuzatorii n-au venit ei înșiși înaintea tribunalului. Dacă veneau, întreg demosul ar fi văzut că „apărătorii" democrației nu sînt alții decît dușmanii ei cei mai înverșunați. Au trimis numai niște ticăloși plătiți, pînă atunci necunoscuți în cetate. Desigur, tribunalul avea dreptul să oprească judecata în fața unor asemenea „martori". Dar democrația era deopotrivă pentru toți. Nu făcea o s e l e c ț i e, nu-l alegea pe cel care trebuia să-i acorde privilegiile cetățenești sau

pe cel căruia urma să i le retragă. Legislația nu se juca. Fiecare cetățean, indiferent de origine sau clasă, era personal răspunzător de păstrarea instituțiilor și apărătorul lor personal. Iată, cum dușmanii democrației au venit de fapt ca apărători ai ei. Locul fierbea de omenirea adunată. Fiecare venise cu un scop anume acolo. Unii să batjocorească, alții ca să se „mînie", unii ca să judece cinstit, alții ca să „răstălmăcească". Numai cei neutri lipseau. Din fericire, astfel de oameni lipsesc în asemenea clipe, cînd frămîntatul Asty fierbe și e în primejdie.

Printre cetățenii de vază care au venit să urmărească judecata era și Themistocles. Cu ochii-i neliniștiți de șoim, privea cînd demosul, cînd judecătorii. Era sigur de nevinovăția lui Miltiades și era mai sigur că nu va fi pedepsit. Credea acest lucru, dar... îl dorea ? O licărire răutăcioasă se cuibărea tainic în sinea lui. Știa că pentru cetate mijeau zorile unor zile mari, zile sorocite pentru jertfe și glorie. Cui i s-ar fi dat cîrma ? Fără doar și poate — dacă era socotit nevinovat —, lui Miltiades. Dar cînd l-a văzut pe marele strateg cu chipul ars de soare condus judecății, invidia josnică făcu loc conștiinței omului cinstit. Nu lipsea nici Aristides al lui Lysimahos. Ambiția îl încălzea și pe el, întotdeauna, dar niciodată nu-l mistuia. El dorea, fără gînduri ascunse, ca Miltiades să fie redat demosului, acum, cînd cetatea avea nevoie de el mai mult ca oricînd.

Dușmanii lui Miltiades se tîrau ca șerpii, vîrîți printre mulțimea frămîntată, întărîtînd și înveninînd pe ascuns gloata. Cei plătiți lucrau fățiș.

Sosi și clipa începerii judecății. De la tribuna judecătorilor s-a auzit un glas hotărît.

— Miltiades hersonesianul.

— Atenianul... corectă strategul.

— Ești învinuit...

— Știu. Sînt învinuit că uneltesc împotriva democrației, că disprețuiesc instituțiile și că am venit aici ca să le desființez.

Mai sînt învinuit că vreau să instalez o tiranie personală și că, în acest scop, am adus cu mine armata și flota mea.

— Și avuția ta ca să cumperi conștiințe.

— Andres Dicastai ! Bărbați judecători ! Nu sînt negustor de conștiințe. Mi-am cîștigat cinstit avutul și nu-l voi risipi pe necinste.

— Ce-ai făcut cu ea, Miltiades ?

— Întrebați vistieria Athenei. Acolo se află.

Un oftat de ușurare prelung, „aaa"... se auzi de pretutindeni, și prietenii răsuflară ușurați. Dușmanii se făcură verzi la față. Vistiernicii Athenei spuseseră „da". Deci învinuirea că voia să cumpere conștiințe și să-i ajute pe complotiști căzuse.

Judecătorii n-au împărtășit însă ușurarea sufletească a publicului. Ei au cerut să se facă liniște.

— Miltiades ! se auzi rece glasul unui judecător. Toți cetățenii sîntem păzitori ai democrației, cu atît mai mult noi, cărora ni s-a încredințat demnitatea de arhonte. De aceea, te întreb : Cum ai condus treburile obștești în Hersònesos ? Cine ți le-a încredințat ?

— Istoria neamului meu, Andres Dicastai — Bărbați judecători — este cunoscută. Strămașul meu Miltiades al lui Kýpselos — dușman al tiranilor — a fost chemat să conducă treburile obștești din Hersònesos de cetățenii trimiși de locuitorii cetății. Faptul că pe acest strămoș al meu l-au urît tiranii este dovedit. De trei ori a fost chemat de Pisistratizi la o întrecere în Olimpia și de trei ori i-a învins. Și iată că, neputînd să-l învinuiască ca tiran (pentru că ei înșiși erau tirani), l-au învinuit ca profanator. Cetățenii din Hersònesos n-au crezut însă nimic din toate astea și l-au chemat înapoi să le conducă treburile lor obștești. Strămoșul meu a plecat din lumea aceasta încununat de cinste și nimeni n-a cutezat să-i întineze memoria. Cinstindu-i trecutul, hersonesosienii au încredințat conducerea treburilor obștești unui alt fiu al familiei Aiakizilor, fratelui meu mai mare, Stesagòras. Dar el a trăit puțin. Și atunci, sorții au căzut pe mine. N-am luat dreptul nimănui, n-am surghiunit pe nimeni, n-am prigonit pe ni-

meni. În Hersònesos, puterea nu a fost transmisă din tată-n fiu, așa cum se pare la prima vedere. Hersonesosienii au avut încredere în neamul meu pentru că acesta i-a cinstit și i-a slujit cu credință și vrednicie pînă la moarte.

— Orînduirea democratică, Miltiades, are zece arhonți, și fiecare dintre ei cîrmuiește cîte o zi. Cu cîți dintre ei și cu cine ai împărțit puterea ?

Miltiades tăcu. Batjocurile începură. Atunci, judecătorul se dezlănțui ca un trăsnet.

— Miltiades. Ai fost un tiran ! Și pe bună dreptate demosul te-a adus aici. Arhonții nu se aleg ei singuri și nici nu primesc puterea de la înaintașii lor. Poporul este acela care le încredințează funcțiile și tot poporul li le ia. De aceea, răspunde : Cînd ai întrebat poporul ?

Miltiades tăcu și de data asta. Ocările și strigătele izbucniră din nou.

— Miltiades ! Nu mai ne trebuie altă dovadă. Ai fost un tiran. Tăcerea ta o spune.

Atunci, Miltiades se sculă.

— Andres Dicastai... zise el liniștit, întorcîndu-se către auditoriu. Andres Athinaiei (Cetățeni atenieni) ! continuă el. Mă bucur că sînteți cu toții de față la judecata mea. Așa pot să vă întreb direct : Cetățeni atenieni ! Răspundeți : Cînd am fost eu, Miltiades al lui Kimon, tiranul vostru ?

— Niciodată ! răspunse mulțimea.

Miltiades s-a întors spre judecător.

— Andres Dicastai ! După cum vedeți, atenienii nu mă învinuiesc. Așadar, cine sînt aceia ? Am să vi-i arăt eu. Cei ce-mi caută pricină nu sînt dușmanii tiraniei, ci dușmani ai democrației !

Judecătorul îl întrerupse.

— Nimeni nu te-a învinuit ca tiran al Athenei, Miltiades ! Și nu cere părerea atenienilor. Nu pe ei i-ai tiranizat, ci pe hersonesosieni.

— Atunci de ce nu au venit să mă judece hersonesosienii ?

— Dar atenienii nu sînt helleni ? Te judecă hellenii din Athena în numele hellenilor din Hersònesos.

Din rîndurile celor de față se ridicară ocări și proteste.

— Atunci, să vină hersonesosienii să-i judece pe tiranii Athenei ! strigă cineva.

Judecătorii ascultară nedumeriți. Judecata lua o altă întorsătură, se abătea de la țelul ei. Disputa se ducea acum între judecători și auditoriu.

— Cîrcotașilor ! se auzi de undeva.

Atunci, Miltiades interveni hotărît. Își ridică mîinile și ceru să se facă liniște. Strigătele conteniră. Atunci, el ridică glasul.

— Primesc !... strigă. Andres Athenei. Da, primesc și socotesc că cea mai înaltă cinste pentru mine este să fiu judecat de tribunalul din Athena, în numele hersonesosienilor și în numele tuturor hellenilor. Dacă într-adevăr i-am tiranizat pe hersonesosieni, atunci i-am tiranizat pe toți hellenii, și dacă într-adevăr am încălcat instituțiile pe un pletru[1] de pe pămîntul patriei mele, atunci l-am încălcat de pe tot pămîntul nostru.

— Atunci, putem merge mai departe, spuseră judecătorii — Miltiades al lui Kimon ! Atunci, să te aperi față de învinuirea care ți se aduce pentru lipsa de respect față de instituții.

— Așa să fie ! Dar atunci îmi veți îngădui să întreb : Unde am încălcat instituțiile ?

— În Hersònesos. Ai spus-o.

— Și de ce n-a venit măcar unul de-al meu din Hersònesos să spună asta ? De ce n-a venit aici să mă învinuiască un nedreptățit de-al meu ? întreb. De ce în locul acelora pe care i-am cîrmuit — chiar și tiranic — au venit atenienii, pe care nu i-am cîrmuit nici democratic ? Vă întreb.

— Îți răspundem. Te învinuiesc trei atenieni. Nu e de-ajuns ?

---

[1] Măsură de suprafață.

— Iar pe mine mă apără mii de hersonesosieni şi toţi atenienii, în afară de cei trei. Nu e de-ajuns ?

Din rîndurile mulţimii izbucniră din nou strigăte de bucurie, de batjocură, de dezaprobare. Cîţiva s-au îndreptat ameninţător împotriva celor ce aţîţau spiritele.

Atunci, unul dintre ei, cel mai zdravăn, pesemne bătăuş... de meserie, ridică mîna.

— Retragem învinuirea !... strigă.

Se făcu linişte.

— Cum ? întrebară nedumeriţi judecătorii.

— Retragem învinuirea ! Nu-l învinuim ca tiran pe Miltiades.

— Atunci, judecata nu mai are rost.

Mulţimea izbucni nestăpînită, strigîndu-le „josnici", „apatrizi", „mezi în veşminte ateniene" !

— Nu... continuă. Nu-l învinuiesc pe Miltiades ca tiran. Este o învinuire pe care o socotesc neînsemnată. Nu, cetăţeni judecători ! Miltiades nu e tiran. E trădător ! Cel mai mîrşav dintre toţi „persofilii".

Toţi rămaseră muţi. Apoi, blestemele izbucniră din nou : „Defăimătorule !", „Sicofantule !", „Secătură !"

— Învinuirea e groaznică !... îi strigă bătăuşului. Îţi cer s-o dovedeşti acum !

— O dovedesc ! Cer voie să-l întreb pe Miltiades : „O, cetăţene ! Ai fost, sau n-ai fost prieten al regelui perşilor ? Spune ! Nu te uita într-acolo. Eu te-ntreb ! Răspunde. L-ai urmat pe Darius în expediţia împotriva sciţilor ? Da, sau nu ? Nu răspunzi ?... N-o să răspundă niciodată, cetăţeni judecători, pentru că nu e mincinos. E trădător !

Miltiades se sculă. Era palid, aproape alb la faţă. Toţi se aşteptau să se prăbuşească. Cîţiva s-au repezit să-l susţină.

— Îl vedeți, cetățeni atenieni ? urlă bătăușul. E zdrobit ! N-o să poată rosti măcar o silabă. E un cadavru. Răspunde *Ee !*... Miltiades !...

— Sînt... răspunse Miltiades cu buzele albe ca pînza. Da, Andres Athinei, bărbați atenieni ! sînt într-adevăr zdrobit. Amintirea acestei povești m-a rănit. E o poveste pe care cei ce mă învinuiesc o aduc înaintea voastră denaturată. Faptele s-au întîmplat altfel. Au existat cu adevărat, au trăit-o toți arhonții Ioniei, care sînt încă în viață și ar putea să vă spună așa cum s-au petrecut în realitate, și nu astfel, cum a fost plăsmuită de buzele murdare ale prigonitorilor mei.

— Atunci, spune-ne așa cum s-a întîmplat !

Miltiades îi privi mîhnit.

— N-aș vrea, Andres Athinei, spuse... n-aș vrea să vă povestesc tocmai eu evenimentele la care am luat parte eu însumi. Strămoșii noștri ne-au învățat că bărbații nu trebuie să se fălească pentru „isprăvile" lor, cu atît mai mult cînd acestea rămîn neîmplinite. Într-adevăr, sînt zdrobit, Andres Athinei. Dar mai mult decît mine sînt zdrobiți arhonții Ioniei, care nu m-au ajutat atunci să desfacem podul de pe Istros, să distrugem dușmanul și să scăpăm pe veci Hellada de amenințarea lui. Dacă s-ar fi făcut aceasta atunci, astăzi n-ar mai fi existat sub soarele democrației cetățeni care să pregătească întunericul tiraniei. Dacă se întîmpla aceasta, astăzi n-ar mai fi existat nici aceste slugi murdare care m-au adus înaintea voastră ca trădător. Pentru ei, într-adevăr, sînt trădător. Pentru scopurile lor, pentru interesele lor personale, sînt trădător. Sînt trădător nu pentru că am colaborat, ci pentru că n-am colaborat cu mezii. Sînt trădător nu pentru că sînt și rămîn Miltiades, ci pentru că n-am devenit Hippias, ca să-mi înrobesc patria ! Sînt persofil (medizon) pentru că n-am predat mezilor războinicii mei, avuția mea, flota și armele mele, ci... pentru că le-am adus aici ca să le întorc împotriva lor. Sînt trădător pentru că n-am dat medului pămînt și apă, ci lovituri și săgeți. Într-adevăr, Andres Dicastai, pentru asemenea „atenieni", pentru asemenea

„helleni" sînt într-adevăr trădător. De aceea cer să fiu predat călăului (demiosului).

— Nu demiosului (călăului), ci demosului (poporului) ! strigă mulțimea.

— Călăului !! urlară sicofanții, cei ce-l ponegreau.

Judecătorii se ridicară în picioare. Erau emoționați.

— Asemenea „trădători", o, Miltiades, spuse cel mai vîrstnic dintre ei, asemenea trădători, noi, judecătorii helleni, nu-i predăm urii celor josnici, ci iubirii celor aleși ! Miltiades !... Ești mîndria hellenilor. Demosul are nevoie de tine. Du-te ! Te așteaptă ! Judecata a luat sfîrșit.

CAPITOLUL IV

O auroră trandafirie destrăma văzduhurile muntelui Pentelicòn şi intra sfioasă în coliba bătrînului Euhènor cînd cei doi prieteni se întorceau din călătoria lor imaginară. Dar n-au intrat în colibă. S-au întors din nou acolo în Efes, în oraşul pe care, într-un răstimp de zece ani, l-au părăsit în grabă de două ori ca să salveze Athena.

Încă înainte de a pleca din Efes, cei doi prieteni aflaseră despre procesul pe care-l pregăteau împotriva lui Miltiades, despre gloata întărîtată împotriva lui, despre dihonii, strigăte... De aceea, sufletul lor tineresc se umplu de mîhnire.

În acele zile, Efesul trăia viaţă de supus. Darius îl izgonise pe vechiul tiran şi instaurase... democraţia. Dar ce democraţie este cea care aduce un tiran ? Darius obişnuia să dăruiască din cînd în cînd asemenea democraţii supuşilor săi pentru a-i face să se scîrbească de ea şi să ducă din nou dorul tiraniei. Poate că unor flecari le-ar fi convenit acest sistem. În sfîrşit, vor putea vorbi liber de libertatea pe care n-o au. Vor putea să fie aleşi cîrmuitori fără să cîrmuiască. De altfel, tragelafii (monştri jumătate ţap şi jumătate cerb) sînt animale născocite de oameni. Natura n-a creat nici unul.

În Efes însă, tineretul nu avea aer. Bineînţeles, regimul lor le făgăduia linişte şi desfătări. Lucruri plăcute pentru mulţumirea

acelora care nu doresc altceva. Dar ce efect puteau să aibă acestea asupra efebului de douăzeci de ani cu sînge clocotitor ? Regimul lor le făgăduia şi alte plăceri, dar nu le făgăduia nici o primejdie, nici o faptă vitejească.

Prietenii noştri şi-au depănat încă o dată firul amintirilor. Ce-i aştepta după sfîrşitul fiecărei zile ? O altă zi. Uzura, bătrîneţile şi în cele din urmă — moartea.

Şi Athena, acolo jos, era cuprinsă de agonie şi moarte. Dar Athena pentru ei nu era un oraş oarecare. Era nemuritorul Asty, Hellada Helladei. Cu doi ani în urmă, s-au întors de acolo încărcaţi de darurile ştiinţei. Acolo au aflat că omul nu este un animal biped, ci culmea creaţiei. Să atingi din nou pămîntul Athenei ! Numai şi numai pentru aceasta să faci mii de pletra [1], să străbaţi pe jos mii de stadii [2]. În acest oraş au trăit cei care au străbătut jumătate din drumul spre nemurire. În acest oraş au dat pietrei o formă, au făcut din sunetul nearticulat Logos. Şi acum ? Hoarde sălbatice porneau împotriva acestui smaragd ca să-l sfărîme. Iar Asty, neavînd putere să lupte pentru victorie, se pregătea de moarte, o moarte glorioasă, pentru că n-ar fi putut să trăiască o viaţă umilă.

Într-o seară, Pýrasos a avut un vis. Nişte oameni voinici cu bărbi răvăşite şi tiare în cap se năpusteau ca nişte fiare îndîrjite asupra unei fecioare care avea trăsăturile zeiţei Athena. Pýrasos îşi amintea bine acest lucru — şi parcă se căzneau s-o orbească, să stingă lumina din fruntea ei. S-a trezit strigînd : „Săriţi ! Vor s-o orbească pe zeiţă !" Părintele lui alergă la el. Se treziră şi ceilalţi din casă. Doica lui alergă şi ea, mută de spaimă, crezînd că Eriniile (Furiile) au tulburat somnul efebului pe care-l crescuse în braţele ei. L-au luat cu binişorul. I-au dat să bea „apă de leşie", care alungă spaimele stîrnite de vise. Pýrasos tremura încă. Cînd îşi reveni povesti tatălui său visul.

---

[1] şi [2] — Unităţi de lungime.

— *Oimè,* spuse bătrînul înfigîndu-şi mîinile în părul său alb, a pierit oraşul zeiţei Pallas Athena. S-a dus... şi nimeni nu mai poate să-l salveze.

Şi-şi acoperi faţa.

„Nimeni ? spuse Pýrasos în sinea lui. Nu nimeni !"

— Cine ar putea ? spuse tatăl lui ca şi cînd ar fi răspuns gîndurilor fiului său.

„Eu !" răspunse feciorul în sinea sa. O, vîrstă frumoasă şi fără minte... ce crede că poate totul pentru că nimic nu-i poate sta în cale.

Pieptul tînărului se ridica şi cobora ca o pasăre ce-şi încearcă pentru întîia oară aripile. La această vîrstă, omul se gîndeşte numai cu pieptul. Sub odaia lor, rîul Càistros îşi rostogolea apele necredincioase. „Aici mă voi arunca — spuse — cînd voi afla că Athena a căzut."

Era şi asta ceva, ca o mîngîiere pentru unul care credea că o dată cu căderea Athenei lumina eternă a lumii s-ar fi cufundat în beznă. „Dar nu ! N-am să mă înec ! spuse în cele din urmă, luînd o altă hotărîre. N-am să-mi las tinereţea pradă monstrului deznădejdii. Am să mă duc să cad pentru Athena !" Şi aşteptă să se lumineze de ziuă ca să se ducă să-l găsească pe prietenul lui şi să-l facă părtaş planurilor lui. Numai un singur gînd îl chinuia : să spună şi alor lui, sau nu ? Dacă le spunea era sigur... Mama lui ar fi zidit uşa cu propriul ei corp, ca să-l împiedice să iasă. Aşadar, nu. Mai bine să fugă pe furiş. La urma urmei, era bărbat ! Putea să facă din viaţa lui tot ce voia — chiar s-o arunce. Cu atît mai mult s-o jertfească pentru un ţel atît de sfînt.

O durere îl reţinea însă. Cum să părăsească o casă în care el era singura bucurie ? Dar un tînăr nu împlineşte cei douăzeci de ani ca să fie numai „bucuria familiei lui". De altfel, venit-am pe lumea asta ca să mai facem şi altceva pe lîngă faptul de a fi iubiţi de mamele noastre.

Dis-de-dimineaţă, s-a dus să-l întîlnească pe Thàlpes. Poate că el ar găsi o modalitate oarecare ca să plece de acasă fără să-i

rănească mult pe ai lor. În această privință, Thàlpes era mai priceput, mai inventiv. Se și asemănau — ca două frunze ale aceluiași măslin : le lipsea răbdarea. Dar parcă evenimentele rabdă ? Mezii galopează spre Athena. Și copitele lor vor face zob comorile ei.

Își aminteau de ziua cînd au trecut „barbarii" prin Efes, ca o prevestire îngrozitoare. Aveau în ochii lor o lumină aspră, nestinsă, mînia popoarelor primitive, pe care nimic nu o poate stinge. Ei se duceau hotărîți să pedepsească Athena — pentru că refuzase să le dea pămînt și apă.

Pămînt și apă ? De ce nu ? Să vină toți cei nevoiași, toți cei însetați să bea. Dar să ceară. Nu pentru că li se cuvine. Athena nu predă aceste lucruri sub amenințare. Le dăruiește de bunăvoie.

De aceea, „o, Kèrykes", (soli) înapoiați-vă în patria voastră. Atenienii o asemenea faptă nu o știu, nu o dau, n-au încercat-o niciodată.

— Atunci... aliați-vă cu noi.

— Aliați ? Împotriva cui ? Găsiți-ne dușmanul, și după aceea veniți să ne cereți alianța. Dacă ați venit însă să ne cereți libertățile noastre, răspunsul nostru e vechi. Nu le veți avea. De bunăvoie n-avem de gînd să le dăm niciodată nimănui.

Auzind aceste vorbe, regele încremeni înainte de a deveni statuie. Puse mîna pe arcul de aur și aruncă o săgeată spre cer, strigînd : „O, slăvite Oromàsdes ! Ajută-mă să-i pedepsesc pe atenieni !"

Pe urmă își chemă sfetnicii.

— Atenieni... Atenieni... rostea. Spuneți-mi : Ce ființe sînt astea ?

— Albe. Apoi, au un grai pe care îl vorbesc toți împreună și nimeni nu înțelege nimic.

— Sînt mulți ?

— Nimeni nu a putut să-i numere. Ei se amestecă laolaltă cu statuile lor, și cum și acestea sînt albe, se confundă cu ele.

— Dar cum arată casele lor — dacă au ?

— Au, dar sînt nefolositoare. Nu locuiesc în ele.

— De ce ? Nu cumva le zguduie Engèlados, gigantul ce zguduie pămîntul ?

— Nu, nu le plac. Ei simt mare plăcere să se adune într-un maidan şi să vorbească toţi împreună graiul lor încurcat.

— Plecaţi de aici. Nu m-aţi lămurit. Dar oricîţi ar fi — puţini sau mulţi, oricum ar fi : de piatră sau din carne —, eu îi voi pedepsi. Duceţi-vă. Şi spuneţi slujitorului meu — cînd o să-mi aducă de mîncare —, să-mi amintească de atenieni cu aceste cuvinte : „Stăpîne, adu-ţi aminte de atenieni".

Cei doi prieteni îşi amintiseră şi ei de trecerea perşilor prin oraşul lor. Perşi se numeau, dar perşii erau puţini, doar satrapii şi ofiţerii. Ceilalţi se pierdeau printre semiţiile asiatice amestecate, care de multe ori nici chiar ei nu ştiau cum se numeau. Bruneţi, de culoarea uleiului, arămii. Cu pometii proeminenţi, cu dinţi de cal. Unii năsoşi, cîrni, cu fruntea îngustă şi sprîncene strînse. Alţii ca nişte păsări exotice ciudate, alţii namile, leneşi, adevărate animale cu chip de om. (zoantropi).

O dată cu ei, tîrau nişte căruţe ce gemeau greu, încărcate cu suliţe, peşte uscat, piei, făină şi femei (pallakide.), iar în urma lor — nişte oi cu o coadă groasă şi lată şi cu coarne răsucite. Cîţi erau ? Aceşti oameni nu ştiau să numere. N-au putut să fie număraţi. Şi nici chiar hellenii n-au putut să-i numere. De aceea au numit nenumăraţi *anarìthmeti* şi s-au liniştit.

Pýrasos şi Thàlpes au trecut atunci printr-o mare spaimă. Dar aflînd că atenienii nu s-au speriat, au hotărît să nu se sperie nici ei. Dar astea sînt vorbe... Cine nu s-a speriat văzîndu-l cu ochii lui chiar pe Ahèron [1] ?

S-au speriat. Dar nici nu le-a trecut prin gînd să renunţe la hotărîrea lor. Au făcut ultimele pregătiri şi într-o seară s-au îm-

[1] Aheron = Fluviu al Infernului.

barcat pe un caic din Focaia, ce se afla în trecere spre insula Lesvos. De acolo aveau să înainteze spre Attica.

Cînd se crăpa de ziuă, sosiră în Lesvos. Vestita insulă plutea în aurul ei de dimineață, dar oamenii ei se învîrteau ici și colo, îngînduraţi.

Cei doi prieteni s-au gîndit să meargă să culeagă din frumusețile insulei ; să presare cu petale de trandafir mormîntul poetei Sapho, dar gîndul că insula e cîrmuită de tiranul Kòes (acela care-l salvase pe Darius) le-a stins orice elan. Lasă-l să stea și să se bucure de puterea lui cumpătată. De la dușmani poți primi multe, dar de la prieteni vînduți — nimic. Trebuie să socoteşti pînă și salutul lor ca o ocară.

Cine ar putea să-l numească hellen pe Hippias ? Era un ciine de curte care ca să stea din nou pe grumajii atenienilor era gata să transforme Athena în ruină, iar pe atenieni în robi. Aceasta e glorie ? Dar cum poate un renegat să deosebească ce e glorie și ce e rușine ?

Într-o după-amiază, caicul porni din Lesvos. O adiere molcomă îl împingea lin spre țărmurile insulei Eubeea. Vor ajunge la timp oare ? Dar cînd anume ? Pentru că ei credeau ca ajungînd să intre în Athena înainte de a cădea, orașul etern n-ar fi pierit niciodată.

Într-o dimineață, cînd soarele o scălda din plin cu aurul lui, ajunseră în Athena. Întreg orașul era în mare fierbere. Palestrele, atelierele și porticurile fuseseră închise ; era un du-te-vino de oameni copleșiți de griji. Cei doi prieteni au pornit de-a dreptul spre Agora, unde neliniștea mulțimii atinsese culmea. Acolo au aflat ei că în dimineața aceea cei zece arhonți se certaseră și că au hotărît să vină în fața demosului ca să le împartă dreptatea.

Cei doi prieteni — ținîndu-se strîns de mîini, ca să nu se piardă — își croiau drum cu coatele pînă ce ajunseră aproape de mijlocul Agorei. De acolo se vedea tribuna, dar zgomotul era atît de puternic, încît nu înțelegeai nimic. Atenienii cereau stăruitor ceva. Ce însă ?Unul abia sosit nu putea să-și dea seama.

— Ce vor ? îl întrebă Thàlpes pe unul care striga din toți rărunchii, fără să aibă de gînd să se liniștească.

Acesta se întoarse și-l privi disprețuitor.

— Din Kùnaxa [1] ai venit, nerodule ? îi spune.

— Din Efes. Dar nu știu ce vor.

— Un bărbat viteaz... Un bărbat viteaz care să-i scape de la înfrîngere.

— Și de ce îl cere cu atîta zgomot ?

— Pentru că îl vor acum !

— Dac-o spun mai domol nu-i același lucru ?

— Smintitule ! Vorbesc vreodată domol cei grăbiți ?

Cei doi tineri nu-i mai dădură atenție. De tribună se apropia un bărbat mic de statură și toți îl primiră cu strigăte de dezaprobare. Nu-l voiau.

— Pe cine vreți, la urma urmei ? strigă tremurînd omul. Spuneți pe cine vreți.

— Pe cine nu vrem să ne întrebi !

— Vă-ntreb. Pe cine ?

— Pe tine.

— Pe mine ?... Bine. Dar pe cine îl vreți ?

— Pe Miltiades ! spuseră mulți.

Omul se întoarse și privi cu răutate spre un bărbat de culoarea grîului care ședea deoparte.

— Treci tu, hersonesosianul.

— Atenianul ! strigă mulțimea.

Cîțiva pizmași urlară cu ură.

— Miltiades nu este atenian !

— Este hellen ! spuse cu voce tare. Nu se află în primejdie numai Athena, ci întreaga Helladă. Să vină, oricare ar fi el. E de ajuns să fie hellen.

— Nu însă și lacedemonian !

— Da ! strigară cu toți. Afară de lacedemonieni.

— Lacedemonienii vor să ajungă hegemoni. Nimic altceva.

[1] Una dintre cele cinci capitale ale Persiei.

— Mai bine înfrînți de mezi decît supuși ai lacedemonienilor.

Agitația creștea. Strigătele se întețeau tot mai mult. Dar un nume se repeta mereu : „Miltiades, Miltiades". Atunci îl strigară și ei. Nu știau de ce. Dar acest nume îi înflăcăra de multă vreme. În scurt timp, strigau toți. Și în sfîrșit, strategul se apropie și urcă treptele. Era ars de soare, brăzdat de suferințe, dar noblețea și voința erau adînc săpate pe chipul lui.

— Acest om, spuse Pýrasos, chiar dacă mi-ar porunci să-l urmez în înfrîngere, m-aș duce !

— Ești nebun ! îi răspunse cineva de alături.

— Iar tu laș ! îi răspunse Pýrasos.

S-au luat la bătaie.

— Lăsați-l să-l bată ! interveni un om cu buze groase. Bate-l, Cleon. Efesianul ăsta vrea înfrîngerea noastră. L-am auzit cu urechile mele.

— Urechile de măgar aud numai zbierete ! spuse un tînăr cu niște brațe ca de marmură. Ești un siconfant ! Un mincinos ! Efesianul a spus „îl voi urma chiar în înfrîngere". Așa vor face toți bărbații adevărați !

Ceilalți tăcură. Văzînd înfățișarea de șoim a tînărului, vioiciunea, privirea lui, înțeleseră că e mai înțelept să tacă.

— Mă numesc Kinègiros... spuse tînărul adresîndu-se celor doi prieteni. Kinègiros al lui Euthyfron. Mi-au plăcut vorbele voastre. La un moment dat am crezut că eu le-am spus. Să facem cunoștință ? Eu v-am spus numele meu. Despre voi, în afară de faptul că sînteți efesieni nu știu nimic altceva.

— Thàlpes al lui Lycàon.

— Pýrasos al lui Polyfètes.

— *Hairete*. Salutare. Hai să ne ținem de haine ca să nu ne pierdem în mulțime.

Acolo, în jurul lor începu din nou agitația. Un bărbat pieptănat frumos, cu glas subțire, spuse că vrea neapărat să vorbească.

— O să ne spui fleacuri, îi spuse mulțimea.

Și oratorul bănuit se liniști. Acum, stăruința atenienilor de a vorbi Miltiades deveni de nestăpînit. Un bărbat cu dinții rupți

se apropie de tribună şi strigă puternic „linihte". Apoi, ridicîndu-şi mai mult glasul piţigăiat, spuse :

— Miltiades atenian !

Se făcu tăcere. În sfîrşit, Miltiades urcă şi ultimele trepte.

— Andres Athinei, spuse. Cetatea noastră are mulţi oratori şi nu puţini bărbaţi viteji. Aşadar, nu m-am urcat aici ca să-mi arăt talentul retoric, nici puterea de gîndire. Am venit să stau pavăză cu pieptul meu, împreună cu voi, în poarta cetăţii lui Theseus ca să împiedic năvălirea barbarilor. N-am venit ca să cer o cunună. Am venit să găsesc un mormînt. Nu un sceptru, ci o suliţă. N-am venit să vă dau luminile mele, ci sîngele meu.

— *Haire !* Salut, lăstar al lui Kimon !! strigă cineva.

— Bravo, Miltiades ! răsună puternic strigătul mulţimii.

Miltiades ceru să se facă linişte.

— Să înceteze uralele... spuse. Dar nu numai aceasta. Cer să înceteze totodată certurile şi să răsune numai peanul [1]. Vasul patriei este zguduit de furtună şi ştiţi cu toţii că am rămas fără sprijin.

— Nu-i adevărat ! strigă cineva. Avem gata sulițele, săbiile, scuturile noastre.

— Aţi văzut vreodată săbiile luptînd singure ? Mai bine să întrebăm : Sînt gata şi sufletele ? Dar mai mult decît asta : Este gata sîngele nostru să se verse ? Un atenian strigă „Avem scuturi". Avem, dar trebuie să ştim cu toţii încă ceva : că scuturile de nepătruns sînt acelea care sînt mai uşor de pătruns, adică... piepturile omeneşti. Răspundeţi : Avem piepturi gata să devină scuturi ?

Ca la un semn, tinerii se avîntară spre tribună cu piepturile scoase înainte.

— Le dăruim patriei ! strigară. Miltiades ! Primeşte-le !

Urale nesfîrşite acoperiră cuvintele lor. Miltiades păli. Pe urmă îşi ridică din nou mîinile. Toţi văzură că tremurau.

---

[1] Marş războinic, cîntat la începutul luptei sau după victorie.

— Viteji... strigă ! Viețile oamenilor aparțin acelora care le posedă. Mie, nimeni nu mi-a dat dreptul să jertfesc viețile altora... cu atît mai mult vieți libere... din acelea care aleg liber moartea sau viața. Nu sînt călăuzitorul oamenilor. Sînt și eu un om călăuzit.

— De cine ? strigară cîțiva.

— De datoria de cetățean ! strigă Miltiades. De groaza în fața umilirii, de groaza în fața înrobirii, de dragostea față de instituții. În sfîrșit, de hotărîrea să pier, sau să mă salvez o dată cu patria.

— Sîntem gata !! strigară în cor toți tinerii.

Emoția lui Miltiades a atins acum punctul ei culminant.

— Mă închin, spuse, cu ochii înlăcrimați. Mă închin în fața cuvîntului vostru divin, tineret atenian... Mă închin și în fața sentimentului vostru minunat. Dar în bătălie nu luptă numai sentimentul. Luptă și judecata. Vedeți... Sîntem cu toții de acord să ne dăm viața. Dar să vedem cum o vom da ! Eu prefer cruțarea vieții. Risipa o veți face voi. Înaintea noastră, Andres Athinei, se întinde o arenă nesfîrșită. Patria noastră a atins culmea. E văzută de toți oamenii, dar totodată expusă tuturor primejdiilor. Numai zeii și noi o putem salva. Și o vom salva împreună cu zeii. Dar la nevoie, și fără ei !

— Nelegiuitule ! se auzi aspru din mulțime. Te-ndoiești de alianța zeilor ?

— Mă îndoiesc de toate aliațele care se încheie înainte de bătălie, Andres Athinei !... Nu numai noi, ci și dușmanii noștri vin tot cu puterea și binecuvîntarea zeilor lor. Dar nu zeii se vor lupta cu noi. În nici un caz nu va avea loc un duel între zei, ci o bătălie între oameni.

— Ești un blestemator ! O repet !... Ne va apăra scutul zeiței Athena.

— Într-adevăr, dar și scuturile atenienilor ! Barbarii stăruie că ne vor birui cu ajutorul zeilor lor, dar ce fel de zei sînt aceș-

tia care-i ajută la nelegiuiri ? Cît despre noi, misiunea noastră este : muritori şi nemuritori să luptăm pentru acelaşi ţel nemuritor. În starea în care ne aflăm, două căi ne mai rămîn : Sau şi muritorii să devină nemuritori, sau şi nemuritorii să piară împreună cu cei muritori. Căci dacă muritorii vor pieri, cine va rămîne ca să-i slăvească pe nemuritori ?

— Îţi trebuie cucută ! O repet. Eşti un blestemător.

— Cucuta, răspunse hotărît Miltiades, cucuta surghiunului, bărbaţi atenieni, a băut-o neamul meu. Am băut-o şi eu ca să-mi reneg neamul, dar nu l-am renegat. Îi iert pe cei care mi-au dat-o şi jur să n-o dau nimănui. Într-adevăr, bărbaţi atenieni... cucuta am suportat-o, dar ocara de a-mi vedea patria surghiunită nu o voi suporta ! Şi jur pe altarele noastre nestinse că voi primi chiar să mă tragă cîinii din Athena decît să fiu întinat de pîngăritorii ei. Cetăţeni din Athena, savanţi, plugari, păstori, sclavi...

— Nu ! Nu pomeni de sclavi ! ţipară cîţiva. Ce faci acolo, smintitule ? Acum o să ne trimiţi şi sclavii la pieire ? *Oimè !* Ia te uită la el ! O să ne lase desculţi !

— Solon a spus :

— Blestem !! *Catàra !* Ştim ce a spus Solon al tău. Că „nici unul nu s-a născut sclav". Într-adevăr, dar cine trăieşte fără sclav ?

— Atunci, faceţi-vă cu toţii robii robilor. Căci nici unul dintre aceia care ne vor subjuga nu este liber. Vă previn. În acest colţişor pe care sîntem chemaţi să-l apărăm, toţi oamenii civilizaţi şi-au pus toate speranţele lor. Dacă îl vom pierde, mai bine să pierim, mai bine să orbim, ca să nu vedem înfăţişarea pe care o va avea lumea a doua zi după înfrîngerea noastră. Şi acum, vă rog, lăsaţi-mă să mă odihnesc puţin. Nesomnul mi-a chinuit mintea. Pe mîine.

Miltiades coborî. Voia să se retragă fără vîlvă, dar pe treptele tribunei îl aşteptau tinerii, care-l ridicară pe umerii lor şi aşa, pe sus, îl duseră cîntînd imnuri de triumf pînă la locuinţa sa.

CAPITOLUL V

— Acum, unde ne ducem ? întrebă Thàlpes cînd au rămas singuri.

— În Stoa, spuse Kinègiros. Dar nu mai sînt oratori. Băncile sînt goale. Nu e vreme de stat. Toţi sînt în picioare. Închipuiţi-vă un oraş întreg în picioare.

Tocmai treceau prin faţa pritaneului. Acolo urma să se întrunească curînd cei zece arhonţi. În clipa aceea, un bărbat destul de tînăr, mîhnit, cu expresia feţei aspră, urca primele trepte.

— Îl cunoaşteţi ? îi întrebă Kinègiros.

— Nu. Dar parcă l-am mai văzut undeva, acolo în preajma tribunei, cînd vorbea Miltiades. M-a impresionat înfăţişarea lui. Părea nerăbdător, parcă ceva... în sfîrşit... parcă mîhnit... cine-i ?

— Gloria şi dezastrul în acelaşi timp. Themistocles al lui Neòcles.

— Adevărat ? Şi de ce arată atît de înfuriat ?

— Nu-i înfuriat ; e supărat.

— Pe Miltiades ?

— Pe Moira, pe soartă. Pentru că a întîrziat cu zece ani să-l aducă pe lume. El crede că demosul l-a ales pe Miltiades nu pentru că este mai priceput, ci pentru că este mai vîrstnic.

— Într-adevăr, dar... nici Miltiades nu părea prea mulţumit, spuse Pýrasos. Sau greşesc ?

— De loc.

— De ce ? Nu e arhonte eponim ?

— Este unul dintre cei zece. Va comanda o dată la zece zile, pe cînd el vrea să comande tot timpul. Iată ce-l face pe Xànthippos să-şi piardă răbdarea.

— Îl urăşte ?

— Xànthippos este cel mai fanatic tiranomah, (adversar al tiranilor), din Asty. Pînă şi feciorului său — Pericles, un mucos de vreo nouă-zece ani — i-a înfiltrat fanatismul său. Şi aşa, la fiecare aniversare a tiranoctoniei [1] el depune o coroană pe mormîntul lui Aristogiton. Iar la palestre, unde educatorul său îl duce încă de mînă, acesta în loc să facă exerciţii rosteşte cuvîntări. Toţi spun că nu va deveni niciodată orator. Dar părintele lui e încîntat pentru aceasta. „Demosul — spune — n-are nevoie de demagogi, ci de conducători." Şi Xànthippos nu poate suferi ambiţia. O numeşte arhomanie, sete de putere. Se teme de Miltiades nu pentru că nu-l crede în stare să conducă treburile obşteşti, ci pentru că îl găseşte peste măsură de iscusit. Nu uita însă două lucruri : că trecutul lui Miltiades e un trecut de tiran şi că viaţa lui e o viaţă de războinic.

— Cum de le ştii pe toate astea ? îl întrebară uimiţi cei doi pe Kinègiros. Nu cumva te pregăteşti şi tu să devii arhonte ?

— Într-o democraţie, toţi sîntem viitori arhonţi. Astăzi controlăm, mîine vom fi controlaţi. Arhonte e acela care cîrmuieşte şi e cîrmuit. Vedeţi aceste statui ? Acestea... acestea care sînt orînduite în faţa noastră ?

— De mult voiam să te-ntrebăm. Ce reprezintă ?

— Nu sînt zei. Atenienii n-au mai mulţi zei decît toţi ceilalţi helleni.

— Atunci, cine sînt ?

— *Genarhes,* şefii triburilor ! La fiecare alegere, reprezentantul fiecărui trib stă în faţa statuii strămoşului său, arătîndu-şi idei-

[1] Ziua în care au fost ucişi tiranii.

le şi nemulţumirile lor. O să-mi spui : Noi alegem Eclesia demosului, care la rîndul ei îi alege pe cei zece arhonţi. Bine. Dar noi nu sîntem mulţumiţi nici cu asta. De aceea şi cei zece arhonţi dau socoteală în faţa celor cinci sute de membri ai Eclesiei, şi apoi, cei cinci sute — în faţa tuturor cetăţenilor. Care e cel mai puternic ? Pe arhonţi îi demit „toţi" cetăţenii. Pe ăştia „toţi" cine îi demite ? N i m e n i.

Pe neaşteptate, un bărbat cu chipul de culoarea grîului şi cu ochi căprui îl bătu pe umăr.

— He ! He ! Kinègiros ! Ai devenit demagog ?

Kinègiros se întoarse. În spatele lui stătea un om într-o tunică de culoarea mării şi cu o haină purpurie.

— Epìzelos ! Haide. Vino să-ţi fac cunoştinţă cu prietenii mei. Pýrasos al lui Polifètes, Thalpes al lui Lycàon, efesieni. Prietenul meu Epìzelos.

— Al lui Cufagòras, completă tînărul. *Hairete !* Ai fost în Agora ?

Kinègiros părea mulţumit. Nu avea motive să-şi continue pledoaria. Acum erau mai mulţi, şi ca să fie auzit ar fi trebuit să ridice glasul, lucru nepermis pentru un atenian dacă nu era vînzător de ouă sau de legume.

— L-aţi ascultat pe Miltiades ? întrebă Epìzelos. Dar se opri. Un bărbat tînăr, cu o faţă liniştită şi pas domol, intra în prytaneu.

— Cine-i ? întrebară efesienii.

— Aristides al lui Lysìmahos din Alopekè, spuse Kinègiros.

— Nu mi-aţi răspuns, continuă Epìzelos, după ce intră Aristides. L-aţi ascultat pe Miltiades ?

— Mai bine întreabă-ne dacă l-am văzut pe Xànthippos, spuse Kinègiros. Ei, l-am văzut. Şi de aceea îţi spuneam : Mai bine nu-l ascultam pe Miltiades.

— Noi însă sîntem mulţumiţi, spuseră cei doi flăcăi.

— Şi eu aş fi fost mulţumit, dar l-a ascultat şi Xànthippos. Ştiţi ce înseamnă asta. Vai de atenieni ! Acum, cînd bătălia e

una, există două tabere și nici o speranță să se unească. Prevestirile, după cum vedeți, sînt triste.

— E adevărat ce a prezis Pythia din Delfi ? întrebă Thàlpes.

— Pythia din Delfi ? Nimic. Pythia a dat oracolul și s-a liniștit. Desigur, oracolele le dau zeii, dar tălmăcirea lor o fac oamenii.

— Nu-mi place Xànthippos, spuse Epìzelos. Dezbină demosul.

— Demosul a fost întotdeauna dezbinat. Și aceasta îl salva. Dar dezbinarea e o binecuvîntare numai în timp de pace. Cînd primejdiile zguduie porțile cetății, adversarii sînt obligați să-și dea mîna. Dar Xànthippos nu și-o dă... Spune că nu vrea să atingă mîna unui tiran...

— Nu-i tiran ! strigă Epìzelos.

— A fost... spune Xànthippos.

— Poate. Dar acum nu este.

— Epìzelos... Epìzelos. Cunoști vreun om care să fi fost cîndva tiran, și acum să fi încetat de a mai fi ? Omul care crede că l-au ales zeii nu poate să se obișnuiască să fie ales de oameni.

— Însă Miltiades se va obișnui.

— Aș crede și eu ca tine. Dar Xànthippos nu-i de aceeași părere. Firește, el e convins că e în stare să biruiască, dar nu e de acord cu nimeni că i se poate încredința cîrmuirea poporului. Xànthippos dorește biruința, dar se teme de biruitor. Pentru că se gîndește : Cine va cîrmui după biruință ? Cine altul decît biruitorul ? Și atunci, ce va deveni el ? Tiran !

— Să-l alunge !

— Regimurile tiranice nu alungă. Dar țipăm ca niște precupeți de ouă, și trecătorii or să ne ia la goană cu toiegele.

— Atunci, unde să mergem ? În Agora ?

— E pustie. Așa că n-are nici un farmec.

— Vă fac o propunere, spuse Kinègiros. Să mergem cu toții acasă la mine. Astăzi nu aveam de gînd să mănînc, pentru că nu aveam cu cine. Dar iată că acum am trei oaspeți.

— Eu n-am să împărtășesc bucuria voastră, spuse Epìzelos.

— Să nu ne blestemi !

— Nu am veşmînt pentru ospăţ.

— Nu e timpul pentru ospeţe. O să mîncăm, atît. În scurt timp, mă tem că or să înceapă pomenile (necrodipna). Hai, vino.

— Şi cine o să mai fie ?

— Nimeni. Voi trei, eu şi Eschil.

Auzind numele, efesienii s-au tulburat.

— Eschil ? întrebă Pýrasos. Este... este...

— Fratele meu. Eschil al lui Euthýfron.

— Şi... şi cum este ?

— Ciudat ! Ca şi noi.

— Am să viu, spuse Epìzelos. Vreau să văd cum priveşte treburile obşteşti un poet.

— Întocmai ca şi oamenii obişnuiţi. De cele omeneşti să mă întrebi ; pe astea le priveşte cam altfel. Cum ? Mai bine să-l auziţi pe el.

Porniră strecurîndu-se printre grupurile dese de oameni, care gesticulau aprig. Atenienii îşi pierduseră deodată toate manierele bune. Vorbeau nervos, se supărau fără rost.

— Eu una ştiu ! ţipă cineva. Dacă Miltiades convinge demosul, s-a dus democraţia.

— Şi dacă cîştigă Xànthippos ?

— Democraţia este asigurată ! strigă altul. Dar Hellada e pierdută !

Mai jos, un alt grup discuta cu înflăcărare. Îşi lăsară toiegele pe soclul unei statui şi se băteau cu vorbe. Un supraveghetor al ordinii le spuse că este o lipsă de respect să-şi lase toiegele lîngă statui. Ei şi le luară, dar acum riscau să se omoare în bătaie.

— Nu ! Numai Ifìcles ! Acesta trebuie să fie ales ! Ifìcles Paiònios. Singurul în stare să cîrmuiască.

— Şi să ne umilească. Nicidecum. N-avem nevoie de agrarieni (diàcrii).

— Unde ai dibuit această nulitate vestită ?

— Ifi̯cles nulitate ?

— Da, da, el !

— Jos mişeii ! Afară !

Mai departe, lîngă o fîntînă, alţii îşi spălau sudoarea după o bătălie în care a avut loc un schimb de cuvinte grozave şi de nerostit...

— Nu prytaneul, ci Agora va hotărî ! spuse unul ştergîndu-şi faţa cu poalele hitonului.

— Eşti un demagog ! îi strigă cineva... Atunci, de ce i-am ales pe cei zece arhonţi ?

— Ca să-i izgonim ! strigă aspru celălalt, răzbunător.

Grupul prietenilor i-a depăşit.

— Mai e vreo fîntînă ? întrebă Epi̯zelos.

— Nu. Ba da, e puţin mai încolo.

— O să facă vărsare de sînge.

— Nu te speria. Ei sînt prevăzători şi merg pe acolo pe unde sînt fîntîni, ca să-şi răcească sîngele cu apă.

În sfîrşit, au ajuns acasă la Kinègiros. Casa bătrînului Euthýfron era confortabilă, bogată, dar nu luxoasă. Au intrat în grădină, urmîndu-l pe Kinègiros. Un cîine lăţos îi privea cu un amestec de duşmănie adîncă şi neputincioasă. Se părea că n-are voie să şi-o arate. De aceea îşi arăta colţii... dar deodată, speriat, şi-i ascunse. Nu-şi putea ascunde însă şi dezgustul adînc din ochi la vederea acelor oameni cu toiege care intraseră în casă. *Oimè*... gata, s-au pierdut pentru totdeauna manierele alese din acest Asty.

Grădina era răcoroasă, cu mulţi arbori. Nişte păsărele zburau nepăsătoare din creangă-n creangă, fără să dea cea mai mică atenţie persoanelor ce intrau. Ciudate păsărele, dar mai ciudată era înfăţişarea lui Kinègiros. Din clipa în care trecuse pragul casei, purtarea lui se schimbase deodată. Ochii lui priveau cu nelinişte pretutindeni, la boschetele din jur, la fîntîna mică ce susura acolo, în centrul peristilului. La un moment dat, ochii îi străfulgerară de parcă trecu pe lîngă el un fulger neaşteptat.

— „Ce-i cu tine, Kinègiros ?“ vru să întrebe Epìzelos, dar se opri.

O rochie albă foşni pe neaşteptate, ascunzîndu-se îndărătul unui tufiş de leandri. Prietenii se priviră între ei, apoi se uitară la Kinègiros. Înţeleseseră. Kinègiros uită şi de prieteni, şi de masă. Nu avea ochi decît să privească spre leandrii de după care dispăruse fata.

— Kinègiros... îl atinse uşor Epìzelos.

Acesta făcu o mişcare ca şi cînd îi ruga să nu-i întrerupă ascultarea unei melodii.

— Ah, Eros, Eros... făcu Epìzelos.

— Sss... făcu Kinègiros, cu chipul palid.

Buzele, care cu puţin înainte erau foarte roşii, acum îi tremurau pale, iar razele care le luminau printre frunze le făceau şi mai pale.

— Xenofila... şopti acesta în gol.

Dar nu o spuse în gol. Rochia albă apăru din nou şi pe neaşteptate era lîngă el.

— Xenofila, şopti încă o dată Kinègiros, şi se opri ; era limpede că terminase ce avea de spus.

Prietenii nu înţelegeau nimic. Dar Xenofila părea liniştită. Ea înţelesese totul şi nu aştepta altceva să-i spună.

Epìzelos îl atinse uşor pe umăr.

— Hai spune-i, îl îndemnă necugetat. Ai chemat-o ca să-i spui ceva. Sau nu-i aşa ? Spune-i. Ai uitat ?

(Ai văzut, Xenofila... ce fără suflet sînt oamenii neîndrăgostiţi ?)

— Xenofila... articulă din nou Kinègiros. Dar gura nu mai avea grai să vorbească. Nu putea să se dezlipească de acest cuvînt. Era atît de dulce... Pe neaşteptate, găsi un al doilea cuvînt : Coroniţe „Ştefânus“... [1] îi spuse el.

Fata se îmbujoră.

---

[1] Grecii antici obişnuiau să poarte la masă coroniţe din flori sau frunze de ţelină.

— N-avem... Avem oaspeți și n-avem... coroniță pentru prînz... adăugă Kinègiros. Și îndată își dădu seama că nu dorise să-i spună asta, dar — uimitor ! — fata înțelesese întocmai ceea ce voia să-i spună. Se înroși, se tulbură și se făcu nevăzută de după leandri. Dispăru ca o nălucire.

Toți însă văzură cît de frumos se potriveau florile leandrului cu obrajii ei.

Kinègiros se întoarse mulțumit spre prietenii săi.

— Să mergem, spuse ca și cînd venea dintr-o altă lume. Să mergem, spuse din nou, și ochii lui completară : „Na, ați înțeles bine. Acum putem să mîncăm."

— Dar... cine era fata ? îl opri incorigibilul Epìzelos.

— Dar... Xenofila.

Ce răspuns incomplet și nefericit !

— Bine, am auzit asta. Dar noi vrem să aflăm cine este.

Kinègiros îl privi uimit. Ia te uită ce om sucit ! Parcă nu i-a spus de atîtea ori.

— Am spus. Xenofila ! îi răspunse rotunjindu-și ochii.

— A, am înțeles... sora ta.

Kinègiros îl privi ca pe-un trecător neatent și brutal care calcă în picioare niște flori.

— Nu ! spuse protestînd cu toată puterea sufletului, și-i privi pe cei doi efesieni rugîndu-i parcă să-l salveze, să-l înțeleagă măcar ei.

Dar — vai — nici aceștia nu l-au ajutat. Tocmai ei se dovediseră mai grei de cap decît Epìzelos.

— Atunci, cine este ? întrebă Thàlpes stăruitor.

L-ai văzut și pe ăsta ? O, zei ! Ce proști sînt oamenii ăștia ! Le spuse, îi lămuri... și ei tot mai întreabă.

— O rudă de-a noastră... spuse. O rudă îndepărtată care a scăpat de flăcările Ioniei.

— I o n i e i ?... făcură efesienii, cu priviri patetice.

Ai văzut ? Ce rușine ! Doi ionieni frumoși, la vîrsta dragostei, trăiesc în Ionia și nu află că acest dar divin... crește o dată

cu ei, pe aceleași meleaguri. Acest... Ah ! Rapsozilor, rapsozilor, ce figuri serbede și dezgustătoare sînteți ! Vorbiți de isprăvi, frumuseți, bețiii, glorii... Și această frumusețe, această glorie ați lăsat-o în afara odelor voastre ! Ruşine ! Dar ce așteptați de la oamenii care iubesc și suferă pentru iubiri străine și pentru dureri străine ? De o mie de ori sînt mai bune flautistele simple și modeste. Acestea cel puțin cîntă, dansează, oftează pentru ele, iar tu faci ce vrei.

Cei patru prieteni trecură prin cîteva terase și ajunseră la peristil. Doi sclavi îngrijiți desprăfuiau scăunelele din piele moale castanie cu picioare în formă de labă de leu.

Acolo, în zilele călduroase de vară, își lua prînzul familia bătrînului Euthýfron.

— Unde este Eschil ? întrebă Kinègiros pe o femeie de vîrstă mijlocie cu trăsături obosite, care abia ieșise și părea — după duioșia cu care îl privea — că e doica lui.

— La bibliotecă, spuse.

— Avem oaspeți.

Femeia se duse să-l anunțe. Prietenii se așezară. Casa era spațioasă, destul de veselă, dar fără multe podoabe. Bătrînul Euthýfron a ținut, se pare, să-și împodobească feciorii decît pereții.

Ziua era călduță. O femeie brunetă le spălă picioarele. Pe urmă, Kinègiros îi pofti sub frunzișul arborilor, unde se întinse masa. Oaspeții își puseră coronițele pe cap.

— Dar cînd o să vină Eschil ? întrebă nerăbdător Kinègiros.

Mai înainte însă de a primi răspunsul, un bărbat enorm și înalt cu chelie timpurie se ivi din casă. Nu prea semăna cu Kinègiros. Nu avea expresia lui voioasă. Avea ochi gînditori și frunte foarte expresivă, care aci se-nsenina, aci se-ntuneca. O cută adîncă rar dispărea de pe fruntea lui. Dar era încă tînăr, foarte tînăr, cu pieptul lat, uriaș, cu buze cărnoase și cu expresie bărbătească. Abia împlinise treizeci de ani. Vîrsta lui lăuntrică era însă mult mai înaintată...

Acum se găsea în fața oaspeților. Aceștia se ridicară în picioare.

— Haìrete ! Le spuse prietenos și cu multă căldură, ca și cînd îi cunoștea de mult.

Oaspeții prinseră curaj.

— Haire, fiu al lui Euthýfron ! îi spuseră cu respect.

Se făcură prezentările. Eschil se așeză pe anaclintron[1]-ul ce-l aștepta. La început, aduseră niște țipari sărați. Kinègiros își întrebă oaspeții dacă le plac și dacă se obișnuiește și la ei în Efes să se mănînce asemenea pește.

— În apele de la gura rîului nostru Caistros sînt foarte mulți asemenea „șerpi" gustoși, răspunse Pýrasos.

Eschil mînca distrat. Îl cuprinsese o tristețe puternică, foarte greu de ascuns, deși lupta s-o alunge. În general, nu prea arăta multă dispoziție pentru discuție. Prînzul se desfășura încet, greoi. Le aduseră plăcinte (placùntia). Eschil mînca cu aceeași stare de spirit apăsătoare. În sfîrșit, aduseră craterul[2] și amforele. Toți aveau cupele pline cu vin. Trebuia însă ca cineva să rostească două vorbe de duh. Altminteri, cum să bea vinul ? Kinègiros aștepta să înceapă fratele său mai mare. Dar Eschil nu părea dispus. În sfîrșit, și-a dat seama și-și ridică cupa.

— Urez... dar se opri. Apoi continuă : Nu. N-am să fac nici un toast spiritual. Toate astea nu-și au locul astăzi. Vă doresc tuturor o viață neprihănită sau o moarte vitează. Ne-am cinstit mereu armele. Sper să le cinstim și acum. Niciclnd nu vor fi mai sfinte ca în această bătălie. Nu știm ce ne așteaptă. Poate patria va pieri. Dar nu o vom ști. Pentru că vom pieri înaintea patriei. Beți, nobili oaspeți.

Băură și iar băură, și pe urmă lăsară cupele. Încet-încet, gheața grea a tăcerii începu să se topească. Cununile răspîndeau o mireasmă plăcută. Conversația trebuia să înceapă. Atunci, Epìzelos făcu semn paharnicului. Bău fără urări și pe neașteptate spuse :

---

[1] Un fel de canapea, dormeză, pe care se așezau mesenii.
[2] Vas cu două toarte, în care amesteca apă cu vin.

— Agora...

Eschil făcu un gest de dezaprobare.

— Agora[1] nu mai este agora, adică un loc unde se cumpără peşte sau legume. A devenit un prytaneu în aer liber. Şi-a pierdut rostul pentru care a fost făcută. Astăzi există o abundenţă de oratori şi lipsă de peşte. Democraţia a devenit arena flecarilor. Înainte îi aveam pe tirani. Nu ascultau, sau ascultau puţin, şi nu făceau nimic. Acum, vorbesc toţi şi nimeni nu ascultă.

— Şi cei zece arhonţi ?... Ce fac ? întrebă Epizelos.

— Îşi împart între ei nemulţumirile. Dar îi revin fiecăruia atît de puţine, încît nu socoteau de datoria lor să se deranjeze. Ne-am pierdut instituţiile. Vulgocraţia o denumim „democraţie". Şi o dată cu toate astea am devenit nepăsători. De pildă, se spune „Poporul guvernează." Ce înseamnă „Poporul guvernează" ? Pe cine guvernează poporul ? Sînt de părere că ar fi trebuit să se numească democraţie regimul în care poporul îi alege pe cei care-l vor guverna. Adică reprezentanţii lui să guverneze poporul. Pe cînd aici ce se întîmplă ? Poporul îi guvernează pe reprezentanţii lui !

Cei doi prieteni îl priviră pe Eschil neliniştiţi. Era adevărată această imagine a democraţiei pe care le-o prezenta ?

Pýrasos îndrăzni să întrebe :

— Fiu al lui Euthýfron... spuse cu respect. Noi n-am cunoscut democraţia. Am auzit doar de ea.

— Şi noi la fel. Şi de aceea suferă atît de mult auzul nostru. Astăzi, democraţia face atîta zarvă, încît nu auzim nimic altceva decît zarvă. Toţi cetăţenii au devenit politicieni. Iată de ce nu mă duc în agora. Aştept să devină din nou agora, adică locul unde se vînd de-ale gurii, şi nu un loc unde se vinde deşteptăciune. Şi încă atît de lipsită de legătură logică. Pe atunci, vînzătorii aveau o îndeletnicire corectă : vindeau peşte sau legume, prezentîndu-şi marfa. Dar astăzi, ce ne spune de pildă

[1] Piaţă.

Xànthippos ? Înşiră binefacerile democraţiei... Şi democraţia se sfîrşeşte cu înşirarea binefacerilor ei. Dar care sînt aceste binefaceri ? Dreptul de a le înşira ? Toţi şi-au părăsit treburile şi caută să guverneze. Care pe care ? Am să vă spun : toţi pe toţi. Dar, zei ! Este ăsta un regim ? Patria e prinsă în cleştele morţii. Duşmanul se apropie. Totul este în primejdie : viaţa, liniştea, pămîntul, virtutea şi — firește — democraţia. Dar aceştia se neliniştesc numai de democraţie.

Pýrasos îl privi din nou cu respect.

— Fiu al lui Euthýfron, îi spuse. Nu ştiu. Vreau să întreb : Această Democraţie n-are nimic bun, dar absolut nimic, nici un lucru bun ?

— Unicul ei lucru bun este faptul că îmi dă dreptul în această clipă să-mi arăt nemulţumirea. Este puţin ? mă veţi întreba. Nu. Este un lucru mare. Dar ei cred că este totul. Astăzi avem război, ducem o luptă pentru a salva totul. În asemenea clipe, popoarele cer *un bărbat* care să le conducă la victorie sau la pieire. Iar acum, cînd avem nevoie de *unul,* s-au adunat cu *toţii* şi stăruie să ne conducă *toţi.*

— Acum, demosul cere doar unul, spuse Epìzelos. Pe Miltiades al lui Kimon.

— Atunci, de ce nu-i dau voie să ne conducă ?

— Pentru că Xànthippos nu-l vrea. Se teme ca nu cumva după victorie să uneltească împotriva instituţiilor.

— O, zei ! Asta-i logică ? Victoria e pe primul plan. Pe urmă instituţiile. Acestea nu le vom trata cu duşmanii noştri. Cu duşmanii noştri doar ne vom lupta. Nimic altceva nu vom face. Instituţiile sînt o problemă proprie. În clipa în care nava este în flăcări nu se discută cine va fi ales comandant. Se stinge focul. Dar de ce nu-l vor pe Miltiades ? El ştie să lupte şi să cîrmuiască.

— Numai să lupte... afirmă Xànthippos. Nu şi să cîrmuiască.

— Atunci, să-l lăsăm să lupte. Pe urmă vedem noi cine va cîrmui. Xànthippos preferă să pierdem victoria decît democra-

ția ? Dacă însă vom pierde victoria, atunci va mai exista democrație ? Ce ne mai rămîne să pierdem ? Ce raționamente copilărești sînt astea ?

Eschil își întinse cupa. I se uscase limba. Paharnicul știa. Vin puțin și apă multă. În comparație cu alți oratori și înțelepți, Eschil era abstinent, destul de retras și singuratic. Refugiul lui cel mai drag era biblioteca. Aceasta era porticul, agora, himeneul [1]. De aceea se mirase și el de oaspeții lui de astăzi.

— Și acum ce se va întîmpla, fiu al lui Euthýifron ? întrebă Pýrasos.

— Poate... alegeri, spuse Epìzelos.

— Să înceteze alegerile ! protestă Eschil. Atenienii au ales.

— Ce ? întrebară cu toți.

— Moartea. Dușmanii sînt atît de numeroși, încît nu ne rămîne altă alegere. Să biruim ?... Cînd unul luptă cu o sută nu biruie niciodată. Cade.

— Miltiades însă a spus că vom birui... spuse sfios Thàlpes.

— Cum ? A spus Miltiades asemenea lucru ? Dar atunci nu ne rămîne nimic altceva de făcut. El este conducătorul pe care-l așteptăm. Să-l urmăm !

— Bine, spuse Kinègiros. Dacă însă... dacă în ziua bătăliei va fi rîndul altuia să conducă ? Dacă nu va fi rîndul lui Miltiades ?

— Iată ! spuse Eschil cu o dezaprobare profundă. Iată darurile împărțirii puterii la fiecare zece zile. Dar puterea nu este o ștafetă, ca să treacă din mînă-n mînă.

— Așa ceva a spus și Aristides al lui Lysìmahos, și de aceea s-a oferit să-i cedeze ziua sa lui Miltiades.

— Să cedeze ? Dar e nemaipomenit ! Conducerea nu este cedată, este încredințată. Dar acum n-avem nimic altceva de făcut. Ne-am oferit viața patriei. Mulțumesc, Epìzelos ! — și întinse mîna să ia o pară din paner.

---

[1] Căsătorie.

Paharnicul turnă vin. Atmosfera se destinse puțin. Parcă cu toții dezlegaseră o problemă grea. Și de fapt nu era așa ? Acum, totul devenise limpede. Mica fîntînă susura în mijlocul peristilului. Liniște. Dar în afara zidurilor casei, orașul fierbea, iar dincolo de zidurile orașului ardea Eretreia. Bocetele ei ajungeau pînă în Attica. S c l a v i. Acesta... acesta era cel mai mare rău dintre toate. Chiar mai rău decît moartea. Robi ! Vite cu stăpînii inferiori vitelor. Fericiți cei morți !

CAPITOLUL VI

Adevărat... Eretreia era în flăcări de mai multe zile. Dar nu era singurul oraş care ardea. Mai înainte fusese pîrjolit falnicul Naxos. De înşişi mîndrii lui locuitori. Altfel putea să scape. Ca alte oraşe şi insule... Theba, Samos. Cum au izbutit ? Simplu. Dădeau tot ce li se cerea. Pămînt şi apă. Adică ? Multe... Şi uneori... nimic. Unii o numeau „cotropire", alţii „salvare". După cîtă greutate dădeau acestor cuvinte ! Înainte de a porni cu oastea lui de mii şi zeci de mii de soldaţi, marele rege îşi trimise mai-nainte tot atîţia soli...

„Marele rege socoteşte că tu, Theba, îi ai calea spre Athena".

„Şi ce să fac ? Să mă scufund ?"

„Să stai neclintită. Şi el va trece mai departe."

„Bine."

Şi armata trece. Şi ajunge în faţa insulei Naxos.

„Tu, Naxos, eşti foarte mică."

„O ştiu."

„Dar şi o mare stavilă în calea regelui."

„Şi ce să fac ? Să mă dau în lături ? Insulele nu se urnesc din loc."

„Să te supui."

„Cu neputinţă !"

„Atunci, praful se va alege de tine."

„Fă după cum ți-e vrerea. Dar eu nu mă plec."

„Flăcările, vărsările de sînge, prăpădul îți vor fi osînda."

„...și gloria."

În Athena, veștile soseau una cîte una și una după alta, cutremurătoare. O mică flotă se pregătea să navigheze spre țărmurile insulei Eubea. Eretrienii au oprit-o însă. „Nu, au spus. Să nu pierim cu toții. Salvați Athena. Eretția nu mai este."

Athenienii s-au întors așa cum s-au dus. Mulți merseseră în portul Faler după noutăți. Marinarii tăceau posomorîți.

— Mezii luptă aprig ? Asta vrem să ne spuneți ! Nimic altceva. Luptă ?

— Da.

— Cum ?

— Ca soldații... spuse marinarul. Dar pînă-n clipa victoriei. După aceea luptă ca ucigașii.

— Adică ?

— Adică, vai și-amar de acela ce va scăpa cu viață. Totul merge normal pînă la înfrîngere. După aceea... nu-i mai poți opri. Prefac totul — oameni, animale, case — în cenușă, sînge și ruine. Plecați. Nu mai avem ce vă spune.

Zvonurile nu contenesc. Aleargă zălude, din gură-n gură, multe, din ce în ce mai multe.

„Mezii vin puhoi !... Cu zecile de mii !..."

„Navele lor au împînzit marea."

„Se hrănesc cu carne vie, cu prunci, piei crude, broaște. La Milet după bătălie au mîncat egidele [1] morților."

„La Naxos au mîncat smochine cu frunze cu tot și și-au făcut răni la buze. Atunci, au crezut că naxioții le-au făcut vrăji și i-au măcelărit pe toți !"

Zvonurile alergau, alergau mereu și creșteau... Alergau și creșteau... Cuvintele deveneau monștri.

---

[1] Scuturi din piele de capră (ega), așezate pe mormintele celor căzuți.

„Dar cum sînt mezii ? Cum arată ? Hai, spuneți-ne. Cine i-a văzut ? Spuneți-ne cum sînt ! În numele lui Dias !"

„Au nasul coroiat..."

„Minciună ! Îl au turtit", corectă altul.

„Sînt și-așa, și-așa", adăugă un al treilea. Toți însă au părul lung și barba împletită."

„Și țin niște sulițe unse cu un clei veninos... E adevărat ?"

„Mănîncă stînd în picioare. N-au știut niciodată ce-i oboseala."

„Ei nu luptă ca să învingă".

„Știu. Luptă ca să-și potolească setea de sînge."

„Ionienii au trecut prin toate astea."

Se înserează. Acum li se alătură și ceilalți la discuții. Sînt și cîțiva din Milet care au scăpat de la măcel. Gem și oftează adînc.

„*Oimè*, spun. Mezii nu pot fi înfrînți. Nu. Cu nici un chip. Nu vor fi învinși niciodată. Lăsați orice nădejde."

„Miltiades îi va învinge !"

„O spune ca să ne-nșele, să-i dăm puterea."

„L-am auzit cu urechile mele !"

„Și eu. Dar gîndurile nu se aud cu urechile."

„Noi însă îl vom urma."

„Și eu — *oimè !!*"

„Atunci, cine va rămîne în Asty ?"

„Persofilii. Numai ei."

„Mai bine. Așa, o să aflăm și care sînt."

Oamenii se frămîntau și se lămureau. Seara, strigătele se mai potoleau, dar dimineața începeau din nou, cu și mai multă tărie. Orașul fierbea. Cuvîntări, jurăminte, certuri, ocări. Cei mai mulți deveniră iscoade, căutînd să-i descopere pe „persofili".

Arhonții țineau sfaturi. Nu părăseau prytaneul. Cîțiva cerură să li se aducă paturile și-și petreceau noaptea acolo.

— Ei țin sfat... I-ați văzut ? Țin sfat. Iar mezii fac măcel. Proștii !

— Prost este demosul care i-a ales.

— Mă jignești !

— Ești demosul ? O, cetățeni !... Dați-vă la o parte, să treacă demosul !

— Vezi toiagul ăsta ?

— Îl văd. Nu însă și pe stăpînul lui.

— Ai să-l vezi. Și-ai să-l și auzi !

Asemenea certuri se auzeau mai în fiecare colț al orașului. Inima Athenei era tot timpul neagră. Agora nu se liniștea nici noaptea. De jur împrejur se aprinseră făclii.

— Să jurăm ! strigă cineva.

— Cui ? Facla mea s-a stins. Acum nu văd cui să jur.

— Zeiței Athena.

— Nu o văd. Mă tem să nu greșesc și să-i jur din greșeală lui Bachus.

— Hee, voi, făclași ! Faclele s-au stins. Ne-a orbit fumul lor.

Zorile îi găseau dormind pe soclurile statuilor, istoviți de atîta vorbă. Dar cu asemenea oameni nu se putea mîndri democrația. Cei mai mulți erau palavragii, care vedeau în democrație numai răul. Certuri nesfîrșite, vorbe goale, zarvă. Atenienii îi socoteau dintre aceia care se cred „omfaloskopii“ [1], îi numeau „frînari“, adică un fel de trîntori zgomotoși care nu înțeapă, dar nici vreun folos nu aduc. Mai existau și alții, care socoteau o rușine să devină oratorii democrației din moment ce erau adepții ei. Adică fără vorbe, ci doar fapte. Ei n-aveau timp de pierdut în agora. Cînd se întîlneau, schimbau două vorbe și se îndepărtau grăbiți. Dacă le prisosea timpul, se repezeau pînă într-una din comunele mai apropiate de Athena : la Poiania, Dekeleia sau Aharnai, după puțină unsoare pentru pulpane și suliță ; sau dădeau o fugă pînă la pielar ca să-și facă curelușe pentru sandale. Uneori încerca să-i oprească vreun „frînar“.

— Știi... începea.

---

[1] Omfaloskopii = Cei care cercetează buricul lor. Se ocupau de treburile proprii și neînsemnate. Egocentriști, oameni fără folos.

— Știu.

— Ești un om mare ! Ce știi ?

— Că mezii vor fi învinși. *Haire.*

— Stai.

— N-am timp. Mă grăbesc. Mă duc să-mi pregătesc panoplia[1].

Cu excepția agorei, restul Athenei era un lagăr militar într-o forfotă continuă. Făcuitul armelor te asurzea zi și noapte. Se ciocănea, se demonta, se monta la loc. Se reparau panoplii. Se lărgeau platoșe pentru războinicii cărora vîrsta și viața sedentară le dezvoltaseră prea mult pieptul.

Dar nici acolo nu-i lăsau în pace flecarii pe cei zoriți.

— Ați aflat ?

— Nu. Și nici nu vreau să aflu.

— Miltiades este în fruntea polisului.

— Nu-mi pasă. Oricine-ar fi, eu voi lupta.

— Foarte bine. Dar unde ? Miltiades a înnebunit și cere să luptăm pe cîmp. Părăsește zidurile ! Auzi ? *Oimè !...* Părăsește zidurile noastre !

— Adevărat ? Dar atunci e mai bine. O să avem libertate de mișcare. Pe urmă, poate să ne vină pofta să și dansăm. Or, în interiorul zidurilor e cam strîmt.

— Oh.. Ești o oaie nebună... Da, o oaie nebună a unui cioban și mai nebun.

— *Haire,* bătrînule. Ieși afară din atelier. Or să te pîrjolească scînteile.

— *Oimè !* Unde să găsesc un loc liniștit ca să stăm de vorbă ?

— Du-te în atelierul de sicriuri.

— Oh... E închis.

— Așa-i. Noi le-am dat de veste că moartea nu mai există. Iar ei și-au închis atelierele și s-au dus acasă.

— Atunci, să mă duc la frizeri !

---

[1] Totalitatea armelor ofensive și defensive ale unui războinic antic. Armura completă.

— Du-te oriunde, numai aici să nu-mi stai.

— Da, acolo am să mă duc. La frizeri nu sînt scîntei.

— Au brice ! Bagă de seamă !

— N-am de ce să mă tem. Sînt spîn.

Plecă. Dar la frizerie era şi mai rău. Cozi de oameni nerăbdători aşteptau afară. Iar frizerii erau istoviţi de muncă.

— Dar... de ce se ferchezuiesc atîta, astăzi ? întrebau revoltaţi flecarii.

— Pentru bătălie, bătrînule. Salutare !

Unde să te duci ?... Unde să te duci ? Ce să faci tu acum, un om în toată firea, un cetăţean cu toate drepturile ? Să te duci acasă ? Cu neputinţă. Mamele îşi spală şi-şi pregătesc feciorii pentru luptă şi te vor pocni. Unele dintre ele sînt chiar aprige. Unde să meargă ? În porticul din Agora ? Ar fi fost frumos în liniştea de acolo. Ar mai fi tras şi-un pui de somn dulce. Dar... şi acolo e primejdios. S-ar putea ca cineva să dea cu piciorul în tine. „Ruşine !" ţi-ar spune. Demosul luptă, iar tu dormi ?" Nu-ţi rămîne decît să te duci din nou în Agora, unde disputele furibunde sînt în toi şi unde, la nevoie, te mai ajuţi şi cu ciomagul.

Nemuritoare democraţie !... Pînă şi în toiul bătăliei armate îţi dă dreptul să lupţi şi cu vorba. Niciodată să nu mori !

Ce-ar fi fost vestitul Asty fără instituţiile lui ?

Dar Athena cu treptele ei goale, cu Agora fără adunări, cu tribuna ei mută ? Ce-ar fi fost Athena cu porticurile ei moarte, fără cuvîntările şi replicile oratorilor ? Viaţă-i asta, să nu-ţi îngăduie să răguşeşti ţipînd într-un loc public ? Să nu poţi încerca uneori, la nevoie, şi toiagul, de dragul democraţiei ?

*

* *

În casa lui Euthýfron, discuţiile luau alte forme acum. Se adînceau, alunecau de la politică la război şi de acolo în alte sfere, unde oamenii nu luptau cu armele, ci cu mintea. Moira... Omenirea... Destinul...

Buzele lui Eschil pronunțau cuvinte dragi. Acum, poetul se afla în largul lui. Ochii-i păreau mai luminoși. Coronița ascunzîndu-i chelia, poetul părea mai tînăr. Vorbea despre epopei, despre disputele ce se încing în jurul acestora... și se împrăștie în toate orașele hellene.

Voiau să afle dacă epopeile sînt într-adevăr creații originale adevărate, sau niște însăilări ale rapsozilor, transmise din gură-n gură. Eschil era enervat.

— Într-adevăr, există, spuse. Au apărut chiar tăgăduitori ai lui Homer, și chiar absoluți. „Cum de a putut un om orb din naștere — spun ei — să cunoască atît de mult lumea ?" Concluzia : Homer n-a existat. Iar dacă a existat, atunci trebuie să fi fost vreun rapsod orb care colinda țara și cînta epopeile altora. „Bine, le spui. Dar atunci cine a scris aceste epopei ? Cine este creatorul lor ?"

— Cine ?

— Nu vă neliniștiți. Aceștia au răspunsul pregătit : „Muza populară".

— Cum ? Nu crezi în muza populară, fiu al lui Euthýfron ? întrebă uimit Pýrasos.

— Cred în ea. Dar ca într-o mamă a poeților. Nu ca o poetă. Epopeile homerice nu sînt nesemnate ? Dar... dragi prieteni, cel ce rescrie doar poezia altuia, îndată ce termină nu uită să-și pună numele : „A copiat... Cutare... Protòvulos al lui Lambon sau Corivos al lui Ariston..." Și nu ar fi semnat poeții creația lor ?

— Atunci, de ce n-a semnat-o ? întrebă nesăbuit Epìzelos.

— A semnat-o : „Homer". Vă mirați că lipsește numele patronimic ? Dar pe vremea aceea nu-l prea foloseau. Știm însă altceva : că era fiu al Ioniei. Pentru mine, asta este de-ajuns. Dar ca să mă conving, îmi este destul să știu că ceea ce a scris era p o e z i e. Poezie adevărată, și nu încîlceală și însăilări stîngace. Această *poezie* nu o fac versificatorii anonimi și întîmplători. Muza populară e m u z ă — un cîntec, o versificare —, nu este

înțelepciune. Muza populară se bucură, plînge și se-ntristează sau cîntă. Nu atinge sensuri înalte și nu reușește să facă o orchestrare desăvîrșită a logosului.

— Fiu al lui Euthýfron, îl întrerupe Thàlpes înghițind în sec și foarte sfios. Mai întîi de toate, vreau să spun că sînt de aceeași părere. Aș vrea însă — dacă se poate — să ne explici ce dă epopeilor aceste sensuri înalte.

Eschil l-a privit lung. Răspunsul îl avea gata. Dar trebuia să li-l spună ? Avea în fața lui niște efebi de treabă, buni numai ca să înalțe peane, imnuri de slavă zeilor, să se avînte și să alerge în goana cailor. Să rostească acest cuvînt ce-i rodea de ani de zile măruntaiele ? Era greu. Și amar. Dar pe de altă parte, trebuia să dea în vileag această discuție ?

— Fie, spuse. Stau la-ndoială puțin. Dar am să vă spun. Ce dă poeziei homerice, m-ai întrebat, sensul ei înalt, structura ei filozofică ? Iată răspunsul : Cugetarea ei amară.

— Cum ? spuseră toți mirați, uitîndu-se unul la altul.

— Da. Pesimismul, prieteni buni. Pesimismul nu este un simțămînt. E un produs al cugetării. Natura nu cugetă niciodată ea însăși. Cugetă însă copiii ei. Dar care dintre ei ? Să vedem. Cei înzestrați. Cei cititi. Cîntăreții populari, rapsozii ambulanți știau doar puțină metrică empirică și puțină prozodie. La epopeile homerice există însă „concepție", găsești înaripări, culmi amețitoare pe care numai giganții le ating. Homer a fost unul dintre aceștia.

— Fiu al lui Euthýfron, vreau să te întreb despre pesimism. Ai vorbit despre el ca și cînd ar fi ceva de care nu poate scăpa un gînditor. Cu toate astea, nu întîlnim prea des — aș spune chiar niciodată — acest cuvînt pe buzele gînditorilor noștri.

— L-au ascuns ? Nu știu. Poate de propria lor teamă, poate din milă față de oameni, i-au dat alt nume. Unii îi spun Moira. Ia spuneți-mi, voi credeți în cele veșnice ? E vreunul dintre voi care crede în bucuria pură, în fericirea absolută ? *Oimè*. În viață, singurul lucru absolut este moartea. Toți pășim sub un nor greu, care așteaptă să cădem ca să ne învăluie. Dar atunci — mă veți

întreba —, dacă moartea ne este sortită de la început, de ce mai trăim ? Şi, în sfîrşit, ce este aceasta, ce se cheamă „viaţă" ? Nu cumva o junglă pe care am venit s-o vedem, să ne speriem şi să plecăm ? Prieteni dragi, nu-s dornic de vărsări de sînge. Sînt doar dezamăgit cu desăvîrşire de oameni. Omul, această fiinţă, trebuie să fie — fără doar şi poate — tare nechibzuită şi nenorocită ca să-şi scurteze singură viaţa — şi aşa scurtă — şi să-şi grăbească singură sfîrşitul. Mă înfior. De ce ? De ce aleargă în întîmpinarea lui, cînd ştie că, oricum, va veni ? Mă gîndesc ce-ar fi devenit omul dacă n-ar fi existat moartea. Viaţa ne-au dat-o zeii supremi şi este o crimă să ne-o luăm prin violenţă unul altuia ! Mă-ntreb : De ce zeii îi încuviinţează omului să ia ceea ce acesta nu-i în stare să dea ? De multe ori încerc să-mi răspund... Ce-ar fi fost viaţa dacă ar fi existat doar un singur om ? Ar fi trăit liniştit ? Ar fi urmat pînă la capăt darul vieţii pe care i l-au hărăzit zeii ?

— Ce-ai de spus la toate acestea, fiu al lui Euthýfron ?

Eschil tăcu. Apoi se mişcă uşor şi spuse încet :

— Vreau să plămădesc un erou... unul ca nimeni altul. Să-l duc undeva departe, unde nimeni nu poate ajunge ca să-l sfîşie.

— Aşadar... Ce va urma ?

— Mă tem, iubiţi prieteni, că va începe să se sfîşie singur. De aceea, mă gîndesc să-i leg mîinile.

— Şi-atunci, ce crezi că va face ? Va scăpa ?

— Nu. Cred că va face totul ca să se autodistrugă.

— Cam ce ?

— Nu ştiu... Poate să-şi scoată limba la vulturi, să-i întărîte şi aceştia să-l sfîşie.

— Nu. Să nu scrii aşa ceva, fiu al lui Euthýfron.

— Nici eu nu vreau. Mă străduiesc din răsputeri să n-o scriu. Pentru că — într-adevăr — ar fi foarte crud pentru om să-i arăţi imaginea atît de goală.

Eschil tăcu mîhnit. Tăcură şi ceilalţi. Doar fîntîna-şi clipocea apa fără încetare. Un miros de fructe coapte aromi aerul. Din

casă se auzea un zgomot monoton. Pesemne că femeile curățau orzul pentru plăcinte. O mîhnire grea le apăsa pieptul. Nici un glas de copil nu se auzi în acest răstimp. Bătrînul Euthýfron trebuie să-și fi părăsit viața cu multă amărăciune.

Pe neașteptate, tăcerea grea fu curmată. Se auzi ceva. Parcă un mîrîit de cîine... Apoi, se deschise și se închise poarta, și niște pași grei scîrțîiră pe prundiș. Un slujitor se apropie și-i spuse ceva, încet, lui Eschil. Se auzi limpede „Fènippos al lui Arhitèles". Fără să pară bucuros, Eschil se ridică să-și întîmpine oaspetele.

Un bărbat greoi intră supărat, răscolit.

— S-a terminat... spuse. Hm... Simpozioane[1] ! He ? De ce nu ? Bravo !

— Nu ești vesel, fiu al lui Arhitèles, îi spuse Eschil, și-l pofti lîngă el.

Aduseră apă și un prosop.

— Vesel ? spune Fènippos ștergîndu-și mîinile. Adineauri am întîlnit un eretreian. Abia izbutise să scape din flăcări. De ce să fiu vesel ? Dar nu mă mai întrebați de nimic altceva ?

— De treburile obștești ? Da, de astea am vrea să ne vorbiți.

— Și ele merg bine. Minunat ! Vin de la Prytaneu. Nu, n-am să mănînc. Aș prefera o cupă, dar cu acraton, vin curat. Iubiți prieteni, Miltiades — zeii să aibă milă de el ! — este chinuit de demoni. Știți ce vrea acum ? Să părăsim zidurile și să ieșim toți pe cîmp. Hm, să nu-mi spuneți că n-are haz ! Am cerut să fie legat fedeleș și aruncat în temniță. Nu m-a ascultat nimeni.

— Și ceilalți ?... Ce spun ?

— N-au nici o părere. Numai Xànthippos a ridicat glasul. „Ne duci la pieire !" i-a strigat. Afară, poporul crede că ținem sfat. Greșeală. Ne otrăvim. Ați auzit ce cere acum ? Am fost nevoit să-i strig : „E o sminteală ! Fiu al lui Kimon, vino-ți în fire !"

[1] Continuarea cinei în cîntece și discuții (în antichitate).

— Ce vrea ?

— Să i se încredinţeze lui comanda supremă, ca să transforme Athena într-o tabără, iar demosul într-o armată.

— Nu-i rău.

— Dar, isteţule, cu ce vom lupta ? Cu toiegele ?

— La nevoie, şi fără. Totul este să luptăm.

— Proclamă mobilizarea tuturor... Mobilizarea generală într-un oraş de oratori şi pierde-vară ! Ca să se înfrunte cu cine ? Cu mezii pletoşi !

— Nu cred să ne împiedice pletele lor să luptăm. Parcă mezii luptă cu pletele ? Nu-i ştiu prea bine pe mezi. Doar atîta ştiu, şi e destul : Că-mi sînt duşmani.

— Aşa-i. Dar o zicală spune : „Cunoaşte-ţi duşmanul".

— Şi mai bine, Miltiades se pare că-l cunoaşte foarte bine. Şi cînd un ostaş ca el zice „Vom învinge", el ştie ce spune.

— Adevărat. Dar cu ce ?

Deodată, se opri şi făcu semn paharnicului, arătîndu-i amfora.

— Poate că n-aţi înţeles bine lucrurile, continuă Fènippos cu părere de rău.

— Fiu al lui Arhiteles, îl întrerupse Kinègiros. Mai bine să golim cîte o cupă în sănătatea ta, şi apoi să ne povesteşti toate de-a fir-a-păr.

— Asta, da. Însă...

Privi spre ceasornicul solar. Dar soarele asfinţise. Se întoarse spre clepsidra din apropiere. Avea timp. Făcu semn paharnicului.

— Un vin simplu, *àcraton !*... îl preveni Eschil, neplăcîndu-i lăcomia cu care-şi bea vinul.

În sinea lui, îi dispreţuia pe toţi cei care beau vin neamestecat cu apă.

— Aş prefera un *kykeòn* [1], spuse Fènippos ca să mai şteargă din părerea proastă pe care-o lăsase.

---

[1] Vin amestecat cu pesmet şi fărîmituri de brînză uscată.

— Cu plăcere, spuse Eschil, şi porunci paharnicului să aducă puţină brînză uscată, vin şi pîine de orz, pregătindu-i el însuşi amestecul.

Fènippos bău, îşi drese glasul şi-i privi pe toţi în ochi.

— Poate vă amintiţi cu toţii de vîlva din Agora de azi-dimineaţă.

— Nu mă duc acolo... spuse Eschil.

— E-adevărat. Fiului lui Euthýfron îi place cîrmuirea „tăcută". Un singur lucru nu-l ştiu : Preferă un singur arhonte, sau mai mulţi ? Adică democraţia, sau ?...

— Ce tot spui, fiu al lui Arhiteles ? îl întrerupse Eschil supărat. Eu nu sînt pentru tirania unuia şi aş tolera tirania celor mulţi ? Foarte simplu. Nu-mi place această „periodicitate", adică această exercitare zilnică a puterii, îmbucătăţirea ei... Dar, te-am întrerupt.

Fènippos tuşi.

— Aşadar, după vîlva de azi-dimineaţă, cetăţenii s-au dus pe la casele lor, trîntorii au rămas în Agora, iar cei zece arhonţi — în prytaneu. Era amiază, şi arhonţii stăteau la masă. Dar Xànthippos nu mînca. Îl privea într-una, încruntat, pe Miltiades. „De ce nu mănînci, fiu al lui Arifron ?" îl întrebară ceilalţi. „Am mîncat, spuse acesta. M-am săturat de cuvîntări şi de bucate demagogice."

Miltiades nu-i răspunse îndată. Bău puţină apă şi, liniştit, îi zise : „Sînt un tiran, fiu al lui Arifron ; aşa ai spus. Şi după cum ştii, tiranii nu sînt niciodată demagogi. Pe cine să atragă prin demagogie ? Demosul este în mîna lor. Aşadar... pe nedrept mă faci demagog." „Uiţi însă, fiu al lui Kimon, că trăieşti în Athena şi că le vorbeşti atenienilor ? Pe atenieni... Pe ei încerci să-i atragi prin demagogie, pe ei, care trăiesc într-un regim cu instituţii democratice ?" „O, bărbate, zeii ţi-au dat talent, educatorii te-au înzestrat cu darul vorbirii, iar Alcmeonizii ţi-au împrumutat destulă educaţie democratică..."

Xànthippos păli, dar îşi reveni iute şi-i întoarse lovitura : „Dacă am luat o fată din neamul Alcmeonizilor, spuse, m-am căsătorit

cu fata, şi nu cu neamul ei. Şi de unde trebuia să-şi ia nevastă un bărbat democrat decît tot dintr-un neam democrat ? Convingerile, o, Miltiades, nu se împrumută şi nici nu se cumpără. Se plătesc de cei care le au, prin surghiun sau nimicire. Neamul meu s-a ridicat împotriva tiraniei într-o vreme cînd unii erau tirani."

Xànthippos nu făcea parte dintre aceia care se dau la o parte din faţa loviturilor. Îi plăcea lupta dreaptă. Apoi avea şi argumente şi un nume nepătat. Or, demosul ştia aceasta. Xànthippos şi-a cinstit părinţii, şi-a servit patria, a luptat împotriva tiraniei. Nici Miltiades nu era străin de acest lucru, dar nu era omul care să-şi lase adversarul să se bucure mult de victoria lui.

Se întoarse calm spre arhonţi. „Fiul lui Arifron, spuse, are darul de invidiat de a nu-şi cruţa adversarul. O frumoasă virtute pentru un bărbat care slujeşte un asemenea oraş. Dar cînd un om virtuos, o, Xànthippos, atacă un corupt nu-şi arată propriile virtuţi, ci dovedeşte slăbiciunile acestuia. Cît despre viteji... ei nu sînt preţuiţi după medalii, ci după rănile avute. Mai mult decît îndatoririle noastre faţă de o idee politică înseamnă a pune năzuinţele noastre în slujba patriei." „E-adevărat, Miltiades. De aceea, nu te voi întreba cît de mult ai slujit tu tirania — pentru că ai slujit-o —, ci cum ţi-ai ajutat patria ? Cît ?"

Miltiades tăcea. Xànthippos triumfa. Aristides, care pînă atunci ascultase doar, îi întrerupse. Era încă foarte tînăr, cel mai tînăr dintre toţi. Şi cel mai virtuos. De aceea, atenienii l-au numit „Aristides cel drept".

„După cum vedeţi, arhonţi ai Athenei, continuă Xanthippos, Miltiades tace ! La fel aş fi făcut şi eu dacă mă aflam în pielea lui". „Cred, fiu al lui Arifron, îi spuse Aristides, liniştit, lui Xànthippos, cred că greşeşti. Nu faptul de a nu-şi fi făcut datoria faţă de patrie face pe Miltiades să tacă, ci conştiinţa că nu se cade ca cineva să-şi cînte singur laudele. Şi să fii sigur că dacă în această clipă Miltiades nu tăcea, nu eu aş fi fost acela care

s-ar fi ridicat să-l apere." „Ia spune tu, Aristides cel drept"... i se adresă zeflemitor Xànthippos. „Drepți — fiu al lui Arifron — se cuvine să fim cu toții. Și primesc acest nume nu ca o răsplată, ci ca pe-o datorie. Nu m-am ridicat să-l apăr pe Miltiades, ci adevărul jignit. Am observat, bărbați arhonți, că nu trece o zi fără să se audă aici, și afară, că Miltiades este un tiran. Arhonți atenieni, i-am cunoscut pe tirani și nu ne sînt străine faptele lor. Pisistratos a fost un tiran pentru că a uzurpat puterea demosului. Atunci, vă întreb : Cînd și de la cine a uzurpat puterea Miltiades ?" „De la hersonesosieni !" „Cînd au avut hersonesosienii un regim democratic și l-a desființat Miltiades ?" „Dacă nu era tiran l-ar fi transformat el însuși. Cine îl obliga să-l mențină ? Nu răspunzi, Aristides cel drept ?" „Numele părintelui meu este Lysimahos, pentru cei care nu-l știu sau îl uită... spuse rece și mușcător Aristides. Se poate face și asta, fiu al lui Arifron. Sau poate s-ar fi făcut. Un tiran poate deveni un democrat bun. Un democrat rău, însă, nu va deveni niciodată bun, nici ca tiran și nici ca democrat. M-ai numit «drept», fiu al lui Arifron, și mă voi strădui să fiu așa pînă la capăt. Niciodată n-am spus că Miltiades este modelul bărbatului democrat. Dar cum de am uitat ? Ce vrem ? Ce căutăm noi în aceste clipe grele, o, bărbați atenieni ? Noi căutăm un cîrmuitor, sau un strateg ? Ce este în primejdie și ce trebuie să salvăm ? Regimul politic ? Atunci, vorbim drept. Dar trebuie să fiți de acord cu mine, că nu regimul politic este amenințat. Nu democrația, ci patria este acea care se află în primejdie ! Iar cînd este vorba de patrie, nu cine o va servi, ci cine o va salva trebuie să aflăm noi aici. Altfel, n-avem nici un rost. Toți sîntem chemați să o salvăm ! Și nu cu vorbe, ci prin luptă ! Dar pentru aceasta nu avem nevoie de un arhonte politic. Ne trebuie un luptător destoinic și încercat. Un strateg !" [1]. „Și pe cine propui, fiu al lui Lysimahos ?" întrebă brusc

[1] Conducător de oaste, general.

de la locul său Themistocles, care până atunci păruse străin de cele ce se întîmplau.

Aristides se întoarse brusc spre acela care-l întrerupsese. Se găsea încă o dată în fața omului pe care-l admira, dar nu-l iubea. Themistocles se arăta de pe-atunci că nu e făcut pentru lucruri mărunte! Aristides chiar o spusese. Cîndva — nu prea tîrziu, cînd acești cîrmuitori se vor retrage din arena politică — se va încinge o mare ceartă între acești doi bărbați.

„Pe cine propun ai spus, fiu al lui Neocles? Mai bine să mă fi întrebat pe cine *nu* propun." „Atunci, pe cine nu propui?" „Mai întîi pe mine. Din toate calitățile unui cîrmuitor nu am decît una: ambiția. Dar mai presus de orice în această clipă nu este darul de a cîrmui, ci cel de a lupta." „Vorbe fără rost..." făcu mîhnit Xanthippos. „Polisul are nevoie de războinici, și eu nu știu ce-nseamnă lupta," continuă Aristides. „Ei, în sfîrșit, pe cine propui?" întrebă nerăbdător Themistocles. „Nici pe tine, fiu al lui Neocles. Mă sperie înflăcărarea ta. Zeii te-au înzestrat cu multe daruri. Poți să salvezi orașul..." „Mulțumesc." „Dar nu poți să-l slujești. Nu ești dăruit pentru asta. Ci numai pentru a primi. Tu ești făcut să te glorifici. Nu să glorifici". „Dar spune odată, pe cine propui?" întrebă zeflemitor și aspru Themistocles. „Toți îl cunoaștem pe Xanthippos, continuă calm Aristides, ca și cînd nu fusese întrerupt. Fiul lui Arifron nu este din neamul Alcmeonizilor." „Este! îl întrerupse cineva. Este prin alianță..." „Dar de ce? continuă Aristides fără să-l asculte. Oare numai Alcmeonizii de linie directă au dreptul să se jertfească pentru democrație?" „Nu. Și... cei colaterali..." veni răspunsul. „Cînd este vorba să salvăm democrația, continuă curajos Aristides, toți sîntem Alcmeonizi." „Mai departe..." făcu nemulțumit Xanthippos. „Ești destoinic, fiu al lui Arifron. Știi cum să lovești și de cine să te ferești." „Le-ai mai spus. Mai departe!" „Dar... deși îți cunoști bine prietenii, uneori îi socoți primejdioși — ca pe niște dușmani ai tăi." „Bine, dar pe cine propui,

neobosite prieten, ca să ne liniştim ?" „Arhonţi atenieni ! Acela care în clipele grele va fi conducătorul nostru trebuie să-şi cunoască bine prietenii. Dar mai-nainte de toate, să-şi ştie toţi duşmanii." „Bravo ! ţipă Xànthippos. Atunci, propune-l pe Miltiades. El într-adevăr îşi cunoaşte foarte bine duşmanii... Şi cum să nu-i cunoască, dacă a fost în slujba lor ?" „Trec peste această nemeritată izbucnire de răutate, spuse Aristides, şi merg mai departe. Aşadar... mai presus de toate ne trebuie — am spus-o — un bărbat nu numai în stare să cîrmuiască, ci şi să lupte." „Miltiades !" strigă Xànthippos cu un entuziasm neaşteptat. „Îţi mulţumesc că m-ai scutit de osteneala să pronunţ încă o dată un nume care îţi este atît de urît." „Spun doar adevărul, fiu al lui Lysìmahos. Miltiades cunoaşte foarte bine arta războiului. Dar... vai de oraşul care aşteaptă să-l salveze un războinic ce a învăţat să lupte de la duşmanii acestuia."

Mînia lui Aristides nu mai avu margini. „Hellenii n-au avut ce învăţa de la barbari ! strigă el. Cu atît mai mult n-au nevoie de lecţii de eroism !!" „Nu-ţi face sînge rău, fiu al lui Lysìmahos. Potoleşte-te şi spune-ţi bărbatul ales." „În aceste clipe grele, continuă el, privirea mea se îndreaptă..." „Nu se îndreaptă nicăieri. A fost de la bun început aţintită asupra lui Miltiades. Eşti demn de laudă." „Poţi s-o faci, fiu al lui Arifron, pentru că, deşi am două drepturi, exercit numai unul." „Care ?" „Deşi pot propune şi să fiu propus, eu exercit doar primul meu drept." „Spune, în sfîrşit, ca să terminăm !"

. . . . . .

Fènippos se înecă şi ceru repede vin. Îl bău, îşi reveni, dar nu-i trecu supărarea.

— Şi ce-a fost pînă la urmă, fiu al lui Arhiteles ? îl întrebă Eschil.

— S-a întîmplat ceea ce nu trebuia să se întîmple. Miltiades a învins. Vai ! Un tiran în fruntea democraţiei...

— Şi-acum, fiu al lui Arhiteles ? întrebă Epizelos.

— Acum, fiul meu, nimicirea noastră este sigură. De mîine, părăsim zidurile. Vom lupta... pe cîmpuri ! De fapt, şi asta e ceva. Vom avea cel puţin unde să ne îngropăm morţii.

— Şi ce are de gînd să facă Xànthippos după înfrîngerea lui ? Va lupta şi el ?

Fènippos se făcu mai roşu decît vinul pe care-l bea.

— Îndrăzneşti ? spuse. E o jignire !! Xànthippos, o, tinere, este atenian ! Nu este hersonesosian ! Şi n-a fost niciodată despotul nimănui ! Ai auzit, nechibzuitule ? Al nimănui !

Bău cu sete încă o cupă cu àcraton şi se întoarse către Eschil. Dar păli. Poetul arăta profund jignit.

— Oaspete... îi spuse rece. Înainte de a fi ales arhonte al acestui oraş, Miltiades era un om supus controlului — chiar şi ponegririlor — tuturor. Atunci toţi puteau să-l privească cu neîncredere. Dar din clipa în care a fost uns arhonte, sîntem datori cu toţii să-i acordăm respectul ce i se cuvine. Mîine vom merge să luptăm. Dar vai de războinicii aceia ce-l vor urma în luptă pe bărbatul în care nu cred ! Bătălia e pierdută.

Fènippos rămase tăcut şi parcă oarecum vinovat. Deşi mai vîrstnic, ştia că Eschil se bucură de stima demosului mai mult chiar decît arhonţii eponimi. Iar dacă demosul judeca de fiecare dată drept, n-ar fi ales printre conducători un bărbat ros de ură căruia-i plăceau „acratoposia", băuturile tari. Fènippos în sinea lui ştia că aceasta era ultima demnitate la care fusese înălţat. De care doar cei viteji şi drepţi se puteau bucura.

— Te-ai mîniat, o, Fènippos, pentru că tînărul nostru prieten te-a întrebat dacă va lupta şi Xànthippos. Dar cum ? Cum va lupta sub ordinele unui conducător pe care nu numai că nu-l respectă, ci îl şi ponegreşte ? Vom lupta cu Miltiades. L-am fi urmat chiar dacă n-ar fi fost viteaz. Dar este. L-am fi urmat chiar dacă n-ar crede în victorie. Dar crede. L-am fi urmat chiar dacă am şti că s-ar fi jertfit ultimul. Dar se va jertfi primul. Cînd

pornim la luptă, fiu al lui Arhiteles ? întrebă, în cele din urmă Eschil, coborîndu-şi tonul.

— Mîine... răspunse Fènippos. Dattes şi Hippias au părăsit ţărmurile insulei Eubea.

— Iar noi flecărim ! Nu ? Sînt gata panopliile noastre, Kinègiros ?

— Gata.

— Atunci, doresc ca în curînd această modestă cină să fie urmată „Epinikion deipnon", (cina de triumf.)

CAPITOLUL VII

Soarele purpuriu, parcă însîngerat, se înalţă spre muntele Imitòs. În spatele lui, spre stînga, flăcările Eretreiei se înroşeau. Athena deveni ceea ce voise Miltiades : o tabără. Pretutindeni se auzeau paşi cadenţaţi, zăngănit de arme şi vuiete. Poporul era o armată.

Începea lupta supremă.

Încă din zorii zilei, hemerodrom-ul [1] fusese chemat în prytaneu. Era un efeb cu trupul mlădios, numai nerv şi vigoare. Ascultă cu atenţie încordată ordinele lui Miltiades şi apoi ridică fruntea.

— Ai înţeles, Fidippides ?

— Am înţeles, spuse. Fug repede spre Sparta. Strămoşii mei cruţau caii. O spune chiar numele meu. Ascultînd aşadar poruncile lor, mi-aş cruţa calul, dar pe mine nu.

— Oraşul nostru... încercă să spună Miltiades.

— Sînt gata să-l slujesc ! îl întrerupse Fidippides. Întotdeauna am fost gata să-l servesc ca pe propria-mi viaţă. Dar acum va fi mai presus decît viaţa mea. Voi repeta lecedemonienilor vorbele dictate de către arhonţii mei. Le voi spune şi pe acelea pe care mi le va dicta conştiinţa.

---

[1] Curierul oficial.

— Cît timp îți trebuie, Fidippides ?

— Atît de scurt cît stă în putința unui om. Înainte ca soarele să atingă de patru ori sprînceana muntelui Pentèlikon voi fi înapoi în Athena.

— Fidippides, adăugă cu uimire Miltiades. Ai spus. „Atît de scurt cît stă în putința unui om". Dar tu ești gata să faci chiar și imposibilul. Zeii să te ocrotească !

Fidippides își strînse sandalele. Apoi, un nor subțire de praf se ridică în urma efebului. Porțile prytaneului se închiseră din nou.

— Vorbele tale au înflăcărat tot orașul, fiu al lui Kimon, spuse Xànthippos. Acum, toți cetățenii așteaptă ceasul bătăliei.

Miltiades îl privi mirat.

— Nu te pripi ! îl întrerupse Xànthippos. Vom lupta. Dar unde ? Acest lucru nu-l știm încă.

— Alcmeonidule !

— Nu sînt un Alcmeonid ! Cum poți ?... Ba nu ! Sînt. Dacă Alcmeonid înseamnă „dușman al tiraniei", sînt !

— Alcmeonizii nu au fost niciodată altceva decît dușmanii tiraniei. Dar nu despre asta e vorba. Cred că pentru altceva am venit aici, arhonți athenieni. N-aș vrea să-i imput cuiva că încearcă să ocolească unele lucruri. Dar primele semne au și apărut. Și nu sînt eu acela care le-am provocat. În timpul bătăliei, comandanții supremi nu discută, ordonă. Eu însă nu vreau să fac uz de acest drept. Nu pentru că mi-ar fi teamă să ridic singur pe umerii mei povara unei înfrîngeri. Dar pentru că vreau să împart cu ceilalți victoria. Mai ales. Pot să ordon. Însă prefer să propun. Dar n-aș vrea să propun din nou ceea ce deja a fost acceptat. Cele spuse de fiul lui Arifron mă silesc să-l propun din nou. Așadar, cer — și aceasta vreau să fie pentru ultima dată — ca bătălia să se desfășoare pe pozițiile unde dușmanul își va așeza tabăra.

— Dușmanul este atît de numeros, încît numai pe cîmpia Marathonului își poate așeza tabăra. Acolo vrei, oare, să-l întîmpinăm ? E nemaipomenit !

— Mi-ai luat-o înainte, fiu al lui Arifron.

— Dar va fi un măcel ! Nu o bătălie. Spune-ne, nenorocitule, ce-ai de gînd să aperi la Marathon ? Răsfugi și aișori ? Dar, în numele zeilor nemuritori, ați văzut vreodată tu, sau altcineva, să se jertfească vitejii pentru un tufăriș ? Voi întreba încă o dată și nu voi obosi să întreb : De ce să părăsim Athena ? Aici avem căminele noastre, bunurile noastre, mormintele strămoșilor noștri. Avem zidurile noastre, care ne vor înmulți puterea... De ce, de ce să părăsim totul ? Ca să fim măcelăriți mai ușor ? Miltiades !! Ai înnebunit ? Spune în fața tuturor că ți-ai pierdut mințile. Numai așa poți scăpa de alte învinuiri, mai groaznice !

Miltiades se sculă cu buzele palide.

— Jignirea, Xànthippos, strigă, jignirea n-am îngăduit-o niciodată și niciodată nu i-am iertat pe cei care mi-au aruncat-o în față. Știu de ce mi-o azvîrli. Ca să te pălmuiesc și să fiu obligat să-mi părăsesc locul. Vrei să-ți dau eu însumi armele ca să mă numești dezertor sau tiran. Și-atunci voi fi într-adevăr. Dar nu, Xànthippos. Te-ai înșelat. Nu te voi pălmui ! Datoria mea, onoarea mea ostășească mă obligă să nu o fac. Nu acum. O altă datorie, mai sfîntă, mă cheamă acum. Să salvez patria. Dar pe urmă — Xànthippos ! — neînduplecat îmi voi spăla jignirea.

Miltiades se așeză. Ochii îi fulgerau. Și ca să și-i acopere, își coborî pleoapele.

Atmosfera era mohorîtă. Atunci, se ridică din nou Aristides. Cu tonul lui calm și liniștitor, potoli din nou spiritele.

— Îți respect indignarea omenească, fiu al lui Kimon, spuse serios. Și-l dezaprob pe Xànthippos pentru izbucnirea lui... Dar nu și pentru îndoielile lui. Nu ne-ai convins : cum va putea o oaste mică să se dovedească mai puternică pe o cîmpie întinsă decît în spatele puternicelor ziduri ale cetății — cînd chiar la adăpostul lor este atît de neputincioasă ? Pînă cînd nu vei risipi

această îndoială, fiu al lui Kimon, eu, care sînt obligat să te ascult, nu o voi face. Ţi-o spun încă o dată. Propunerea ta de a părăsi zidurile ne-a înspăimîntat pe toţi.

— Pe toţi... spuse şi cel mai paşnic dintre toţi, Kallimahos din Afidna ; doar — îl privi pe Themistocles — doar pe fiul lui Neocles nu, a cărui fire cutezătoare este ştiută.

Toţi se întoarseră spre Themistocles.

— Şi pe mine... spuse acru Themistocles. Şi pe mine mă înspăimîntă.

Miltiades trase lîngă el un pahar şi-şi udă buzele cu puţină apă.

— Pe mine încă şi mai mult... spuse spre uimirea tuturor. Într-adevăr, bărbaţi atenieni. Şi pe mine m-a înspăimîntat acest gînd la început. M-a zguduit chiar. Şi nu ştiu dacă mi-am învins încă teama. Pe această lume nu există oameni neînfricaţi. După îndrăzneala absolută sau laşitatea absolută nu există decît nebunia absolută.

— Vorbe goale, fără rost, plictisitoare... îl întrerupse dezaprobator Xànthippos.

— Îmi place apostrofa ta, fiu al lui Arifron, spuse cu ironie ascunsă Miltiades. Într-adevăr, lucrurile serioase trebuie spuse în puţine vorbe. Ai dreptate.

— Atunci, urmează-ţi sfatul !... Ai spus că „eşti înspăimîntat". Şi totuşi... spaima ta se exprimă prin acest potop de vorbe.

— Izbucnirea ta nu mă înfurie nici de data asta, fiu al lui Arifron. Chiar tăcerea ta este plină de mînie. Dar sînt hotărît să nu-mi ies din fire ! Am spus-o de la început şi nu voi renunţa pînă la capăt.

— În numele zeilor !!! protestară toţi. Încetaţi cu certurile ! Ne-au adus destule nenorociri pînă acum. Pace !

— Am pierdut-o înainte de a intra în război ! strigă Xànthippos. Şi ştiţi cine-i vinovatul.

— Nu-l știu, spuse Miltiades. Dar știu altceva : că ne-am irosit răbdarea și timpul. Iar acum pierdem încă ceva : scopul acestei adunări. Dușmani nenumărați ne înconjoară, barbari necruțători. Iar noi — ca și cînd nu ne ajungeau aceștia — ne străduim să ni-i facem și printre noi.

— Greșești ! protestă Xànthippos. Dușmani ai spus ? Te înșeli. Nu ești dușmanul meu, fiu al lui Kimon. Ești dușmanul demosului.

— Nemaipomenit ! strigă Aristides. Cum de ai ajuns aici, fiu al lui Arifron ?

— Ai vrea să aștept ca Miltiades să distrugă Athena ca să ți-o demonstrez ? O grăiesc faptele lui. Ce bărbat cu minte, care cetățean credincios al Athenei părăsește zidurile orașului ca să-i trimită pe apărătorii acestuia pe cîmp ? Spune că tremură la acest gînd. Dar atunci, e foarte simplu : să renunțe la acest gînd, și vom înceta să tremurăm atît el, cît și noi.

— Atunci, după tine — se adresă Aristides —, trebuie să acceptăm una din două : sau că fiul lui Kimon a înnebunit...

— De ce nu ? Un asemenea „nebun" a fost și Solon, care a salvat Salamina ? De ce un nebun adevărat să nu poată duce la pieire Athena ?

— Departe de noi asemenea blestem !... Chiar și pentru ultimul cetățean din Athena.

— Bravo ! Nu e nebun ? Și mai bine. Atunci, să ne explice domol și simplu și — înainte de toate — fără înfloriturl... de ce să fie golită cetatea de apărătorii ei ? De ce ? Ce raționamente l-au condus la această hotărîre ?

Aristides se întoarse spre Miltiades.

— Vorbește-ne, fiu al lui Kimon. Acum, cînd calmul ne-a revenit și a sosit timpul, spune-ne ce căi a urmat cugetul tău de ne-a dus așa departe.

— Ia gîndiți-vă... Cînd și care luptători — oricît de bravi ar fi — au rezistat la un asediu îndelungat ? Niciodată și nimeni. Așadar, nu ! N-am să închid efebii noștri într-o cușcă ! E

ruşinos pentru un războinic să piară de foame sau de sete în loc să moară luptînd. Cînd armata unei cetăţi se află în afara zidurilor ei, aceasta nu va putea niciodată să fie asediată.

— Raţionament logic... spuse Aristides ; dar nu destul de convingător. Continuă-ţi argumentaţia, fiu al lui Kimon. Treci peste nervozitatea noastră. De trei nopţi, Morfeu nu ne-a atins pleoapele. Dar vom sacrifica şi noaptea asta, numai să...

— Nu va fi nevoie, spuse cu blîndeţe Miltiades, privind spre ceasornicul solar. Sînt sigur că înainte ca vîrful să ajungă la crestătura următoare voi fi terminat tot ce am de spus.

— Atunci, totul merge bine... spuse mulţumit Aristides. Să începem.

Miltiades trase lîngă el paharul şi-şi răcori din nou buzele. Atmosfera era încărcată cu o tăcere plină de nelinişte.

— Bărbaţi atenieni, începu Miltiades cu glas adînc şi calm. Cînd doi duşmani se pregătesc de luptă, ce urmăresc, mai întîi, amîndoi ? Firește, cum va smulge unul celuilalt iniţiativa. Sau... nu este aşa ?

— Care iniţiativă ? ţipă Xànthippos, roşu la faţă. Mai bine tac. Altfel, îl voi face din nou nebun. Vorbiţi voi. Spuneţi-i... cuminţiţi-l ! Întrebaţi-l : Cum poate lua iniţiativa un pumn de oameni prost înarmaţi faţă de miriadele de mezi bine instruiţi şi organizaţi ? Întrebaţi-l : Cum ? Cum va izbuti furnica să răstoarne armăsarul şi să-l pună chiar... pe fugă ? În sfîrşit ! Am înnebunit cu toţii ?

Miltiades se întoarse şi-i privi pe toţi. Apoi, încet, ca şi cînd nu s-ar fi întîmplat nimic. continuă :

— Mergem mai departe, spuse. Izbucnirile fără rost tulbură întotdeauna mintea. Iar noi avem nevoie — acum, şi înainte de toate acum — de o minte limpede. Bărbaţi atenieni, haideţi să punem împreună o întrebare. Nu este cine ştie ce, dar ne va ajuta să mergem înainte. Aşadar : Ce este, ceea ce în limba obişnuită se numeşte strategie ? Presupun că o serie de planuri pe care le întocmeşte o tabără, şi pe care este obligată să le dezlege

cealaltă tabără, fără să le cunoască. Aşa e ? Da... Dar dacă este numai aceasta, atunci totul ar fi simplu. Legile matematice sînt comune pentru toţi. Însă în cazul de faţă, lucrurile nu sînt chiar aşa de simple, căci planurile nu se bazează pe date reale, ci pe probabilităţi. Din acest punct de vedere, Dattes se găseşte într-o situaţie mai avantajoasă.

— Ce informaţie surprinzătoare ! Bravo !

— Nu te grăbi, fiu al lui Arifron. Da, într-o situaţie mai avantajoasă, dar nu pentru motivul pe care l-ai susţinut tu, Xànthippos. Nu pentru că are o oaste mai mare.

— Dar ?...

— Fiindcă este atacantul. El ştie *unde* va lovi. Noi nu. El ştie *ce* falange de pedeştri va trimite întîi împotriva noastră. Noi nu. El ştie *căror* unităţi le va încredinţa rolul de a ne încercui şi *cui,* rolul de a ne ataca frontal. Noi nu. În general, Dattes ştie totul. Noi, în schimb, ce ştim ? Nimic sau aproape nimic.

— De ce ai spus „aproape", fiu al lui Kimon ? întrebă morocănos Themistocles. Vrei să spui că există şi ceva ce ştim ?

— Întocmai, fiu al lui Neocles. Îţi mulţumesc pentru întrerupere.

— Ce anume ?

— Ştim foarte bine un lucru : că Dattes este acela care ne va ataca. Dînsul nu se bazează pe mai multe probabilităţi, ci pe certitudini. Nu e aşa ? Totuşi... În această lume, bărbaţi atenieni, nu există nimic absolut, cert. Pentru că... Iată : există şi pentru Dattes ceva de care nu este absolut sigur. Ce ? Este modul în care vom reacţiona noi. După cum vedeţi, şi pentru adversarul nostru există *ceva* nesigur. Şi el se bazează pe o probabilitate : Cum vom manevra noi ? Ce forţe vom arunca în luptă ? Cărei aripi îi vom încredinţa rolul de a înainta ? Care va opri vrăjmaşul etc. etc.

Miltiades se opri puţin. Apoi continuă pe alt ton :

— Dar să vedem, bărbaţi atenieni, nu cumva în mulţimea de probabilităţi a lui Dattes... nu cumva există şi vreuna pe care Dattes a exclus-o, a exclus-o cu desăvîrşire ? Pe care n-a

gîndit-o, n-a prevăzut-o niciodată ? Pe care nici nu şi-a închipuit-o măcar ?

— Ei, ce spui tu, fiu al lui Kimon ? Există ? întrebă nerăbdător Themistocles.

— Există, fiu al lui Neocles.

— Care ? întrebară toţi, neliniştiţi.

— Probabilitatea de a-l ataca *noi !* Aceasta, bărbaţi atenieni, Dattes a exclus-o cu desăvîrşire. A lăsat-o în afara probabilităţilor lui, în afara calculelor lui. Nu a presupus acest lucru, n-a luat nici o măsură şi n-a pregătit nici o mişcare ca s-o respingă. Aşa că este cu totul descoperit.

Xànthippos se holbă.

— Cum ?... ţipă. Să... să-l... atacăm noi ? Ei, acum, gata ! Am ajuns la culmea nebuniei. În sfîrşit ! M-am convins. Mania care îi dădea tîrcoale a izbucnit. Binecuvîntaţi să fie zeii ! Este un maniac ! Miltiades ! Eşti un maniac ! Şi trebuie să fii arestat !

Atunci, Themistocles se ridică. Părea îmbătat. Delira de îndrăzneala gîndului lui Miltiades.

— Şi... Hai ! Aşadar ? îi strigă el lui Miltiades aspru, aproape răzbunător.

— Şi... aşadar, îi răspunse acesta, provocător. *Aceasta.* Această probabilitate exclusă, înlăturată de Dattes, va deveni pîrghia care va răsturna echilibrul de forţe. Ofensiva noastră neaşteptată îl va surprinde şi-l va tulbura pe duşman în aşa măsură, încît va pierde, iar superioritatea lui va fi anihilată.

— Nenorocitule !... Sărmane ! îl deplînse Xànthippos. Ce vom anihila, nefericitule ? Ce vom răsturna ? Superioritatea mezilor pricinuieşte numai afazie. Afazie şi zăpăceală. Iar tu ai lăsat zidurile, singurul nostru reazem, singura noastră mîngîiere... Sau — ia staţi !! — nu cumva acest nenorocit, în zăpăceala lui, a găsit vreun aliat ? Li se întîmplă nebunilor ! Nu cumva, zănaticule, ai găsit vreun aliat ?

— Nu ţipa !... izbucni Miltiades, înciudat peste măsură.

— Ai dreptate... Nu eşti surd.

— Aliat ai spus ? Hee, da. Am găsit chiar doi !

— Am spus-o. Nu eşti surd. Eşti nebun. Pe cine ?

— Doi ! strigă din nou. Vrei să ţi-i spun ?

— Mie ? Nu. Spune-le lor.

— Da, să ne spui nouă ! spuse Themistocles cu o bucurie sălbatică, cîtuşi de puţin nevinovată.

— Primul aliat : Spaima duşmanului. O spaimă care nicăieri şi niciodată nu a cuprins vreo altă armată, pentru că va fi amestecată şi cu o teamă religioasă.

Aristides se întoarse şi-l privi pe Themistocles. Stătea nemişcat ca o stană de piatră. Alături de el, Xànthippos, cu capul băgat în mîini, spunea ceva în sinea lui, ca şi cînd jelea pe cineva.

— Eu sînt de aceeaşi părere cu fiul lui Kimon, spuse cu băgare de seamă Themistocles. Cred că spaima răspîndită în rîndurile duşmanului de atacul nostru de „neînţeles" va anula superioritatea lui numerică. Şi-l va aduce într-o situaţie de egalitate. Dar această egalitate de forţe nu anticipează şi victoria. Îi pune doar pe adversari pe picior de egalitate. Rezultatul rămîne întotdeauna nesigur. Dar fiul lui Kimon ne-a vorbit de victorie. Ne-a spus chiar că este sigur de ea. Acest lucru nu l-am înţeles.

— Da, aşa am spus, răspunse Miltiades. Şi daţi-mi voie să o repet : Vom învinge !

— Dar pe ce te bazezi ?

— L-am lăsat la urmă pe cel de-al doilea „aliat". Acesta este spaţiul, cîmpul de luptă.

— Un aliat invizibil şi îndoielnic. Cîmpul de luptă îi favorizează mai mult pe mezi.

— Prin „cîmpul de luptă" n-am spus totul. Înţeleg prin el teritoriul, pămîntul nostru. Ce îi fac acestui pămînt barbarii ? Îl calcă în picioare, îl pătează, îl jefuiesc. Dar noi ce facem ? Îl apărăm. E acelaşi lucru ? Cei care vor lupta ca jefuitori vor fi

la fel cu noi, apărătorii ? Iată taina inițiativei noastre, fiu al lui Neocles. Iată superioritatea noastră, iată victoria noastră.

Aristides, emoționat, se ridică în picioare.

— Fiu al lui Kimon... spuse. Îmi retrag orice șovăială, m-ai convins.

— Și pe noi ! Și pe noi ! se auzi de pretutindeni.

— Ciudat... spuse Aristides. Fiul lui Neocles pare trist. Sau nu ?

— Așa arată... spuseră și ceilalți.

Themistocles se tulbură. Apoi, ridicînd trist privirea spuse :

— Da. Nu greșiți, bărbați atenieni. Sînt întristat. Întristat pentru că n-am fost ascultat cînd trebuia și n-am construit „zidurile de lemn" ca să-i zdrobim pe mezi și pe mare... Căci pe uscat s-a terminat, i-am distrus !

Toți văzură în privirea lui nu bucurie, ci mîhnire. Aristides... înțelese. Era invidie. Îl invidia pe acela care descoperise cu atîta ușurință situațiile complicate. Atunci simți un dispreț puternic față de potrivnicul și încăpățînatul Xànthippos. Se pregătea să-l osîndească-n public. Dar se auziră pași nervoși. Poarta se deschise, și la intrare se profilă chipul frumos al lui Stesìlaos. Strategul era distrus, revoltat, buzele îi tremurau.

— Ce se întîmplă ? întrebă Miltiades. Nu ne-am obișnuit să-l vedem tremurînd pe fiul lui Thrasylos.

— Nu de teamă, fiu al lui Kimon. Supărarea mă face să tremur.

— Supărarea ? Dar ce-i ? Ce se-ntîmplă, fiu al lui Thrasylos ? Să ne spui imediat.

— Armata... Armata noastră... s-a... s-a răzvrătit.

Toți au rămas încremeniți. Numai Xànthippos se întoarse către Stesìlaos, zicînd răutăcios :

— Adresează-te stratelatului, (comandantului suprem). El este autorul acestei anarhii.

— Da, mie să te adresezi ! spuse ferm Miltiades. Nu vreau să renunț la vreuna din răspunderile ce-mi revin — dacă am... Și

se întoarse din nou spre Stesìlaos : Spune-mi, fiu al lui Thrasylos. Cum s-a întîmplat ?

Stesìlaos respiră adînc.

— În primele zile, începu el, totul mergea bine. Moralul ostaşilor era desăvîrşit. Toţi veneau la oaste cîntînd. De ieri însă, totul a început să se schimbe treptat. Hopliţii (soldaţii) îşi pierd răbdarea.

— Bineînţeles, spuse Xànthippos. Cu asemenea planuri năstruşnice era firesc ca soldaţii să fie stăpîniţi de neîncredere.

— Neîncredere ? spuse indignat Stesìlaos. Cine o spus asemenea cuvînt ? Neîncredere ? Dimpotrivă... Ard, fierb de nerăbdare. Îşi învinuiesc conducătorii pentru că-i ţin închişi în Asty.

— Şi unde vor să-i trimitem ? strigă Xànthippos.

— Pe cîmpul de luptă. Ei cer să iasă în... întîmpinarea duşmanului !

Ochii lui Miltiades fulgerară.

— Ne aduci vestea victoriei, Stesìlaos !... îi strigă plin de bucurie. Iată armonia dintre luptători şi conducători. Am obţinut desăvîrşirea ! Armata ne arată drumul, bărbaţi atenieni. Să o urmăm.

— O urmez ! spuse Kallìmahos.

Dar, pe neaşteptate, se opri în prag.

Îl privi stăruitor pe Stesìlaos. Privirea strategului ardea. Dar era ceva ce, din clipă-n clipă, o umbrea. Pînă acum, polemarhul Kallìmahos îl cunoştea pe Stesìlaos ca pe un luptător viteaz şi un bărbat virtuos. Cu puţin înainte, adusese arhonţilor imaginea pe care o prezenta tabăra. Dar care erau simţămintele lui ? ***Ale lui.*** Cum vedea el însuşi această nerăbdare a armatei ?

Se apropie de el. Prin poarta întredeschisă pătrundea ecoul vuietului din oraş. Căută să-i ghicească gîndurile. În nici un caz nu putea fi vorba de neîncredere.

— Fiu al lui Thràsylos, îi spuse ezitînd. Ne-ai adus aici o imagine. Aceea a taberei. Dar puţin seamănă ea cu imaginea unei tabere înainte de bătălie. Mai curînd pare a fi după victorie.

M-am obișnuit să cred în vorbele bărbaților ce vorbesc puțin. Rogu-te, Stesìlaos... Ce crezi tu despre toate aceste manifestări ale soldaților noștri ?

Stesìlaos, șovăitor, tăcea. În cele din urmă, vorbi.

— Ca militar ce sînt, le dezaprob, spuse hotărît. Disciplina și mai ales în timpul bătăliei trebuie să fie desăvîrșită. Ca cetățean însă, ca locuitor al acestei cetăți, ca atenian, le împărtășesc. Și eu, ca simplu soldat, la fel aș fi făcut. Dar sînt conducător de oaste. Și datoria mea este de a restabili disciplina și apoi de a raporta.

Kallìmahos îl îmbrățișă. Pe urmă se întoarse spre ceilalți.

— Armata noastră se grăbește...

— Și noi, Kallìmahos, și noi... spuseră toți.

Toți ? Așa s-a crezut la început. Dar nu. Retras în colțul lui, Xànthippos tăcea cu încăpățînare. Aristides se apropie de el cu simpatie.

— N-aș vrea ca în această clipă solemnă, îi spuse el serios, n-aș vrea ca fiul lui Arifron să rămînă singur. N-aș vrea acest lucru înainte de toate, pentru el însuși.

— Singur ? Greșești, fiu al lui Lysìmahos ! strigă Xànthippos. Opiniile noastre, ale mele și ale lui Miltiades, pot fi două, dușmanul nostru însă este *unul*. Voi lupta ! Chiar cu avînt îndoit ! Ca să îndrept și greșelile lui. Fie ca zeii să mă dezmintă, o, Miltiades, și să învingem. Dacă însă vom fi înfrînți, atunci blestemul să cadă asupra neamului tău ! Înainte, Aiakides ! Du-ne la dezastru. Vom pierde victoria. Dar ne va rămîne cel puțin o speranță : Jertfa. Înainte !

CAPITOLUL VIII

De după muntele Pentelicòn, Eretreia zăcea zdrobită. Nu mai existau case. Doar ruine, nori de fum şi oamenii, ca nişte tăciuni pe jumătate arşi de tirani. S c l a v i. Soarta cea mai amară a omului. Doar cîţiva eretreieni au scăpat poate de captivitate sau de foc. Dar Eretreia a pierit, a pierit în întregime. Nimfa mării, ale cărei nave străbăteau apele încoace şi-ncolo, oraşul care prin mozaicurile ei stîrnise invidia atenienilor era acum noroi negru, noroi de cărbune şi sînge. Locuitorii lui mîndri fuseseră îmbarcaţi de pîntecoasele alcade mezice şi duse departe, ca şi cînd ar fi navigat spre lacul Aherusia, intrarea în Hades.

Nu este adevărat că după victorie războinicii sînt mărinimoşi. Faţă de soldatul înfrînt... poate. Pentru bătrîni însă, pentru femeile slabe, pentru copilul neştiutor, toţi devin nişte monştri, monştri a căror sete de sînge nu se stinge niciodată.

Cîţiva eretreieni au izbutit să treacă canalul şi să vină la Dèlion. Aveau părul pe jumătate ars. Urcau muntele Pentelicòn abia trăgîndu-şi sufletul, şi de acolo strigau sfîşietor :

— Atenieni ! !... Salvaţi frumosul Asty ! Eretreia a pierit ! Au trădat-o !

— Cine ? întrebară nişte cîmpeni de prin apropiere.

— Arhonţii ei ! Dar nu toţi. Persofilii, prietenii mezilor Eùforvos şi Filargos.

— Şi navele voastre ?... întrebară din nou cîmpenii. De ce nu v-aţi îmbarcat pe navele voastre ca să fugiţi ?

— Şi pe astea le-au predat mezilor. Acum navighează spre Ionia, încărcate cu sclavi. Salvaţi-vă oraşul, atenieni ! Eretreia a murit ! Am venit şi noi, ca să murim împreună !

Atenienii i-au hrănit, i-au spălat, le-au dat adăpost.

— Cinstea... le spuseră, cinstea să împărţiţi moartea cu noi o aveţi. Mai întîi însă, trebuie să vă redăm viaţa. Culcaţi-vă să vă odihniţi puţin.

Să se odihnească puţin, cînd ceilalţi se odihnesc pentru totdeauna !... Se întinseră totuşi în culcuşurile lor.

*

* *

În acest timp, pe plaiul apusean al Eretreiei, lungiţi la umbră, Dattes şi Artafernes contemplau măcelul oraşului. Sub acelaşi stejar cu frunze late, Hippias îşi bea cu plăcere băuturile orientale.

Dattes, un om zgîrcit la vorbă, închis, contempla îmbătat de izbîndă distrugerea Eretreiei, dar ochii lui sorbeau Athena. Privirea lui era aţintită mereu asupra ei. În schimb, Artafernes, gustînd victoria, se linişti. Pentru ziua de astăzi era mulţumit. Vorbea, arăta cu degetul lui încărcat de aur, izbucnea în hohote de rîs.

Cîţiva metri mai departe, Hippias, aci rîdea, aci se-ntuneca la faţă.

— Ce ai, tătucule ? îl întrebă Artafernes. Privirea ta nu-mi place. Ai ceva ?

— Privirea mi-e limpede ca apa, spuse trădătorul.

— Ca apa, dar ca aceea deasupra căreia trec cînd soarele, cînd norii. Ce cauţi ?

— Athena.

— Şi-o cauţi aşa departe ? Ha-ha-ha ! O ai în mîna ta. Prinde-o.

Hippias îşi închise prosteşte palma.

— Ce-a păţit ? îl întrebă Dattes, acru, pe Artafernes. Acum, cînd ţinem victoria de frîu... el o pierde din ochi... Cum de ai păţit-o, ateniene ?

— Victoria, stăpîne... răspunse greoi Hippias. Victoria... o vedeam de acum douăzeci de ani. O vedeam şi atunci cînd nu se vedea, şi n-am s-o văd acum ? O vedeam de la Susa, şi n-am s-o văd de la Eretreia ?

— Eei, atunci, ce-ţi întunecă cugetul ? îl întrebă batjocoritor Artafernes.

Hippias încercă să-i răspundă, dar Dattes nu mai aşteptă vorbele lui. Îi atrase atenţia o scenă ce se petrecea pe povîrnişul din faţa lui. Mii de soldaţi alergau să-şi prindă caii ce fugeau speriaţi. Pînă în clipa cînd incendiară oraşul stăteau liniştiţi. Dar îndată ce fumul începu să le irite nările, o luară la goană şi fugiră spre munţi.

— Caii or să ne întîrzie victoria ! spuse Dattes, şi scuipă printre buzele lui negre.

Animalele nechezau într-una şi alergau înnebunite.

— Aşadar, ce ţi se întîmplă ? îi şopti Artafernes lui Hippias.

— Visele... spuse întunecat Hippias.

— Ce tot spui ? Sînt foarte urîte ?

— Oedipodiene...

— În numele zeului Oromasdes ! Vouă hellenilor vă place să vorbiţi cu cuvinte nefolositoare. Ce vrei să spui cu asta ?

— Nu ştiu. Trebuie mai întîi să le tălmăcesc eu.

— Am un tălmăcitor de vise. Vrei să-l aduc ? E foarte bun. Este neîntrecut. El ghiceşte cu ajutorul măruntaielor, salivei cîinilor, puilor de găină... întîi însă îi mănîncă. Dar astăzi este cu desăvîrşire nefolositor. Nu poate să tălmăcească. A mîncat aşa de multe găini, că i s-a aplecat, şi-acum nu poate să-şi mişte nici limba. S-a întins în cortul lui şi tace ca un şarpe sătul.

— Nu, nu vreau un tălmăcitor de vise. Vreau un prezicător, vreau...

— Mai știu unul de-ai noștri. Dar ăștia toți sînt niște mincinoși. Ei știu bine adevărul, dar... nu-l spun. Adică spun în șir minciuni... Le e frică pentru capul lor. Eu zic : mai bine să căutăm să tălmăcim singuri visul. Zi-i. Cum era ?

— Urît.

— Mi-ai mai spus asta. Dacă era bun n-ai fi arătat așa. Dar nu-ți face sînge rău. Am să-ți aduc o muieruşcă. Am o triremă plină cu „Palakide". Dar au avut rău de mare și varsă. Aștept să-mi aducă altele pe uscat. Astea sînt mai ispititoare.

Glasul lui Dattes acoperi, pe neașteptate, discuția lor. Țipa din nou.

— Nu. Nu sînt bune aceste semne prevestitoare...

— Nu i-au îngrijorat semnele prevestitoare... ci norii de fum, îl liniști Artafernes. Îndată ce-o să mănînce puțină iarbă verde...

— Unde s-o găsească ? Iarba este toată neagră. Gata, toți caii noștri sînt condamnați. Or să moară de foame sau or să mănînce tăciuni și or să moară bolnavi.

— Ai văzut ? Ți-am spus să cruțăm iarba. Cît despre oameni, bine am făcut și i-am ars. Așa le trebuie ! Dar iarba... Și pe urmă ne înfuriem că ni se spune barbari. Eu... ca să-ți spun, văd iarba arsă și cred că sîntem barbari. N-am dreptate ?

Dar Dattes nu-l asculta. Îl preocupau din nou caii.

— Unde aleargă acești nebuni cu centurile ? Cu lațul trebuia să-i prindă !

— Dar... se lasă prinși ?

— Am văzut asta la herghelille marelui rege. Hei, tu ! Da, tu cu barba nepieptănată. Cum umbli așa ? îl întrebă pe un gradat.

— Mi s-a despletit, slăvite despot... Din cauza fugăririlor...

— Du-te la proștii ăia d-acolo și spune-le că nu se prind așa caii.

— Nu izbutesc în nici un fel. De dimineață n-am prins măcar unul. Totuși, la noi acasă, numai așa-i prindeam.

— Nu-i mai fugăriți dacă nu se lasă prinși.

— Prealuminatul meu despot iarăşi are dreptate.

— Să faceţi nişte laţuri. Să tăiaţi nişte prăjini.

— Sînt bune prăjinile. Facem. Am văzut. Eu aşa îi prindeam. Dar n-avem prăjini.

— Să le tăiaţi !

— Stăpînul meu iarăşi are dreptate. Aşa trebuie. Numai cu prăjini. Dar pe-aici nu sînt prăjini. Toţi copacii au fost arşi de foc.

— Atunci, să-şi întrebuinţeze sulițele ! Să scoată vîrfurile de fier şi să pună laţurile.

— Nu mai avem frînghii... spuse disperat persanul. Am legat sclavii.

— N-au mai rămas ?

— Au mai rămas puţine, dar i-am spînzurat pe laşii care n-au recunoscut gloria ta.

— Atunci, să scoateţi frînghiile de la trireme. Haide ! Du-te !

Soldatul plecă. Dattes era preocupat din nou de cai.

— Cum a fost visul !... îl întrebă curios Artafernes pe Hippias. Spune !

Hippias se aplecă la urechea satrapului bine hrănit. Corpul îi fu străbătut de fiori. Din cînd în cînd îl apucau şi nişte spasme.

— Oedip... dădu să înceapă Hippias, vrînd parcă să povestească ceva.

— Nu mă deranjează ăsta. Vreau să aflu ce-ai păţit tu, nu acest... Hidip.

— Atunci... trebuie s-o iau de la-nceput.

— Ia-o şi de la capăt. Vreau numai să înţeleg.

Hippias privi spre mare. Apoi se întoarse.

— Aseară... începu. Aseară, după sfîrşitul bătăliei, am luat parte la cina oferită în cinstea neamului meu de către Euforvos şi Filargos... Aveau... nu pot să spun cîte feluri de bucate, plăcinte şi gustări sărate aveau... Dar de pomină a fost amfora cu vin curat de Cărystos. Nu ştiu. Se zice că zeii ştiu să bea. Nu cred însă.

— Nu vorbi nerozii, ateniene ! Nimeni nu ştie să bea mai bine decît zeii. Dar să fie ştiut : numai zeii helleni. Pentru că zeii noştri nici nu beau, nici nu mănîncă.

— Şi cum trăiesc ?

— Nu trăiesc... Sînt spirite. Dacă trăiau ar fi trebuit să moară, aşa cum au s-o pătească într-o bună zi zeii voştri. Ce să le fac ? Au făcut greşeala să trăiască. Deci... or să moară. Dar... întoarce-te din nou la visul tău. Ai spus că mîncai şi beai cu eretreienii... Şi-acolo ai aflat că zeii voştri nu ştiu să bea. Este dreptul lor... dar de unde reiese asta ?

— Din faptul că nicăieri la ospăţurile zeilor nu se pomeneşte de vinul de Cărystos.

— Ce culoare are ? întrebă Artafernes plescăind din limbă.

— Neagră.

— Hm... Nu-mi place. Este trădătoare. Vinul trebuie să aibă puterea focului, dar culoarea apei... ca să nu fie observat. Zi-i mai departe.

— Am mîncat. Dar n-am băut mult.

— Şi cum de te-ai îmbătat ?

— Nu m-am îmbătat din cauza vinului. M-am îmbătat din cauza victoriei sigure.

— Altă dată să te fereşti de asemenea beţii. Cei ce se-mbată pentru victorie înainte de victorie nu se îmbată niciodată după victorie, pentru că o pierd. Dar o tot sucești şi-o învîrteşti. Cînd o să începi să-mi povesteşti visul ?

— Numaidecît. După cină, m-am culcat. Poate că era ceasul cînd cîntă cocoşii...

— Şi de ce nu cîntau ?

— Nu existau.

— Iată cine a plătit victoria noastră. Mai departe.

— Am visat că eram în Asty. Era după amiază şi mă plimbam prin Colonòs, acolo unde cînd eram copii mă scotea dadaca noastră, împreună cu Hipparhos, la plimbare. Era pustiu în jur. Pădurícea era scăldată în lumină.

— Foarte poetic le zici ! Mai departe.

— Pe neașteptate, din niște desișuri se ivi o femeie care se îndreptă spre mine... La început mi se păru cunoscută. Am încercat să alerg în întîmpinarea ei... Dar... atunci mi-am dat seama că sînt gol !

— Cum ? Ce ai spus ?

— Gol, în pielea goală. De aceea m-am ascuns după tufișuri. Dar femeia m-a ajuns. Atunci, m-a cuprins un fel de nebunie. Mi-am acoperit ochii, ca să n-o văd. M-am gîndit să plec. Dar femeia m-a atins. Atunci, o poftă sălbatică m-a cuprins, mă împingea spre ea. Am deschis ochii. Și, oh ! Ce-am văzut ?

— Ce ?

— Îngrozitor ! Femeia aceea... era mama mea !

— Hm, bine. De ce faci așa ? Știu. Ți-ai acoperit goliciunea și ai plecat.

— Nu !

— De ce ?

— Era tîrziu. Pofta mea nu mai avea frîu. Am pîngărit-o... da — groaznic !! — mi-am pîngărit mama... *Oimè !*

Artafernes izbucni într-un rîset grosolan.

— Tu ? La vîrsta asta ? Ha-ha-ha ! Ce vise hazlii vezi, tătucule ! Ia spune-mi : Măcar e frumoasă maică-ta ?

— Zace în pămînt de patruzeci de ani.

— Ei, atunci de ce-ți este plină de venin inima ? N-ai păcătuit. Hai... liniștește-te. Visul tău este foarte plăcut. Maică-ta este Athena. Și-o să cadă în brațele tale. Ha-ha ! Ascultă... Caută acolo, lîngă tine ; este un corn negru. Umple-l și bea.

Dar Hippias nu se urni. Presimțiri negre îl încercuiau de pretutindeni... „Eriniile ! Furiile !... se gîndi. De ce însă ? Pentru că mă duc să-mi iau înapoi drepturile uzurpate ? Puterea este a mea. Nu mi-a luat-o demosul. Mi-a luat-o Aristogiton — un ucigaș. O, tu, Hipparhos... Voi găsi oare pe mormîntul tău puțină iarbă pentru a o uda cu lacrimile mele ?“

Artafernes își întinse mîna spre un vas de aramă și înghiți două gălușți cu miere. Apoi îi întinse vasul lui Hippias.

— Ia... îi spuse. Ia, bătrîne ; îndulcește-te. Aș putea să-ți spun tată, dar tu ești ca un copil. Ești însă un mincinos. Nu mi-ai spus tot visul tău. Nu cumva l-ai împărțit în două și mi-ai spus numai pe jumătate, ascunzîndu-mi-o pe cealaltă ? Bagă de seamă ! Nu-mi plac hoții.

— Cum... de unde știi ? întrebă bănuitor Hippias.

— Sînt ghicitor de gînduri, noomàntes. În curtea tatălui meu din Sardes venea un vrăjitor din Haldéa și ne ghicea viitorul. Dar ce-ți tot spun ? Ai fost doar refugiat la noi în casă, și le știi pe toate.

— Nu-mi iert... Nu-mi iert rușinea săvîrșită asupra mamei mele. Aceasta o să mă omoare.

— Nu-ți otrăvi splina. Așa se întîmplă în război : totul se face pe dos. O spunea și un mare rege, de fel din Lydia. Trebuie să-l știi. E acela căruia tatăl meu i-a furat tronul. Croesus se numea. Îți amintești ?

— E renumit. Dar nu l-am văzut.

— Ei, acest om cît timp a fost rege era iute de picioare și greu la cap. Însă din ziua în care bunicul meu, Cyrus, l-a urcat pe rug deveni greu la picioare și ușor la cap... Cu alte cuvinte, a devenit înțelept. He, acest înțelept știi ce vorbe însemnate a spus despre război ? Vorbe grozave !

— De unde să știu ? Pe-atunci eu cîrmuiam, nu studiam.

— Iată de ce ai pățit-o.

— Voi nu... studiați ? întrebă ironic Hippias.

— Facem altceva și mai bun : luăm cu chirie niște creiere străine, iar pe ale noastre le păstrăm, ca rezervă. Ce... îți spuneam ?

— Despre Croesus... răspunse plictisit Hippias.

— A, da. Știi ce spunea despre război acest Croesus cînd i-au ars călcîiele ?

— Ce spunea ? Aștept de atîta timp să aud.

— Am întîrziat... pentru că voiam să-mi amintesc bine. Mi-am adus aminte. Iată ce spunea : «Războiul... zicea.

— Nu-mi pasă...

— Îţi pasă. Pentru că a spus o vorbă ce rezolvă dintr-o dată problema. „Războiul — spunea — este o stare nefirească în care nu copiii îşi îngroapă părinţii, ci părinţii îşi îngroapă copiii". Îţi place ?

— Nu-mi pasă ce le fac copiii părinţilor lor. Mie acum îmi pasă ce i-am făcut eu mamei.

— Uf... Tot asta te chinuieşte ? Las-o. Ei, bine... ţi-ai „călcat" mama. Nu s-a prăpădit lumea. Pentru mine, cel mai curios nu este că ai făcut-o, ci cum ai putut s-o faci la vîrsta asta. La şaptezeci de ani, şi să fii încă crai ! Ia stai ! Nu cumva este felul vostru aşa ? Noi avem nişte războinici din Karia pe care-i hrănim cu ghindă. He, copilaşii ăştia sînt în stare să se culce pînă şi cu bunica lor. De ce nu rîzi ?

Hipplas oftă.

— Da... răspunse cu întîrziere. Ai avut dreptate adineauri. Nu ţi-am spus tot visul. Sau, mai bine, ţi-am povestit unul din vise...

— De ce ? Ai avut două vise ?

— Da...

— Atunci, spune-l şi pe celălalt. Astăzi am poftă de vise.

— Am visat că am ajuns la Marathon... Dar răcisem în triremă. În clipa în care am ajuns la ţărm am strănutat atît de puternic, încît mi-a scăpat un dinte. L-am căutat... L-am tot căutat... Greu să-l găsesc. Se pierduse. Îngropat în nisip. M-am aşezat şi eu pe un bolovan, privind la pămîntul care-mi furase dintele... *„Oimè...* am spus. Acest pămînt nu-mi va aparţine niciodată. Singura mea ţărînă este aceasta ce mi-a acoperit dintele. Corpul meu va rămîne neîngropat."

Artafernes izbucni în rîs.

— Hipplas ! strigă. Eşti un neghiob. Iartă-mă că ţi-o spun, dar eşti. Nu mi-e ruşine să ţi-o spun, deşi eşti bătrîn. Tu ai îmbă-

trînit numai la dinți. Dar mintea ta nu este încă coaptă. Pentru că — o, prostănacule ! — al cui e pămîntul ? Al cui este pămîntul din lumea întreagă ? Oare nu-i al nostru ?

— Este...

— Atunci, de ce-ți faci sînge rău ? O dată ce este al nostru, o să-ți dăm cît vrei. Și ca să ari, și ca să dansezi, și ca să te îngropi.

Hippìas, mîhnit, dădea din cap mereu.

— *Oimè !* spuse. Și-aici unde stăm acum am mai stat. Și-acolo unde o să mergem am mai mers. Da. Din Eretreia am pornit cu părintele și fratele meu. Și la Marathon am organizat bătălia hotărîtoare care i-a dat neamului meu puterea. Poate nu aveam atunci nici douăzeci de ani...

— Nu te necăji. Tot atîția ai și acum. Uu lucru numai nu pot să înțeleg : De ce, dacă erați amîndoi băieți așa de buni, de ce atenienii v-au făcut de petrecanie ?

— Nu atenienii. Alcmeonizii ! Pentru care motiv ai spus ? Pentru că invidiau gloria noastră.

— Minciună ! Minciună și fățărnicie ! Și Armòdios ? Ce-a făcut ? Nu cumva v-a invidiat și el ? După cum știu, nici el, nici celălalt, Aristogìton, nu erau Alcmeonizi.

— Amîndoi erau niște unelte plătite.

— Ești un bătrîn mincinos și nimic altceva, ți-o mai spun. Pisistratide !... Ia uită-te la mine... Știu totul !

Hippìas îl privi ofensat. Ce mai știa acest asiatic neruşinat ? Ce comportare era aceasta față de omul ce-și vînduse patria ? În sfîrșit ! Cînd își vor da seama acești barbari de neînțeles că el este Hippìas, „călăuzitorul" acestei expediții ?

Îl privi din nou pe Artafernes bănuitor. Ce știa acest persan necioplit despre viața lui ? Ce-i spuseseră trădătorii care mișunau la curtea marelui rege ? Hotărî să-l provoace deschis.

— Ce mai știe atotputernicia-ta ? Adică ce știi tu și nu știu eu ?

Artafernes înghiți încă o gălușcă dulce.

— Nimic... răspunse. Numai despre sora lui Armòdios voiam să te-ntreb... Ia spune-mi... era frumoasă ?

Hippias strîmbă din nas. De ce dezgropăm acum toate astea ? Simulă un zîmbet.

— Jocuri de-ale dragostei... îi spuse. Fleacurile tinereții fratelui meu...

— Dar nu tot așa spun și atenienii. Ei spun că este vorba de „răzbunarea lui Hipparhos pentru că sora lui Armòdios nu a primit dragostea lui".

— Nu-i adevărat ! Nu-i așa !

— Dacă nu-i așa, atunci de ce drăguțul tău frățior a alungat fata de la marile serbări panatheniene și i-a azvîrlit coșulețul cu flori ?

— Tatăl meu este acela care a înființat marile panatheniene.

— Nu-mi pasă. Le găsesc foarte necuviincioase aceste serbări, în care fetele pășesc ținînd în mîna ridicată un coșuleț cu flori, lăsînd să li se vadă sînii. Spune-mi mai bine... de ce îl ura fratele tău pe Armòdios cu atîta înverșunare ? Asta vreau să-mi spui, iar tu ocolești răspunsul.

— Ai spus-o chiar tu. Pentru că și dînsul îl ura... din pricina întîmplării de la panatheniene.

— Nu cumva îl ura pentru că Hipparhos l-a numit *malacòs* [1] ?

— Dacă l-a numit așa, a făcut bine. Pentru că și el l-a numit destrăbălat, înclinat spre plăcerile trupești... bețivan și încă în atîtea alte feluri.

— Dar, atunci, trebuia să-l jignească pe el, și nu pe fată.

— Copilării...

— Atenienii nu spun ca tine. Ei numesc toate astea „jigniri îngrozitoare".

— Ei găsesc epitete... cîte vrei.

---

[1] Cu apucături de femeie.

— Această „copilărie" însă te-a costat pierderea puterii şi surghiunul pe viaţă. Sau nu ?

Hippias n-a mai continuat. Acest dialog îi făcea rău. Fusese destul de supărat încă de dimineaţă şi era aproape bolnav. Nu numai din cauza visului. Se întîmplase încă ceva pe care Hippias i-l ascunse lui Artafernes. Se petrecuse ieri. În timp ce urmărea de pe un deal incendiul şi masacrul din Eretreia, un arhonte al oraşului ajunse acolo fugind de foc şi de urgia perşilor. Era un bătrîn cu ochii înroşiţi de fum şi de furie poate şi de lacrimi.

— Hippias ! îi strigă. Tu, fiu al lui Pisistratos ! Nu ţi-e ruşine ? Tocmai Eretreia... oraşul care te-a ajutat să pui mîna pe putere îl supui robiei ? Blestemat să fii, Pisistratide ! Pămînt... pămînt să nu se găsească ca să-ţi acopere trupul vîndut !

Hippias încercă să tragă sabia.

— Taci ! spuse. Taci, de nu...

— O să mă străpungi cu sabia ta. O ştiu. Este obişnuită cu sînge frăţesc. Ce mai aştepţi ? Hai, omoară-mă. Dar eşti un leş. Şi leşurile nu lovesc.

Spuse acestea şi-l scuipă. Iar Hippias, ca să arate că nu este un leş, îşi trase sabia şi o împlîntă în pieptul firav al bătrînului.

— Nu-mi pare rău... apucă să mai spună bătrînul dîndu-şi sufletul. Mor lovit de sabia unui vîndut.

. . . . . .

Acum stă şi meditează la toate astea şi vrea să continue, dar Artafernes nu-l lăsă. Pe neaşteptate, acest nepot încrezut al marelui rege fu cuprins pe pofta nestăpînită de a duce discuţii filozofice.

— Pisistratide... spuse împingîndu-l pe Hippias cu cotul.

Hippias tresări şi se supără.

— Ia spune-mi... continuă Artafernes, e adevărat că compatrioţii tăi nu ştiu să lupte ?

— De unde ştii asta ?

— O ştiu sigur. Şi au dreptate. Păi... dacă se îneacă în vorbe... Au, cică, o mulţime de case albe, dar le clădesc ca să stea... afară şi să sporovăiască între ei. Despre ce ? Despre cine — cică — trebuie să-i cîrmuiască. Pînă la urmă, nu găsesc pe nimeni, şi de aceea rămîn fără rege. Vorbesc despre o mie de alte lucruri nefolositoare. De exemplu : Dacă pămîntul e din ţărînă şi dacă apa... e ceva lichid. Dacă pămîntul e lunguieţ, sau rotund ca o plăcintă. Pe urmă, ce este cerul şi de ce are aşa de multe opaiţe. Şi cine le-a aprins şi le-a atîrnat acolo sus. Ha-ha-ha ! Noi ştim, dar n-o să le spunem niciodată.

— Ei, cine le-a atîrnat ?

— Oromasdes !... ha-ha-ha ! Dar nu le spunem şi-i lăsăm să crape !

Artafernes era fericit, făptura lui degaja satisfacţia omului îmbuibat şi a toate ştiutor.

Deodată însă, se posomorî.

— Dar... spuse, uite : îi vezi ? Acum... aceştia, aceşti oameni care se ceartă pentru „opaiţe" ne pregătesc un pîrjol.

— Noi am început focul.

— Aşa-i. Dar... aşa mici şi slabi cum sînt, trebuia să stea să ardă de vii şi să nu ne înfrunte. Tu ce zici ?

— Sînt de aceeaşi părere... spuse stînjenit Hippias.

— Eşti de aceeaşi părere, dar privirea ta e rece...

— N-a fost niciodată caldă.

— Ia spune-mi... nu cumva compatrioţii tăi sînt nebuni ? Cum de au crezut că pot să se măsoare cu noi ? Ei nu sînt nici măcar zece mii. Pe cînd noi... Nu-ţi spun cîţi sîntem, pentru că ai să afli. Dar nu. Nici noi nu ştim, pentru că nu i-am numărat. Dacă stăteam să-i număr, cine ar fi mîncat ? Vezi, mîncarea asta afurisită e o treabă pe care eşti nevoit s-o faci tu singur. Ce-ţi spuneam ? Despre „ionani" cărora voi le ziceţi helleni... E treaba voastră. Eu, după cum îţi spuneam, nu mă sinchisesc de toate astea. De ce mi-ar păsa ? Am cel mai iute armăsar din Lydia. Iar atenienii sînt pedeştri. Nu sînt în stare să crească asemenea cai.

Sînt toți săraci, săraci... Și cum să nu fie, dacă în loc să muncească vorbesc ? O să-mi spui : „Bine, tu ai un cal, fugi, scapi. Dar ceilalți ?“ Ce să le fac celorlalți ?... Cine i-a pus să fie... pedeștri ? O să-mi zici că o să-i ciopîrțească. Nu-i nimic. Avem destulă armată. Facem alta. Mamele nu nasc pentru plăcerea lor... Ele nasc pentru nevoile regelui. Dacă n-o să fie omorîtă acum această armată, cînd o să vină rîndul celeilalte ?

— Așa se gîndesc toți satrapii voștri ? întrebă Hippias mirat.

— Dacă nu se gîndeau așa, n-ar fi fost satrapi.

— Și... Dattes ?

Artafernes izbucni într-un hohot zgomotos.

— Dattes ? Hm... Dattes nu se neliniștește de pierderea armatei. Nu. Se teme să nu piardă războiul. Și de ce să se neliniștească ? o să-mi spui. Mai face încă un război. Deocamdată a înotat în sînge, s-a mulțumit... Înainte de a se încheia zece ani o să mai vină și o să mai înoate. Hm... Nu-i așa ? Ei, nu. Nu-i.

— De ce ? Nu va mai face altă expediție Darius ?

— Nu vorbi prostii, hellene. Cum poate un rege să trăiască fără expediții ? O să mai facă multe, și-o să mai verse mult sînge. Dar n-o să fie Dattes comandant. O să fie altcineva, unul care din cauza lașității sau a leneviei lui n-a condus niciodată o armată într-o expediție. „Și tu, Artafernes...“ N-o să mă întrebi ? Întreabă-mă ! „O să te mai duci la această expediție ?“ Întreabă-mă.

— Te-ntreb. O să te mai duci ?

— Îți mulțumesc. O să mă mai duc. Pentru că eu am convenit să fiu părtaș numai la victorie. Înfrîngerea, dacă vom pierde, va aparține lui Dattes. Așa ne-am înțeles. Și-așa va fi.

— A spus Darius o asemenea vorbă ? „Înfrîngere“ ?

— Nu fi smintit, hellenule ! Darius nu-i prost ca să rostească acest cuvînt. Nici nu există în limba persană.

— Și... cum zice dacă i se întîmplă să piardă o bătălie ?

— Îi zice „repetare a expediției". Și totul merge strună. Ei, în această nouă expediție, eu dacă vreau mă duc. Dacă nu, nu mă duc. Tatăl meu a strîns destul, a strîns... N-a apucat să mănînce tot. De aceea zic să mănînc eu restul. Dattes însă este din alt aluat. El s-a născut pentru război. Pacea îl face să putrezească. De aceea va face totul ca să învingă ; ca să poată face încă o expediție. O să-l coste însă nenumărate trupuri. Asta nu vrei să spui ? Oh... de asta nu ne pasă. Nici lui Darius. El nici nu obișnuiește să întrebe de asemenea lucruri neînsemnate. Pîntecul persanei naște... În regatul nostru nu ne-am numărat niciodată. De aceea nimeni nu știe cîți se nasc și cîți mor. Și chiar dacă milioane de oameni mor într-o expediție, noi nu aflăm. He, mult îi pasă ! Cei morți sînt înlocuiți prin poligamie. De aceea, nu întreba cîte suflete numără Persia. Întreabă doar cîte pîntece numără. „Pierderile" — cum le ziceți voi — sînt ceva ce-i privește pe aceia care pier. Dar ca să vorbim drept, nici pe ei. Pentru că, ce-a spus Orosmades ? „Omule, te-ai născut ca să mori." Să mori, deci, ca să se împlinească voia lui Orosmades...

Artafernes sughiță și continuă :

— Voi sînteți niște neghiobi, hellene ! Pentru că luptați pentru un lucru stupid ce nici nu se mănîncă, nici nu se bea. Îi ziceți *Elefteria* (libertate)... Știți acest lucru, Pisistratide ? Ai gustat, ai dorit vreodată *elefteria ?* Spune.

— O urăsc ! Îi urăsc și pe aceia care o cer !

— Bravo ! Acum ești un trădător adevărat. Nu te supăra. Nu se poate să fii hellen. Pentru că am aflat că hellenii nu pot trăi fără acest lucru. Bravo ție, Pisistratide ! Iată de ce te prețuiesc. Pentru că nu poftești lucruri care nu se mănîncă. Bravo încă o dată. Salutare. Mă duc să beau.

Hippias căzu din nou pe gînduri. Îl tulburau și mai mult cuvintele bătrînului înjunghiat...

— He, Pisistratide !

Hippias se întoarse. De data asta nu era Artafernes, ci Dattes.

— Mergem ! spuse. Bătălia s-a terminat. Valurile de fum mă scîrbesc.

— Mă supun... spuse umil Hippìas.

— Nu vreau să te supui. Vreau să asculți.

— Ascult.

— Nu vreau să se potolească sîngele înfierbîntat al armatei noastre ! Auzi ? Eretreia a pierit. Dar Eretreia a fost un oraș oarecare. Eu vreau Athena ! Arată-ne calea cea mai scurtă spre Athena !

Hippìas răspunse făcînd pe înțeleptul.

— Cea mai scurtă cale pentru un drumeț pașnic este întotdeauna cea dreaptă. De aici vom trece canalul, ajungem la Dèlion, și de acolo coborîm spre cîmpia Atticii.

— Lasă căile drepte pentru drumeți. Eu nu sînt drumeț. Sînt luptător !

— Cea mai scurtă cale pentru un luptător este cea care ocolește capul Kynòsura și se îndreaptă spre un golf unde există loc destul pentru ancorarea navelor și o cîmpie întinsă pentru trupe și cu iarbă din belșug pentru cai.

Ochii întunecoși ai lui Dattes deveniră albi de furie la auzul ultimului cuvînt. Caii... Și ăia fugeau încă după ei. Acum, chiar dacă îi prind, n-or să ne fie folositori. Lațurile. Trebuia imediat să fie desfăcute frînghiile de la trireme. Bine... Dar triremele ? Cum or să iasă în larg ? Blestem !

— Ascultă... Hippìas !... spuse, înnăbușindu-și răutatea, „slugoiului" pe care-l hărăzise satrap al Atticii. Ascultă. Ai spus că acest golf are de toate... și liman pentru flotă, și cîmpie pentru armată. Spune-mi însă : Cum se cheamă acest golf și cînd o să mergem ? Dar mai întîi arată-mi-l !

Hippìas făcu cu mîna un semicerc spre stînga.

— Hm... mugi Dattes. Îmi propui un drum prea lung pentru o distanță așa de scurtă.

— Armata marelui rege e prea mare și nu încape nicăieri. Orice alt loc ar alege va fi ca și cînd ar intra într-un likithos

(urnă). Şi-atunci, atenienii — care sînt puţini ca să se lupte cu armata persană — vor fi destui ca să astupe gura likithos-ului...

— Vorbeşti mult de... vase şi nu te-nţeleg.

— Vreau să spun... o armată atît de mare nu poate lupta cu sorţi de izbîndă decît numai pe o cîmpie întinsă !

— Şi unde-i această cîmpie întinsă ? Eu nu văd decît văgăuni, munţi şi... „likithoşi" !

— Zeul marelui meu rege a avut grijă să fie în Attica o asemenea cîmpie. Este cîmpia Marathonului.

— Unde ? Unde-i aceasta ? Şi de ce-i zice aşa ?

— Pentru că nu are nici copaci, nici păduri, ci numai mărari. (maratha).

Dattes îşi privea sluga. Bine. Dacă însă această „cîmpie" era un loc împuţit cu mlaştini ? Dacă păţeau şi aici la fel cum au păţit la Istros cu sciţii ? Noroc că ionienii nu l-au ascultat atunci pe Miltiades... La acest nume, Dattes se tulbură. Miltiades. Din nou era în faţa lui, acelaşi Miltiades ! Nu se temea de puterea hellenilor — unde s-o găsească ? Nu erau destui nici ca să păzească o trecătoare... Cu atît mai mult să se încumete într-o luptă ! Nu. Dattes se temea numai de şiretenia lor. Era cunoscută din timpuri foarte îndepărtate. Pînă şi un mare poet de-al lor, orb... dar în această clipă nu putea să-şi amintească numele. Aceşti helleni au nişte nume foarte ciudate şi grele. Da, pînă şi acest poet orb a văzut-o şi a spus că „hellenii sînt foarte iscuşiţi." Cu alte cuvinte, reuşesc să înlocuiască puterea, pe care n-o au, cu şiretenia, ce-o au din belşug. Uite... Să-l luăm ca exemplu pe acest Pisistratid. Cine ne asigură că tremură în faţa marelui rege cît arată că tremură ? Cine ne asigură că Marathonul nu este o cîmpie, ci un... likithos, o capcană în care ne vor prinde atenienii ?

Se întoarse şi-l privi. Sub sprîncenele lui stufoase, ochii lui luceau asemenea ochilor unei fiare sîngeroase în spatele unui tufiş. Îl studie destul timp, stăruitor. Pe urmă se linişti. Nu. Ura acestei slugi era atît de profundă, încît nu trebuia să fie pusă

la încercare. Era limpede ca lumina zilei. Acest hellen căuta nimicirea hellenilor mai sălbatic chiar decît el.

— Hm... gemu.

Şi adăugă în sinea lui, cu bucurie nebună : „Hellenii cînd iubesc... iubesc ca hellenii. Cînd urăsc, însă, urăsc ca perşii !"

Apoi, se-ntoarse şi-i spuse lui Hippias cu o dezlănţuire nebună :

— Hellenule ! Mă asculţi ? Vreau victoria ! Victoria ! Nu-mi pasă de pierderi ! Nu mă gîndesc la jertfe. Voi, hellenii, faceţi economie de sînge. Nu pot suferi aceste zgîrcenii. Armata există pentru a fi omorîtă. Cuvîntul „economie" este un cuvînt hellenic fără rost. Nu mi-e milă de soldat. El este o unealtă care înlătură un alt soldat. Apoi, devine din nou „nimic", aşa cum a fost şi înainte. Nu pot să înţeleg... Soldatul este o muieruşcă, de-l îngrijiţi aşa ? Prostii... Văd ce se întîmplă în tabăra mea. Singurul lucru înţelept descoperit de soldatul meu este cum să pună un picior după altul. Şi-al doilea : cum să bage-n gură o îmbucătură după alta. Sînt aşa de însemnate acestea ca să mă facă să-l cinstesc sau să-l cruţ ?

— Stăpîne... încercă să spună Hippias.

— Taci ! Nu ştiu ce voiai să spui, dar te întrerup ! Nu mă interesează, după cum ţi-am spus, nimic altceva. Numai victoria ! Oricît ar costa. Chiar de-ar fi să mă coste capul tău !

Privea armata lui, acele nenumărate falange care înecau cîmpia şi simţi ceva... aproape ca o ură. I se păru deodată că această masă uriaşă i se ridică stavilă împotriva obţinerii... victoriei.

— Cîţi ai spus că sînt atenienii ? îşi întrebă „sluga".

— Zece mii... spuse Hippias.

Dattes spumegă şi-şi izbi genunchiul, dar aşa de tare, că-l duru.

— Ruşine !!! strigă. Nu se poate ! Nu cumva greşeşti, Pisistratide ? Bagă de seamă !

— Nu, stăpîne. Atîţia sînt.

— Oh ! gemu. Deci, pentru această „jucărie"... Pentru un „pumn" de oameni am răscolit marele nostru regat ? Pentru o patrulă de făpturi albicioase și molatice am pornit din fundul Asiei ? Și pentru ce ? Ca să luptăm ? Dar am fi putut să suflăm și să-i aruncăm pe toți în „thalatta" lor, (marea), care bine face că-i... atît de sărată !

— Stăpîne...

— Mi-e rușine, Pisistratide ! Ia spune-mi însă... Nu cumva visez ? Nu cumva asta nu-i o expediție ? E oare o joacă a satrapilor mei ca să-și alunge plictisul ? He ? Cum îi zici tu acestei vînători ? Pentru care motiv — spune-mi : pentru care motiv au numit-o expediție ? Spune-mi... Tu, care te tragi dintr-un popor meșter în cuvinte, spune-mi : de ce noi am fost atît de săraci în cuvinte — de ce n-am făcut unul care să le spună pe toate astea limpede ? De ce am ales vechiul și gloriosul cuvînt persan «expediție» ? Spune-mi, blestemate !

Hippias îl privea nedumerit. Nu știa, nu găsea ce să-i spună. Atunci, Dattes se întoarse spre Artafernes, care se apropia de ei.

— Ție... ție, îi spuse, nu ți-e rușine ?

Satrapul își șterse cu plăcere buzele grase.

— Mie ?... zise. Mie mi-e rușine cînd nu înving... Da, cînd nu înving. Și nu-mi pasă pe cine nu-l înving. Dar acum — acum da, mi-e rușine de ceva... Mi-e rușine că armata ionanilor e mică. Și-așa o să fim nevoiți să omorîm puțini. Ce război sărăcăcios ! O să se verse prea puțin sînge... cît n-a curs nici din cocoșii Eretreiei !

Pe Dattes nu l-a mulțumit răspunsul. Se întoarse din nou spre Hippias, dar Artafernes îl opri.

— Lasă-l... îi spuse. El nu poate să-ți mai spună nimic. E topit. Știi ce-a pățit nenorocitul ? A visat că și-a „călcat" mama. Dar nu-i el de vină. E o meteahnă veche a hellenilor. O au în sîngele lor. Îmi spunea și de altcineva, de unul Adip care și-a „călărit" mama.

— Mi-e milă de toți acești incestuoși... făcu Dattes plin de dezgust.

— Și mie. Dar știu de ce pățesc toate astea. De vină-i monogamia !... Da... asta îi chinuiește din generație în generație și i-a stricat. Ei, dar... puțin e, omule, să fii nevoit să te usuci toată viața alături de o singură femeie ? Și iată de ce cînd li se trezesc poftele tabără asupra primei femei din fața lor — chiar dacă le e mamă !

Pe Dattes îl oboseau întotdeauna trăncănelile și neroziile lui Artafernes. Acest nepot regesc era un bivol ghiftuit și dădăcit. Nimic altceva. Și se indigna împotriva destinului care-l pusese alături de el ca strateg, în timp ce nu merita să fie nici măcar simplu hoplit [1]. Cîndva, cu ani în urmă... da, atunci cînd era mai zvelt, da. Făcea ceva. Avea cel puțin o oarecare sălbăticie. Dar acum este împovărat de grăsime. Și-a decăzut. Dar, vezi, era odraslă regească, fiu al gloriosului Artafernes din Sardes, nepot al marelui rege. Dattes știa că în cazul în care pierdea războiul, înfrîngerea urma s-o plătească numai el. Celălalt nu răspundea de nimic, pentru că avea sînge regesc. El urma să fie părtaș numai la victorie. Înfrîngerea... i-o atribuiau dinainte și în întregime. Iată de ce Dattes îl ura, și iată de ce asculta cu atîta dezgust ascuns pălăvrăgeala lui.

— Ai auzit, Pisistratide ?... continuă Artafernes, luîndu-l peste picior. Nu-ți face inimă rea. Bizuie-te pe mine. Am să-ți dau un car cu femei. Așa o să scape maică-ta de-o altă rușine. Ha-ha-ha !

Dattes se sculă.

— Trebuie să isprăvim cu această comedie ! spuse. Să isprăvim imediat. Mă grăbesc să mă întorc acasă ca să lepăd uniforma de campanie. Mi-e rușine să merg la „vînătoare" în armură de luptător !

— Navele s-au umplut, stăpîne..., spuse aghiotantul, care era de față. Acum vor aduce și caii.

---

[1] Soldat.

— Cai blestemați ! Bine că n-am luat cu noi «berbeci» și alte scule pentru asediu ! Ce-am fi făcut cu ele ? Să cucerim tufișurile de la Marathon ? Dar e o rușine !... Rușine !... A, unde sînt călăreții mei ? îl întrebă pe un ofițer care se apropia grăbit.

— Urmăresc caii, răspunse el gîfîind. Au reușit să prindă pînă acum puțini, pentru cîteva escadroane.

— Să-i lase ! Și toți călăreții să devină pedeștri ! Nu mai sînt în stare să lupte călare. Plecăm.

— Și cu caii ce facem, strălucite stăpîn ? întrebă nedumerit ofițerul.

— Rămîi să supraveghezi aducerea lor — cînd vor fi prinși. Am să vă las și nave pentru transportarea lor.

— Vor ajunge tîrziu...

— Tîrziu ca să intre în luptă, da. Însă nu și tîrziu ca să-i încărcăm cu pradă. Du-te !

Ridică foarte iritat mîna-i neagră.

— La nave ! strigă.

Se ridică și Artafernes.

— Ascultă... îi spuse lui Hippias. Acum, cînd o să iei Athena, vezi să schimbi legea. Ai auzit ? Desființează, în sfîrșit, această blestemată de monogamie. Pentru ce această năpastă pe capul bieților bărbați ! Pisistratide.. Iată ce cred eu : Voi hellenii sînteți grozavi. Pălăvrăgind... tot pălăvrăgind, ați descoperit o grămadă de lucruri necunoscute ! Cunoașteți viața. Știți s-o studiați... dar nu știți s-o mîncați !

CAPITOLUL IX

Fidippides înainta spre Sparta. Plecase de dimineaţă, atît de grăbit încît nu apucă nici să-şi sărute mama. Şi acum, văzîndu-i patul gol, ea vărsa lacrimi amare. Fidippides era la vîrsta la care natura, fără s-o vrei, îţi dă aripi. Viaţa pulsa în el, mereu trează.

Pornise dis-de-dimineaţă, înainte ca amfora Atticii să se umple de aurul soarelui. Pornise, trecu pe la cimitirul Keramicòs, cerînd să-i ureze drum bun sufletele străbunilor lui, apoi ieşi prin poarta de sud şi — ca o săgeată — se avîntă pe „Ierà Odòs", (Calea Sacră). Calea era răcoroasă. Frunzişul sclipea în pădure ca nişte fluturi matinali. Cîmpenii care veneau de la Megara se dădură la o parte, făcîndu-i loc să treacă. După îmbrăcămintea lui uşoară şi sandale, îşi dădeau seama că e un mesager (hemeròdromos). Unde se ducea acest flăcău la ora asta şi cu-atîta elan ?

Fidippides nu-şi alesese această îndeletnicire pentru că avea picioare sprintene. Nu. O făcea pentru că avea suflet înaripat. Dar de ce nu ceruse să i se dea un cal ? Fidippides — o spunea numele lui — cruţa caii.

Sub lumina zorilor, albă, nesfîrşită, se întindea „Ierà Odòs", (Calea Sacră), o glorie veche neîmbătrînită şi o speranţă într-o nouă glorie. În vremuri de linişte trecea pe-aici alaiul marilor mistere eleusiniene.

Cît de departe rămîneau acum acele timpuri fericite ! Trecuse parcă un veac. Şi de fapt se scursese abia un an.

Acum, „Ierà Odòs" era plină de cîmpeni din Attica ce veneau să salveze Athena purtîndu-şi neglijent armurile.

Ajunse în cîmpia Thriasion şi înaintă spre oraşul Eleusis. Acolo se răcori puţin la puţul „Kallìhoron Frear" şi-şi continuă drumul spre oraşul Mègara. Megarenii, cu toată duşmănia lor veche faţă de Athena, acum erau alături, frămîntîndu-se şi suferind pentru ea.

Unii vorbeau zgomotos, alţii înnăbuşit şi nervos... Cînd îi umpleau de ocări pe eginiţi, cînd pe arhonţii lor. Erau însă şi unii care-şi băteau joc cu răutate de atenieni, numindu-i trufaşi.

Fidippides n-avea timp de pierdut în acest oraş. Îl lăsă în urma lui şi o luă spre plaiurile ce duceau la istm. Aici, drumul ducea printre peşteri, crăpături în stîncă şi prăpăstii rîpoase. Puteai să te zdrobeşti fără ca cineva să-ţi dea de urmă. Iată, în această stîncă — în vremuri legendare — Skiron îşi cioplise grota. Aici îi jefuia pe trecători şi-i omora în chinuri. Nimeni nu se mai încumeta atunci să-l străbată. Pînă cînd trecu o dată Theseus, îl omorî pe tîlhar şi redeschise drumul. Aceste poveşti erau însă atît de vechi, încît se pierdeau în negura vremurilor. Fidippides trecu pe lîngă grota lui Skiron fără teamă şi ajunse în scurt timp la istm. Cîndva voiau să-l taie. Ca să treacă navele pe apă şi să nu se mai înconjoare astfel Peloponezul. Dar au părăsit această idee şi au construit Diolcosul, un drum pavat cu lespezi, pe unde treceau navele pe nişte roţi, plătind cîţiva oboli cărăuşilor.

Dintr-un salt, Fidippides trecu Diolcosul şi intră în Peloponez. De departe se zăreau nişte coloane albe. Era Acrocorintul. Şi la picioarele lui, sub un văl de fum azuriu, se ghicea Corintul, nepăsător şi leneş. Totul era feeric. Nu cumva aflaseră că Athena — Hellada Helladei — era în primejdie ? O, fără îndoială. Dar pe ei nu-i privea. Dedaţi în totul plăcerilor, n-aveau timp nici să

se sperie. Ei trăiau dincolo de teamă. Pe un tărîm unde, o dată intrați, oamenii ies greu de-acolo : Acolasia [1].

Fidippides nu trecu prin Corint. Nu-l atrăgea într-acolo nimic. Nici curiozitatea, nici dorința. Și-ar fi pierdut doar timpul prețios. De aceea, se îndreptă spre vest și pătrunse în cîmpia Corintului. Strugurii, foarte copți, străluceau ca aurul, iar bobul lor licărea ca și chihlimbarul („eletron").

În scurt timp, umbre grele îi acoperiră drumul. Se înnoptase. Era și timpul. Efebul se rezemă de-o piatră și-nchise ochii. Avea nevoie de puțină odihnă, înainte de a-și începe marșul de noapte. Pe neașteptate, îl fură somnul. Dar se trezi degrabă și porni din nou la drum. Păsări de noapte se tînguiau la trecerea lui... Liliecii grăbiți îi răpăiau cu aripile neastîmpărați, pe lîngă urechi. Dar el nu vedea, nu auzea. Alerga. Doar asta știa. Să alerge. Ca și cînd unicul țel era marșul. Fugea împins de-o ameteală îmbătătoare. Urechile îi vîjîiau. Era beat fără să fi băut. Înainta. Nu umbla pe pămînt. Nu pășea... Ca și cînd n-avea picioare. Nu știa unde și le pierduse și ce putea face cu ele.

Li se întîmplă uneori drumeților întîrziați. Li se întîmplă — cînd aleargă — să-și piardă greutatea și să se-nalțe plutind în același timp cu norii. Bătrînii povesteau multe asemenea întîmplări. Unii chiar se jurau. Alții spuneau că noaptea unii drumeți cînd aleargă, văd aievea niște năluci.

Dar Fidippides nu era dintre aceia cărora să le iasă în cale asemenea arătări și zeițe cu chip de om. Se întîmplaseră, poate, acestea în vremurile de demult... cînd oameni în carne și oase deveneau pe neașteptate zei ! Lui Fidippides însă nu-i păsa de asemenea lucruri. Se cunoștea pe sine și știa încotro se duce.

Noaptea se adîncea mereu, stelele se înmulțeau. Tînărul lăsă în urmă cîmpia și începu să urce muntele Parthènion. Deodată, auzi în spatele lui pași. Da, așa i se păru. Dar nu se înfricoșă. Poate că niște pietre se desprinseră la trecerea lui și se rostogo-

[1] Desfrîu.

leau acum în prăpastie. Dar nu trecu mult, şi paşii se auziră mai limpede. Şi — ciudat — nu păreau a fi paşi de om. Erau călcături de animal ! Nu cumva se luase după el vreun cal ca să-i mulţumească pentru că-l „cruţă" ? Poate. Unui om bun la inimă, multe i se pot întîmpla. Dar nu avea timp de pierdut. Mergea într-una. Dar băgă de seamă că copitele nu erau grele, nu semănau cu călcăturile unui cal. Mai degrabă cu ale unui ţap. Bine... un ţap. Dar de ce paşii erau numai doi ? Ţapii — ştim cu toţii — sînt patrupezi... „Uf... poate-mi vîjîie urechile de-atîta alergătură", se gîndi Fidippides, şi se hotărî să uite de paşi. Copitele însă îl urmăreau totuşi stăruitor. Apoi, pe neaşteptate, auzi în spatele lui o melodie cîntată la un „avlos" (nai). Ce-o mai fi şi asta ? De bună seamă, vîntul ce-i vîjîie-n urechi din cauza alergăturii.

Să se oprească ? Era sigur că s-ar fi lămurit. Dar n-avea vreme. Sparta... Sparta... aceasta este ţinta lui. Cît despre fluierele amăgitoare şi celelalte farmece ale nopţii, acestea... ţineau de alte vremuri, de alte locuri. Apoi... este în firea omului... cînd mărşăluieşte noaptea să aibă vedenii înşelătoare. Vîntul, pădurea, murmurul apelor, lumina lunii. Pe vremuri, oamenii le dădeau nume de fete : „Naiade", „Amadriade"... Acum le numesc „plescăituri de apă", „foşnete", „ecouri" etc. Aşa este ? Într-adevăr. Dar al cui glas este acesta ? Pentru că, iată, se aude limpede un glas ! Nu, trebuie să fie nişte păsări de noapte. Dar glasul se auzi din nou.

— O, pai !... O, băiete !... îi spuse.

Dar ce glas era acesta ? Nu părea de fel să fie al unui om. Semăna mai curînd cu un behăit de ţap, puţin batjocoritor, dar parcă şi trist.

— O... Fidippides ! se auzi din nou, mai puternic, glasul. Pe tine te chem. Fidippides ! Unde mergi, flăcăule ?

Eriniile să-l sfîşie ! Cine mai e şi ăsta ? Şi ce vrea de la un drumeţ grăbit ? Se înfurie.

— Pleacă ! îi spuse.

— Nu. Opreşte-te să-ţi cînt puţin din nai... se auzi din nou glasul. Să asculţi puţină muzică, să mai răsufli.

— N-am timp. Mă grăbesc... spuse Fidippides.

Behăitul se auzi din nou, mai puternic. Părea a fi o cascadă ce se prăvălea din munţi. Fidippides grăbi pasul. Atunci, cineva îl trase de hiton.

— Întoarce-te ! îi spuse glasul. Hei ! Ţie îţi vorbesc ! Hai, întoarce-te ! Întoarce-te puţin.

Înapoi ? Fidippides zbură. Dar picioarele de capră îl ajunseră din urmă.

— Zadarnic... îi spuse domol glasul. Picioarele îmi sînt de aramă. De aceea, mai bine ascultă-mă.

Fidippides îşi dădu seama că-n van se străduia să scape. N-ar fi putut. Omul cu copitele de aramă l-ar fi ajuns pretutindeni.

— Ai văzut că eşti un băiat bun... rîse binevoitor glasul. Hai, să ne spunem cine sîntem. Dar tu nici nu te uiţi cine-ţi vorbeşte.

Era adevărat. Fidippides — fie că era zorit, fie de ciudă — nu-şi ridicase privirea să vadă. De aceea, hotărî s-o facă. Şi ce văzu ! ! O mutră cu o bărbuţă ascuţită, şi nişte ochi jucăuşi îl priveau blajin... cu o îmbufnare copilărească şi amărăciune. Dar era un om !... Om !... Atunci, ce copite se auziră în urma lui ! Îi privi picioarele. Uimitor. Erau crăcănate, urîte, diforme şi... în loc de tălpi avea copite de capră.

— Cine eşti ? îl întrebă mirat Fidippides.

— Hei ! Îngîmfaţi sînteţi voi atenienii ! Taci. Taci, că vă ştiu. Sînteţi cu toţii nebuni, îndrăgostiţi lulea de zeiţa voastră Athena. Iar de ceilalţi zei... nici nu vă pasă. Te-ntreb : unde-i Febus[1] ? L-aţi alungat. L-aţi surghiunit pe-o stîncă stearpă din Delos. Unde-i părintele Dias ? În Olimpia, într-o văgăună, unde a fost dat uitării. Să nu mai vorbim de Afrodita, zeiţa cea „bună la suflet", „cea mai darnică"... Unde aţi trimis-o ? Să-ţi spun eu :

[1] Apollon.

Ați cufundat-o în valurile din Cipru. Bine, o iubiți pe zeița Athena. Dar, proștilor, spuneți-mi : ce vă dă ea ? Înțelepciunea... Dar, nerozilor, înțelepciunea zîmbește ? Asta nu vreți s-o știți. V-o spun eu : Înțelepciunea nu face copii. E stearpă, neroditoare. Aveți un zeu. Ah, ce cîntăreț, chefliu și nebun după dans era !... Intra în Asty și vă trezea din lîncezeală. Unde-i acum acest nefericit zeu ? Cine știe prin ce văgăuni rătăcește ? !

— Cine este ? întrebă Fidippides. Nu-mi amintesc să fi avut vreodată un asemenea zeu. N-am auzit nicicînd vorbindu-se de el.

— Cum să auzi, dacă l-ați izgonit ? Ah, dragă tinere, de-ai fi știut... Hei, de-ai fi știut cît vă îndrăgește acest zeu ! Nu-i înciudat că o iubiți pe zeița. Athena. Nu. Bine faceți. Vă este folositoare. Dar... nu și să o iubiți numai pe ea. Știu eu o zeiță... neîntinată... o porumbiță. Curată ca stropul de rouă. O întîlnesc adesea lîngă un pîrîu, stă rezemată de-un copac ascultîndu-mi naiul, sau aplecată peste o piatră, legîndu-și sandalele... O zeiță... tocmai ce-i trebuie feciorului din Attica. Dar voi ați azvîrlit-o în păduri. Cred că înțelegi despre cine îți vorbesc. Nu pari un prostălău.

— Despre Artemis ? Hei ? Despre ea vorbești ?

— Ai văzut că ai găsit-o ? Dar... să lăsăm acum astea. Ia spune-mi unde te duci și de ce fugi așa de iute ? Pentru întîia oară abia mă pot ține de-un om ce fuge. Spune-mi — am mai auzit de tine, dar după cîte știu, nicicînd n-ai mai fugit așa. Nu cumva a luat foc Asty ? Nu cumva... dar lasă. N-o să-mi spui... Pentru că ești un om ascuns și fricos. Nimic altceva. Unul pe care pînă și mirosul mezilor îl face s-o ia la fugă. Rușine, băiete ! Asty piere, iar tu te duci în Corint să te ții de chefuri ? Rușine ! spuse din nou, ridicîndu-și bărbița și ștergîndu-și lacrimile.

Fidippides se descumpăni. Rămase înmărmurit.

— Cum ? îi spuse. Plîngi ? Dar tu... tu plîngi cu lacrimi adevărate ! Liniștește-te ! Nimeni nu-l trădează pe îndrăgitul nostru Asty.

— Nimeni ? Şi Pisistratizii ce fac ? Nu cumva îl apără... sau eu m-am ramolit şi nu mai înţeleg ? He, eu îţi spun că s-ar fi sculat din mormînt chiar şi Hipparhos ca să-l trădeze.

— Dar... cine eşti tu, o, bărbate ? Spune-mi. Te-ntreb încă o dată. Cine eşti tu, care îi urăşti aşa de aprig pe tirani ?

— Cine ?... Mai bine nu mă întreba. Odinioară eram şi eu cineva. Eram... Zeu. Nu te uita aşa la mine. M-a chinuit nedreptatea şi am slăbit.

— Dar care zeu ?

— Care ? Hei, na... Pan.

— Pan ? Oh, milosule şi nefericitule Pan ! Ajută-ne. Dă-ne o mînă de ajutor — nu mîna. Dă-ne piciorul tău, să-l scăpăm pe iubitul nostru Asty, şi-ţi făgăduiesc că o să-ţi facem în inima oraşului un templu.

— Nu ! Nu vreau un templu. Ce să fac cu el ? Eu nu sînt lăudăros şi lacom, ca ceilalţi zei. Eu... mă-mpac şi cu o peşteră. S-o faceţi doar la picioarele Acropolei, ca să aud rîsetele voastre. Pentru că nu pot fără ele. Aş crăpa !

— Atît de puţin vrei ?

— Da, atît de mult. Şi-acum, haide. Bea din plosca mea puţin lapte negru. L-am stors din strugurii căţăraţi pe plaiurile pustii. Sînt struguri sălbatici. Ia şi această cunună de iederă, să-ţi răcorească fruntea. Te duci departe ?

— În Lacedemonia.

— *Oimè* ! Vai de mine ! Şi ce cauţi, nefericitule, la ei ?

— Să-i chem în ajutor.

— *Oimè !* Ajutor de la ei ? *Oimè !*

— Dar de ce ? Spartanii sînt viteji.

— Vai... o ştiu.

— Atunci, de ce oftezi ? Ce... S-ar putea cumva să nu lupte ?

— Cum de nu ? Ca leii. Dar nu pentru Athena. Oriunde ar lupta, ei pentru Sparta se vor jertfi. Cine cîrmuieşte azi acolo ? Ştii ? Să-ţi spun eu ? Kleomenes şi Leotihides... Amîndoi spartani pînă-n ultimul fir de păr din capul lor smintit. Bagă de seamă.

Mîinile lor sînt pătate de sînge... Să ştii... n-or să te primească amîndoi o dată. Unul zice „da", iar celălalt „ba". Ştiu ei ce fac. De aceea spartanii au doi regi. Ca să poată duce două politici. Dar amîndouă să fie spartane !

— Nu-i îndrăgeşti, îmi dau seama, pe spartani.

— Nu. Nu-i îndrăgesc. Mănîncă nişte plăcinte fără gust şi beau sînge de bou. N-au gustat niciodată vinişorul vesel din struguri. De-atîţia ani aştept să-i aud cîntînd şi n-au cîntat încă.

— Da, dar au o virtute pe care dacă am fi avut-o şi noi n-am fi alergat acum după ajutor.

— Care ?

— Vorbesc puţin.

— Pentru că nu ştiu să vorbească mult. Fidippides !... Ascultă : „Vorbesc laconic", mai mult „îngînă". pentru că nu ştiu să vorbească. Şi acum du-te, băiatule, în misiunea ta nobilă şi spune-le atenienilor că armele lor voi fi încununate de victorie, să-şi aducă aminte de mine. Te las cu bine !

— Rămas bun, Pane. Fii fericit.

— În afara eternului Asty nu voi fi niciodată fericit. De aceea, spune-le să mă primească.

— Le voi spune.

— Atunci, du-te cu bine. Victoria va fi a voastră.

Fidippides zbură. Jos se vedea cetatea Teghea. Trecu pe lîngă ea ca o săgeată şi se apropie de Argos. Dar şi gloria acestui oraş se întuneca, se măcina o dată cu cea a Micenei. Fidippides nu mai întîlni pe nimeni în calea lui. Noaptea, toate aceste drumuri sînt moarte. Nu le calcă nimeni. Doar departe, pe plaiurile line, se zăreau albe, numeroase turme. Iar păstorii lor, în lumina lunii, păreau nişte statui de aramă. Deodată, o statuie prinse viaţă şi înaintă spre el. Dar nu. Nu era statuie. Era o fecioară. Mlădioasă, învesmîntată în alb. Părul ei unduios, despletit pe umeri, avea sclipiri de aur. Cine era ? Fidippides nu întîrzie să ghicească. Era Artemis. Tînărul era tulburat. Zeiţa se opri, se urcă pe o movilă, şi de acolo arătă spre Asty. Ceva lucea ca aurul, departe

de lume... Un rîs... o vibrare dulce. Fidippides era sigur că aude limpede. Şi ea îi întărea credinţa în victorie. O, preafrumoasă... neîntinată... eşti, aşadar, şi tu alături de noi ? Dar atunci vom învinge !

Deschise şi mai mult ochii. Minunea dispăruse. Zeiţa Artemis se ascunse în tufişuri, unde pui mici de cerb şi păsări speriate îşi aşteptau ocrotitoarea... Mai dormind, mai visînd, efebul alerga fără-ncetare.

Zorile mijeau. Muntele Taìghetos se zări impunător, cufundat în calmul lui olimpic. Apele rîului Evrotas luceau în primele raze ale dimineţii. După puţin, se zăriră acolo trupurile zvelte ale efebilor. Soarele îi scălda într-un amestec de aur şi argint.

Vor avea oare atenienii norocul să-i vadă pe aceşti luptători desăvîrşiţi luptînd alături de ei ?

La poarta oraşului întîlni oameni somnoroşi.

— Încotro, străine ? îl întrebară.

— Spre palatul regilor.

— Într-acolo.

După hiton şi după sandale, înţeleseră că e atenian şi dispărură fără alte vorbe, vrînd parcă să-şi arate laconismul. Ştiau şi ce va cere. Şi ce cuvinte va rosti. „Athena piere", le va spune. „Nu-i nimic", ar răspunde ei. „Sparta trăieşte. Dacă Athena vrea să piară, nu o împiedicăm. Pînă la urmă, una dintre noi trebuie să piară. Hellada este prea mică pentru ca să încapă două glorii laolaltă."

Fidippides se grăbea spre centrul oraşului. Apoi, coti la stînga, spre o colină împădurită. Acolo se aflau palatele regale-uriaşe, dar fără măreţie. Se apropie de poartă. Un străjer somnoros, cu un chip prea puţin îmbietor, îl opri.

— Hee !... îi strigă. Unde mergi ? Regele doarme.

— Athena piere ! strigă Fidippides.

— Şi nu poate aştepta pînă se va trezi regele ?

Nişte cîini nemulţumiţi de grosolănia stăpînului lor încercau din răsputeri să-l trezească pe rege. Şi l-au trezit. În scurt timp,

hitonul prost cusut al lui Leotihides apăru în peristil. Regele îl văzu şi înţelese. De altfel, se aştepta la asta. În timp ce se spăla, îşi trimise slujitorii să-i înştiinţeze pe efori. În asemenea clipe, Sparta ştia ce are de făcut. Şi fără să stea mult pe gînduri. Era „laconică".

Nu trecu mult, şi poarta se deschise larg, iar Fidippides pătrunse în curte. Era plin de praf şi gîfîia... Dar nu se opri nici măcar să-şi tragă sufletul.

— Bărbaţi lacedemonieni !... strigă cînd se găsi în faţa eforilor adunaţi.

— Un „amàclintron" ! Un scaun ! strigară ei.

— Nu ! spuse Fidippides. Timpul este mai preţios decît viaţa mea. Bărbaţi lacedemonieni, spuse cu înflăcărare. Hoarde dese de barbari au năpădit pămîntul Atticii. Daţi fuga !

Eforii îl priveau netulburaţi, ca şi cînd lucrurile mergeau întocmai aşa cum fuseseră orînduite de pe vremea lui Licurg. Fidippides se mînie.

— Cum de puteţi privi cu atîta nepăsare, spuse el, pieirea primului oraş al Helladei ?

Ce voia să spună oare cu asta ? „Primul oraş ?" Dar exista oare un alt oraş mai falnic decît Sparta ? Ce voiau să însemne spusele acestui flecar ?

— Eretreia a căzut !... continuă Fidippides şi mai îndurerat. Acum, Hellada e mai mică. O veţi lăsa să fie ciuntită şi de Athena ? Şi-atunci, ce va rămîne ? Sparta ? Adevărat, Sparta e viteză, dar rămînînd singură, doar zeii ştiu care va fi soarta ei.

— Tinere ! îi spuse Leotihides. Mă bucur cînd te văd folosind limba atît de bine, ca şi picioarele de altfel.

— Să nu-mi batjocoriţi picioarele, arhonţi lacedemonieni. Căci dacă voi izbuti cumva să-mi ajut oraşul aflat în primejdie, doar lor le voi datora izbînda.

— Trebuie să fie mîndru oraşul, tinere, care a crescut un asemenea bărbat. Zeii să ajute oraşele Helladei să aibă oameni atît de iuţi la minte precum eşti tu la picioare.

Fidippides înțelese din puținele cuvinte că nu mai are ce nădăjdui. Laudele căutau să ascundă refuzul bine chibzuit... Leotihides însă întîrzia, ca să găsească cuvintele potrivite.

— Bărbați lacedemonieni, continuă Fidippides cu mai multă căldură. Toți cunoaștem devotamentul ce-l nutriți pentru orașul vostru. Și știm cît i se cuvine. Vă cer însă, în această clipă, să vă amintiți că sînteți și helleni și că a lupta pentru spiritul, gloria și dăinuirea Helladei este și datoria voastră.

Eforii tăceau. O nedumerire vicleană se strecurase printre ei. În cîteva cuvinte puteau să spună totul. Că ei sînt numai lacedemonieni. Lacedemonieni și nimic altceva.

Dar a fi hellen nu era ca o mantie pe care o porți cînd vrei, iar cînd nu, o arunci. Or, de un secol, Sparta luptă să dobîndească hegemonia hellenilor. Dar ce drept ar mai fi susținut că i se cuvine de-aci înainte, dacă ar fi spus că nu este oraș hellen ?

— Înaintea voastră, bărbați lacedemonieni — continuă Fidippides — stau fericirea Spartei și tragedia Athenei. Cît despre fericirea voastră, puteți să vă bucurați de ea singuri. Tragedia însă, tragedia Athenei cum o veți îndura ? O asemenea purtare ar fi nedemnă chiar și pentru un dușman laș. Atunci, cum ar putea să fie demnă pentru un prieten viteaz ?

În tot acest timp, Leotihides se sfătuia din ochi cu eforii și nu găsea modul de a-l întrerupe pe vorbitor. Dar Fidippides se opri singur.

— Mezii sînt mulți ? întrebă Leotihides așa, ca să spună ceva.

— Nenumărați ! fu răspunsul lui Fidippides.

— Pe uscat și pe mare ?

— Aș putea să spun „și în aer", pentru că împrăștie stoluri întregi de ulii, dar...

— Și ce face neamul atic ? Ce hotărîre a luat ? Vreau să ne spui asta, dar pe scurt.

— Au hotărît să fie îngropați mai bine sub pămîntul lor decît să umble pe el acoperiți de rușine.

— Toți ?

— Da... răspunse prompt solul atenian.

— Și Pisistratizii ?...

— Pisistratizii nu sînt atenieni, nici helleni ! răspunse el inimos.

— La acest război între atenieni și mezi... încercă să spună un efor.

— Nu este un război între atenieni și mezi ! răspunse mușcător Fidippides. Nici un război între Athena și Susa. Este un război pentru apărarea altarelor și vetrelor noastre ale tuturor împotriva acelora care vor să le nimicească.

— Dar atunci... îl întrerupse același efor, dacă e așa, atunci, de ce mezii au pornit războiul numai împotriva atenienilor ?

— Cum ? Uitați insula Naxos... Uitați Eretreia, care este încă în flăcări ? Uitați cetățile Ioniei hellene care acum sînt scrum ? Uitați...

— Bine, tinere... îl întrerupse Leotihides, care cerîndu-le tuturor să fie laconici, el însuși cuvînta fără rost, pentru a-și ascunde refuzul. Drept grăiești despre altare și despre vetre. Altarele, vetrele, cele sfinte. I n s t i t u ț i i l e... mai ales. Dar să știi că dacă lacedemonienii pot fi mîndri astăzi, este pentru că au rămas credincioși instituțiilor lor, așa cum ni le-a încredințat Licurg. Da, frumosul meu efeb. Dacă lacedemonienii se mîndresc pînă astăzi, este pentru că nu numai în clipe de nenorociri, ci și de izbîndă au rămas credincioși acestor instituții, acestor moravuri. Și află de la mine, tinere atenian : mai bine să-ți tai carnea decît să-ți încalci instituțiile — chiar dacă ți-e amenințată viața ! Chiar dacă polisul tău se află la marginea prăpastiei. Instituțiile trădate, moravurile denaturate, este mai bine să le azvîrli în prăpastia Keadei [1] decît să le păstrezi schilodite în viață. Deci, tinere, ai vorbit drept despre instituții.

---

[1] Keadas = O văgăună groaznică în care spartanii aruncau vii copii firavi, bolnăvicioși și atrofici.

Fidippides se gîndi o clipă să le întoarcă spatele și să plece. Era de o mie de ori mai bine decît să stea în zadar și să asculte aceste... laconisme.

— Legile zeilor sînt superioare legilor oamenilor, continuă Leotihides, care se făcea că nu observă iritarea lui Fidippides. Pentru că legile oamenilor sînt discutabile. Pe cînd legile zeilor sînt imuabile. Și înseamnă un sacrilegiu chiar numai gîndul că ai putea să le atingi măcar.

— Drept... foarte drept... întăriră și ceilalți.

— Da, însă orașul meu piere !... izbucni Fidippides. Și ajutorul ce vi l-am cerut nu ni-l dați. Oare este drept ?

— Drept este tot ce este divin, chiar și cînd nu pare drept. Instituțiile nu țin seama de ceea ce doresc oamenii, ci de ceea ce e sfînt zeilor. Bărbați atenieni... ne pricinuiește o mare durere știrea despre nenorocirea voastră. Și durerea noastră devine și mai mare pentru că nu vă putem ajuta. Crede-ne, o, străine, ne aflăm cu toții într-o dilemă cruntă. Ce să facem ? Să salvăm Athena încălcînd instituțiile noastre ? Sau să salvăm instituțiile noastre părăsind Athena ? Alegerea este nespus de grea. Pentru că trebuie să alegem între două îndatoriri, din care una este divină... Te-ntreb pe tine, și vreau să ne răspunzi... Cînd ați disprețuit voi atenienii instituțiile voastre ca să salvați un oraș ? Te-ntreb : cînd ?

Fidippides era tulburat.

— Nu pot... spuse furios. Nu pot să înțeleg care sînt aceste instituții ce interzic unui popor viteaz să arate că într-adevăr este viteaz ?

— O, tinere... crede-ne, sîntem nenorociți... Sîntem nemîngîiați și noi, și voi. Acum, totul este limpede. Medul vrea să umilească Sparta. Și a reușit...

— Nici acum nu înțeleg... răspunse și mai tulburat Fidippides.

— Răbdare. Medul — dar nu numai medul, ci și renegatul Hippias știa. Știa — canalia ! — că lacedemonienii sînt de secole prizonierii instituțiilor lor. Și știa bine că ori de cîte ori lacede-

monienii au intrat în război, niciodată n-au făcut-o în ultimul pătrar al Selenei. Pe cînd astăzi — o, nefericită Athena, şi mai nefericită Sparta ! —, astăzi ne aflăm abia în cea de-a noua zi a lunii — *oimè !* — şi zeii nu ne dau dreptul să pornim la război. Credeţi-ne însă — jurăm pe mormintele strămoşilor noştri : de îndată ce se va împlini Selena şi vom sărbători Karneia [1], atunci vom alerga într-un suflet în Attica pentru a-l zdrobi împreună pe năvălitorul barbar. Aşteptaţi pînă atunci...

Fidippides le răspunse cu nemulţumire vădită :

— Bărbaţi lacedemonieni, nu sîntem noi cei care am ales acest război, ca să alegem şi timpul cînd îl vom duce. Îmi pare rău pentru răspuns. Îl voi duce cu inima strînsă în Athena. Îmi pare rău şi de soarta oraşului meu, şi de speranţele mele, şi de străduinţele mele... Dar mai presus de toate îmi pare rău de răspunsul vostru. Voi spune oraşului meu să-l uite şi-i voi cere să se arate vrednic de el şi de voi. Lăsaţi-mă acum să iau din nou drumul întoarcerii. Trebuie să-i trezesc pe atenieni din visul înşelător al prieteniei voastre. *Hairete !* Vă salut !

Aşa vorbi cetăţeanul oraşului „flecar", Athena, arhonţilor Spartei „laconice" şi, ca un nor, dispăru dinaintea ochilor lor.

---

[1] Una dintre cele mai mari sărbători ale spartanilor, care are loc în luna Boedromion (septembrie.)

PARTEA A DOUA

CAPITOLUL X

Cei doi efesieni plecară din casa lui Euthýfron ultimii. Şi-au luat rămas bun de la Kinègiros, care se repezi îndată în casă ca să-i spună o ultimă vorbă fecioarei iubite. La urmă se înclinară în faţa lui Eschil. Era şi el nerăbdător. Se grăbea să meargă să-şi ia armura. În timp ce ieşeau, Thalpes izbuti să-i vadă privirea. Doar văzuse ochii lui, încă din timpul prînzului. Erau — sau cel puţin aşa păreau — mici. Poate pentru că-i acoperea acea cută adîncă ce-i brăzda, vertical, fruntea. Acum însă la plecare i se părură mari, iar cuta aproape îi dispăruse. Eschil, cel veşnic gînditor, încetase să cugete. Era h o t ă r î t.

În poartă îl ajunse pe Epìzelos.

— Nu-l aşteptaţi pe Kinègiros ? îl întrebă.

Îi făcură semn că nu, dînd din cap. Trebuia să-şi caute armuri. Nu putuseră să vină din Efes cu ele. I-au spus-o.

— Dar să mergem la polèmarhos[1]... îi sfătui luîndu-i prietenește de după umăr.

Strada era încă liniştită. Cînd intrară însă pe artera cea mare, mulţimea forfotea pretutindeni, puzderie. Toţi erau grăbiţi şi alergau care-ncotro... Unii la armurier, alţii la pielar.

---

[1] Unul dintre cei zece arhonţi, însărcinat cu treburile militare. În luptă i se încredinţa aripa dreaptă, în semn de onoare. În această perioadă, polemarh a fost Kalimahos din Afidnea.

Se dăduse poruncă prin crainici în întregul Asty : toți bărbații să se adune pe cîmpul de instrucție (Empedon), ducîndu-se fiecare la comandantul tribului său. În scurt timp — ziceau aceștia —, aveau să iasă cu toții să-i înfrunte pe mezi.

Cei vîrstnici dădeau din cap cu tristețe.

— Bine că n-au luat cu ei pîine și sare ca să-i întîmpine.

— Rușine ! Miltiades e un nerod !

Strategul avea însă și prieteni.

— Nerozi sînt cei ce cred în nerozia unui înțelept ! răspundeau aceștia.

Scene grăbite aveau loc pe străzi. O femeie își săruta feciorul încercînd să-i vîre în sîn un talisman, un săculeț cu cenușă din vatra strămoșească. Nu prididea să-și șteargă ochii.

— Nu plînge... îi zicea fiul.

— Nu sînt spartană. Nu te-am născut pentru moarte. Întoarce-te viu. Iar de o să cazi — ia seama —, să nu-ți scoată sulița din spinare !

Ceva mai încolo, doi efebi se sfădeau cu tatăl lor, trimițîndu-l acasă, iar el întorcîndu-se mînios.

— N-a împlinit șaizeci de ani fiul lui Plistarhos ca să se tîrască printre fustele muierilor.

— Și surorile noastre ?... Și mama noastră ?... Ce or să facă singure ?

— Să-și vadă de vîrtelnița lor. Iată ce să facă !

— Dar sînt bolnave.

— Eu nu sînt Asclepiades, să le doftoricesc !

— Hai. Acum du-te acasă, ca un bun... tată ce ești.

— Armura mea ! Pîrdalnicilor ! Atenieni ! Săriți ! Feciorii mei mi-au furat armura !

Înfruntarea dintre tată și fii avea un farmec deosebit, și cei trei tineri se opriră-n loc. Epizelos chiar se înfurie puțin. Se apropie și le spuse aspru tinerilor :

— Este o crimă să furați armurile... Uite, acești tineri au venit din Efes să lupte și n-au armuri. Cu ce vor lupta ? Cu bîtele ?

— Adevărat, o crimă... zise unul dintre feciori. Dar cine v-a spus că am furat-o ?

— Dar atunci, de ce se plînge bătrînul ?

— Am ascuns-o, ca să-l silim să se întoarcă acasă. E vîrstnic și bolnav. Nu poate să poarte arme.

Pentru cîtva timp, spiritele se potoliră. Cel mai mare dintre frați plecă cu tatăl său spre casă și încercînd să-l înduplece îi spuse că „platoșa" îi e prea strîmtă ca să-l mai încapă. Trebuia așadar să meargă la armurier, ca să-și găsească alta mai largă.

— Toți armurierii sînt niște lipitori ! strigă bătrînul Filònicos. Pînă o să-mi repare platoșa, se va termina războiul.

— O să ținem războiul pînă cînd platoșa va fi gata.

— Nu !... țipă bătrînul, scos din fire. Luptați vitejește și puneți-i capăt repede ! Dă-o-ncolo de platoșă !

— Ai văzut ? Acum ai vorbit drept. Hai acasă.

— Grijă să nu întîrziați !

— Fii pe pace. În trei zile vom învinge și ne vom întoarce acasă.

— Așa tîrziu ?

— Bine. O să căutăm să ne întoarcem mai repede.

— Păi, atunci ce vă mai pierdeți timpul cu bătrînii ? Zburați, învingeți și înapoiați-vă !

Plecă și se vîrî în casă.

— Unde aveți armura ? întrebă Epìzelos.

— Am ascuns-o într-o căsuță aici, nu departe. Se întoarse și-l privi pe Thalpes. E tocmai pe măsura ta.

— Și... cîte drahme ceri pe ea ? întrebă necugetat Epìzelos.

Tînărul se înfurie.

— Dacă nu erai folositor patriei te-aș fi omorît ! îi zise. Acum, oamenii își dau viața. Cîte drahme costă o viață ?

— Nemăsurate... spuse Epìzelos. N-avem atît de multe.

— Oamenii nu luptă pentru multe, ci luptă pentru puține și scumpe. Să mergem !

Plecară toți împreună. Puțin mai departe, era piața de flori. Dar azi, și ea era pustie.

— Nu mai vindeți flori ? o întrebă Epìzelos pe o tînără frumoasă și cărnoasă care-i privea stăruitor, cu o privire disprețuitoare.

— Le păstrăm pentru victorie... răspunse. De aceea, înainte ! Învingeți cît mai iute. Și fiecare dintre voi va avea cîte o cunună și-o sărutare de la mine.

— Nu vreau. Mănînci usturoi.

— De mîine, am să mănînc miere. Dar voi — lașilor ! — i-ați lăsat pe mezi să ne ia muntele Imitòs [1]. Salvați-ne mierea — altminteri o să pierdeți și sărutările noastre.

Trecu legănîndu-și șoldurile și dispăru pe una din străduțele din lături.

— Este Evrianthа... ziseră cei doi frați care se duceau tocmai după armură. De aici cumpără tatăl nostru coronițele lui pentru simpozioane.

— Este... heteră [2] ? întrebă Thalpes, pe care-l scoseseră din minți heterele din Athena și Corint.

— Nu... spuse tînărul. E florăreasă. Și neîntinată. Nu vă uitați la gura-i slobodă. Se preface. Ne întărîtă pentru că ne urăște. Urăște și demosul... Pentru că nu are legi care să dea voie și femeilor să lupte.

Rîseră cu toții.

— Asta era bună pe timpul amazoanelor. Ar fi fost chiar „ecatòntarhos" (sutaș).

— „Ecatòntarhos" e și acum. Toate florăresele o ascultă.

— Adevărat ? spuse Epìzelos. Atunci, înainte ! Să terminăm

---

[1] Munte renumit și pentru mierea dulce și aromată ce se strîngea aici.

[2] Femei vestite pentru farmecul, cultura și moravurile lor libere, un fel de sufragete ale epocii, favorite mai ales ale oamenilor de cultură și politici, cum a fost Aspasia, Fryna etc.

cu mezii şi să ne întoarcem apoi să gătăm şi duşmanul „de-acasă". Unele ca ele sînt în stare să ne-aducă înapoi la matriarhat !

Sosiră la căsuţă. Într-adevăr, acolo în paie era ascunsă o armură minunată. Cu cîtă grijă o păstrase bătrînul Filònicos !... Ca pe singura-i fiică... Uneori, fiii-l mai necăjeau. „Ce-o mai ţii, tată ? Războaiele s-au sfîrşit." Bătrînul le răspundea dîrz : „Cît timp pe lume vor fi viteji şi laşi, războiul va bate mereu la uşa noastră !"

— Şi cine o să-l facă ? îl întrebau. Vitejii, după cîte ştim... nu prea se-nghesuie, iar laşii nu se-ncumetă.

— Hrăpăreţii ! ! Uite, ăştia or să-l facă. Ei or să semene zîzanii între laşi şi viteji, şi cînd războiul va fi gata, ei or să se-aleagă cu prăzi bogate.

Dar în Athena au dispărut acum asemenea oameni. Azi ar lupta pînă şi hrăpăreţii — şi erau destui. Şi laşii — dar ei au dispărut. Au uitat că sînt laşi şi se poartă acum ca nişte viteji. Doar demagogii uşuratici nu voiau să lupte. Îi atacau pe strategi, socotind o mare vitejie această răfuială retorică.

Thalpes îşi puse armura şi se-ntorcea în dreapta şi-n stînga ca să şi-o admire. Era pe măsura lui. Acum rămase neînarmat numai Pýrasos.

— Mergem la armurării ? întrebă Epìzelos.

— Nu. Am trecut dimineaţă p-acolo. Curtea e un adevărat cîmp de bătaie.

— Voi merge la luptă neînarmat, adăugă hotărît Pýrasos. Am să iau sulița primului med care mi se va împotrivi.

— O să ţi-o împlînte în piept înainte ca tu să întinzi mîna asupra lui. Nu. Mai bine mergem la èmpedonul tribului Leontidei. Acolo este Aristides şi n-o să lase un efesian să se jertfească neînarmat.

„Înaintaţi"..., se auzea într-una pe stradă. Grupuri gălăgioase treceau grăbite, îmbulzindu-se şi strigînd : „Faceţi loc !"

Deodată, trecu cineva cu două sulițe. Epìzelos îl înşfăcă de umăr.

— Hee ! îi spuse aprig. Dă-mi şi mie una !

— Nu zbiera ! îi spuse luptătorul. Ce vrei ? Sulița ? Nu ți-o dau. Legile ne opresc să dăm arme nebunilor !

— Am aici un efesian care vrea să moară pentru patrie, dar nu fără suliță.

— Să-şi ia una...

— De unde, omule, dacă ai luat-o tu ?

— Eu ? Hei, tu ! ! Ce tot vorbeşti ?

— Dacă tu ai două, şi el nici una... nu-i ca şi cum i ai luat-o ?

Soldatul se opri.

— Eşti cu adevărat efesian ? Grăieşte drept ăsta de-aici ? Şi ai venit în Athena ca să te plimbi, he ?

— Da.

Epìzelos îşi ieşi din răbdări.

— Ca să se plimbe ? ţipă el. A venit să lupte. Dar aşa îi spun ei războiului !

— Atunci, ia-o... I-o duceam unui prieten, pentru că sulița lui este foarte grea... Dar, fie ! O să lupte cu ea, aşa grea cum e. Ia-o. Are dreptate prietenul tău...

— Epìzelos al lui Kufagòras.

— Ermilos al lui Filokion.

— *Haire !*

— *Haire !*

Intrară cu toţii în puhoiul care se scurgea. Erau stăpîniți de o bucurie fără margini. Se pierdeau unul de altul, apoi se regăseau.

— Îmi lipsesc multe. Şi platoşa, şi coiful. Dar sulița lui Ermilos o să mă ajute să le capăt pe celelalte.

Tocmai treceau prin faţa peristilului unui templu.

— Hei, băieţaşi !... strigă un miop cu o barbă încîlcită şi cu ochi urîţi.

Şedea necuviincios pe trepte şi mînca fructe, scuipînd cojile.

— Nu sîntem băieţaşi ! îi spuse Pýrasos.

— Dar ce ? Bărbați ? Bine, O, bărbați atenieni !

— Nu sîntem atenieni.

— Atunci, lacedemonieni ? Aruncați-vă în Keada voastră ! Vă știm bine. Voi luptați numai pe lună plină, ca să se vadă, chipurile, cît de viteji sînteți. Încrezuților ! Hai, căraţi-vă de-aici !

— Nu, bătrînule. Nici lacedemonieni nu sîntem. Sîntem efesieni.

— Și-ați venit să vindeți untdelemn, he ? Plecați !... Avem destul.

— Nu. Am venit să ne vindem viața.

— Aha, care va să zică, sînteți nebuni ? Ce bine că ați venit acum ! Pentru că ați aflat-o, he ? Nebun e și arhistrategul [1] nostru !

— Miltiades nu-i nebun !

— V-a spus-o el ? Cred. De unde să știe un ieșit din minți dacă este sau nu nebun ? V-o adeveresc însă eu, care sînt întreg la minte !

— Ești un Pisistratid ! ! se repezi Epizelos cu ură.

Bătrînul întinse mîna să-și apuce toiagul, dar, negăsindu-l, scuipă cu toată puterea cojile din gură.

— Nemernicule ! ! țipă. Spurcatule !... Medule !... Atenieni ! ! Omoriți-i ! Mezii !... Mezii au pătruns în Asty ! !

Chipuri mînioase se îndreptară spre ei. O pățiră. Aveau noroc că erau toți iuți de picioare. Altminteri, ar fi fost nevoiți să înceapă de acolo o luptă neplăcută.

— Ah, viespea !... spuse Epizelos cînd se îndepărtară. Nu era Pisistratid. Am greșit. Era Alcmeonid. S-a îmbătat de ură și-l ocărăște pe Miltiades. Sînt asemenea brotăcei cărora le place democrația numai pentru că pot să ocărască.

Deodată, fiul mai mare al lui Filònicos se opri.

— Prieteni... le spuse. Aici ne despărțim. Noi mergem la locul de adunare al tribului Antiohidei.

---

[1] Comandantul suprem.

— Şi noi ?... întrebă Thalpes.

— Am auzit că la Kinòsarges, Miltiades pregăteşte o unitate de voluntari din cetăţile helene. Le dă şi arme, şi hrană.

— Dar... de ce nu ne-ai spus dinainte şi ne-ai lăsat să-ţi luăm sulița ?

— Ca să nu credeţi că nu voiam să v-o dau. *Haire !*

— Atunci, să mergem... spuse Pýrasos.

— A, şi încă ceva, se opri fiul lui Filònicos. Acestor soldaţi, Miltiades le dă un loc de cinste. Adică în aripa dreaptă.

— Dar atunci o să vă conducă Kallìmahos ! spuse cu entuziasm Epìzelos.

— Prieteni... Vă mulţumim pentru marea bucurie... spuseră cei doi tineri. *Haire,* Epìzelos !

— *Haire,* Pýrasos !

Se sărutară şi se despărţiră.

Fiii lui Filònicos le arătară drumul. Să se ia după hermee[1] pînă ce vor ajunge la rîul Ilisòs. Pe urmă să treacă peste apă şi să urce o colină, şi de acolo aveau să ajungă la Kinòsarges.

Şi iată-i din nou singuri după o zi atît de agitată. N-aveau timp de pierdut : se şoptise că armata urma să plece spre Marathon chiar în seara aceea. Gîndul că n-ar ajunge la timp şi că vor rămîne în afara formaţiilor îi deznădăjduia.

— Încotro vine Kinòsarges ? întrebară pe cineva cînd trecură rîul Ilisòs.

— Sînteţi nou veniţi în Asty ? întrebă el binevoitor. Iată... Mergeţi spre răsărit... mereu spre răsărit, fără să vă abateţi din drum, şi veţi ajunge. Luaţi-vă după aceşti tineri. Cred că într-acolo merg şi ei.

Îl ascultară pe atenian, şi în scurt timp, de pe vîrful dealului zăriră cîmpul de instrucţie («empedon»). Formaţii compacte de oameni se mişcau uniform la dreapta şi la stînga. Grăbiră pasul. K i n ò s a r g e s... Cum să nu-şi amintească de acest nume ? Era

---

[1] Busturi ale zeului Hermes aşezate pe stîlpi, pe care erau gravate numele străzilor.

vestitul teren de gimnastică din Athena. Profesorul lor se lăuda că studiase cîndva acolo.

Pe cînd intrau în tabără, un bărbat cu chip energic, ars de soare şi cu armură de război ieşea din cortul comandantului suprem, urmat de alţi doi. „Miltiades !" spuseră amîndoi.

— Ce-ai făcut cu armura ta ? îl întrebă mirat pe Pýrasos strategul. Ai jucat-o la arşice ? He ?

— Nu ştiu să joc, spune Pýrasos. N-am jucat niciodată. Nu sîntem de-aici. Am venit ca să luptăm.

Miltiades îi privi cu bunăvoinţă.

— Nu arătaţi a fi eubeeni. Nu cumva sînteţi beoţieni ?... Dar nu.

— Sîntem ionieni, fiu al lui Kimon. Din Efes.

Miltiades îi privi cu admiraţie amestecată cu durere.

— De departe, departe... spuse. Iată cît de dreaptă este lupta noastră. Acelaşi drum l-am făcut şi eu. Voi aduce jertfe zeiţei efesiene Ártemis pentru patria voastră. Aveţi părinţi în Ionia ? Nu cumva aţi fugit pe-ascuns ?

— Nu... spuseră amîndoi. Ne-au petrecut părinţii. Dar chiar dacă n-ar fi făcut-o, noi tot am fi fugit.

— Părinţi fericiţi ! Păcat că fiul meu nu are încă vîrsta... Aş fi fost mîndru să-l văd luptînd alături de voi. Alkide... îi spuse unuia dintre bărbaţii ce-l însoţeau. Aş vrea să-i însoţeşti chiar tu pînă la Stesilaos. Spune-i că sînt mîndru de ei. Aceşti tineri cinstesc Ionia. Şi acum, dragii mei, *hairete !* A... voiam să vă întreb ceva. Credeţi în victorie ? Nu vă grăbiţi. Dacă eu însumi vă spuneam acum că vom pierde această bătălie... ce-aţi fi zis ?

— Totuna-i. Am fi cîştigat cinstea.

— Atunci... duceţi-vă. De partea noastră va fi izbînda. Vom învinge !

Plecă cu pas vioi, deşi împovărat de griji şi ani. Pentru întîia oară îl vedeau aşa de aproape. Şi era întocmai cum şi-l închipuiau : falnic, cumpătat, neînfricat. Avea barba şi pletele pieptănate cu multă grijă.

Într-o singură zi, cei doi prieteni aflaseră multe despre cel care avea să-i conducă în bătălie. Şi mai întîi de toate că avea duşmani turbaţi. Dar nu se neliniştea. Ştiau că pînă atunci nici un bărbat vrednic nu trecuse prin lume fără să aibă duşmani.

Se mai spuneau însă şi altele. Că era zbir, trufaş şi mai ales răzbunător. Că dorinţa de răzbunarea împotriva celor ce încercau să-l lovească era mai presus de orice virtute ; duşmanii lui se rugau în taină, mai degrabă ca oraşul să fie înfrînt decît să învingă avîndu-l în frunte pe Miltiades. Că cu greu putea să se împace cu democraţia, şi de aceea primul lucru pe care l-ar face după victorie ar fi desfiinţarea ei. De aceea, unii pregăteau de pe acum surghiunirea lui. Cu un singur lucru erau însă cu toţii de acord : că e viteaz. Dar şi aceasta avea să-i pricinuiască pînă la urmă necazuri.

Toate acestea sunau în mintea celor doi prieteni în timp ce Alkides îi ducea la comandant. Ei reţinură însă numai faptul că e viteaz. Într-adevăr. Miltiades avea această virtute. Şi ceva mai mult : era cutezător. Lîngă el, un luptător nu se putea gîndi niciodată la înfrîngere.

Urmîndu-l pe Alkides, cei doi prieteni ajunseră în scurt timp la locul destinat pentru voluntari. De departe încă, le ajunse la urechi ecoul unui cîntec de luptă. Se opriră amîndoi şi-şi ciuliră urechile.

— Este „Pean"-ul ! ! spuse Alkides. Îl vom cînta la bătălie.

Se opri puţin, ca să asculte şi el.

Înainte, flăcăi helleni...

— Îl cunoaştem şi noi... spuseră efesienii.

Acum se aflau în èmpedon. Sub un adăpost stăteau vorbind doi gradaţi. Un al treilea, înalt, cu frunte senină, îi urmărea atent, fără să ia parte la discuţie. Arăta destul de tînăr încă. Avea o frunte calmă şi ochi gînditori căprui. Era Stesilaos. Alkides se îndreptă spre el.

— Fiu al lui Thrasilos, spuse. Miltiades îți trimite prietenii lui din Ionia și dorește să-i rînduiești la loc de cinste în falanga ta.

— Bucuros... bucuros... spuse Stesìlaos, și alergă să-i primească. Își puse coiful pe-un scăunel, și păru-i flutura în adierea lină ce venea dinspre golful Saronicòs. Era frumos.

Îi așeză părinteşte lîngă el și începu să-i întrebe de una și de alta. De patria lor, de părinți. Le vorbea, dar privirea lui se îndrepta mereu cînd spre Egàleo, cînd spre Kitheròn.

— Îi așteptăm pe lacedemonieni... spuse. Poate n-or să vină. Dar vom lupta și fără ei. Și pe plateeni îi așteptăm. Ei cred că vor veni.

Rîse.

— Dar au venit efesienii. Și acum, ascultați-mă, dragi prieteni... am căpătat un obicei destul de neplăcut. Obișnuiesc să-i întreb pe războinicii mei de ce-au venit. Nu e caraghios ? Dar pe voi nu vă mai întreb.

— Nu... ziseră amîndoi. Nu vrem să ni se facă această excepție.

— Bine, atunci, fie. Dragi tineri... Spuneți-mi sincer, de ce-ați venit în Asty ? Ca să luptați ?

— Nu... spuseră amîndoi.

Stesìlaos îi privi uimit.

— Nu ? Atunci, de ce-ați venit ?

— Ca să ne jertfim.

Stesìlaos îi privi adînc în ochi.

— Atunci, voi spune și eu încă o dată fraza lui Miltiades : V o m î n v i n g e !

CAPITOLUL XI

Zorile abia mijeau. Rotocoale subțiri de abur se înălțau din golf, desfăcîndu-se în fire parcă suspendate în văzduh. O veste cumplită copleșise Athena. Perșii cu întreaga lor armată și flotă erau la Marathon. Toată noaptea, se spunea, scînteiaseră focurile lor uriașe. Persul nu putea să stea fără foc. Nu pentru că-i era frig. Era cald încă în Attica. Abia venise toamna. Nu. Focul este singura mîngîiere în noapte pentru toate aceste popoare roase de superstiții.

Ieri, toată ziua avusese loc debarcarea. Navele lor aveau carena plană, iar provele înaintau mult pe uscat. De aceea soldații puteau să pășească de-a dreptul pe pămînt fără să-și ude armurile și să li se ruginească vîrful sulițelor. Dar cînd să ruginească ? Pînă atunci vor fi împlîntate toate în piepturile hellenilor.

Mezii erau liniștiți. Nu se străduiau să găsească explicații unui fleac de bătălie. Pentru ei, gîndea destinul lor, satrapul lor. Puterea lor nemăsurată va zdrobi acel „pumn" de helleni îngîmfați și le va scurta nasul. Marele Oromasdes și armele lor nebiruite le vor aduce izbînda. Dar mai înainte de a le-o aduce armele, le-au dat-o și oracolele. Dis-de-dimineață. Dattes, înainte de a-și uda buzele grase cu vinul de Fenicia și de-a sorbi licoarea sărutărilor celei mai frumoase femei, porunci să-i fie aduși dinainte magii. În fiecare dimineață, ei îi arătau ca-ntr-o oglindă

întîmplările zilei ce începea. Dar.. ciudat... „Semnele" erau întotdeauna bune ! Puteau să nu fie !... Atunci, capetele lor aveau să se rostogolească asemenea unor mingi de carne dinaintea picioarelor stăpînului lor. În fiecare dimineață, magii își mai cîștigau o zi din viață ghicindu-i stăpînului doar cele „plăcute".

Astăzi, însă, veniră în fața lui Dattes nu cu ochii-n pămînt, ca de obicei, ci cu fruntea sus. Acesta le arătă unde să îngenunche. Ei îngenunchează, sărutară țărîna și pe urmă întrebară umil :

— Ce vise a avut prealuminatul nostru stăpîn ?

Dattes își încruntă sprîncenele. Ce vis a văzut aseară ? O crestătură adîncă îi spinteca fruntea, făcută parcă de un „pumnal". Dacă povestea visul, s-ar fi făcut de rîs chiar și în ochii lui. Nu. Niciodată. Mai bine să spună că a văzut... Nu, că n-a văzut nimic. Că aseară a petrecut o noapte vrednică de un cal. A stat în picioare în cortul lui. Era mai bine așa decît să povestească acel vis nenorocit și nedemn pentru un învingător pe care l-a avut. Cei mari nu trebuie să vadă vise mărunte. Doar vise mărețe și vrednice mărimii lor. Și niciodată pe cele înjositoare, ale cămilarilor și hamalilor. Nu !

Și totuși... un asemenea vis avusese : călărea pe cîmpul de lîngă Ecvàtana. De ce la Ecvàtana ? Aceasta să-i explice tălmăcitorii de vise. Sub un copac cu umbra deasă ședea un haldeu ce-și tăia cu un cuțit degetele și și le mînca. Mai încolo, sub un alt copac, îl aștepta cămila lui. Haldeul, după ce-și termină prînzul, se apropie de cămilă, îi șopti ceva și apoi, scoțîndu-și tiara, o umplu cu urină de cămilă și o bău. Bău, bău cu nesaț și apoi încălecă să plece. Ceva mai departe era un rîu. Pe cînd îl trecea văzu că nu era haldeu acela, ci el însuși. Cum deveniră cei doi oameni unul și cum călărețul deveni cămilar... n-ar fi putut tălmăci nici cel mai iscusit dintre tălmăcitorii lui. De aceea, hotărî să tăinuiască visul. Și totuși... acest vis nătîng izbutise să-l amărască. Și cînd ? Tocmai la două pletre de Athena !

Le spuse magilor că se făcea... că devenise un uliu ce se rotea deasupra unui leş !

Magii îşi strînseră în palme tîmplele şi se cufundară în gînduri. Apoi se aplecară, vîrîndu-şi nasul în ţărînă, se ridicară şi-şi strînseră şi mai mult tîmplele. Dattes îi urmărea sorbindu-şi vinul şi fierbînd în sinea lui. În sfîrşit, rîgîi, dădu cu piciorul în paharnicul lui şi le spuse magilor să se ridice. Aceştia se ridicară, îşi luară mîinile de la tîmple şi priviră în sus.

— Visul... spuse cel mai vîrstnic, visul, stăpîne, este mai limpede decît vinul. A vorbit singur.

— În ce limbă ? întrebă Dattes. Nu ştii în ce limbă vorbesc visele ? Să le învăţaţi persana !

— Voia stăpînului nostru s-a împlinit.

— Şi-acum, tălmăceşte visul !

— Uliul este stăpînul nostru. Leşul este Athena.

— Pot fi oraşele leşuri ? Nu ştiu. Cum or fi ? Ştiu însă cum sînt leşurile magilor. Duceţi-vă la călăii mei şi spuneţi-le să vă dea cîte douăzeci de bice.

— Voia slăvitului nostru ocrotitor se va împlini...

„Trebuie să-i tai pe toţi aceşti tălmăcitori de vise, îşi spuse în sinea lui. Nu mă ajută de loc să văd vise folositoare." Îşi băgă limba în vinul roşu şi o scoase şi mai roşie. Plescăi de trei ori şi-apoi bătu din palme, poruncind să-i vină dinainte „ochii" şi „urechile" lui. Nu trecu mult, şi cei doi spioni veniră şi se aplecară atît de tare, încît li se tăie respiraţia. Amîndoi erau vînduţi şi de alt neam : unul fenician, celălalt hellen.

— Sculaţi-vă ! le porunci Dattes.

Se ridicară şi numaidecît începură să vorbească. Şi ce nu spuneau... Că în rîndurile armatei marelui rege domnesc pacea şi liniştea ! Că toţi soldaţii lui sînt împăcaţi cu gîndul la moarte. Că toţi sînt gata să se jertfească şi altele, şi altele.

Dattes se înfurie.

— Nu despre armata mea vreau să-mi vorbeşti ! strigă. Ei... ei — şi arătă îndărătul muntelui Pentelicòn — ei ce fac ?

— Ei... ei o duc foarte rău, multslăvite stăpîn... Se sfîşie singuri.

— De ce se sfîşie ? întrebă Dattes.

— Pentru că nu au un conducător. Nu, greşesc ! Pentru că au... mulţi şi nu ştiu pe cine să aleagă... Stăpîne... Dacă Hellada va pieri într-o zi, aceasta se va întîmpla doar pentru că va avea mai mulţi cîrmuitori.

— Tocmai tu, hellene, grăieşti aşa ?

— Da, chiar eu. Sînt atît de mulţi cei ce vor să cîrmuiască şi atît de puţini aceia care rămîn să fie cîrmuiţi, încît n-o vor scoate niciodată la capăt. De aceea, se omoară pînă cînd învinge unul. Atunci, ceilalţi pleacă să se închine suliţei străine, cerîndu-i ajutor pentru pedepsirea învingătorului.

— Le ştiu... Am destule asemenea „ipochimene" în satrapia mea.

— Nu mă învinui, stăpîne, spuse hellenul. Nu sînt dintre aceştia. Eu nu sînt arhonte.

— Ştiu. Eşti un sclav. Şi pentru că sclavii nu se bucură de trecere pe meleagurile tale, ai venit la mine. Hee ?

— Eu sînt fenician... sări celălalt. Nu sînt arhonte şi nici sclav. Sînt negustător.

— Şi ce negoţ faci ?

— Orice. Monede false, adevăruri false, oameni falşi, închiriez şi trăiesc.

— Ce închiriezi ?

— Ochii mei... urechile mele... Nu mi-a rămas nimic de trădat. N-am nici pămînt, nici fruntarii, nici patrie. Toate sînt vîndute de alţii. Şi neavînd nimic de vîndut, mă vînd.

— Atunci, spune-mi : ce ai văzut dincolo de acest munte ?

— Oameni... Helleni înfuriaţi... Dar atît de aprigi, încît m-am zăpăcit.

— Furioşi... Pe cine ?

— A spus-o hellenul. Pe ei înşişi. Eu zic să nu-i omorîm, stăpîne. Să-i lăsăm să se omoare singuri.

Dattes își ieși din fire.

— N-am adus aici toată această oaste ca s-o duc înapoi neatinsă ! N-am venit aici să ne uităm, ci ca războinici ! De aceea voi da fuga. Mă voi grăbi să-i omor pe hellenı înainte de-a se omorî ei singuri.

Dattes arătă spre armata lui. Jos, cîmpia părea neagră, forfotind ca adîncul mării plin de pești. Cîți erau ? Dacă se apuca să-i numere ar fi pierdut o vară întreagă... Sau pînă să sfîrșească numărătoarea, poate dădea vreo molimă peste ei. În ultima vreme, începuseră să se spele. Apa însă este răzbunătoare. Pedepsește. Cum pui mîna sau piciorul ți-l îmbolnăvește și ți-l taie... E de mirare cum de n-au murit hellenii de atîta bălăceală în apă ! Dar... cine știe ? Poate că nu este apă. Altminteri, ar numi-o „thalatta" ? ?

Între timp însă, „ochii" și „urechile" lui Dattes nici nu vedeau, nici nu auzeau. Își storceau mintea căutînd ce să mai îndruge ca să scape de biciuirea usturătoare.

— Vreți vin ? întrebă pe neașteptate Dattes.

— Nu l-a gustat niciodată limba mea... spuse fenicianul.

Dattes se răsti la el, scrîșnind din dinți.

— Îl sugi așa cum sug șerpii laptele.

— Și... pustiul Ghedrosiei ploaia. N-am spus asta. Îmi place, dar nu-l beau cu limba, ci cu gîtlejul.

Pe Dattes îl înveselea fenicianul.

— Și cum îl bei, omule ? îl întrebă.

Fenicianul duse mîna la sîn și scoase un vas ciudat, ceva între *càntharos*[1] *și arrìvalos*[2], pe care-l întinse spre Dattes.

— Ce vrei ? îl întrebă satrapul.

— Dacă stăpînul meu binevoiește să-mi toarne puțin vin negru din patria mea... se rugă stăruitor.

---

[1] Cupă de lut pentru vin.

[2] Vas micuț rotund din lut, pentru uleiul cu care se ungeau luptătorii.

Dattes porunci paharnicului să-i umple vasul ; fenicianul îl luă, își deschise gura ca un chiup și turnă vinul fără să-și ude limba.

— Nu trebuie să deprindem limba cu obiceiuri proaste... spuse după ce bău ultima picătură.

— Este un obicei religios ceea ce-ai făcut ? întrebă Dattes.

— Ține de meserie. Limba nu-mi aparține. Ea aparține stăpînului meu. Și de aceea trebuie să mi-o păstrez uscată. Cum o ud, se tulbură și se împleticește... și — după cum știe marele meu stăpîn — limba nu este prea departe de gîtlej.

Dattes rîse. Nu pentru devotamentul slugii, ci pentru abilitatea și îndrăzneala lui. De altfel, fenicianul știa că dacă era med, lidian sau sacian ar fi fost de mult fără limbă.

— Tu, hellene, nu bei ? întrebă Dattes pe celălalt spion.

— Nu... spuse pseudofilozofic hellenul. Vinul sporește curajul. Și cînd omul capătă mult curaj... atunci spune ceea ce trebuie. Iar ceea ce trebuie este primejdios. Viața mea atîrnă de un strop de vin. Nu. Nu-l beau. Sînt fricos. Vinul, în timp ce pe viteji îi face tăcuți, pe cei lași îi face limbuți. Limbuția însă costă multe capete. Tăcerea, în schimb, le ferește pe toate.

— Ești fricos, hellene !

— Cu voia ta, da. Cei viteji au o mulțime de mijloace de a se apăra. Cei fricoși, în afară de tăcere nu au nimic altceva.

— Ia spune-mi acum... însă fără teamă... Nu tremura. N-am să-ți iau capul. Spune-mi : Voi învinge ?

Hellenul își linse limba.

— Ce folos ? spuse... Și „nu" dacă zic, tot n-am să trăiesc să văd. Și „da" dacă zic, tot am să mor îndată ce-am să văd. Dacă zic „nu", ai să mă omori acum. Dacă zic „da", ai să mă omori mai tîrziu.

— Iar dacă n-am să înving ? întrebă Dattes.

— Tot fără folos. Or să mă omoare hellenii. De aceea, răspund : Nu știu.

— Atunci, spune-mi ceva despre atenieni. I-ai văzut ?

— Tot nu știu. I-am văzut alergînd... Dar nu știu de ce. Poate alergau să se ascundă. Poate alergau să se înarmeze.

— Bine, spuse Dattes îngăduitor. Nu vreau să-mi spui nimic altceva. Vreau să-mi vorbești de vinul vostru. Cum îl găsești ? Bun ? Bun ?

— Ce să spun ? Pentru o slugă, toate vinurile sînt primejdioase. Cîndva am băut în Asty... și m-am pomenit pe insula Samos. Am zis că nu mai beau. Dar nu m-am ținut de cuvînt și am băut. Așa, din Samos m-am pomenit în Susa. Acolo am hotărît să nu mai beau în ruptul capului. Dar iarăși am băut. Și din Susa m-am pomenit la Marathon. Nu mai beau. Căci dacă mai beau, din Marathon am să mă pomenesc în Aheron. Și călătoria asta nu mă încîntă de loc.

— Și dacă am să te amenințcu moartea ?

— Moartea mă așteaptă și dacă am să beau, și dacă n-am să beau. N-am de ales decît una din cele două morți. Și cei fricoși o aleg pe cea mai iute.

Dattes îi goni pe amîndoi.

— Duceți-vă, le spuse. Amîndoi sînteți niște șerpi veninoși. N-am să vă omor. Șerpii nu trebuie omorîți, ci păstrați ca să li se ia veninul. Duceți-vă. Am terminat.

Dattes rămase din nou singur. Toate slugile pe care le cunoscuse pînă acum nu-i erau folositoare. Ori erau mai deștepți decît trebuia, ori prea neajutorați. Din păcate, nu există prea multe feluri de slugi. Își aminti pe Hippias... Dar unde dispăruse ? În ultimul timp, îi tot dă tîrcoale lui Artafernes. Nepotul marelui rege îl atrage. Care din cele două calități ale lui îl atrag oare mai mult ?... Inteligența, sau ambiția lui prostească ? Demnitatea, sau semințiia lui ? „Sînt aspru... gîndi Dattes. Artafernes e nesăbuit, dar mai bun. Are dreptate. Povara acestei bătălii am s-o port eu. El va fi părtaș numai la victorie. Iată de ce trebuie să învinț ! Ducă-se pe pustii toți tălmăcitorii de vise și proorocii ! Magii mei n-au venit să-mi prezică victoria, ci s-o vadă cu ochii lor — și asta va fi singura proorocire izbutită. Poate

că după ce bătălia se va sfîrşi se vor încumeta să constate şi înfrîngerea. Dar atunci vor avea grijă să fie departe, ca să nu-i ajungă sulița mea. Mincinoşii ! M-am înconjurat de mincinoşi ! Puteam să am încredere, desigur, în Hippias. Dar el e înecat în ură. Iată un cîrmuitor fără ambiție. Nu a venit pentru putere. E prea tîrziu. A venit pentru răzbunare. E un dușman orbit de ură şi de turbare. Şi de aceea este primejdios. Dac-aş putea să stau de vorbă cu el... Dar e plictisitor. Ce curajos şi ce bărbat era acel spion ! Niciodată n-a spus că vrea să salveze „gloriosul lui Asty" sau instituțiile. El arăta limpede ce voia : Să trăiască. Să trăiască nu ca un cîrmuitor, ci ca un animal. Numai să t r ă i a s c ă.

Trimise să-l cheme pe Hippias. În acest răstimp, scrută zarea. Undeva mai jos, într-o căruță grea, cînta într-o tulburătoare tînguire erotică una dintre femeile purtate după el. Pentru o clipă, se înflăcără... Se gîndi să trimită să i-o aducă. Dar pe neaşteptate, se potoli. Nu ! Nu voia ! Nu voia nimic altceva. Îşi vărsă vinul. Numai victoria ! Victoria ! Nimic altceva !

În spatele lui se auziră nişte paşi grei. Se întoarse.

— A, ai venit, Pisistratide ? se adresă lui Hippias, care se apropia. Ia spune-mi : Ce-avem să facem noi aici ? Ne-ai adus la Marathon... Dar ce am venit să facem la Marathon ? Să-l colonizăm ? Mai bine colonizez întinderile sălbatice ale țării mele cu sclavi atenieni. De ce zăbovim să-i adunăm şi să-i ducem acolo ? Spune-mi...

— Să năvălim... începu plictisit Hippias, e uşor. Să învingem ? Şi mai uşor. Dar, slăvite Dattes, am venit oare aici după victorie — o victorie oarecare ? Cred că nu. Am venit aici să distrugem totul. Sau nu ? Cred că ochii tăi glorioşi n-au venit aici să vadă o victorie, ci fuga ruşinoasă a dușmanului tău. Nu-i aşa ?

— Da. Da. Asta aşa este.

— Hei, această fugă, nebiruitule, n-ai s-o vezi decît numai după ce vei fi debarcat pe cîmpie cavaleria ta neîntrecută. Şi-a-

tunci — numai la vederea ei — va îngheța sîngele în vinele atenienilor.

— Da, însă caii... spuse Dattes. Caii întîrzie. Cînd or să fie îmblînziți ?

— Se îmblînzesc încet-încet. Dimineață vor fi încărcate primele echipamente ?

— Ce să fac eu cu echipamente ? Eu vreau cai.

— Vor veni și caii.

În zadar încerca Hippias să-și facă glasul sigur și tonul încrezător. Cînd termină de vorbit, se posomorî. Dattes băgă de seamă. În clipa aceea se apropie Artafernes, plin de el și ghiftuit.

— Ce roade somnul acestui hellen ? întrebă Dattes.

— I-a scăpat un dinte... spuse el.

— Cum ?

— Da. Un dinte. I-a scăpat și s-a îngropat. Singur.

— Ce întîmplări prostești sînt și astea ? întrebă dezgustat. Și la ce-ți trebuie dintele, Pisistratide ? Cu dinții o să cîrmuiești ?

— Așa spune... susține Artafernes.

— Și cum ți-a scăpat dintele din gură ?

— Strănutînd. A strănutat și l-a pierdut. Omul ăsta — să-ți aduci aminte — puțin cîte puțin o să-și piardă toți dinții. Dar ce să facă și ei ? De treizeci de ani, el își scrîșnește dinții de turbare. Au putrezit. Știi... ei nu se supără ca noi. Noi ne supărăm cu sîngele. Ei se supără cu dinții.

— Dinții lor nu se strică de asta ! spuse Dattes. Se strică de prea multă vorbă. Neghiobii ! Își lasă casele lor albe și se adună la un loc ca o arie, ocărîndu-se de dimineață pînă seara. Și asta, ei o numesc democrație. Cum să le rămînă un dinte sănătos ?

— Așa-i, Pisistratide ? întrebă Artafernes.

— Iată de ce îi urăsc ! Și am să-i nimicesc !

— Încet... îi spuse Artafernes. O să-ți pierzi și ceilalți dinți. Și atunci, cum ai să... cîrmuiești ?

Hippias simți o turbare nemărginită. Îi veni să-și sfîșie hainele. Acest barbar încrezut îl zădăra urît de tot. De-ar putea să răspundă batjocurilor lui... Dar n-avea cum. Pentru asta trăia. Să le aducă în fiecare zi cîte puțin din răsplata lui. De treizeci de ani îi plăteau stipendiile. Și acum, cu sulițele și cu propriul lor sînge, i-l dăruiau și vestitul Asty.

Artafernes avea dreptate. Hippias devenise o zdreanță din cauza urii care-l rodea. Atîta ură nu-i lasă omului nici o virtute. Nici chiar și la virtuoși. Și cu atît mai mult lui Hippias, care nu avusese niciodată una din virtuțile omenești !

În aceste zile însă, mai ales după pîrjolirea Eretreiei, îl urmăreau zi și noapte niște temeri stăruitoare. Nu pentru că nu vor învinge — nu. Asemenea teamă n-o simțise niciodată. Îl îngrozeau doar bătrînețile... Va apuca oare să se răzbune pe toți ?... Pe toți... În roșu ar fi vopsit Athena, și-ar fi scăldat-o în sînge. Numai ciracii și slugoii lui ar fi scăpat cu viață. Ceilalți și-ar fi plătit împotrivirea nu cu surghiunuri și alte asemenea fleacuri. Nu. Surghiunul e o călătorie de plăcere, o plimbare. Nu. Cu incendii și masacre ! Cu tăierea capului. „Sîngele lui Hipparhos rătăcește și strigă încă în văgăunile Atticii. Dacă zeii strămoșilor mei m-au smuls din mîinile lor ucigașe, au făcut-o ca să răzbun uciderea lui."

În toți acești ani, trăia mereu cu aceleași cuvinte pe buze : „Să mă răzbun". Și-apoi se mira de ce-i cad dinții...

Artafernes îl smulse din gîndurile lui ucigașe. Departe în zare se iviră venind spre el doi sacieni zdraveni, aducînd legat un hoplit atenian. Nu după mult, se apropiară fioroși ca niște dulăi.

— L-au prins, spuseră, după niște tufișuri.

Atenianul era tînăr, firav, cu părul castaniu și un gît minunat. Nu tremura. Știa. N-ar fi găsit milă. De aceea, se hotărî și se liniști.

La vederea lui, Dattes spumegă. Îl înșfăcă de umeni și zgudui sălbatic. Voia să distrugă această stană de piatră. Nu putea să îndure liniștea lui.

— Cine-i strategul atenienilor ? îl întrebă furios.

— Demosul... răspunse flăcăul.

— Şi cine cîrmuieşte demosul ?

— „E l e f t e r i a"... (libertatea), fu răspunsul.

Flăcăul nu apucă să termine cuvîntul. Capul lui frumos zăcea la picioarele satrapului, iar ochii-i minunaţi erau încă deschişi...

— Sînt smintiţi ! ! ţipă Dattes. Toţi sînt smintiţi ! ! De aceea vor muri ! Hippìas ! Uite ce oameni are vestitul tău Asty !

— Mîine va fi o ruină, stăpîne. Şi ruinele nu au faimă.

În aceste clipe, Hippìas clocotea de mînie. Acest tînăr cu capul retezat îi adusese o jignire cumplită. În timp ce pe toţi ceilalţi îi privea... pe toţi... pînă şi pe slujitori... pe el, pe Hippìas — arhontele de mîine —, l-a dispreţuit. Nu s-a întors să-l vadă nici măcar din curiozitate. Ca şi cînd nu s-ar fi aflat acolo. Aşa ? Bine. Atunci, „pe mîine", urlă. Mîine, numai eu voi exista. Eu. Şi vor trăi numai cîţi vreau eu.

— La ce te gîndeşti, Pisistratide ? îl întrebă Dattes.

— La v i c t o r i e ! gemu ultimul Pisistratid. La victorie, chiar dac-ar fi să cîrmuiesc un ogor pustiu ! La victorie, chiar dac-ar fi să cîrmuiesc leşuri ! La victorie, chiar dacă printre ele va fi şi trupul meu ! spuse scrîşnind din dinţi pentru ultima oară.

— Omul ăsta o să rămînă fără dinţi !... spune Artafernes depărtîndu-se, ca să nu-l vadă şi să-i piară pofta.

Ceva mai încolo sfîrîia în frigare unul dintre cei mai fragezi iezi din Attica.

CAPITOLUL XII

Athena se întindea pustie de bărbaţi în această tristă toamnă. Falangele mărşăluiau spre Marathon. Şi numai acum — cînd colbul se aşeza în urma paşilor bărbaţilor —, numai acum îşi dădeau seama femeile ce multă tărie le dădea prezenţa lor. Puţinii bărbaţi ce rămăseseră, — cîţiva veterani şi bătrîni — se adunau la porţile cetăţii ca nu cumva să se strecoare în Asty corinofòrii (bătăuşii) Pisistratizilor, dîndu-se drept „cîmpeni".

Plecaseră şi strategii, şi arhonţii. Dar neînţelegerile lor rămaseră, tulburînd adesea polisul. Nu se va ajunge oare niciodată să se înţeleagă aceşti helleni ?

În Asty, dimineaţa era răcoare. Străjerii aprindeau focuri să-şi încălzească oasele bătrîne. În scurt timp, în jurul acestor focuri se formau mici sfaturi, în care ridicau nenumărate probleme, fără ca vreuna să-şi găsească rezolvarea.

— De-am avea un Solon... spuse cineva.

— De ce ? Clisthenes ţi se pare mic ?

— N-am nevoie de arhonţi răposaţi ! strigă al treilea. Îl avem pe Miltiades ! Ne e de-ajuns.

— Ne e de-ajuns. Chiar prea de-ajuns ca să nimicească nenorocitul nostru Asty.

Izbucni zarvă. Nemulţumiri, ameninţări. Apoi, toate încetară. Un om grăbit se apropie şi le spuse că Fidippides se îndreaptă grăbit spre Lacedemonia.

— Spartanii aleargă în ajutorul nostru.

— De ce n-au făcut-o mai devreme ? Păcat... Dacă veneau, l-ar fi împiedicat pe Miltiades să ne scoată în afara zidurilor cetății.

Atunci, unul cu părul creț și cu buzele umflate se-ntoarse către cel ce adusese vestea.

— Sau ești mincinos... îi spuse, sau Fidippides este sărac cu duhul.

— Jur pe Dias !... Îmi pare rău că n-am cu mine toiagul.

— Uiți, o, fiu al lui Morfeu, (somnului) care-i tiranul lecedemonienilor ? De fapt sînt doi. Adică unul cu două fețe. Un tiran cu două chipuri.

— N-au tirani. Au regi ! corectă cineva.

— Uzurpatorii unui tron nu sînt niciodată regi — chiar dacă au drepturi regale. O, atenieni... Uitați cine e Cleomenes ? Să vă spun eu. Este acela care a ridicat împotriva noastră Peloponezul ca să aducă la putere tirania lui Hippias. Și-acum îl chemăm în ajutor împotriva cui ? A lui... Hippias ! Poate o mai fi loc în mintea vreunuia dintr-ai noștri de puțină înțelepciune. Dar n-am terminat. Este același Cleomenes care atunci cînd ionienii nenorociți l-au chemat în ajutor împotriva perșilor i-a sfătuit să-l ceară de la... perși. Să nu-mi spuneți că n-are haz acest bărbat ! Dar uitați lucrul cel mai desgustător. Acest ipochimen este unul și același cu cel ce i-a prigonit pe Clisthenes și pe cei șapte sute de democrați ca să instaureze puterea unui alt tiran, Isagoras ! Ați dat uitării toate astea ? Uitați-le. Dar îmi amintesc. Și cît timp o să-mi amintesc, niciodată n-am să cred că un mizellen [1] îi poate ajuta pe helleni. Îi va ajuta pe mezi ! Da, este în stare. Treziți-vă, o, atenieni ! Își bat joc de voi. Pleacă d-aici, bîrfitorule ! Sau dacă vrei, mai vino ! Dar să mă înștiințezi dinainte, ca să-mi iau toiagul.

---

[1] Cel ce-i urăște pe helleni ; antihellen.

Omul care adusese vestea îl privea parcă opărit. La un moment dat, țipă ieșit din fire :

— Am să mă duc să-l stîlcesc în bătaie pe Likas al lui Vias. Acesta mi-a adus vestea. Cît despre tine, spurcatule, care le știi pe toate, află numai un lucru : Nu sînt fiul lui Morfeus, ci al lui Euclides cel necruțător ! spuse plecînd cu pași mari.

În jurul focului se făcu liniște. Flăcările începură să tremure, și cineva se duse după lemne. Străjerul care păzea poarta cetății îi închise cu trupul său uriaș calea.

— Nu e voie ! N-ai să te duci nicăieri ! îi spuse.

— Și de ce, arhonte eponim ?

— Nu sînt arhonte eponim. Sînt un simplu cetățean.

— Atunci avem aceleași drepturi. Cum de-mi poruncești ?

— Nu poruncesc. Nu dau voie.

— E la fel.

— Focul scoate fum !

— O, tu, izvor al înțelepciunii ! Ce vorbești ? Adevărat ?

— Așteaptă... Focul — repet — scoate fum. Iar mezii, văzînd fumul, ar putea să creadă că am părăsit cetatea și să vină.

— Te iert... îi spuse blînd. Cu sulița gîndești ? Atunci, poți să faci tot ce vrei. Cînd o să ai chef să îndrugi prostii, fă-o. Nimeni nu-i în stare să te împiedice. Mă duc după lemne.

Straja își pipăi sulița încurcat. Nu știa ce să facă.

— Bine... spuse în cele din urmă. Du-te. Îți dau voie.

— Atunci, nu mă duc ! N-avem democrație ? Fac ce vreau !

— Ah, Clisthenes... Clisthenes... spuse bulbucatul cu barbă creață.

— Ce ți-a făcut, bobocule, Clisthenes ? auzi în spatele lui un glas dojenitor de femeie. Clisthenes te-mpiedică să te-ntorci acasă ? Scoală-te. Vatra arde...

— Și cetatea arde. Așa a spus ăla cu sulița.

— Hei, tu, cel fără suliță !... se răsti străjerul. Nu-ți bate joc de sulița mea, pentru că altfel o s-o las și o să te gîtuiesc cu mîinile.

— Ce adieri gingaşe mi te-au adus pe acest pămînt, micul meu ciclop ? îi spuse femeia. Vino, rogu-te, şi scarpină-i puţintel spinarea. Tare mă chinuieşte ! Acum, face şi pe arhontele.

— Da, fac pe... spuse cel cu barba creaţă. Arhonţii lipsesc. Trebuie să păzim puterea ca să nu pună mîna pe ea Eriniile. Uite-o, a şi ieşit în agora şefa lor, Arpiia ! Ajutor !

Ea însă se apropie şi mai mult de omul cu suliţa.

— Micul meu ciclop... îi spuse. Apără nişte femei neajutorate.

— Nu pot... răspunse el. Străjuiesc cetatea de duşmani.

— ...Şi duşmanii ei sînt înăuntru. Vii acasă, „arhonte" ? continuă adresîndu-se soţului ei. Acolo e şi soră-ta.

— Nu. Am să aştept aici să vină feciorul meu din bătălie, să mă apere de Eriniile de-acasă.

— Laşilor ! strigă femeia. Sînteţi cu toţii laşi ! Laşi... Şi ca să vă ascundeţi frica, vă ţineţi de... treburi obşteşti.

Erau doar scene mărunte petrecute în imensul oraş. Restul celor rămaşi în cetate tăcea. Cu chipuri mute, nedormite. Ciudat ! Acum, cînd zăngănitul armelor încetă şi se zăriră paşii bărbăteşti, simţi polisul singurătatea lui. Acum, numai acum simţi primejdia care-l pîndea. Atenienii începură încetul cu încetul să-l blesteme pe Miltiades că golise cetatea de apărătorii ei, ducînd-o astfel la pierzare în mîinile barbarilor năvălitori.

Femeile se rugau în faţa sanctuarelor zeilor şi străbunilor lor, cu ochii-nlăcrimaţi. Îşi luară speranţele de la Miltiades şi le încredinţară zeiţei Athena. Oameni ce nu mai ştiau ce-i somnul umblau fără rost încoace şi-ncolo, pradă celei mai negre disperări. Deodată, din agora, ţipete de groază umplură văzduhul. Femei cu părul despletit se repeziră spre focurile ce ardeau, îndemnînd lumea să părăsească cetatea.

— Să mergem după războinicii noştri ! ţipau ele.

Unele se apropiară de ziduri. Dar străjerii le întîmpinară ameninţător. Zadarnic. Întreg oraşul fu cuprins de nelinişte. Dar deodată, totul amuţi. Ce se întîmplase ?

Un păstor — se spunea — coborînd de pe muntele Pentelicòn vestește că bătălia a început... Atunci, totul amuți. Oamenii se lăsară pradă unei așteptări chinuitoare. Dar era adevărat ? Începuse bătălia ? De loc. Armata ateniană nici nu-și luase măcar poziția de luptă. Sosise doar în valea cea mică ce se-ntindea în fața templului lui Heracles și aștepta să înnopteze.

Îndată ce apărură pe cer primele stele, Miltiades porunci desfășurarea în taină a falangelor. Nu era încă un plan de luptă, ci o ocupare provizorie a pozițiilor, pentru a face față oricărui atac prin surprindere. Tocmai cînd terminară, sosi în tabără și Fidippides. Efebul era atît de obosit, încît Miltiades nu-i îngădui să vorbească. Fidippides însă nu-l ascultă.

— N-am străbătut atîta amar de drum — spuse — ca să dorm la Marathon. Iată răspunsul lacedemonienilor. E-atît de scurt, că nu mă va obosi.

— Care ? îi strigară toți, cu înfrigurare. Da, sau nu ?

— „Da" pentru sprijin. „Nu" pentru acum.

Miltiades fu cuprins de revoltă. Dar nu se arătă. Era vădit că și de data asta spartanii izbutiră să spună „nu" fără ca asta să însemne „nu". Cu alte cuvinte, răspunsul era nedeslușit ca un oracol. „Hellenii Spartei — spuneau — sînt gata să-i ajute pe hellenii Athenei. Dar hellenii Spartei au legi ce le interzic să ducă un război înainte de lună plină."

Miltiades tăcea. Nu-i scăpa nici un cuvînt de osîndă. Îl întrebă numai pe Fidippides dacă s-au mai întîmplat și altele pe drum.

— A, da... spuse efebul, și povesti despre întîlnirea lui imaginară cu Artemis și Pan și despre asigurările lor pentru victorie.

— Făgăduiesc dacă totul va fi încununat de izbîndă — spuse Miltiades — că voi ridica în cinstea lui Pan un templu în Asty.

— Nu vrea... spuse Fidippides. Nu un templu. Vrea doar o peșteră la poalele Acropolei.

— O va avea. Cît despre Artemis, făgăduiesc să aduc în cinstea ei asemenea jertfe triumfale cum niciodată n-a văzut Athena

pînă acum. Făgăduiesc să fie jertfite animale cîți perși vor cădea pe cîmpul de luptă. Acum, du-te să te culci, Fidippides. Ne așteaptă o luptă grea.

— Fiu al lui Kimon... spuse simplu tînărul. N-aș vrea să dorm cînd ceilalți vor lupta.

— Cînd ei dormeau, tu alergai. Odihnește-te. Stăm de veghe toți.

Fidippides se depărtă. Dar înainte de-a face cîțiva pași, se prăbuși lîngă primul copac întîlnit în calea lui, iar Morfeu veni să-l acopere. Porni și Miltiades, dar în cealaltă parte. Dorea să fie singur. Refuzul spartanilor nu-l deznădăjdui. Îl tulbura însă mult. În aceeași dimineață, „ecatontarhii" (sutașii) îi dădură efectivul exact al armatei hellene. Nici măcar zece mii. Și inamicii ?... Nimeni nu-i numărase. Dar era mai bine așa. Poate dacă știa ar fi început să facă calcule matematice : unul la douăzeci, unul la o sută... comparația ar fi fost tristă. Mai bine unul la infinit, și gata. Lovește și nu număra. Numărătoarea se va face la sfîrșit.

În față se vedea masa neagră a pedestrimii medice. Iar în spate, spre mare, se ridica pădurea deasă de catarge. Dar, ciudat : unde era cavaleria persană ? Unde se afla această spaimă a popoarelor ? Miltiades cunoștea bine cavaleria persană. Călăreț și cal erau doi monștri metalici strîns uniți, înaintea căruia se sfărîma totul. Această armată de cai îi îngrozea pe cutezătorii sciți, care pînă atunci de nimeni nu se temuseră. *Oimè :* și cu acești monștri trebuia să se măsoare firavele făpturi hellene... legendare doar pentru spiritul lor. Dar — ca și cînd nu ajungeau toate acestea — în rîndurile perșilor luptau și sacienii ciclopici, bărbați-fortărețe, a căror apariție îl îngrozea chiar și pe cel mai cutezător luptător.

Sub soare, tabăra se întindea nemărginită, înecată în norii dimineții. Miltiades își aminti de ceva ce se întîmplase în dimineața aceea cu puțin înainte de venirea hemerodromului, (solului.) Se trezise în faptul zilei. Urcă dealul mic ce domina toată

regiunea, aşteptînd să apară Fidippides. Înaintea lui însă se urcaseră doi comandanţi care-şi continuau discuţia începută, fără să observe că în urma lor venea arhistrategul.

— Falanga lor, spunea unul, începe din Marathon şi se sfîrşeşte în Persia. Nu o întrerupe nici Hellespontul !... Au unit malurile.

Celălalt dădu din cap, cu inima strînsă.

— *Oimè*... spuse. Chiar numai vederea lor este o înfrîngere.

— Simţămintele acestea le arătaţi şi în faţa soldaţilor voştri ? îi întrebă pe neaşteptate Miltiades, plin de mînie.

Cei doi comandanţi înmărmuriră. Apoi îşi traseră săbiile.

— Fiu al lui Kimon... spuse cel mai tînăr. Ne vom pedepsi. Dă-ne ordin să ne împlîntăm săbiile în piept. Am fost laşi : pentru un luptător hellen nu-i vrednic.

— V-aş fi dat acest ordin... spuse Miltiades, dar am nevoie de săbiile voastre.

— Daţi-le altora. Le-am făcut de ruşine.

— Nimeni nu va primi să lupte cu săbii umilite. Păstraţi-le mai bine voi şi căutaţi să le cinstiţi cu vitejia voastră. Ştiu că vă veţi folosi de ele mai bine decît limba voastră. Îi cunosc bine pe mezi. Să nu vă sperie puhoiul lor. Aici nu luptă numărul, ci bărbăţia. De multe ori, numărul mare poate să încurce, să împiedice armata în mişcările ei. Cît despre retragere... medul nu se retrage. Fuge care-ncotro, ca o turmă de vite. Aţi spus că falanga lui se sfîrşeşte tocmai în Persia... Dar atunci — nenorociţii — unde se vor duce dacă vor fi învinşi ? Unde se vor retrage ? Vedeţi ? Lucrurile stau altfel. Există, desigur, ceva ce te sperie : cavaleria persană. Dar eu nu o văd. Voi aţi văzut-o ? Cred că nu. Şi este laş cel care se teme de duşmani pe care nu i-a văzut ! Duceţi-vă. Ne vom vedea după izbîndă. Dar văd un nor ce se apropie. Sper că în el se află un efeb pe care-l aştept de la mijirea zorilor. *Hairete !*

*

* *

În timp ce mergea, își aminti de întîlnirea cu cei doi comandanți. Într-adevăr, aveau nevoie toți de îmbărbătare. Faima o luase înaintea primejdiei : „Mezii sînt de neînvins". Și din păcate, această faimă răspîndită ca o legendă nu fusese încă dezmințită. Era adevărat, mezii nu fuseseră învinși pînă atunci de nimeni. Nici de babiloneni, nici de lidieni, nici de sciți sau ionieni. Bine. Dar a fost pînă acum vreodată ceva de neînvins pe pămînt ? Și troienii au fost cîndva vitejii vitejilor, dar au venit într-o zi aheenii... Și cine erau oare aheenii ? A fost oare vreun popor legendar care a venit pe pămînt, a fost glorificat și a dispărut ? N-au fost strămoșii hellenilor ? Și nu pot oare repeta urmașii ceea ce au înfăptuit înaintașii lor ? Istoria, se zice, nu se repetă. Dar nici nu dispere. Înaintează.

Mergînd încet, ajunse la Templul lui Heracles și apoi se duse spre un stejar unde văzu mîncînd doi bărbați înalți. Pe unul îl recunoscu de departe. Era fiul lui Euthyfron. Tatăl său fusese prigonit de Pisistratos, deși nu era nici certăreț și nici răzbunător.

— *Haire !* spuse Miltiades apropiindu-se.

— *Haire,* Miltiades ! spuse Eschil. Fratele meu Kinègiros.

— Se aud multe lucruri bune prin agora despre tine, o, tinere. Te-ai înroșit ? Numai cei viteji și cei îndrăgostiți roșesc.

— E și una, și alta... spuse rîzînd Eschil. Dar luați loc la masa noastră modestă, fiu al lui Kimon.

Îi dădură măsline, smochine și plăcinte, pe care femeile le îndesaseră în traista lor cu multă greutate. Miltiades se așeză. Kinègiros alergă și aduse apă rece de la izvorul templului. Băură toți trei și oftară de plăcere.

— Este ca nectarul zeilor... spuse Miltiades.

— Trebuie să devenim din cînd în cînd zei... spuse Eschil. Este singurul mod ca să ne aducem aminte că sîntem oameni.

Miltiades îl privea gînditor. Deodată, se întristă. Vru să-i spună ceva — pentru aceasta îl căuta —, dar se opri. Nu știa cum să înceapă. Atunci, Eschil însuși deschise vorba.

— Fiu al lui Kimon... îi spuse cu respect poetul. Mă tem că soldații noștri sînt foarte neliniștiți văzîndu-l pe arhistrategul lor așa de devreme departe de culcușul lui. Ce gînduri îți alungă somnul ?

— Nu am insomnii, fiu al lui Euthyfron. Am de lucru.

— Îndoielile s-au terminat, cred. Ieșirea soldaților noștri a fost hotărîtă, executată. Ce ne mai rămîne ?

— Îți scapă un amănunt, fiu al lui Euthyfron. Că marile dileme sînt pline de dileme mai mici. Una dintre acestea ești și tu, fiu al lui Euthyfron. Iată ce m-a adus așa de dimineață lîngă tine.

— Eu ? întrebă uimit Eschil. Pînă acum știam că îndoielile mă frămîntă pe mine, dar că eu însumi sînt o dilemă nu o știam. Ce te frămîntă, fiu al lui Kimon ?

Miltiades tăcu. Îl privi gînditor pe Eschil. Apoi, rupînd o crenguță, începu să deseneze ceva în țărînă.

— În tine, Eschile, văd doi oameni. Bărbatul viteaz și marele poet. Într-o zi — nu prea tîrziu —, istoria va vorbi despre această bătălie. Și... ce spui, fiu al lui Euthyfron ? Îl va ierta oare pe strategul trecător care, trimițînd la bătălie un soldat viteaz, trimitea în același timp la pieire un poet nemuritor ? Ditirambii, epopeile rămase neterminate, tragediile ce n-au fost scrise, vor urmări amintirea mea și a copiilor mei. Fără îndoială. Aceia care în clipe grele poartă pe umeri povara marilor răspunderi seamănă în urma lor și sentimente de ură. Iar dacă victoria este cîndva încununată de glorie, ura nu poate fi stinsă de nimic. Ura, fiu al lui Euthyfron... nu este o bătălie pe care o pierzi sau o cîștigi. Cîștigi sau pierzi lupta, ura rămîne. Se hrănește singură, din propria ei sevă. Te miri, fiu al lui Euthyfron ?

— Mă mir, fiu al lui Kimon, auzindu-l pe un învingător în ajunul victoriei să cugete atît de trist.

— Tristă este însăşi natura războiului, fiu al lui Euthyfron, şi mai tristă este victoria, pentru că înoată — vai ! — în sînge.

— Te-ai întristat ca şi cînd am şi obţinut-o, fiu al lui Kimon.

Miltiades se aplecă. Chipul lui energic se întinse ca un arc.

— Fiu al lui Euthyfron... zise neliniştit. Spune-mi. Rogu-te în numele zeilor... Crezi în victorie ? Nu cumva te îndoieşti ?

— Sîntem nişte jucării ale Moirei, o, Miltiades. Adu-ţi aminte : pînă şi neînvinsul nostru înaintaş, Heracles, în al cărui templu stăm, înainte de a se lupta cu leul din Nemea îţi aminteşti ce a făcut ? N-a scos un ţipăt de om, ci un răcnet de leu. De ce ? Fără doar şi poate că nu avea încredere în glasul lui omenesc. Vezi... pînă şi un semizeu se îndoia... Chiar şi regele zeilor, Dias, nu avea încredere desăvîrşită în puterea lui divină... şi-şi înarmă mîna cu fulgere. Cum să nu mă îndoiesc eu, un pămîntean muritor ? Şi parcă tu, Miltiades, tu nu te îndoieşti ? Dacă îmi răspunzi „nu", ţi-aş spune : „Atunci, de ce ai ales tocmai acest loc pentru bătălie ?" Nu există la mijloc un simbol ? Oare dintr-o simplă întîmplare ai aşezat soldaţii tăi lîngă templul celui mai viteaz din neamul nostru ?

— Nu... din calcul.

— Vezi, fiu al lui Kimon...

Miltiades îşi terminase pe ţărînă planul strategic.

— Înţeleg de ce, adăugă Eschil. Pentru că — *oimè* — armata noastră este una la o mie...

— Şi mintea noastră ?

— Va lupta şi ea ?

— Totul va lupta... fiu al lui Euthyfron !! strigă cu înflăcărare Miltiades. Totul !! Şi pietrele acestui puhoi. Şi albinele de pe aceste flori. Mulţi murmură în sinea lor „cavaleria persană... cavaleria persană, care este de neînvins". Dar caii au

minte ? Nu. Au numai picioare. Dar și noi avem picioare. Însă noi le avem pentru a ne ajuta mintea. Apoi... mezii au și trireme... Au ! Dar luptă triremele pe cîmpii ? Ne depășesc și ca număr. Dar luptă numerele ? Noi cu aceste numere ale mezilor vom rezolva o mulțime dintre problemele noastre, în timp ce ei vor rămîne numai cu numerele lor. Nu-i așa oare ?

— Și teama, fiu al lui Kimon ? Și teama ce va pătrunde în rîndurile noastre la vederea acestui număr înspăimîntător ?

— Teama, fiu al lui Euthyfron ? Află că ea nu-i cuprinde niciodată pe cei puțini. Cei puțini se cunosc... Se încurajează unul pe celălalt sau se rușinează unul de celălalt. Teama — nu teama, ci nebunia — îi cuprinde pe cei mulți, mulțimea nenumărată, anonimă, care nu poate fi strunită și nici nu are de cine să se rușineze. Iată de ce, fiu al lui Euthyfron, cred în victorie. Dar cred ca un muritor, adică ezit... calculez... Dacă credeam nechibzuit, dacă mă lăsam de pe acum amețit de beția victoriei, atunci înfrîngerea — care ne pîndește — ne-ar răpi din mîini victoria.

Miltiades se opri. Privi încă o dată mulțumit schița lui de pe țărînă. Apoi o strică și se ridică în picioare.

— Însă, fiu al lui Euthyfron, n-am spus încă nimic despre ceea ce m-a adus aici. Desigur, nu era neliniștea mea pentru rezultatul bătăliei. Încă de efeb m-am obișnuit ca așteptările și înainte de toate frămîntările mele să le îndur singur. Neîndoios, nu era acesta scopul venirii mele. Făcu cîțiva pași și se opri în fața lui. Fiu al lui Euthyfron. Ți-am spus. O Erinie îmi tulbură somnul. Nu știu ce să fac cu tine. Te vedeam în ultimele zile în Asty — deși foarte rar. Te văd și acum aici — mai des. Fiu al lui Euthyfron, spune-mi : unde e locul tău cel mai potrivit ?

— Aici, unde e și locul celorlalți.

— Bine, dar ceilalți nu sînt Eschil.

— Cum ? făcu poetul tulburîndu-se. Există vreun nume care scutește un cetățean de datoria lui supremă ?

— Fiu al lui Euthyfron, bine. Dar dacă veneam și-ți spuneam : „Eschile, în numele zeilor atotputernici, păzește-te !“ ? Dar nu. Aș fi săvîrșit o nesăbuință. O știu. Pentru că aici n-a venit să păzească nimeni nimic. Am venit să dăm cu toții totul. De aceea cred că vom salva tot ce este mai de preț. Dar pe mine, Eschile, nimic nu va putea să mă mîngîie. În mine va rămîne să mă chinuiască o îndoială a cărei soluționare depinde de tine. Trebuie să salvez în același om una dintre cele două însușiri. Poți să mă ajuți, fiu al lui Euthyfron ? Poți să-mi ajuți neamul să scape de ocări ?

— Nu te înțeleg, fiu al lui Kimon. Ce dezlegare pot găsi să dau unei probleme care nu-mi aparține ?

— Totuși, dezlegarea numai tu o poți găsi, Eschile. Eu pot să salvez pe unul din doi, dar pe amîndoi nu pot nici să-i salvez, nici să-i jertfesc. Eschile, Eschile, spune-mi : pe care dintre cei doi să-l salvez ? Pe soldat, sau pe poet ?

Eschil se ridică tulburat.

— Pe nimeni ! strigă. Am venit să-i jertfesc pe amîndoi. Și mă mir, fiu al lui Kimon, cum de ai creat asemenea dileme acolo unde totul este limpede.

— Eriniile m-au părăsit... spuse ușurat Miltiades. Am înțeles, fiu al lui Euthyfron. Crezi în victorie, ca și mine.

Eschil se încruntă. Pe urmă rîse amar.

— Nu în victorie, fiu al lui Kimon. Aici nu ne înțelegem. Nu ! Eu nu cred de loc — de loc — în victorie. Cred numai în bătălie.

— N-am cunoscut niciodată un asemenea luptător.

— Nici noi odinioară n-am dus un asemenea război. Urmașii noștri vor cinsti — așa cum ai spus — Marathonul. Eu aș zice : îl vor cinsti chiar dacă nu învingem. Iar dacă vom cădea cu t o ț i i, această cîmpie neînsemnată va intra în veșnicie. Pentru că gloria, de obicei, merge alături de victorie, dar însoțește uneori și

înfrîngerea. Mai vestite rămîn acele locuri unde s-au jertfit oamenii decît acelea în care au triumfat. Pînă acum, cel mai sfînt dintre toate orașele noastre este Miletul — nu pentru că a învins, ci pentru că a pătimit și a pierit.

— Judeci minunat. Dar cîtă tristețe au cuvintele tale, fiu al lui Euthyfron...

— Jertfa... continuă Eschil, nu se șterge. Pe cînd gloria — uneori — se întunecă.

— Cît de adevărate sînt cuvintele tale, fiu al lui Euthyfron ! Au existat glorii care au fost încărcate atît de mult, încît pînă la urmă biruitorii n-au putut să le ducă și au căzut.

— Fiece clipă care mă aduce mai aproape de bătălie mă apropie și mai mult de soarta acestui oraș, de frumusețea lui, de instituțiile lui, de monumentele lui.

— Sper ca monumentele să nu fie atinse.

— Barbarii n-au gustul frumosului ! Le vor sfărîma fără milă. Ca și pe oameni. Monumentele sînt cei mai turbați dușmani ai tuturor barbarilor. Îi va scoate din fire desăvîrșirea lor ! Vor trăi un simțămînt de groază și extaz... un simțămînt pe care-l au aceia care — brusc — sînt scoși din beznă la lumină. Vedeți, barbarii nu se tem, ca noi, de întuneric. Ei se tem de lumină.

Kinègiros se neliniști.

— De lumină ? strigă, cu ochii larg deschiși. Există oameni care se tem de lumină ?

— Nenumărați. Dar nu numai barbarii. Mai sînt și alții, care nu numai că se tem de ea, dar îi și îngrozește. La vederea ei, își pierd graiul și-i apucă turbarea.

— Care sînt aceștia ?

— Cei a t o t p u t e r n i c i ! Da. Pentru că se tem ca nu cumva lumina să scoată la iveală nimicnicia lor. În ultima vreme mă chinuiește mult mitul lui Prometeu. Nu e uimitor ? Un popor piere... Cetatea noastră este în primejdie... și poeții ei scormonesc miturile

vechi. Ceva mă chinuie de mult timp. Odată, l-am visat pe Prometeu. Mă ruga să-l scot din mitologie, să-i dau viață. Pînă-n ziua aceea, îl luam în zeflemea pe acest erou, îl socoteam un visător exagerat, un personaj naiv din mitologie. Cu alte cuvinte, un șarlatan care a luminat lumea noastră scăldată în soare cu o... făclie ! Iată de ce nu-l admiram și eram gata s-o spun lumii. Mai ieri, la un prînz, în casa noastră, în timp ce vorbeam de una și de alta, a intervenit nechemat Prometeu. Vorbeam mai ales de grijile ce-l năpădesc pe om, de drama zilelor noastre... Tabloul era cumplit : lăcomie, războaie, vrajbă. Vedeai cu tristețe cum pornirile rele le copleșeau pe cele bune, sfîșiindu-se între ele în aceeași conștiință. He, de la aceste gînduri am pornit și l-am luat pe Prometeu drept un efeb descreierat care-și caută distrugerea. Care-și dă singur foc.

— Ciudat... Și cînd ți-ai schimbat gîndul, fiu al lui Euthyfron ? Pentru că, după cîte se pare, ți l-ai schimbat.

— Alaltăieri. Atunci cînd am sosit aici și am zărit pentru întîia oară hoardele de mezi. Atunci m-am cutremurat. Am crezut că un nor întunecos s-a așezat între pămînt și soare, și mi-am dat seama de greșeala mea. Nu. Prometeu nu era un maniac care a luminat... lumina. El a risipit întunericul. Și de aceea a fost osîndit. Asemenea „incendiatori" nu scapă niciodată de pedeapsă. Și-și vor primi osînda în vecii vecilor... Dar văd că fiul lui Kimon mai are și alte treburi, mai prețioase.

— Trebuie să mă duc pînă la aripa dreaptă... spuse. Dar, fiu al lui Euthyfron, înainte de a pleca aș vrea să aflu ceva. Ce soartă îi prevezi eroului tău ? Și încă ceva : Ai de gînd să scrii despre el.

— Acum, mai presus de orice e Marathonul. După aceea, dacă voi avea timp, patrie și viață...

Miltiades îi salută călduros pe cei doi frați. Apoi se îndepărtă puțin, intră în templu, și de acolo — impunător în armura lui de război — înaintă spre aripa dreaptă. De acolo îl vedea pe Callimahos vorbind războinicilor săi... Iar ceva mai încolo — ca un zeu trecător — era Stesilaos !

Miltiades plănui să străbată toată lungimea frontului, dar în cele din urmă se răzgîndi. „Pot să o fac şi cu soli, zise. Mai bine să începem îndată sfatul de război. Şi-apoi, de va rămîne timp..."

Porni spre cortul lui. Dar înainte de a ajunge acolo aruncă o ultimă privire în centrul cîmpului de luptă. Acolo, comandau cei doi duşmani împăcaţi — Themistocles şi Aristides.

Trebuia să li se trimită ştirea că avea să înceapă curînd sfatul de război. Ce păcat că nu putea să ia cu el schiţa desenată pe ţărînă. În sfîrşit, se va strădui să şi-o amintească.

Mezii se însoreau nepăsători sub cerul luminos al Atticii, acest pămînt ospitalier pe care veniseră nu ca să-l cinstească, ci să-l pedepsească pentru bărbăţia şi frumuseţea lui.

COPITOLUL XIII

Sfatul începu îndată. Sub semnul unei apăsări. O neîncredere adîncă se răspîndea în jur. Miltiades își dăduse seama de la început. Încă o prăpastie se deschisese între ei. Se așeză posomorît în fundul cortului. Prin deschizătura lui se vedea cîmpia Marathonului neagră de hoardele persane.

Ce uneltiri se urziseră tainic în lipsa lui, de-au putut să aștearnă atîta neliniște și îndoială ? Cine știe cîți alții, — nesocotindu-l pe îndărătnicul Xànthippos, l-au săpat într-ascuns ?

Îl privi în ochi pe Aristides. Cel d r e p t era serios, preocupat, străin de orice bănuială. De altfel, nu obișnuia niciodată să ia parte la consfătuiri în doi sau trei. Se uită apoi la Callìmahos. Afidneanul era mereu același, mîndru, viguros. Cea mai mică bănuială aruncată asupra lui ar fi fost o jignire. Nu. Nici o umbră nu putea să întunece cinstea acestui bărbat modest.

Miltiades îl rugă pe el să conducă sfatul. Era rîndul lui Aristides. Dar își dădea seama că nu greșea dacă astăzi îi încredința sfatul de război tocmai polemarhului, conducătorului treburilor militare. Dimpotrivă. Prin aceasta dovedea știința sa de a găsi sensul momentului potrivit. De altfel, lui Calimahos nimeni nu-i punea la îndoială nepărtinirea și cinstea. Citi pe chipurile celor din jur că făcuse o alegere bună. Deci, primul pas sigur. Dar cîți îi mai așteptau ?...

Callìmahos primi cinstea ce i se făcu și se apucă imediat de lucru.

— Bărbați strategi... începu. Timpul este scurt, și locul — nesigur. De aceea, să fim scurți. Cine vrea să înceapă ?

Îi privi pe toți serios. Nu aspru. Vorba-i era la fel de blajină, așa cum o știau toți.

— Eu... spuse Miltiades înainte de a ridica altcineva mîna. Dar... bărbați strategi, ce se întîmplă ? Vă-ntreb... Ceva ciudat se petrece cu voi, cu toate că nimic nu s-a schimbat.

— Nimic ? întrebă potrivnic Xànthippos.

— Nu. Nimic. Vremea a rămas aceeași. Perșii rămîn mai departe perși și sînt toți cîți erau și ieri. Hellenii...

— Cum nimic ?... continuă Xànthippos, ca și cînd nu-l auzise. Vreau să aflu : Fidippides ne-a adus cumva vești îmbucurătoare și eu n-am aflat de ele ? Cred că știți cu toții. Lacedemonienii nu vor să supere toanele Selenei lor. Ca să nu fie măcelăriți pe cîmpiile noastre, plateenii au ales clima sănătoasă a țării lor. Și-acum, după toate astea, vă întreb : sînt poate vești bune acestea, ori eu sînt greu de cap ? Un tînăr se-ntoarce plin de praf și abia trăgîndu-și sufletul din Lacedemonia și ne spune că am rămas singuri în luptă. Apoi vine fiul lui Kimon și ne spune senin : „Nimic nu s-a schimbat". Serbarea e-n toi... Numai că am uitat flautistele...

Miltiades simți în sinea sa o lovitură de moarte. Dar se străduí să rămînă calm și ceru din nou să vorbească.

— Bărbați strategi... spuse. Unde ? Care dintre noi, cînd, a spus vreodată că ne-am lăsat soarta în mîinile lacedemonienilor ? Am luat noi oare hotărîrea de a lupta și de a ne jertfi cu toții, cu voia lacedemonienilor ? Nu cumva gîndisem că am putea ține piept dușmanului pînă la capăt dacă am avea sprijinul lacedemonienilor ? Și-am spus vreodată că fără ei vom părăsi lupta ? vă-ntreb.

Se opri ca să se uite încă o dată afară. Ascultă cu luare-aminte zgomotele ce se stingeau spre mare și continuă :

— Vreau să mă credeți, bărbați strategi. Eu n-am vrut să cerem sprijinul lacedemonienilor. Pînă acum, Sparta, mereu cu aceeași teamă față de străini (xenelasia) și cu dorința-i arzătoare de întîietate, n-a sprijinit pe nimeni în afara ei însăși. Am primit la stăruințele voastre. Și încă pentru ceva : pentru că de acum doi ani, Sparta s-a proclamat singură „polis hellen". N-am făcut altceva decît să le cer s-o dovedească. Și am chemat-o să fie părtașă la salvarea comună sau la pieirea comună. Ca să nu ne învinovățească apoi de egoism și necugetare. I-am chemat. Aveau să vină sau n-aveau să primească, cinstea sau rușinea erau ale ei. Dar să nu ne pripim. Sparta n-a spus „nu". A amînat doar data.

— Atunci, mai bine să așteptăm... spuse binevoitor Stesîlaos. Lacedemonienii sînt războinici desăvîrșiți, și ajutorul lor poate schimba mersul războiului.

— Așa e, strigă Xànthippos. Desigur, nu sînt pentru oligarhia lacedemonienilor. Este o imitație servilă a orînduirilor despotice barbare și mă mir cum de-a putut prinde rădăcini în Hellada. Nici pe eforii lor nu-i prețuiesc. Sînt „glasurile" oarbe ale regilor, și mie nu-mi plac regii. Mai ales cei de acum, Cleomenes și Leotihides. Amîndoi sînt prefăcuți, fără carte și aspri. Dar îi prețuiesc oștenii. Sînt blajini din fire, neînfricați și dîrji. Îi vom aștepta așadar pe oștenii Spartei.

Spunînd acestea, se așeză mulțumit. Se făcu liniște. Callìmahos întrebă dacă altcineva mai are ceva de spus. Din colțul lui se ridică Themistocles. Era fără chef și încruntat de parcă nu dormise toată noaptea.

— Bărbați strategi... începu. Multă „fiertură neagră de sînge" va mai curge în pîntecele oștenilor lacedemonieni pînă cînd Selena Spartei va fi plină. Lacedemonienii nu se gîngăvesc doar în vorbire, ci și în gîndire. Cît despre efori, ei nu sînt decît o față, de loc trebuincioasă, a regilor. Aceștia rînduiesc totul. Ei duc însă greul, întărind prin spusele lor rînduielile regești. Dacă hotărăsc ei, atunci regii sînt aceia care le adeveresc spusele. Toți laolaltă — eforii și regii — sînt un sobor de egoiști și tirani.

Dar... bărbați strategi, de ce spun acum toate astea ? Ca să-i iau în derîdere pe spartani, sau ca să-i laud pe atenieni ? Nimic din toate astea. V-am arătat aceste două trăsături ca să schițez caracterul lacedemonienilor numai și numai ca să ajung la următoarea concluzie : lacedemonienii nu vor veni.

În întreg sfatul izbucni o mare agitație. Themistocles ridică acum mai mult glasul.

— Bărbați strategi !... continuă. Sînt mai tînăr ca vîrstă, de aceea ar trebui să fiu mai scump la vorbă. Dar aici nu este în primejdie arta retorică. Aici este în primejdie patria. De bună seamă, în fața marilor primejdii cu toții devenim nechibzuiți, slobozi la gură, de multe ori jignim. Cît despre mine, eu admir educația militară a lacedemonienilor. Nu pot suferi însă caracterul conducătorilor lor. Mă dezgustă purtarea lor trufașă și ușurătatea lor nemărginită.

Deodată, Callimahos socoti că e de datoria lui să vorbească. Sfatul se abătea de la țelul lui. Devenea o critică a moravurilor unui polis străin, în timp ce ei erau în primejdie.

— Fiu al lui Neocles... îl întrerupse. Îți prevăd o strălucită carieră politică, dar...

— ...Dar aici este sfatul căpeteniilor de oști !... aprobă impetuos Xànthippos. De ce nu-i spui ? Ah, acești flăcăiandri !...

— Vîrsta nu împiedică pe nimeni să aibă o părere... fiu al lui Arifron. Și această ocară ar fi bine s-o îndrepți asupra demosului care m-a ales. Viața mea, scurtă sau lungă, mi-o voi da împreună cu a ta. Și nu cred că o viață își pierde valoarea pentru că este scurtă. Democrația oferă tuturor același drept la părere, la sacrificiu, la viață...

— ...Și la necuviință.

— Chiar și la invidie. Instituțiile mi-au dat dreptul să iau parte la treburile obștești. Și nimeni nu este mai tare decît instituțiile ca să mi-l retragă.

Xànthippos se adresă celorlalți.

— Fiul lui Neocles... spuse, a trecut măsura. Vorbește mai departe.

— Nu. V-o spun pe scurt : Lacedemonienii nu vor veni.

— În sfîrșit !

— ...Dar noi îi vom aștepta.

Miltiades îl privi mirat. Ce ciudățenii erau acestea ? „Nu vor veni, dar să-i așteptăm" ! Callìmahos observă nemulțumirea lui și se pregăti să-i dea cuvîntul. Dar Miltiades nu primi. „Nu e încă timpul"... puteai citi pe chipul lui. Vru să vorbească Stesìlaos.

— Îi admir pe oratori... spuse. Îi admir și pe războinici. Dar pe fiecare în arena lui. În ce mă privește, natura m-a înzestrat cu destulă tăcere. Dar nu înțeleg, fiu al lui Neocles, de ce să așteptăm niște aliați care nu vor veni ?

— Ca să-i umilim !! strigă mînios Themistocles ; să arătăm întregii lumi hellene că sînt de rea-credință, meschini și palavragii !

— ...Dar, bărbați strategi, continuă calm Stesìlaos. Veniți-vă în fire și gîndiți drept. Împotriva cui luptăm ? Pentru că din spusele lui Themistocles am înțeles că luptăm împotriva... spartanilor. Sau greșesc ? Înțeleg focul tînărului bărbat. Înțeleg și amărăciunea lui față de niște prieteni care zăbovesc sau de niște aliați care nu le sar în ajutor. Dar sînt dator să-i amintesc că s-a îndepărtat mult atît de țelul acestui război, cît și de cel al acestui sfat.

— Blîndețea ta, fiu al lui Thrasilos, răspunse Themistocles, mă face să uit tulburarea mea adîncă și să trec peste unele înțelesuri. Am spus „Să-i așteptăm pe spartani chiar dacă nu vor veni". Să nu renunțăm. Este unicul prilej de a le sfîșia masca !

— Și dacă vor veni ?

— Nu e cu putință ! Iar dacă o vor face, vor veni după bătălie... Cu nădejdea josnică de a-i găsi pe atenieni uciși, iar

pe mezi istoviți, putînd astfel să-și însușească trofeele. Și atunci, uneltirea lor va fi dezvăluită în fața tuturor.

Pe neașteptate, începu să vorbească Aristides, trecînd peste Stesìlaos, care era gata să răspundă.

— Dar ce văd, bărbați strategi ? spuse. Fiul lui Neocles a întors spatele la dușmani și pieptul la prieteni ?

— Prieteni ? țipă Themistocles. Am auzit bine ? „Prieteni" ?

— Nu te aprinde, fiu al lui Neocles. Te-am ascultat cu toții liniștiți și cu îndelungă răbdare. Grăiești strălucit, dar uiți adevărata virtute a unui vorbitor : măsura. Și pe lîngă asta, mai încalci și dreptul de egalitate a cuvîntului. Folosești limba cu iscusință. Dovedește-o de data asta și cu urechile. Revin : bărbați strategi, e adevărat, la lacedemonieni nu admirăm traiul lor. Dar și-l admiră ei. Nu ne plac nici instituțiile lor. Dar le-au făcut oare pentru noi ? Au spus vreodată lacedemonienii că au întocmit legile lor spre folosința noastră ? De ce, atunci, să-i mustrăm, mai ales acum, în împrejurări atît de neprielnice ? Bărbați strategi, ne așteaptă mari nenorociri. Însăși existența noastră este amenințată, însuși polisul nostru.

— Deci...

— Deci greșim dacă, înconjurați de atîția dușmani, ne facem și alții. Vă întreb : acum, cînd avem atîta nevoie chiar și de ajutorul micului oraș Mèthana, este cuminte oare să respingem ajutorul lacedemonienilor ? Însă... nu vor veni, adăugă Themistocles. Nu vreau să par a avea roiuri negre de prevederi urîte. Dar trebuie oare, pentru că nu vor alerga în ajutorul nostru, să-i împingem să-i sprijine pe perși ? Lacedemonienii au zis : „Așteptați pînă se va împlini discul Selenei". Nu am prea multă știință despre astronomie și nici n-am urmărit vreodată zodiacul. Dar își amintește careva dintre voi ca lacedemonienii să fi ieșit cîndva la luptă cînd luna nu era încă plină ?

— Și dacă era în primejdie polisul lor, l-ar fi predat așa, fără luptă, dușmanului, de dragul Selenei ?

— Nu mă întreba. Nu sînt lacedemonian. Şi nu uita că Athena nu este polisul lor.

— Au numit Sparta polis hellen !

— E dreptul lor să dea cuvintelor un înţeles spartan. Dar m-am pierdut şi eu în vorbe. De aceea, revin : Bărbaţi atenieni... Pe noi nu ne frămîntă gîndul dacă vor veni lacedemonienii. Ei vor veni. Trebuie numai să hotărîm dacă îi aşteptăm sau nu.

— Şi ce gîndeşti tu, fiu al lui Lysimahos ? întrebă Callimahos.

— Să-i aşteptăm.

Aristides se aşeză. Se lăsă tăcere. Callimahos îi făcu un semn lui Miltiades. Încercatul războinic aruncă din locul în care se afla o ultimă privire spre cîmpul de luptă. Perşii erau gata. Dar de ce nu începeau ? Ce taină ascundeau oare ?... Trebuia s-o afle neîntîrziat. Dar şovăia. Totul atîrna de felul cum erau primite ultimele lui cuvinte.

De aceea, nu se grăbi. Îşi aţinti din nou privirea. Apoi, încet şi grav, începu :

— Bărbaţi atenieni ! Dar... n-aţi văzut ? Bătălia a început. Săgeţile duşmanului ne ţintesc. Şi noi vorbim de alianţe ? Nu. Acum nu mai e timpul să aflăm cîţi şi cine va lupta alături de noi, ci dacă vom lupta *noi*. După moartea bolnavului, toţi medicii sînt foarte buni, dar nici unul nu este folositor. Nu-i voi da dreptate fiului lui Neocles. Lacedemonienii *vor veni*. O repet de cîte ori veţi voi. *Vor veni*. Dar nu să lupte. Ci să jeluiască înfrîngerea sau să aclame izbînda noastră. Dacă vom cădea în luptă, vom avea mulţi bocitori. Şi nu e de loc nevoie să fie înarmaţi. Bărbaţi atenieni, dacă nu greşesc, am ieşit din Asty ca să luptăm singuri. Sau nu ? Atunci, mă mir... De ce atîta deznădejde că sîntem singuri ? Să fi dispărut orice alt imbold care ne-a adus aici, la luptă ? Nu ne mai animă nici o altă virtute ? Nu mai există dragostea de patrie care să ducă oamenii pînă la jertfă ? Singur ajutorul este doar imboldul ? Şi dacă acesta nu vine, soldaţii trebuie să ridice mîinile şi să se predea fără luptă ? Atunci,

ce aşteptăm ? Să ne trimitem solii la Dattes şi să-l vestim că sîntem gata să-i dăm „pămîntul şi apa" ! Hotărîrea, bărbaţi strategi, dacă vom lupta şi unde, această hotărîre cred c-am luat-o. Şi numai noi sîntem aceia care o vom împlini sau nu. Ceea ce nu putem şti noi este *cînd* o vom împlini. Cred că numai despre asta am venit aici să discutăm. Nu-i aşa ? Aceasta şi despre nimic altceva. Mai simplu să vedem cum am putea face ca tot ceea ce depinde de duşman să atîrne de partea noastră. V-am spus-o şi-n Asty. V-o repet şi-aici. Ce-avem de făcut ? Nimic mai simplu : să-l atacăm primii ! Duşmanul nostru este mai tare în toate privinţele. Noi am putea fi mai tari numai dacă vom ataca primii. Dar nu sîntem toţi într-un gînd. Unii socotesc că trebuie să-i aşteptăm pe spartani ca să crească forţa soldaţilor noştri ca număr. Bărbaţi strategi, nu ! Nu numărul va fi acela ce va sorti această bătălie. Pentru că nu-i vom ajunge pe mezi niciodată. Dar dacă atacăm primii, vom învinge. Altfel, aşteptînd să fim atacaţi, vom gusta amara înfrîngere, oricît de mulţi am fi. Aşadar, nu-i vom aştepta pe lacedemonieni. Dacă trebuie să ne apărăm, ne vom salva, chiar de-ar lupta alături de noi o mie de oraşe ca Sparta. Dacă însă este vorba să atacăm, sîntem destui chiar numai noi.

În timp ce vorbea, Miltiades cerceta chipul lui Callimahos. Polemarhul îl urmărea cu atenţia încordată, dar chipu-i nu spunea nimic. Nu părea a fi convins încă. Privi apoi la Aristides cel drept. Acesta păru a fi în cumpănă la început. După aceea, balanţa începu să se încline. Era primul care se alăturase lui Miltiades. Dar nu şi de ajuns. Majoritatea era mereu de partea lui Xànthippos. Prevestiri tot mai întunecate îl copleşeau la gîndul că cei mai mulţi nu-i vor împărtăşi spusele. Privirea îi căzu pe Themistocles, „profetul desăvîrşit" — cum îl numiseră prietenii înainte de a intra în arena politică —, care tăcea enigmatic. Chipul lui — de obicei plin de invidie şi trufaş — era luminat acum de o învoială tainică, de o admiraţie nevoită. „Dacă era arhistrateg el, l-aş fi urmat orbeşte... gîndi Miltiades. Sînt sigur

că ar fi propus același lucru. Acest tînăr frearian[1] ascunde în el strălucirea... dar și prăpădul. Grijă !"

Aruncă o ultimă privire asupra taberei.

— Bărbați strategi... continuă. Nu mă frămîntă îndoieli. Sînt sigur că am ales cea mai bună cale. Un lucru însă mă face să fiu nedumerit.

„Care ?" întrebară cu ochii toți.

— De ce nu ne atacă dușmanul ?

Toți îl priviră cu uimire. Într-adevăr, întrebarea plutea nedeslușită, dar amenințătoare, deasupra lor încă de dimineață. Și abia acum ieși la iveală.

— Vă întreb din nou, bărbați strategi, de ce nu ne atacă ? Ne-au numărat, poate, și i-a cuprins mila în fața puținătății noastre... Sau de ce atunci ? Poate să ne spună careva dintre noi de ce ?

Toți rămaseră tăcuți.

— Cum ?... continuă Miltiades. Așteaptă oare să-i atacăm noi ? Dar ar fi nemaiauzit ! Un colos militar să vină de la capătul lumii aici... să țină piept la o mînă de oameni ?... De necrezut. Atunci ?...

— Tu ce gîndești, fiu al lui Kimon ? întrebă Aristides.

— Dar am fi niște oameni de plîns dacă ne-am lăsa în voia soartei și nu ne-am scormoni mintea să ieșim din impas. Ce gîndesc, fiu al lui Lysimahos ? Da. Știindu-i pe dușmani ce pot, m-am gîndit la multe. De la cele mai copilărești pînă la cele mai îndrăznețe presupuneri. O dată, un călător hellen ce colindase toată Persia îmi spusese că alături de splendori și minunății văzuse și alte lucruri, cu totul primitive și naive. Așa, la porțile unui palat regesc văzu sculptată o căprioară sfîșiind... un leu ! Ceea ce mă face să gîndesc : oare acum se va întîmpla aievea acea închipuire... hazlie a mezilor ? Dar nu. Nu e cu putință. Nici asta și nici altele mai neîndoielnice. Mai rămîn două întrebări. Prezicerile magilor lor le sînt oare potrivnice ? Nici

[1] Locuitorul unei comune a Athenei, Frear.

vorbă. Prezicătorii lor n-au făcut-o niciodată. Pentru că nu vor să-şi piardă capul. Aşadar, nu ne rămîne decît o singură presupunere — şi, cred, cea mai neîndoielnică, nu sigură.

— Care, fiu al lui Kimon ? întrebară toţi cu nerăbdare.

— Socotesc că încă n-a sosit cavaleria lor. Poate că gîndesc prea îndrăzneţ. Cine ştie dacă n-au ascuns-o pe undeva ca s-o arunce în clipa hotărîtoare a bătăliei ? Dar, bărbaţi strategi, nu putem lăsa să atîrne această ameninţare deasupra armatei noastre.

— Şi ce trebuie să facem, fiu al lui Kimon ?

— Să atacăm ! Chiar acum, fără întîrziere !

— Cu mînie !... strigă Xànthippos. Cu mînie resping această sminteală.

— Sînt alţii care o primesc...

— Nimeni ! Nu cred să fie alţii în afară de tine şi de cîţiva smintiţi !

Aristides adăugă calm :

— E oare nechibzuinţă sau sminteală orice părere potrivnică celei a fiului lui Arifron ?

— Nu este părerea fiului lui Arifron ! Aici grăieşte judecata dreaptă.

— Şi ceilalţi crezi că n-o au, fiu al lui Arifron ? Nimeni dintre noi nu este „arca sacră" în care zeii şi-au pus toată înţelepciunea lor.

— Să ne spunem cuvîntul, punînd chestiunea la vot ! strigă Xànthippos. Acum, neîntîrziat.

— Nici acesta nu va oglindi „judecata". O vom vedea. Deci, să ne spunem cuvîntul. Primesc.

Callìmahos li-l ceru fiecăruia. Unii şi-l spuseră cu hotărîre, alţii cu şovăială. Urmarea a fost o totală dezamăgire. Nici unii, nici alţii nu primiră încrederea. Miltiades fu cuprins de o grea mîhnire. Ceea ce îl deznădăjduia era împotrivirea lui Callìmahos, care hotărîse şi rezultatul.

— Aunci, mai bine respingeţi propunerea mea... spuse într-o nedumerire generală. Da, e mai bine aşa decît să ajungem la

acest rezultat. Pentru că ce înseamnă asta ? A bate pasul pe loc. Dar... nu asta este cea mai mare nenorocire, ci alta : aceea de a ne fi împărțit în două tabere... Oh, de-ar ști mezii cît de strălucit lucrăm pentru ei !... spuse, și ieși.

Themistocles se ridică tremurînd. Era revoltat.

— Ce-ați făcut ?... (vru să spună „neghiobilor" !). N-o făcu. În schimb, îi vorbiră înmiit ochii. Unde te duci, fiu al lui Kimon ? strigă răscolit după Miltiades.

— În Asty !! țipă acesta. În Asty ! Mă duc să dau înapoi demosului puterile încredințate.

— Și dușmanul ? Și bătălia ?... îi strigă Aristides.

Miltiades se întoarse și-i fulgeră pe toți cu privirea.

— Ați pregătit înfrîngerea. Luați-vă acum și răspunderea ei. Nu vreau ca numele meu să fie pomenit printre cei ce-au săvîrșit acest fapt nedemn.

Afară, domol, se stingea ziua. În tabăra mezilor începură să se aprindă primele focuri.

CAPITOLUL XIV

Părăsind sfatul căpeteniilor de oşti, Miltiades se urcă pe un deal. Voia să-şi ia prin gînd rămas bun de la războinicii lui. De acolo se vedea întreaga tabără a atenienilor. Era neschimbată. Nu se zărea nici cea mai slabă încercare de a se aprinde vreun foc. Cîtă ascultare dovedeau aceşti viteji ! Le era frig oare ? Dar cum putea să afle de acolo ?

Coborî de pe deal şi se îndreptă spre străjile de veghe înaintate. Într-un loc ferit, după nişte tufişuri, cîţiva hopliţi vorbeau în şoaptă.

— Străjeri, vegheaţi ! se auzi lîngă el un glas. Părea calm, obişnuit. Cine-i ?

Dar îl recunoscu îndată. Puse sulița vertical şi coborî scutul pe coapsa stîngă.

Miltiades trecu zîmbindu-i prietenește. Cu acelaşi calm, se apropie de grup. Toţi se ridicară. Dar Miltiades se aşeză.

— Hei, voi ? spuse după cîteva clipe. Mă veţi lăsa să şed aici singur ?

— Nu !... răspunseră.

Dar nu se aşezară. Atunci îşi dădu seama că ei nu s-ar fi aşezat niciodată şi se sculă. Îi întrebă de le e foame ori frig... Răspunsul veni îndată : „Nu !"

Îl luă deoparte pe unul dintre ei.

— Haide... îi zise după ce făcură cîțiva pași. Știu... Ți-e foame și ți-e frig, dar n-ai spus-o pentru că erau de față și ceilalți. Spune. Ți-e foame ?

— Nu.

— Ți-e frig ?

— Nu.

Miltiades se apropie de el mai mult.

— Ți-e t e a m ă ?... îi zise aspru.

— Nu... răspunse soldatul, mai hotărît ca oricînd.

— Atunci, ce ai, bărbate ?

— Nimic... veni răspunsul.

Miltiades se îngrozi. Oare toate astea să însemne începutul spaimei ?

— Aici nu există „nimic", prietene ! Unde este datoria față de patrie ? Unde-i vitejia ? Ori ești bolnav ?

Ostașul încuviință că *ceva* are, dar nu boală. Ci nerăbdare...

— Te doare ?

— Nu, de loc, răspunse, dar voia bună îi pieri.

— Hai să vorbim ca doi prieteni... îi spuse cu căldură Miltiades. Ca doi vechi luptători.

— N-am fost niciodată pînă acum luptător... fiu al lui Kimon, spuse simplu soldatul.

— Ce-ai auzit vorbindu-se ? Ce spun vechii luptători ?

— Și cei bătrîni, și cei tineri spun același lucru, fiu al lui Kimon... răspunse curajos soldatul.

— Cam ce ?

— Nu au astîmpăr. Am venit aici din Asty de parcă aveam aripi, și acum stăm și ne înmuiem în roua dimineții. Toți ne întrebăm de ce-am venit aici. Ca să-i vedem pe mezi cum își aprind focurile ?

— Adică sînteți supărați că nu puteți să le aprindeți și voi pe ale voastre ?

— Nu ! Noi n-avem nevoie de focuri. Nu trebuie să alungăm „duhurile rele" ori teama. Dar întrebăm cu toții : de ce sîntem aici ? Dacă nu ca să luptăm — și asta se vede bine —, atunci de ce-am venit ?

— Atenianule hoplit... nu știi ? Cea mai mare virtute a unui războinic este stăruința... sîngele rece...

— N-am sînge rece, îmi clocotește de cînd barbarii au venit să-mi pustiiască patria. Sînt înverșunat și ard de dorința de a-i pedepsi. Dar trebuie să aștept. Pînă cînd, fiu al lui Kimon ? Toți întrebăm același lucru. Am venit să atacăm noi, ori să-i așteptăm pe mezi să înceapă ? Dacă-i așa, de ce ne-am părăsit zidurile ?

Miltiades oftă adînc. Îl cuprinse o mare deznădejde. Ce să-i răspundă soldatului ? Că gîndea la fel cu el, dar că avea mîinile legate ?

— Vom ataca... îi spuse, luîndu-și rămas bun.

— Cînd, fiu al lui Kimon ?

— Atunci cînd vom fi siguri de izbîndă.

„Cînd" ? întrebau ochii hoplitului. Aceeași întrebare o citise și în ochii celorlalți. Cînd ?

— Acest „cînd" nu-l hotărăsc hoplitii, dragii mei... Ei luptă doar.

Îl bătu ușor pe umăr și plecă. Repede, ca să nu-și iasă din fire în fața lor. Sărmane ostaș... De-ai ști cît de neputincios este strategul tău... Tu, cel puțin, aștepți poruncă. El însă, acum nici să poruncească, nici să primească poruncă nu poate. *Oimè !...* Dar trebuia să iasă cu orice chip din impas. Ceilalți erau liniștiți. Își spuseseră cuvîntul, și gata ! Își făcuseră datoria ! Le ajungea că zădărniciseră o *nechibzuință*. Ce gust amar îi lăsa lui Miltiades privirea trufașă a lui Xànthippos în clipa cînd ieșea din cort ! „Ai învins, malifice"... își șoptise Miltiades. „Ai învins și de data asta" — și se îndepărtase, ca să nu strige. Acum, în timp ce se întorcea, privirea lui Xànthippos îl străpunse în minte încă o dată. Pentru o clipă numai, se trezi în el tiranul Hersoneso-

sului. Atunci ar fi putut să-şi impună hotărîrea fără împotrivirile ori vorbele fără rost ale fiecărui „copărtaş la conducere" îndărătnic şi arţăgos.

Se întoarse în cort, îşi luă puţinele lucruri pe care le avea cu el şi se îndreptă spre drumul ce ducea la Asty. Nu apucă să facă nici cincizeci de paşi, că nişte oameni mînioşi se năpustiră asupra lui, ameninţători. Nici *„Haire !"* nu-i ziseră. Îşi arătau doar dinţii, tremurînd de furie.

— Încotro, cinstite feţe ? îi întrebă Miltiades.

— Unde ? Trădare ! A, tu eşti ? Bine că te-am găsit, ca să ţi-o strigăm în faţă. Miltiades, eşti un fătarnic ! Unde ne e cetatea ?

— Dar, bătrînilor... Cetatea este acolo unde aţi lăsat-o. Aţi venit s-o căutaţi aici, pe cîmpie ?

— Tu ai adus-o aici, om fără ţară ! Ce înseamnă o cetate fără cetăţeni ? Ai lăsat-o neapărată, pustie şi ai venit aici să aduni burueni. Ce cauţi la Marathon, o, tu, fătarnicule ?

Miltiades îşi ieşi din fire.

— Bărbaţi atenieni !! tună el. N-am îngăduit niciodată şi nimănui vorbele de ocară. V-o spun fără şovăială. Doar Pisistratizii grăiesc astfel. Uitaţi că ne aflăm în luptă şi că pot să vă osîndesc ?

— Atunci, osîndeşte toată cetatea ! Pentru că toţi s-au răzvrătit şi cu toţii strigă acelaşi cuvînt. Noi ne-am stăpînit puţin mînia şi te-ntrebăm : Miltiades, de ce aţi părăsit cetatea ? Ca să luptaţi ? Ori greşim ?

— Ai grăit drept.

— Atunci, de ce atîta zăbavă ? Să ţi-o spunem noi, şi prin noi — întreg oraşul. Nu ne pasă ce-o să ne faceţi. De ce ? Pentru că sînteţi nişte fricoşi ! Laşi ! Trădători !

Miltiades îşi dădu seama din spusele bătrînilor că întreaga cetate fierbe şi că răzvrătirea nu era o uneltire a duşmanilor săi. Nu mai încăpea nici o îndoială. Cetatea îşi pierduse răbdarea. Pierduse şi încrederea totodată. Acum, îşi disprețuia conducătorii.

Se apropie de ei să-i potolească.

— Întoarceți-vă în Asty... îi îndemnă liniștit și hotărît. Nimeni nu este trădător și nu va fi niciodată. Nimic nu s-a schimbat. Totul se va face așa precum dorește demosul.

— Atunci, de ce vă pierdeți timpul ?

Miltiades nu vru să-i mîhnească. De aceea le ascunse adevărul, deci dezbinarea adîncă ce domnea în rîndurile strategilor. Trebuia totuși să le dea o explicație. Și le spuse ceea ce nu credea.

— Îi așteptăm pe spartani... rosti pe un ton tragic.

— Sînt șapte zile de cînd vă însoriți.

— Nu, sînt mai puține. Și nu ne însorim. Din cele șapte zile, patru i-au trebuit „Hemerodromului", (curierului), ca să meargă și să se întoarcă din Sparta.

— Și cînd se vor îndura să vină lacedemonienii ?

— Acum... Adică îndată ce se va împlini discul lunii.

— Nemernicilor ! țipară în cor cei cinci bătrîni. Nesăbuiților ! Batjocuri ale lacedemonienilor ! Ne vom înapoia în Asty și vom aduce toată cetatea împotriva voastră ! Se răzvrătiseră, dar îi mai rețineam noi. Acum însă ne ducem să dăm drumul „foalelor lui Eol" ! Chiar acum !

Lucrurile luau o întorsătură tragică. Miltiades își dădea seama. Nu era vorba doar de amenințări. Era adevărat. Cetatea se răzvrătise... Și acum ? Ce trebuia să facă armata atenian ă ? Să-i alunge pe năvălitori, sau să înnăbușe răzvrătirea cetății ? Nenorocire....

Se apropie de bătrîni, încercînd cu un ultim efort disperat să-i rețină.

— Cinstite fețe ateniene... le spune. Nu vă voi dojeni pentru izbucnirile voastre. Cît despre ocări, mă voi strădui să le uit. Unele neînțelegeri în privința strategiei — pe care nu-mi este îngăduit să vi le dezvălui acum — ne-au silit să amînăm puțin ziua începerii atacului. Fiți siguri însă că nu-i vom aștepta pe lacedemonieni. N-avem timp. Vom începe noi lupta.

— Cînd ?

— Mîine. Şi-acum, duceţi-vă liniştiţi înapoi la casele voastre şi înştiinţaţi cetatea să se pregătească pentru a-i primi pe învingători.

— Nu plecăm ! Şi nu credem în izbîndă ! Sînteţi cu toţii niște fătarnici ! Aţi călcat jurămîntul de credinţă !

Miltiades îşi întoarse faţa. Jignirea era grea. Nu-i mai rămînea altceva decît să-şi tragă sabia. Dar mîna îi înlemni pe mîner. În tabără se stîrni o zarvă nemaipomenită, zăngănituri de arme, urale... Se întoarse încotro arătau cu toţii şi, zeilor ! Ce era asta ? De pe plaiurile împădurite ale muntelui Pentelicon veneau la vale, cîntînd, nenumăraţi hopliţi, mişcîndu-şi prieteneşte scuturile, ce străluceau în ultimele licăriri ale soarelui.

— Plateenii !... strigau toţi. Plateenii ! Sosesc !

Într-adevăr, plateenii, vitejii plateeni, nu-şi călcară jurămîntul de credinţă nici de data asta. Le alergau într-ajutor.

Miltiades îşi schimbă hotărîrea fulgerător. Nu. Nu trebuia să se întoarcă în Asty. Trebuia să rămînă şi, cu un ultim efort, să-i convingă. Îi lăsă pe bătrîni şi alergă spre bărbatul care mărşăluia în fruntea coloanei cu o armură de strateg.

— Aìmnestos ! Aìmnestos ! strigau toţi. *Haire !* Aìmnestos. *Hairete,* viteji plateeni. *Evan !!* Urra !!

Cei doi comandanţi se îmbrăţişară. Atunci, ca la un semn, atenienii se repeziră spre plateeni, făcînd acelaşi lucru. Mulţi plîngeau. Ceea ce se întîmpla acum semăna cu o victorie adevărată.

Apoi, Miltiades se desprinse din braţele lui Aìmnestos şi se apropie de vîrstnicii cetăţeni ai Athenei.

— Bărbaţi atenieni, le spuse, înapoiaţi-vă în Asty. Iată de ce aşteptam. Duceţi vestea cea bună în Asty. *Hairete !*

— *Haire,* fiu al lui Kimon !

— *Hairete !* Cu bine, cinstiţi bătrîni !

Plecară cu pas sprinten, mînați de o nouă speranță, de o nouă credință în Miltiades. Vor învinge. Le-a spus-o chiar el.

*

* *

Miltiades arătă pozițiile pe care trebuia să le ocupe plateenii deocamdată și se întoarse din nou în cortul lui. Era hotărît să încerce încă o dată. Credea că acum va înfrînge cît de cît împotrivirea. Dar nu se încumeta să adune din nou căpeteniile de oști. Gîndul lui se îndreptă spre cel mai viteaz, mai cuminte și mai blînd cetățean și se hotărî să-l cucerească. Dacă izbutea, putea să răstoarne rezultatul, și în faptul zilei să pornească la atac. Așteptă așadar să se înnopteze bine, și la miezul nopții se strecură în cortul lui Callìmahos. Știa că viteazul afidnean avea cinstea și simțămintele războinicilor antici. De aceea credea că pînă la urmă va izbuti să-l înduplece. Dar cînd se așeză lîngă el și începu să-i vorbească își dădu seama că acel războinic tăcut era de neînduplecat.

Miltiades se opri. Apoi mai încercă o dată. Căută în sinea lui să găsească dovezi cu care să-i clintească hotărîrea.

— O, Callìmahos... începu el. De tine, de hotărîrea ce-o vei lua în această clipă atîrnă soarta cetății noastre. O amintire frumoasă îți va urma pașii. Și va dăinui cît timp va exista pe pămînt suflare omenească. Amintire pe care nici tiranicizii slăviți ca semizei, Armòdios și Aristogìton, n-au lăsat-o. Cetatea noastră se află în mare primejdie, cea mai mare din ziua în care strămoșii noștri au întemeiat-o. Dacă va ieși de-aici victorioasă, ea va fi așezată în fruntea tuturor cetăților, pentru că va salva întreaga lume. Iată de ce am venit să-ți vorbesc acum, o, Callìmahos... Și dacă stărui în vechea ta hotărîre, mezii și cei ce le țin partea se vor năpusti asupra iubitului nostru Asty, și atunci nici zeii, nici sanctuarele, nici tații, nici mamele noastre, nici laurii și nici cinstirea nu ne vor mai rămîne pe pămînt. Nimic nu va mai încolți atunci în cetatea noastră ștearsă de pe fața pă-

mîntului. Dar dacă nu vom mai zăbovi, cetatea va înflori ca nici o alta pe pămînt, spre cinstea şi bucuria noastră. Ţi-o spun : de vei împărtăşi argumentele lui Xànthippos, nu numai Asty, ci şi Hellada va pieri, şi amintirea noastră va rămîne întunecată, şi nimeni niciodată nu va mai fi ca să ne blesteme sau să ne laude.

Callìmahos îl ascultă fără să se clintească. Miltiades era istovit. Broboane de sudoare îi lunecau pe frunte. Părea — în aceste clipe — că urmăreşte un car cu telegari albi, şi cînd îl ajungea din urmă vedea că nu mai sînt. Încercă încă o dată. Vorbea grăbit, fără înfloriturì.

— O, Callìmahos ! În numele zeilor !... Să nu spui „nu" înainte de a te gîndi bine. Pentru că un „nu" se rosteşte uşor. Dar dezastrul ce-l va aduce se repară greu. Callìmahos, fii sigur. Dacă în această clipă eşti de partea vederilor mele, mîine, cu mult înainte ca soarele să scapete de după munţii insulei Kea, cîmpia Marathonului va fi acoperită de fumul jertfelor aduse zeilor pentru victoria hărăzită. Gîndeşte-te... Callìmahos. Cîtă viaţă ne mai rămîne ? Puţină. Dar destulă ca să păstrăm nepătate ultimele ei file. De ce mîine epigonii tăi să zică : „Iată, Callìmahos, afidneanul... ţinea în mîinile lui victoria şi a hărăzit-o vrăjmaşilor" ? O, Callìmahos... O, prietene credincios... Mîine, un tumul se va ridica aici, pe locul unde noi doi stăm acum de vorbă. Şi poate — laolaltă cu celelalte trupuri — să le acopere şi pe ale noastre. Spune-mi, de ce... de ce — în afară de acest mormînt — să nu lăsăm o amintire frumoasă pe care o vor purta cu cinste copiii noştri ? Spune-mi.

Miltiades se opri. Nu mai putea să continue... Callìmahos tăcea. Apoi îşi mişcă puţin corpul aducîndu-l mai aproape de Miltiades.

— În zadar, fiu al lui Kimon... spuse. În zadar îmi arunci în faţă nenorocirile. Nu. N-am fost de partea nimănui. Aşa am gîndit eu. Nu spun că hotărîrea mea este înţeleaptă. Dar este gîndită, omenească. Miltiades, doar ştii că pînă acum în Asty tot ceea ce hotăram era adînc cugetat. Hotărîrile noastre aveau,

cel puțin, însușirea de a fi luate de minți obișnuite. Încă elev fiind, aveam o puternică înclinație pentru geometrie și aritmetică. De aceea, pe toate le măsor după multă gîndire. Iar cele susținute de tine nu țin de legile matematice. Sînt în afară de rațiune. Iată de ce m-au speriat. Și nu pentru că m-ar fi convins cele spuse de Xànthippos. Sau poate că șirul silogismelor lui s-a întîmplat să fie asemănător cu cel al silogismelor mele. Să știi, fiu al lui Kimon, nu sînt sectar, intolerant ! Dar mă tem, Miltiades, mă tem. Spune-mi : Cum e cu putință ca o confruntare în afara oricărei legi matematice să ne aducă victoria ? Oameni sîntem și noi. Oameni sînt și mezii. De aceea socotesc totul în măsuri omenești. Natura nu m-a creat asemenea zeilor. De aceea, dovedește-mi-o : Cum poate un singur soldat să înfrunte zece mii de oșteni și să-i și biruie ? Giganți cu o sută de brațe, „ecantònheires", să fi fost, tot eram zdrobiți.

— Callìmahos. Da... În calculele tale ai ținut seama de tot ce este rațional, dar ai scăpat un singur lucru : moralul. Nu sîntem supraoameni. Dar există ceva ce ne poate arăta în ochii inamicului supraoameni. Ce anume ? Mînia. Ardoarea celui oropsit, a celui ale cărui lucruri sfinte i le calcă în picioare profanatorii, iar datinele — străinii. Dușmanii noștri trăiesc în Asia, cufundați în bezna superstițiilor și a neștiinței. Și ei au zei. Dar crezi că zeii lor îi învață să fie nedrepți și hrăpăreți ? Nu, sigur că nu. Și ai lor, ca și ai noștri, pedepsesc răul și-i îndeamnă la bine. Dușmanii noștri sînt înarmați pînă-n dinți cu tot felul de fiare. Au sulițe grele, arcuri și săgeți. Dar care este arma lor morală ? Nu există. Cu aceeași ardoare luptă oare soldatul care oropsește față de cel ce se apără împotriva nedreptății ? Cu aceeași dăruire luptă oare acela ce-și apără căminul față de cel care l-a lăsat în urmă pe al său și se duce să le distrugă pe-ale altora ? Unul luptă la zeci de mii de pletre depărtare, celălalt în pragul casei sale. Ai spus că mezii sînt mai mulți la număr. Dar aceasta nu este ceva nou pentru helleni, Callìmahos. Dușmanii au fost întotdeauna mai numeroși. Socotești că medul ne este superior. Dar

cel ce are dreptate nu poate să-l întreacă ? Plateenii au înțeles-o și au venit să ne apere. Cum de se poate să n-o înțelegem noi ? Nu socotești că e o crimă ? Dacă noi, Callìmahos, nu ne vom ridica numaidecît... — nu zece mii, cîți sîntem, ci ca mii și zeci de mii — și nu-i vom zdrobi, atunci blestemul va cădea asupra capetelor noastre și asupra capetelor copiilor noștri ! Asta e totul.

Callìmahos asculta cu ochii închiși... Afară, întunericul adînc începu să se destrame. Încă puțin, și zorile aveau să se reverse.

— Răspunde, rogu-te ! îi strigă cu glas îngrozit Miltiades.

În loc de răspuns, Callìmahos se sculă și-l cuprinse în brațe.

— E prea tîrziu ca să-ți răspund cu vorba, Miltiades... Răspunsul meu îl vor primi mezii, cu armele !

Arătă afară. Privi și Miltiades... Dar oboseala nu-l lăsa să vadă bine. Îl întrebă nerăbdător. El îi arătă din nou. Tabăra mezilor era în mare forfotă. Se aprindeau alte focuri și se auzeau zgomote. În cele din urmă, Miltiades înțelese. Jos, pe cîmpie, falangele mezilor se mișcau greoi.

— Nici o grabă... răspunse Miltiades. Zeii perșilor i-au înzestrat pe credincioșii lor cu minte înceată și cu picioare greoaie. Pînă ce vor ocupa pozițiile de luptă, soarele attic va trece de două ori deasupra cîmpiei Marathonului.

Callìmahos ieși grăbit și înaintă spre cortul lui Xànthippos. Acolo se aflau și ceilalți strategi, care urmăreau cu neliniște mișcările dușmanului.

— Bărbați strategi ! le strigă Callìmahos. În această clipă grea, conștiința îmi cere să repar o mare greșeală. Nu mai sînt potrivnic luptei. Sînt alături de Miltiades.

Clipele erau grele. Se ridică și Aristides.

— Eu merg și mai departe... spuse. Astăzi e rîndul meu la conducerea treburilor obștești ; i-l las lui. Preia frînele, fiu al lui Kimon... îi zise strategului cînd îl văzu intrînd.

— Și eu, ziua de mîine, adăugă Themistocles.

— Al meu este poimîine... spuse Miltiades. Îl păstrez, dar nu-mi va mai trebui. Atunci vom fi învingători.

CAPITOLUL XV

Aşa a început istoria Marathonului. La început părea o tragedie. Şi chiar era. Dar corifeii ei i-au schimbat urzeala.

Sosise ziua bătăliei. Sub soare, trupul Atticii părea alb. Focurile mezilor îşi trăiau ultimele pîlpîiri. Dîre albăstrui de fum se înălţau uşor deasupra cîmpiei. Marathonul se trezea molcom, neştiutor că în acea zi avea să intre-n nemurire.

În noaptea aceea, nimeni nu dormise în tabăra ateniană. Se făceau mişcări de oşti, plecau ştafete. Într-o singură noapte, dispozitivul strategic se schimbă potrivit noii tactici de atac.

— De bună seamă că atacul... este atac, spuse Miltiades. Dar asta nu înseamnă că nu ne vom îngriji de apărare.

— Ai dreptate... spuse Aristides. De aceea am şi prevăzut linia a doua.

— Din păcate, ne vom lipsi de ea, adăugă Miltiades cu mîhnire.

Toţi îl priviră în ochi.

— Bărbaţi strategi... continuă el, frontul inamicului se întinde pe o lungime de cincizeci de stadii [1]. Dacă nu ne vom desfăşura şi noi falanga pe aceeaşi lungime, putem să fim încercuiţi.

---

[1] Măsură de lungime.

— Dar asta slăbeşte falanga noastră şi mai mult... obiectă Stesìlaos. Or, şi aşa are o adîncime foarte mică. Abia de şase oameni.

— O vom slăbi şi mai mult, fiu al lui Thrasilos. Cele două aripi vor fi întărite cu încă două rînduri, ca să aibă o adîncime de opt oameni. Aşa că în centru rămîne doar o adîncime de patru oameni.

— Dar e o nerozie !... se supără din nou Xànthippos. Subţiem prea mult centrul. Ni-l vor măcelări !

— Vreţi să ne toace întreaga armată, fiu al lui Arifron ? întrebă Miltiades înţepător. Cu două aripi puternice împiedicăm încercuirea. Astfel, dacă vom pierde, atunci pierdem doar centrul. Înlăturăm încercuirea şi vom putea închide golul. Sînt obligat, bărbaţi atenieni, să vorbesc ca un soldat. Mai bine să jertfim centrul în planurile operative decît să pierdem întreaga armată pe cîmpul de luptă.

Toţi îl priveau tăcuţi. Deodată, Miltiades rupse tăcerea adresîndu-se celor doi strategi mai tineri din armata ateniană.

— Fiu al lui Lysìmahos, zise către Aristides. Se întoarse apoi serios spre Themistocles. Fiu al lui Neocles... primiţi cinstea acestei jertfe ?

Conducătorii tribului Leontizilor şi Antiohizilor răspunseră solemn „da", mulţumindu-i arhistrategului pentru această cinste.

— Atunci, să nu ne pierdem timpul... continuă Miltiades întorcîndu-se spre cinstitul Callìmahos, care făcea parte din tribul Atlantizilor. Polemarhul o ştia. Înaintă. Polisul îi încredinţa aripa dreaptă. Mai rămînea aripa stîngă. Miltiades se întoarse către Aìmnestos, cel ars de soare.

— Plateenii viteji, spuse, întotdeauna luptă în primele rînduri...

Aìmnestos îl privi cu ochi de vultur şi plecă. Rămîneau cele două intervaluri. Pe cel interior din dreapta îl preluă Stésìlaos, iar cel din stînga îi reveni lui Xànthippos. Acum, totul era gata.

Strategii se duseră la falangele lor. Şi, la lumina lunii încă nerotunjite, armata hellenă îşi ocupă poziţiile.

În tabăra medică domnea liniştea. După mişcările făcute, mezii dormeau acum pe laurii unei victorii sigure. Firește că nu le stătuse în grijă organizarea celei de-a doua linii. De ce-ar fi făcut-o ? Ca să se apere ? Dar de cine ? De această gloată de guralivi şi pierde-vară ? Ar fi fost hazliu !

Dattes îşi trăia dinainte triumful. Veştile din Eretreia erau bune. În cele din urmă, caii fuseseră îmblînziţi, şi acum erau încărcaţi pe pîntecoasele olcade. Mîine, înainte să se înalţe soarele, trebuia să fie la Marathon. Proorocirile erau la fel de bune. Magii tăiară doi iezi cruzi şi se cufundară cu seriozitate... în studierea măruntaielor lor. Da. Totul avea să meargă bine, după voia lui Oromasdes. E adevărat că înainte de a tăia iezii, magii se suiră pe colina Kinòsura şi numărară falangele atenienilor. Le pieri graiul. O ! Aceşti atenieni pesemne că au un zeu care, o dată pe an, îi face să-şi piardă minţile şi să se omoare singuri ! Aşa se explică de ce hellenii sînt atît de puţini...

— Ce-aţi văzut de acolo ? întrebă cel mai bătrîn dintre magi, pe care picioarele nu-l ajutau să urce.

— Nimic... răspunseră. A... da. Am văzut ceva... un grup de cîţiva bărbaţi albi, cu coapsele goale, ce şedeau pe iarbă.

— Atunci, tăiaţi iezii ! Sînt semne bune.

Dattes dădu ordin să fie tăiaţi mai mulţi iezi. Întotdeauna voia să chefuiască cu satrapii lui. Două ore mai tîrziu, bucăţile de carne fragedă abureau pe frunzele de platan.

Artafernes, care zăcea undeva lungit, sări în picioare. Nici goarna pentru luptă nu-l făcea să sară în picioare atît de brusc cît mirosul de friptură. Alergă ca un isteric şi-l găsi pe Dattes.

— Magii ăştia ai tăi... zise, prea s-au pus pe trai şi huzur.

Dattes îl privi afectuos.

— Poate mîine nu mai sînt capetele lor... spuse, lasă-i să mănînce.

— Al meu stă bine pe umeri, dar şi el vrea să mănînce.

— Se rumenește ceva și pentru noi.

— Dacă nu-i ied de patruzeci de zile, rău face că se rumenește.

— Ba așa este. Pregătim și vin din Fenicia.

— Nu vreau. M-a adăpat cu ceva hellenul. „Àcraton", îi zise... Habar n-am încotro cade acest oraș.

— Atunci, poruncește hellenului să vină. Și să aducă și vinul lui... „àcraton" !

În scurt timp, totul era gata. Hippìas aduse un ulcior cu vin de Càrystos. Bucățile erau îmbietoare. Comesenii se întinseră pe crengi verzi de lentisc. Hippìas însă mesteca fără poftă.

— Ascultă, Hippìas... îi spuse Dattes. De data asta ai să mănînci ca perșii. Cu alte cuvinte, ai să mănînci. N-ai să te scoli flămînd, așa cum fac hellenii. Și mai vor chiar să și învingă. Ascultă deci, Pisistratidule ! Mănîncă cît vrei, ușurează-te cum vrei și varsă unde vrei. Ce obicei mai e și ăsta să nu poți vărsa unde-ți place ? Și pe urmă, vorbiți de... elefterie (libertate). Nu vă e rușine ? Hai !

Dattes înhață ulciorul de lîngă el și-l goli pe nerăsuflate. Oftă.

— Acum am început să înțeleg — zise — de ce s-au strîns așa de mulți zei aici.

— Pentru că trăiesc bine... explică Artafernes. De-aia au făcut și zeițe. Dar cum fiecăruia îi revin puține, au pus mîna și pe muierile muritorilor de rînd. Știu să `aleagă. Toate ibovnicele zeilor sînt una și una.

— Cine ți-a spus toate astea ? îl întrebă Dattes.

— Hippìas.

— Ascultă, Pisistratidule... îi zise aspru Dattes lui Hippìas. Treaba ta e să ne fii călăuză, și nu să te destrăbălezi.

— Bietul de el, e monogam, de aceea... explică Artafernes.

— Iată de ce zeii ți-au luat din mîini puterea.

— Nu zeii ! spuse Hippìas. Mi-au luat-o atenienii. De aceea, mîine vor fi morți.

— Frumos !

Dattes era vesel. Vinul... Acest vin... era făcut pentru helleni nemuritori şi pentru perşi muritori. Cerul era senin. Prevestea o zi minunată. Şi atenienii ?... Oh... din clipa în care i-au văzut, au încremenit acolo unde se găseau. N-aveau putere să aprindă măcar un foc... nici să meargă să se închidă între zidurile lor.

— Mă apucă deznădejdea... spuse Artafernes. Mînia... N-am să văd un atenian viu. Ţineam mult să văd măcar unul. Cum arată, Pisistratidule ?

— Uite, ca şi mine... zise Hippias.

— Tu, hellen ?... îl întrebă Dattes batjocoritor. Vrei să-ţi spun ceva ? Un rob persan la un stăpîn persan poate fi un persan. Dar un rob hellen la un stăpîn persan nu-i nici persan, nici hellen.

— El nu-i rob... zise Artafernes. E călăuză.

— Călăuza cui ? Împotriva cui ? Nu vreau să-i amintesc...

Dattes era mereu neîncrezător şi răutăcios cu Hippias. Erau clipe cînd îl vedea ca pe-un sfătuitor nechemat, un uzurpator al propriei lui victorii. De multe ori credea că fără îndrumările acestui trădător de patrie ar fi izbutit mai bine. Apoi... Dattes era crud. Iar după ce bea era şi mai crud, şi mai brutal.

De multe ori, văzîndu-i ochii sub pleoapele negricioase, Hippias simţea un fior nedesluşit. Se gîndea adesea în sinea lui : „dacă pierdem războiul, mă va arunca cîinilor pe care-i tîrăşte după el".

Erau nişte cîini fioroşi, de neînduplecat, sălbăticiţi de vînătorii lui în „Ţara Bocetelor". De aceea, Hippias se gîndi să se găsească mereu în preajma unui lac. Dacă va pierde bătălia, să se poată arunca în apele lui ca să nu fie sfîşiat. Mai tîrziu, găsi alt mijloc de salvare. Dincolo de trecătoarea nordică a văii se afla prăpastia Aforismului. Acolo nu l-ar fi găsit nimeni. Dar nu ! Nu !... Cu neputinţă... Era cu neputinţă să fie înfrînţi !

— Aşa cum vă spuneam, reveni Artafernes la vechiul cîntec, îmi pare rău că n-am să pot vedea un atenian viu. Arcaşii noştri

or să-i doboare pe toți. Spune-mi, Pisistratidule, de ce hellenii nu luptă cu arcurile ?

— Ei obișnuiesc să folosească arme pentru lupta de aproape, „anhèmaha", adică sulița, sabia etc.

— Cu atît mai bine. O să strîngem... Stai. Cîți ai spus că sînt hellenii ?

— Zece mii.

— O să strîngem zece mii de sulițe. Și unde-i cavaleria lor ? N-o văd...

— Nu au.

Dattes dădu din cap cu milă.

— Uită-te la ei... Ne împuie capul cu civilizația lor și n-au inventat nici caii !

— Caii, socotesc ei, nu au nici o vină în dușmăniile dintre oameni. De aceea nu-i amestecă în certurile lor.

— Tu crezi ca ei ? îl întreabă la fel de batjocoritor Dattes.

— Nu ! Pisistratizii au cucerit Athena cu ajutorul cailor.

Dattes ridică ulciorul.

— Atunci, să bem în cinstea cailor noștri... zise. În onoarea acestor fortărețe mobile care ne vor aduce victoria. Ha-ha ! Ia te uită. Noi am adus „fortărețe" din inima Asiei, iar ei și-au părăsit fortăreața și au venit să se întărească îndărătul smocurilor de mărar sălbatic !

Ciudat ! Mojicul și ursuzul Dattes rîdea astăzi ! Iar nepăsătorul și crudul Artafernes tăcea.

— Tu nu rîzi... îi zise Dattes.

— Mi-e lene să rîd. Mă tem că-mi stric fericirea... spuse înfulecînd dintr-o bucată de carne.

Atunci, Dattes își aduse aminte. Fericirea lui Artafernes era unsă cu multă grăsime și udată cu vin scump.

— Să vină palachidele ? îl întrebă Dattes.

— Nu. Strică cu sărutările lor gustul vinului.

Avea gulerul desfăcut, iar grăsimea îi picura în sîn. Era cald. Dar nimeni nu se gîndi să deschidă cortul ca să mai intre puţin aer.

— Aici, prin apropiere, sînt nişte mlaştini... spuse Hippias — vrînd parcă să adauge : „Cavaleria noastră trebuie să bage de seamă să nu se scufunde".

Dar Artafernes interveni :

— Mai bine... zise. O să avem unde să aruncăm pe hellenii ucişi. Doar n-ai de gînd să îngropăm zece mii de leşuri ?

— De ce ? îl întrerupse Dattes. În ţinutul vostru nu sînt vulturi ? îl întrebă pe Hippias.

— Sînt. Dar hellenii lasă pradă vulturilor doar leşurile acelora ce mor dezonoraţi. Pe ceilalţi îi îngroapă, chiar şi pe duşmani.

— Cum ? rîse zgomotos Dattes, îi îngroapă ? De-aia sînt aşa de slabi cîinii lor ! Ia mai toarnă !

După puţin timp nu mai aveau unde să mai toarne vinul... Aveau pîntecele ca nişte butii, umflate. De aceea, dădură cu piciorul în ulcioare şi adormiră pe loc.

*

* *

În tabăra ateniană însă se veghea. Zadarnic îşi îndemna Miltiades oamenii să doarmă pentru ca dimineaţa să fie odihniţi. Cu neputinţă. Toţi aşteptau nerăbdători zorile. Miltiades se duse pe rînd la toate falangele. Îl frămînta distanţa dintre cele două linii. Cincisprezece stadii. Cincisprezece stadii... Era mult. Bătălia urma să se desfăşoare de la distanţă, firește, cu arme ce au bătaie lungă. Dezastru. Hellenii aveau puţine, ca să nu mai vorbim de numărul mare al duşmanului. Miltiades mai cugetă, şi în cele din urmă hotărî : bătălia trebuia să fie dusă de aproape. Corp la corp. Dacă îi atacau de la o asemenea distanţă, perşii — cu bătaia lungă a arcurilor lor — i-ar fi ucis înainte de a se

fi apropiat de ei. Trebuia deci să micşoreze distanţa cît se putea de mult, la limita posibilului, şi să îngusteze intervalul dintre cele două linii, ca să ajungă — dacă se putea — în bătaia săgeţii. Alergă îndată la comandament şi-i adună în grabă pe toţi strategii.

— Bărbaţi strategi... le spuse. Duşmanul are două arme de care nu te poţi feri... Nu. Nu te grăbi, fiu al lui Arifron ! îl preveni Xànthippos, care era gata să-l atace. Trebuie să zădărnicim aceste arme.

— Cum ? întrebară toţi.

— Năvălind prin surprindere în rîndurile inamicului. Aceasta va avea trei urmări. Mai întîi : scoaterea din luptă a arcaşilor. Apoi : nedumerirea şi salvarea prin fugă. Un arcaş nu poate ţine piept unui suliţaş.

— Şi suliţaşii lor ?...

— Nu au. Doar cîţiva „gerofori" înarmaţi cu arme uşoare stau strînşi în jurul arhistrategului, pe care-l şi păzesc. Căpeteniile persane nu aruncă însă niciodată în luptă, ori foarte rar, garda lor personală. În al treilea rînd : mezilor nici nu le-a trecut măcar prin minte că ar putea fi nevoiţi să se retragă... De aceea, nu au organizat a doua linie de apărare. Aşa, dacă vor începe să se retragă, vor ajunge la mare şi le va fi cu neputinţă să se regrupeze şi să pornească un nou atac.

— Grăit-ai drept, îi spuse Callìmahos. Şi ce socoteşti că trebuie să facem, fiu al lui Kimon ?

— Să mutăm întregul nostru front înainte cu zece stadii. De acolo, în clipa asaltului nu ne vor rămîne de străbătut decît cinci. Dar toate astea trebuie să se facă atît de iute, încît pînă să se dumirească perşii şi să caute să ne înfrunte (prin atac sau apărare) frontul nostru să se năpustească asupra lor. Astfel, Dattes nu va avea timp nici măcar să ordone o retragere ordonată, şi armata lui va fugi în debandadă, de capul ei. Bineînţeles, retragerea nu va fi lipsită, bărbaţi atenieni, după cum vă daţi seama, de panică.

— Minunat !... Foarte bine, fiu al lui Kimon ! strigară cu toţii, plini de încîntare. Şi acum, aşteptăm ordinele.

— Ordinele s-au dat. Sînt cele de ieri. Ele sînt bune şi azi. Singurul element nou este împingerea liniei noastre înainte. Dar, atenţie ! Totul trebuie să se facă cu cea mai mare repeziciune şi în mare taină. Voi merge în frunte, avînd în dreapta şi-n stînga cele două aripi. Mă veţi urma în vîrful picioarelor, în rînduri regulate. Nu trebuie să se strice „alinierea". Înainte !

Mişcarea a fost înfăptuită într-o ordine exemplară. Hopliţii au înaintat în flanc cîte unul. Întîi porniră şirurile cu număr cu soţ. Apoi cele cu număr fără soţ, ca să nu se atingă armurile soldaţilor şi să facă zgomot. Aşadar, cu puţin înainte ca zorile să mijească, totul era pregătit.

Miltiades vru să se retragă puţin în spatele liniei. Să rămînă singur şi să reia totul de la început. Să cugete adînc, nu cumva să se fi strecurat în gîndirea lui vreun element înşelător ?

Înaintase poate destul... Era cufundat în gînduri. Păşea fără să vadă înaintea lui. Nu-şi dădu seama că, pe neaşteptate, un zid negru în mişcare dădu peste el. Ce se întîmplă oare ? Veghea şi oboseala îl făceau cumva să vadă, treaz fiind, vise ? În numele zeilor ! Nu cumva mutarea frontului se făcuse în somn, şi-acum, trezindu-se, văzu din nou armata în poziţia dinainte ? Pentru că... într-adevăr ! Ceea ce vedea înaintea lui era o armată ! Dar armata şi-o lăsase în urmă, faţă-n faţă cu mezii. Ce căuta aici, în spatele frontului ? Cu o mişcare bruscă, se întoarse să privească. Nu ! Falangele ateniene erau aşa cum le orînduise cu puţin înainte, pe noile poziţii, gata de luptă. Atunci ?... Îşi aduse aminte. Trebuie să fie lacedemonienii !! Veniseră lacedemonienii ! Şi cîtă ocară fusese aruncată pe seama lor ! Iată-i venindu-ne în ajutor. Grăbi pasul ca să-i întîmpine. Dar cînd se apropie văzu că acei soldaţi erau n e î n a r m a ţ i ! Uimirea lui atinse culmea. La urma urmei, cine erau aceşti oameni ciudaţi care veneau să lupte fără arme ?

Nedumerirea i se risipi iute cînd văzu înaintînd spre el, înarmați cu furci, niște bărbați voinici.

— Unde mergeți, nesăbuiților ? îi întrebă Miltiades. Încotro și cine sînteți ?

N-a mai fost nevoie să-i întrebe... După cîteva clipe sosiră și alții. Atunci îi recunoscu. Erau sclavi. Sclavii Athenei... Veniseră să lupte și să piară alături de atenienii liberi. Dar ce se întîmplă în Asty ? Ce fapte nemaiauzite au avut loc de i-au împins pe sclavi să ia asemenea hotărîre ? I-a întrebat din nou unde merg.

— La luptă ! îi răspunseră într-un glas.

Să lupte alături de cei liberi... Să învingă sau să piară, ca să salveze... ce ? Sclavia lor !

— Și care vă va fi răsplata ? îi întrebă nedumerit Miltiades. (Să fie eliberați, sau să scape de sclavie murind ?) Care va fi răsplata ? le spuse din nou. Libertatea ? O știți... legea nu-mi dă un asemenea drept, doar numai dacă ați fi sclavii mei. Dar nu sînteți, așa că...

— Eu sînt ! strigă unul din mulțime. Și eu... și eu... se auziră alte două glasuri.

— Sînteți liberi... spuse mișcat Miltiades, recunoscîndu-și sclavii fără să-i vadă.

Unul mai vîrstnic înaintă.

— Stăpîne... spuse. Am pornit fără să așteptăm vreo răsplată. Am venit să apărăm Athena. Apoi, cîți vor mai trăi se vor întoarce la muncile lor.

— Dar... de ce faceți asta ? îi întrebă, mereu nedumerit, Miltiades. La ce bun ? Fie că cetatea va învinge, fie că va fi înfrîntă, sclavia voastră tot sclavie va rămîne ! De aceea, spuneți-mi din nou : ce v-a îndemnat ? Nu cumva — *oimè !* — sclavia este mai grea decît moartea și ați venit aici ca să vă găsiți scăparea ?

— Nu ! strigară toți laolaltă. Mezii ne-au trimis vorbă...

— V-au trimis vorbă ? Mezii ? Și... cine v-a adus-o ?

— Oamenii lui Hippias.

— Ai lui Hippias ? Mai sînt asemenea oameni în Asty ?

— Destui.

— Am lăsat altă imagine înainte de a pleca.

— Atunci se ascundeau. Acum se fălesc. Pentru că sînt siguri de izbîndă.

— Şi ce v-au făgăduit, o, bărbaţi ?

— Libertatea.

— Şi voi aţi ales sclavia ?

— ...Faţă de libertatea tiranilor, da. Ştim bine că într-o cetate stăpînită de tirani, sclavi sînt chiar şi cei liberi... Cum pot fi liberi sclavii ? Hippias va înscăuna o conducere persană. Dar în Persia nimeni nu este liber.

— Cum ? Stăpînii lor.

— Nu... răspunse sclavul înţelept. Şi ei sînt sclavi. Sclavi ai fricii lor.

— O, sclavilor ! dădu să rostească Miltiades. Dar imediat se corectă. O, aleşi bărbaţi ! spuse cu încîntare. Vă rămîn îndatorat. Şi prin mine vă mulţumeşte întregul Asty. În voi trăieşte spiritul neatins al celor liberi. Da. Pentru că numai cei liberi se jertfesc pentru libertatea altora. Dar acum nu pot primi jertfa voastră. Demosul nu-mi dă acest drept. Nu pot trimite la moarte oameni neînarmaţi. Nu sînteţi vite de jertfă. Sînteţi oameni.

— O să smulgem armele din mîinile perşilor !

— Cu ce ?

— Cu pietre... cu măciuci...

— E o luptă nedreaptă. Veţi fi ucişi toţi. Nu. Duceţi-vă înapoi la casele voastre.

— Nu mai putem. E prea tîrziu.

Adevărat prea tîrziu. Pentru toţi. Ceasul începerii bătăliei se apropia. Lui Miltiades îi veni atunci, deodată, un gînd.

— Cîţi sînteţi ? îi întrebă.

— Zece mii.

„Iată cea de-a doua linie a apărării noastre !“ îi veni să strige.

— După mine ! le spuse. Vă veți orîndui, grupați, îndărătul liniei noastre de luptă... Fiecare va lua armele și locul celor căzuți. Dar să înaintați încet, cu pași înnăbușiți ! Să nu se audă nici cel mai mic zgomot.

Sclavii înaintară cu pas sprinten și-și ocupară pozițiile. Miltiades se îndepărtă iute, ca să nu i se vadă ochii...

CAPITOLUL XVI

Sosi ziua bătăliei. Era a şaptesprezecea zi a lunii Metagìtnion[1], în cea de-a şaptezeci şi doua Olimpiadă. Nimeni, încă, pînă în acea dimineaţă nu-şi închipuia că această dată va fi cioplită în blocuri de piatră şi de marmură, atît de adînc încît să nu se şteargă în vecii vecilor. Un singur om nutrea această speranţă. Speranţele sînt ca nişte păsări ce zboară pînă şi în somnul muribunzilor... Darămite în sufletul unui om viu şi nedormit!

În ultimele clipe dinaintea atacului, Miltiades era împovărat de griji. Planul lui... Planul lui... Era oare atît de perfect pe cît îl credea? Trăim într-o lume unde pînă şi zeii se îndoiesc de perfecţiunea lor.

În sfîrşit... De după mica insulă Kea începură să mijească primele sclipiri trandafirii... Dădu fuga la linia de luptă. Totul era gata. Fiecare hoplit se afla la locul lui, în poziţie de asalt, ca săgeata înainte de a porni din coarda arcului.

Miltiades se îndreptă spre polemarhul Callìmahos. Acesta era gata să închine zeilor cîteva picături de vin. Jertfa matinală se sfîrşise repede. Callìmahos se întoarse spre arhistrateg. Miltiades înaintă în faţa armatei aliniate în aşa fel încît privirea lui să cuprindă întreaga falangă. Apoi, cu glas puternic, solemn, spuse:

[1] Cea de-a doua lună a calendarului attic, care corespunde perioadei 15 august — 15 septembrie. Anul 480 î.e.n.

— Bărbați atenieni... Bărbați plateeni... Dacă istoria a ajuns nepătată pînă-n zilele noastre, aceasta se datorează faptului că în ceasurile grelelor încercări au ales onoarea decît viața. Dacă vrem, așadar, ca această istorie să fie moștenită de copiii noștri, nu avem decît să repetăm pilda pe care ne-au dat-o părinții noștri. În această luptă supremă, în această încleștare fără seamăn, mulți dintre noi vom muri. Dar viața se va reface. Dacă vom pierde însă l u m i n a, nu o vom regăsi niciodată. Îi auzim pe mulți strigînd — unii chiar o cred — că mezii sînt de neînvins. Bravilor hopliți ! Pe această lume, nimeni nu e de neînvins, după cum nu există și alți nemuritori în afara zeilor. Dar mezii nu sînt zei ! Nici măcar oameni întregi. Nu vreau să nesocotesc dușmanul... Dar nici nu voi lăuda omul care rob fiind vine să înrobească oameni liberi. Nu le vom da voie ! Pînă acum nu ne-am supus robiei nimănui ! Atunci, cum să ne supunem robiei robilor ? Bărbați soldați, noi sîntem aceia care am pornit acest război ? De loc. Ei l-au început. Și ei sînt aceia ce-și vor primi pedeapsa. Nu se poate să rămînă nepedepsiți ! Mă adresez vouă, celor ce veți pedepsi ! E cu putință oare ca medul să nu poată fi înfrînt ? Pentru că, priviți-l, pentru ce luptă ? Știți : pentru jaf, ca să se îmbuibe ca animalele. Și acum, întrebați-vă : pentru ce luptăm noi ? Pentru virtute. Cine va învinge ?

— Noi ! strigară într-un glas, laolaltă, atenienii, plateenii și robii.

— Atunci, luați-vă victoria. E a voastră. Înainte ! Vom merge mai întîi în pas alergător, în intervalul dintre cele două linii, pînă ce vom ajunge la o bătaie bună de săgeată. Apoi... Apoi, bravi oșteni, ne vom aduce aminte de alergătorii noștri antici... Ne vom repezi ca fulgerul asupra stavilelor inamicului. Și ele vor cădea. *Ite !* (Înainte !!)

— *Ite !*, veni ca un răcnet răspunsul. Și din toate gurile izbucni peanul :

Ite, paides Hellenon [1]...

*

Întregul front se mişca abia stăpînit în linie dreaptă. Înaintau — sublimi în lumina strălucitoare a dimineţii, Callimahos... Stesilaos... Aimnestos... Xànthippos... Şi în centru, simţind pentru întîia oară fiorul luptei, Themistocles şi Aristides, doi adversari neîmpăcaţi, care nu s-au iubit niciodată, dar care niciodată n-au rămas nepăsători la chemarea patriei.

La început, mintea lui Themistocles fu întunecată, pentru scurt timp, de o umbră grea. Se gîndea : ce urma să se întîmple după victorie ? Cum avea să facă faţă atacului flotei persane, dacă aceştia o aruncau în luptă ? Gîndea la toate acestea la început... Mai tîrziu, cînd peanul răsună, şi falanga îşi iuţi marşul, dădu totul uitării. Totul... Nu-i mai rămînea decît acea încredere neumbrită, sigură, în VICTORIE !

Nyn o ypèr pànton Agòn !
(Acum lupta pentru t o t !)

. . . . . .

Şi mezii ? Ce făceau în tot acest timp mezii ? Dis-de-dimineaţă, încă înainte de a se lumina, ofiţerul de serviciu al lui Dattes, speriat, se duse să-l găsească pe stăpînul său... În cort mai pluteau încă aburii ospăţului, ce-a ţinut toată noaptea. Într-un colţ, Artafernes dormea fericit. Vinul şi clima dulce a Helladei izbutiră, în sfîrşit, să stingă cele două pofte chinuitoare ale vieţii lui — băutura şi somnul. De aceea, fu deranjat de intrarea neaşteptată a ofiţerului. Dattes, însă, sări ca un soldat neîndouplecat. Ofiţerul de serviciu trase prelata şi-i arătă ziua de afară.

[1] Înainte, flăcăi ai Hellenilor...

— Dar ce văd acolo ? întrebă uimit Dattes arătînd spre tabăra ateniană. Ce fac aceşti apucaţi ? Focuri ? După cîte ştiu, ei nu aprind niciodată focuri.

— Aduc jertfe, stăpîne... îl informă ofiţerul.

— Da. Ai dreptate. La asta nu-i întrece nimeni. Îi ştiu.

Vru să mai zică ceva, dar nu apucă. În cort năvăli ca un ieşit din minţi Hipplas. Era atît de înfricoşat, încît abia îngăimă cuvintele.

— Ce-ai păţit, Pisistratidule ? întrebă Dattes cu căldură. Ţi-e sete ? Uite, acolo sînt „craterele" cu vin şi apă. Bea.

— Atenienii ! ! ţipă el cu ochi holbaţi de nebun. Atenienii...

— Atenienii sînt nişte proşti. O ştiu. Asta ai vrut să-mi spui ?

— Iau... iau... iau... po... poziţie de luptă ! !... izbuti pînă la urmă să îngaime Hipplas.

— Aşa ? Dar de ce ? Noi încă nu ne-am desfăşurat pentru atac... Cum de s-au grăbit să-şi ocupe poziţiile de apărare ? Cavaleria noastră a sosit ? îşi întrebă ofiţerul de serviciu.

— Acum... curînd... vor veni primele olcade de transport încărcate cu cai.

— Spune-le să se grăbească. Am nevoie de „hippotoxotes", (arcaşii călăreţii). Haideţi să terminăm cu această bătălie de batjocură înainte ca soarele să urce pe cer. Mi-e silă de arşiţa Atticii... Dar... ce-ai păţit, Pisistratidule ? Eşti alb ca un hiton hellen.

— Hellenii... hellenii...

— O, aceste făpturi nenorocite... Le cunosc. Dar pe tine te-a dărîmat beţia de aseară... Ce vrei să-mi spui despre helleni ? Că se pregătesc de apărare ? O ştiu. Dar cum pot să se apere dacă noi nu i-am atacat ?

— *Ne atacă* !!! urlă în cele din urmă Hipplas cuprins de isterie.

Un leu închis în cuşcă n-ar fi scos un răget mai sălbatic cum răcni Dattes auzind această veste nemaipomenită. La răcnetul lui se trezi şi Artafernes, şi-şi duse mîna la „akinakes", sabie.

— Ce-ai spus ? Ce-ai spus, ţîncule ? urlă Dattes încleştîndu-şi mîinile păroase pe gîtul bătrîn al lui Hippias. A-ta-că, ai spus ? Atacă !? Hee ! Atunci, ce mai aşteptăm ? Tăiaţi-i pe toţi, chiar acum !

Goarnele medice începură să sune alarma... Dattes îşi îmbrăcă iute armura şi se repezi spre centrul unde îl aşteptau oamenii lui, nişte sacieni uriaşi cu armură de nestrăpuns şi perşi voinici, înarmaţi cu halebarde. În urma lui alerga Artafernes... Şi după el, cuprins de groază, Hippias. O groază nebună îl rodea. Ştia. Dacă hellenii atacau, înseamnă că oracolele le erau favorabile. Fiori reci îi brăzdau pielea bătrînă. Nu cumva i-au făcut rău mlaştinile Marathonului ? Porni şi se înfipse între cei doi satrapi. Deodată, se auziră goarnele hellenilor. Apoi peanul... Şi dintr-o dată, frontul lor se năpusti peste ei.

— Ah, nesăbuiţii ! spumegă Dattes. Dar ia ascultă ! Poţi să-mi spui ce fac ? Ţipă ?

— Nu ţipă. Cîntă ! ! explică cu amărăciune trădătorul.

Buzele satrapului spumegau.

— Cîntă... Cîntă... ai zis ? Dar de ce ?... De ce cîntă ? Spune-mi !

— Au înnebunit !... strigă Artafernes. Lăsaţi-i să dea peste linia noastră. Să se spintece singuri ! Să nu vă mişcaţi ! Să nu se mişte nimeni ! Îndreptaţi spre ei vîrful suliţelor şi ţineţi-le întinse ! Vor veni cu pîntecele să şi le spintece singuri !

— Nu ! N-au înnebunit !... urlă Hippias. N-au înnebunit... Dattes !... Nu sta cu mîinile încrucişate ! N-au înnebunit !! Sînt înflăcăraţi ! Nimic nu le poate sta în cale ! *Oimè !* Ne vor tîrî !...

— Şi ce vrei să facem, nebune ?

— Să atacăm ! ! La atac ! ! La atac !

— Luaţi-l de lîngă mine ! strigă Dattes. A înnebunit şi ăsta. Am auzit că toţi hellenii înnebunesc o dată pe an. Poate că azi e ziau lor. Să fie gata arcaşii ! Trageţi !

Grindina de fier porni năprasnic, vîjîind nimicitor în văzduh. Dar căzu departe.

. . . . . .

Cînd hopliții atenieni se găseau pentru întîia oară în fața acestei ființe de nestăvilit care se numea med, dimineața răsărise veselă. Pînă în ziua aceea, barbarii nu pîngăriseră niciodată pămîntul Atticii. Ajunsese pînă acolo doar faima lor înspăimîntătoare, și niște statuete ale zeului lor, un vultur grefat pe un taur, cunoscutul gipocentaur, divinitate neînduplecată care nu prevestea nimic bun pentru credincioșii ei. Și cum hellenii știau că oamenii dau zeilor propria lor înfățișare, au înțeles că astfel arătau și credincioșii lor. Ionienii, desigur, îi știau. Dar în acele vremuri pașnice, atenienii îi întrebau pe călătorii ce veneau din Ionia de cu totul alte lucruri decît de înfățișarea barbarilor. Barbarii erau... barbari, ființe din depărtări, somnoroase sau sălbatice, a căror cruzime nu-i incomoda. Îi deranja doar pe ei înșiși.

Hellenii trăiau în fericirea lor netulburată. Iar dacă se războiau între ei, o făceau pentru î n t î i e t a t e, nu pentru distrugerea unuia de către celălalt.

Dar printre toate aceste legende era și una adevărată. Anume : că niciodată nimeni nu i-a învins pe mezi. Că toate popoarele care se încumetau nu să-i amenințe, ci să îngaime un sfios „nu" erau șterse de pe fața pămîntului. Doar două cetăți îndrăzniseră să spună pînă acum „nu". Eretreia și Naxos. Și amîndouă au fost nimicite. Cît despre Milet — *oimè !*... mai bine să nu i se rostească numele. Căci o dată cu glasul ar porni și lacrimile.

Și acum veni rîndul Athenei... Athenienii însă nu numai că nu primiră să le dea «pămîntul și apa», dar nici măcar un răspuns nu voiau să le dea. Le trimiseră doar vorbă că vor arunca toți solii trimiși într-un puț, în care vor găsi din belșug și pămînt, și apă.

Vorbele stîrniseră în pieptul perşilor asemenea mînie, încît chiar după ce străbătuseră zeci de mii de stadii mai clocoteau încă.

Dar cîţi şi cine erau aceşti mezi care răspîndiseră pe întregul pămînt acest nemaipomenit fior de groază ? Atenienii, de acolo unde erau, nu puteau să-i vadă bine. Zăreau doar o masă pestriţă de oameni. Ce erau ei ? Monştri cu chip de om ? Dar înaintaşii lor legendari înfruntaseră mulţi asemenea monştri. Deci, n-aveau decît să vină ! Pentru că Miltiades, care îi cunoştea bine, nu tremura de loc în faţa lor. Ba, dimpotrivă, le spune soldaţilor că-i vor învinge. E cu putinţă ca un strateg neînfricat să aibă soldaţi fricoşi ?

Acum, cînd hellenii alergau năvalnic împotriva lor, descoperiseră că le pierise întreaga teamă. Se transformase în furie ! Şi cu cît se apropiau mai mult, cu atît îi vedeau mai bine pe mezi. Erau vînjoşi, ciudaţi, veşnic încruntaţi. Păreau încremeniţi şi reci pe cîmpul acoperit parcă cu statui tuciurii de piatră.

Atenienii străbătură primele două stadii. Apoi alte două. Acolo, întărînd peanul, grăbiră pasul pînă cînd ajunseră în bătaia unei săgeţi. Miltiades le ordonă să-şi pună dinainte scuturile. Atunci, masa pestriţă din faţă se urni... Deodată, fulgeră. Ploaia argintie de săgeţi se revărsă asupră-le, nimerind pămîntul ori scuturile lor. Mezii încercară să tragă alte săgeţi din tolbă. Era prea tîrziu. Suliţele hellenilor le izbeau pieptul, doborîndu-i la pămînt cu mare zgomot. Se auziră gemete. Apoi — strigăte de turbare. Perşii îşi scoaseră săbiile. Dar suliţele atenienilor erau mai lungi... Şi oamenii mai năvalnici. Se năpustiră cu avînt însutit împotriva celui de-al doilea rînd. Aripa dreaptă triumfa. Callîmahos lovea inamicul cu o bărbăţie neasemuită. Atunci se iviră în rîndurile inamicului primele semne de zăpăceală şi în scurt timp îi cuprinse panica...

Nici aripa stîngă nu se lăsă mai prejos. Avîndu-i în frunte pe Aîmnestos şi Xânthippos, zdrobea fără milă falangele lui Artafernes. Alcmeonidul „prin alianţă" ştia să mînuiască cu

destoinicie nu numai cuvîntul, ci şi sabia. Dezlănţuit, neînfricat, dădea cel dintîi înalta pildă. Era strateg şi totodată simplu luptător... Era o desăvîrşită împletire a celor două însuşiri care face minuni pretutindeni.

Doi soli sosiră la Dattes să-l vestească cu o groază de nedescris că cele două aripi ale lui se retrag în dezordine. Dar nu acesta era răul cel mai mare. În spatele inamicului, se zice, s-au zărit venind ajutoare însemnate. Se pare că au sosit lacedemonienii...

Dattes fu cuprins de isterie. Dintr-un salt grozav, se află pe cal şi alergă la avangărzi.

— La asalt ! ! urlă. Să fie nimicit îndată centrul frontului hellenilor !

Soldaţii din centru, greu înarmaţi, se urniră ca un zid mişcător. Atenienii, conduşi de Themistocles şi Aristides, primiră primul val cu tărie. Dar veni al doilea val, şi mai năvalnic, luînd cu asalt rîndurile mai slabe. Căzu primul rînd de helleni. Sclavii se repeziră să umple golurile. Perşii spumegau cînd îşi dădură seama cine luptă împotriva lor. Începură să urle şi se năpustiră cu halebardele asupra lor. Dar sclavii îi opriră. Un nou val de halebardieri veni. Linia fu străpunsă. Şi alţi sclavi le luară locul. Dar situaţia devenea din ce în ce mai grea. Centrul era ameninţat să fie împrăştiat şi nimicit. Privirea lui Miltiades îşi dădu seama de primejdie. Se grăbi s-o înlăture, gîndind totodată o nouă manevră. Ordonă hotărît :

— Centrul să se retragă în ordine !

— Şi aripile ?... întrebă aghiotantul.

— Să meargă înainte.

Omul îl privi îngrozit. Dădu ordinele solilor şi se întoarse din nou la şeful lui, aducîndu-i totodată şi neliniştea centrului.

— Ce să facem ? îl întrebau disperat.

— Continuaţi să vă retrageţi ! ! striga înspăimîntător Miltiades .

Ochii lui scînteiau. Se mişcau de la dreapta la stînga cu o iuţeală neînchipuită.

Bătălia se desfăşura într-un ritm ciudat. Cele două aripi înaintau în chiote, pe cîtă vreme centrul se retrăgea în gemete. Iar conducătorul enigmatic al acestui joc de neînţeles lăsa lucrurile să se desfăşoare astfel !... Soarta tuturor atîrna de cumpătarea sau de nebunia unui singur om.

Iată... Acum se desfăşura în toată amploarea lui caracterul acestui bărbat dîrz şi autoritar. De acest Miltiades se temeau Alcmeonizii... De acest mîndru şi dîrz bărbat. Acum, întreaga armată ateniană era dusă spre dezastru. Dar el, adîncit în nepăsare, nu făcea nimic ca s-o salveze. Dimpotrivă, o trimitea mai departe la dezastru. Şi era în acea clipă atît de aprig, încît dacă cineva îndrăznea să-i tulbure beţia în care căzuse şi-ar fi tras sabia şi l-ar fi străpuns fără milă.

În acest timp, centrul, luptînd cu disperare, tot retrăgîndu-se, ajunse la poalele muntelui Pentelicòn. Punga formată în linia atenienilor se umplea de hoarde persane, ce scoteau chiote de bucurie, zece mii de duşmani triumfători umpluseră acest spaţiu pe care-l părăsise, prin retragere, centrul atenienilor.

„Acum" !!! fulgeră în privirea lui Miltiades hotărîrea. Aghiotantul stătea lîngă el, gata să-şi smulgă părul.

— Acum ! ! ! îi strigă Miltiades. Aripile !

— Ce... ce... să facă a... a... aripile, fi... fiu al lui Kimon ?

— Să se îndrepte spre centru ! Să se unească în vîrful triunghiului. Să-i închidă înăuntru pe mezi !

Nu după mult, perşii, care înaintau, se pomeniră pe neaşteptate cu cele două aripi în spatele lor. Se întoarseră să-i respingă. Şi-atunci veni iar ordinul lui Miltiades.

— Centrul ! ! Să înceteze retragerea ! Să treacă la atac !

Întorcîndu-şi spatele spre centrul atenian pe care-l urmărise pînă atunci ca să înfrunte aripile hellenilor care se aruncau asupra lui, duşmanul primi în spate atacul centrului. Uralele de triumf ale mezilor se transformară acum în bocete... Soarele se

urca strălucitor, nestingherit, pe cerul Atticii, trimițîndu-și razele peste bălțile întregi de sînge ce sticleau în lumina lui.

* * *

Primele ceasuri ale dimineții celei de-a șaptesprezecea zile a lunii Metagìtnion erau ale aripii drepte. Aici lupta ca un semizeu Callìmahos din Afidnea. Tot aici lupta și viteazul Stesìlaos al lui Thrasìlos... și cei doi prieteni, Thalpes și Pýrasos din Efes. Dar ceea ce înfăptuiau ei nu mai era eroism. Nici uitare de sine. Asemenea scene, doar pe frizele templelor puteai vedea, acolo unde muritorii se întrec cu nemuritorii.

Dimineață, cînd se dădu semnalul bătăliei și răsună peanul, cei doi prieteni își luaseră rămas bun în tăcere... Știau... În fața acestui zid de nepătruns nu exista altă alegere. Și-ar fi dat viața amîndoi cu cinste. Încă nu credeau, nu așteptau victoria. Luptau numai ca să servească mai apoi drept pildă urmașilor. Ca să lase în urma lor o neînsemnată moștenire acoperită de cinste. Dar cui ? Amîndoi erau holtei. Vor curge lacrimi doar pe sub pleoapele părinților. Nimic altceva... Firește... Era cuibărit undeva, într-un ungher al inimii, un chip anume... o rochie albă lîngă un văl, mai albă decît vălul, un nume... Dar oamenii nu-și iau tovarăși de viață un nume. Acum însă, mai presus de orice era această bătălie, această datorie față de patrie, această onoare. Și o înfăptuiau cu o tărie sufletească divină.

Îi știau bine pe mezi. Nu erau nici fiare, nici zei. Doar faima lor stăruitoare, răspîndită pe tot pămîntul, îi făcea atît de înspăimîntători. Niciodată pînă acum, în nici o bătălie nu s-a găsit vreun med străpuns cu sulița în spate. Faima lor biruitoare făcea să i se-nmoaie genunchii dușmanului cu mult înainte ca lupta să înceapă. Iar pentru cel ce intra întîia dată în luptă însemna pierzanie. Cei doi prieteni se străduiau să spulbere însă, în dialectul lor ionian, această faimă. Dacă nu ar fi fost acel ne-

ghiob tiran al Miletului, Istiàios, aceşti „neînvinşi" ar fi fost jalnic biruiţi de către sciţi. Dar... „trebuie să fim încrezători"... Pentru că pînă şi zeii sînt de partea noastră în această luptă. Teama nu-i părăsise cu desăvîrşire. Cînd luă sfîrşit cuvîntul lui Miltiades şi răsunară din nou sunetele peanului nu mai era timp de înfricoşare. Şi ultimele chipuri mohorîte prinseră curaj, alăturîndu-şi glasurile celor mulţi ce intonau stihurile peanului ritmat ce înaripa inima războinicilor.

Curînd, vîrfurile de fier ale sulițelor începură să izbească trupurile tuciurii, încremenite ca piatra din faţa lor. Dar nu se rupseră. Erau înfipte în carne. Pentru că nu erau statui de piatră. Descoperirea le aprinse mai mult elanul şi-i făcu să se arunce cu toată ardoarea asupra zidului mezilor.

Pýrasos trecu peste primul corp, gata să lovească în al doilea. Dar băgă de seamă că după al doilea venea un al treilea, şi după el al patrulea... Şi tot aşa, trupurile alcătuiau şiruri întregi ce se întindeau în adîncime, pînă departe spre mare. Unde se sfîrşeau aceste ziduri omeneşti ce se ţineau lanţ ? Trupurile se zăreau pînă acolo unde se înălţau catargele triremelor, şi încă mai departe, pînă-n munţii de pe insula Kea. Dar unde ar fi ajuns. Chiar dacă nu ar fi doborît decît trupuri care să nu se împotrivească, ar fi căzut pînă la urmă istovit.

La aceleaşi lucruri se gîndea fără doar şi poate şi Thalpes. Pentru că după al treilea trup zdrobit aruncă o privire spre prietenul său, pe care-l văzu copleşit de aceeaşi nedumerire. Cu atît mai mult cu cît acum perşii nu mai cădeau ca nişte păpuşi, ci ca oameni adevăraţi. Prinseră să se mişte, încet-încet. Dar acum începură să ştie şi ce este teama. Pentru că omul nu trăieşte doar ca să mănînce, să doarmă şi să lupte. El este şi o fiinţă care se teme. Şi ştie să-şi înfrunte teama. După spaima încercată în faţa hellenilor „apucaţi", începură să simtă şi nevoia de a se apăra. Şi numai pe două căi puteau s-o facă : ori să lupte mai departe, ori s-o ia la fugă. Dar în nici una dintre comenzile ascuţite ale satrapilor lor nu desluşeai cuvîntul fugă. Toţi îi îndemnau cu ocări

şi biciuiri să meargă înainte. Bine, să meargă înainte... Dar cum, cînd aceşti oameni „micuţi dezlănţuiţi" străpung cu atîta sete ? ! Şi cu atîta iuţeală ! „Înaintaţi"... Dar ce altceva făcuseră de cînd au plecat din Susa ? De fapt, ordinul nu mai însemna să meargă înainte. Mai degrabă spunea : „Aruncaţi-vă cu pîntecele în vîrfurile sulițelor hellenilor." Şi ca s-o facă ar fi trebuit să înnebunească şi ei, ca şi hellenii. Dar cum... cum înnebuneşte un om ? Căpeteniile lor nu i-au învăţat. Era o taină pe care hellenii o păstrau doar pentru ei.

Dar biciul e dureros. De groaza lui înaintau. „Loviţi ! !" sună comanda şefilor. Loveau. Dar în gol. Pentru că afurisiţii helleni ştiau să se ferească de ascuţişul vîrfurilor sau să le-aducă în scuturile lor.

Dar loveau. Dacă nu puteau să facă ceea ce voiau, făceau ceea ce puteau.

Hellenii, în schimb, nu aşteptau poruncă să lovească. Acum, legenda se risipise ca fumul, şi cînd văzură că şi perşii sînt oameni ca ei, loveau fără teamă şi fără să mai aştepte îndemnul căpitanilor. Perşii erau oameni ! Ca şi ei. Erau oacheşi şi pletoşi şi purtau anterie pestriţe şi scuturi lungi, înguste... Dar nimic nu mai putea acum să le stăvilească hellenilor elanul.

Deodată, cînd Thalpes vru să lovească într-o namilă, alţi trei se năpustiră asupra lui. Toate se sfîrşeau acum... Auzi o suliţă vîjîindu-i pe la urechi. Unul dintre mezi se prăbuşi. Thalpes prinse curaj şi-l lovi pe-al doilea. Al treilea era un halebardier uriaş care tocmai îşi înălţa securea ca să-i spintece capul în două. Deodată, un vîrf de suliţă fulgeră lîngă el. Securea mediului căzu. Gigantul rămase înţepenit, cu ochii ieşiţi din orbite, şi dintr-o dată se prăbuşi brusc. Murise...

Thalpes se întoarse să-şi privească salvatorul... Un tînăr mlădios îi trecuse dinainte.

— Kinègiros ! îi veni să strige, dar tînărul înainta fără să se oprească.

Thalpes îl urmă lovind în dreapta şi-n stînga.

Bătălia era în toi şi tot mai sălbatică... Răsuna de vaiete. Se învăluia în şiroaie de sînge. Deodată, falangele persane din spatele liniei de luptă auziră peanul. Crezînd — şi nu prosteşte — că hellenii au învins şi acum cîntă, cinstindu-şi victoria, o luară la fugă. Alergau spre mare. Celelalte şiruri îi urmară. Văzîndu-se descoperiţi, cei din linia întîi o rupseră la fugă şi ei. Dar nu mai aveau timp. Miltiades ordonase ca aripile să se unească. Soarta le era pecetluită. Erau înconjuraţi. Nu le mai rămînea decît să lupte şi să cadă plătindu-şi scump pielea. Mînia şi-o aruncau îndeosebi asupra celor care comandau şi însufleţeau această armată de nebuni. Callimahos, Stesilaos, Aimnestos, Xànthippos. Toate securile, sulițele şi săgeţile se îndreptau asupra lor. Mai ales asupra lui Callimahos şi Stesilaos. „Vă vom cerni izbînda !" urlară ei, şi se aruncară orbeşte în luptă.

CAPITOLUL XVII

Era, cum am spus, luna Metagitnion. Soarele strălucea pe scuturile învingătorilor şi învinşilor. Un miros greu se ridica de pe cîmpul de luptă. Sudoare, bălţi de sînge, răsuflări ce fierbeau de furie sau de înfrigurare. Sfîrşitul bătăliei nu se hotărîse încă. Perşii erau mereu mai mulţi, şi mai mulţi... Iar hellenii tot mai puţini, şi mai puţini... Firește, ar fi trebuit să-nvingă perşii chiar şi în acea clipă. Dar le lipsea acea minte deşteaptă care să le alunge frica şi să le redea încrederea. Dar ce se putea face cu o asemenea amestecătură de seminţii, chipuri şi graiuri ? Şi cine s-o facă ?

Singurul mijloc strategic pe care-l foloseau căpeteniile acestei expediţii era gîrbaciul. Soldaţii lor nu le îndrăgeau şi nu le admirau. Se temeau de ele. Dar un asemenea simţămînt în loc să înlăture frica, o întăreşte. Şi apoi, chiar frica lor nu era cea obişnuită, cu spaimă şi fugă. Nicidecum. Strategia perşilor era atît de încîlcită, încît la un moment dat îl puseră în încurcătură pînă şi pe Miltiades. Pentru că în timp ce aripa dreaptă a duşmanului se retrăgea luptînd, iar cea stîngă fugea în debandadă, centrul înainta ! În rîndurile duşmanului auzeai deopotrivă bocete, strigăte şi chiote de izbîndă. Dar... unde se duceau toţi aceşti oameni ? Perşii nu ştiau. Dar Miltiades înţelesese bine. Spre înfrîn-

gere, cu toate că părea — pentru o clipă — îndoielnică. El o vedea limpede, chiar şi în nedesluşirea ei.

Încă de la începutul bătăliei, Miltiades îşi propuse să nu piardă din ochi nici o clipă orice manevră în desfăşurarea luptei, oricare fază a ei. Şi să vegheze în acelaşi timp asupra ei, să o conducă cu hotărîre şi să acţioneze fulgerător. Dar ca să le facă toate, trebuia să fie înaripat...

De aceea, îl însărcină pe singurul muritor cu picioare înaripate, pe Fidippides. După întoarcerea lui din Sparta, hemerodromul nu se depărtase niciodată prea mult de Miltiades. Se odihni atît cît îi trebui... Şi-acum, cu gleznele lui vîrtoase, alerga din falangă în falangă, ducînd ordine. Cînd lupta era nedecisă, Miltiades o supraveghea din centru. Iar cînd acesta începu — la ordinul său — să se retragă, se duse către dreapta, conducînd bătălia de acolo. Dar şi acolo, şi pretutindeni, totul era îndoielnic. Prezenţa lui în preajma aripii drepte îi însufleţi într-atît pe războinici, încît aceştia izbutiră la început să-l ţintuiască pe inamic şi să-l pună apoi pe fugă.

Miltiades se întoarse atunci spre stînga... Şi ce-i văzură ochii ? Văzînd centrul retrăgîndu-se, plateenii se găsiră pe neaşteptate în faţa unei mari încurcături. Ca să nu fie înconjurat şi rupt de linia lui de legătură, Aimnestos ordonă replierea pentru a se alinia cu centrul. Miltiades văzu manevra. Şi nu s-ar fi neliniştit dacă nu s-ar fi temut de o repliere generală. Or, aceasta ar fi însemnat dezastrul. Îl trimise pe Fidippides. Ordinul era mînios şi hotărît : să oprească îndată replierea şi să pornească la contraatac pînă vor ajunge la înălţimea aripii drepte, comandată de Callimahos.

Ager la minte, Aimnestos ghici gîndurile arhistrategului. Şi înainte ca Fidippides să termine, ordonă o întoarcere bruscă, apoi urmărirea. Întoarcerea fu atît de neaşteptată şi de năvalnică, încît aripa persană fu surprinsă şi o rupse la fugă. Plateenii se năpustiră asupra lor ca o cascadă. Tot ceea ce se încumeta să li se împotrivească era tîrît şi nimicit.

Era limpede că sfîrşitul bătăliei avea să aibă loc aici. Dar centrul ?...

Se retrăgea fără încetare. Iar perşii îl urmăreau pas cu pas, cu strigăte de izbîndă. Liniile din spate ale atenienilor se aflau la poalele muntelui Pentelicòn. Retragerea lua încetul cu încetul forma de fugă, care după puţin timp putea să se transforme în zăpăceală.

Se trimiteau soli îngroziţi.

— Centrul ! Centrul !! ţipau ei. Se împrăştie !

Stăpîn pe sine — aproape nepăsător —, Miltiades în loc să se întoarcă spre centru, care se împrăştia, se duse spre aripile ce mergeau. Şi deodată — cu glas puternic, care acoperi larma bătăliei — strigă :

— Să se închidă cleştele !!

Solii porniră ca nişte săgeţi. Cele două aripi aduseră îndată la îndeplinire ordinul. Cercul fu închis. Perşii rămaşi în afara lui, în loc să se regrupeze şi să închidă străpungerea, o luară mai iute la picior, nădăjduind să ajungă cît mai repede la mare.

Pe cînd se întîmplau toate acestea, se ivi Fidippides, ducînd de mînă un tînăr înarmat. Miltiades se miră. Cine este acest războinic şi de ce a părăsit cîmpul de luptă ? Nu părea să fie rănit. Se sprijinea cu braţul de umărul lui Fidippides. Cînd se apropie mai mult, Miltiades, uimit, văzu că tînărul e orb. Atunci, izbucni în el furia.

— Cine ? strigă. Cine-i acela care s-a încumetat să arunce în luptă un om fără vedere ?

— Avea vedere, fiu al lui Kimon... spuse Fidippides, şi-a pierdut-o adineauri. Spune cum s-a întîmplat, Epìzelos... i se adresă orbului.

— Epìzelos al lui Cufagoras, la ordinele arhistrategului, spuse tînărul, îndurerat de suferinţa lui. Vederea mea, fiu al lui Kimon, era întotdeauna ageră. Şi iată ce s-a întîmplat : am început bine. Luptam la falanga lui Stesìlaos pînă cînd am primit ordinul tău să închidem cercul. Am pornit. Un ciclop a trecut prin faţa mea.

Barba îi era atît de lungă, încît îi acoperea scutul. A ajuns aproape de mine. Atunci, fulgeră ceva. Nu m-a lovit. Nu. Ciclopul trecuse şi se îndrepta să-l lovească pe Stesîlaos. Am alergat să-l apăr. Atunci mi-am dat seama că nu mai văd. Eram orb. Ce-am păţit ? Nu ştiu. Ciclopul nu m-a lovit. Nicăieri. Atunci, de ce-am orbit ? Păcat... Doream atît de mult să duc vestea izbînzii în Asty !

— Se va găsi cineva... spuse Fidippides. Numai că ar trebui să aibă aripi...

— Tu ai ?

— Nădăjduiesc să mi le dea izbînda.

— Păcat ! *Oimè !*

Miltiades nu-i mai asculta. Era absorbit de o nouă fază a bătăliei. Surprinşi şi văzînd că nu aveau altă scăpare, mezii hotărîră să formeze un pumn cu care să încerce, prin asalt, să rupă cercul. Greşiseră, pentru că înghesuiala care s-a produs i-a împiedicat să folosească armele. Şi-apoi începuseră să primească din plin loviturile hellenilor. Nu le mai rămînea decît să rămînă cu toţii acolo şi să se lase măcelăriţi pînă la ultimul. Nenorocirea lor era că hellenii strigau atît de tare, încît nu-i lăsau să audă ordinele comandanţilor. Iar chinga atenienilor şi plateenilor se strîngea tot mai mult, îi înghesuia, îi încercuia, îi închidea. Nu se întrezărea nici o scăpare, şi cu toate că comandanţii le tot cîntau că «jertfirea este o adevărată scăpare»... ei încercau să caute altă cale, cu ajutorul navelor.

Văzînd manevra atenienilor, Dattes îşi dădu seama de primejdie şi prevăzu dezastrul. Dar era tîrziu ca să-l preîntîmpine. Exista doar o singură cale acum : cu puterea numerică uriaşă pe care o avea, putea să-şi regrupeze forţele, să le desfăşoare larg şi să-i înconjoare pe încercuitori. Astfel, ar fi dat duşmanului o lovitură dublă, dinăuntru şi din afară. Îşi chemă gorniştii. Aceştia însă, văzîndu-i pe soldaţi că-şi aruncă armele rupînd-o la fugă, îşi părăsiră şi ei goarnele luînd-o la sănătoasa. Artafernes — care abia îşi revenise din beţia unei victorii pripite — îi văzu şi tăbărî asupra lor cu gîrbaciul. Lovea, fără să se uite, în oricare-i ieşea

în cale, în speranța că-i va face să se întoarcă. Era un călăreț nepriceput și greoi. Iar soldații preferau mii de bice în locul unei morți sigure.

Așadar, cutezanța lui Dattes fu părăsită. Nu le mai rămînea decît să moară cu toții vitejește. Dar Artafernes ținea la viață mai mult chiar decît la izbîndă, la glorie, la nemurire. De aceea, se îndreptă spre mare. Navele ce se găseau aproape de uscat erau alcadele încărcate cu cai.

— Înecați-i ! strigă Artafernes.

Din urmă, îi fugăreau încă hellenii „îndrăciți". Bine. O vedem. Au biruit. Dar ce mai vor acum ? Nu li s-a făcut lehamîte ? N-au obosit alergînd ? Nu mai înțeleg. Noi alergăm ca să ne salvăm capetele, căci e rău să ți-l pierzi în asemenea mulțime. Mai găsește-l apoi dacă poți... Dar ei ?...

Artafernes ținea la viața pe care i-o pregătise tatăl său. Să nu știi ce să mănînci, sau să culegi mai întîi. Or, aici nu știai cum să scapi mai iute. Altădată alerga ca un taur înfuriat la ospățuri și desfătări. Acum fugea înfricoșat, să-și scape o simplă viață obișnuită. Dar, ghinion ! Pînă atunci, pentru el viața nu fusese decît ceva pe care trebuia doar să-l satisfaci. Iar acum ?... Cum de izbutiseră acești oameni mărunței și guralivi să-i ia la goană și să-i împingă ca să se înece în mare ? De-ar fi știut să înoate... Dar meșteșugul de-a pluti pe apă este numai al hellenilor... E greu, o știu... La început se înecă jumătate din oameni pînă învață. Dar cei ce scapă știu cel puțin apoi să meargă pe apă.

Dar... parcă marea lor se îndepărtează ?! N-au învățat-o oare și pe ea să umble ? Pentru că de dimineață, înainte de-a începe bătălia, marea era atît de aproape, încît puteai s-o atingi cu mîna.

Pretutindeni, perșii erau măcelăriți și ciopîrțiți. Dacă însuși mai-marele lor comandant, de la care așteptau salvarea, nu putea să se scape, cum ar fi făcut-o ceilalți ? Poate va fi mai bine așa. Vor ajunge pe lumea cealaltă satrapi... Pe cînd el, Artafernes, este de pe-acum. Comandanții le ziceau : „Muriți, dar luați cu voi

şi vreo doi ionani [1], ca să-i aveţi robi în viaţa de apoi". Atenienii credeau în alţi zei. De aceea, alta era moartea pe care şi-o alegeau. Luptau nu ca să-şi ia cu ei robi dincolo de moarte, ci ca ei să nu ajungă robi în această viaţă. Altfel gîndeşte însă un persan pe care-l desparte doar spada sau sulița de viaţa de apoi. Acolo unde îl aşteaptă belşugul şi îndestularea. O viaţă fără sclavi — gîndeşte omul — mai merge. Este scurtă. Trece repede. Dar o viaţă veşnică, nesfîrşită, fără sclavi e de neînţeles. De aceea loveau cu sete, spintecau trupuri, ucideau... ca să-şi asigure fericirea după ce vor pleca din această lume trecătoare şi fără rost.

Ionanii — cărora le plac vorbele sonore — numesc parcă toate aceste lucruri altfel. Le spun „tărie", „bărbăţie", „eroism"... Cum le place. Dar un credincios al lui Oromasdes nu dă un „daricòs" [2] pe-aşa ceva. Şi-atunci, se pregăteşte frumuşel să fie satrap pe lumea cealaltă.

Însă aceşti helleni — o, tu, mare Oromasdes ! — sînt tare nemiloşi. Nu vor să ţină seama de visurile unui biet persan. Nu vor să moară ca s-ajungă robii lui atunci cînd el va fi satrap. În loc să se lase omorîţi, ei omoară. Oare ajung şi ei satrapi cînd mor ? Nu pare-a fi aşa. Pentru că — după cum se spune — hellenii nu vor să devină satrapi nici în această viaţă, nici în cealaltă. Ciudat... Cum de au izbutit pînă acum să nu piară cu toţii ? Oromasdes, nemuritorule !... De ce nu-i sprijini pe credincioşii tăi ? Dar cum poate să-i audă de-acolo, din adîncul Asiei, unde a rămas ? Urît obicei la zeii ăştia să nu-i însoţească pe soldaţi la luptă ! Aşa, rămîn neocrotiţi cînd se duc să înrobească ţări străine.

. . . . . .

Măcelul a ţinut jumătate de zi. Se pare că se adevereşte vorba că învingătorii sînt neobosiţi. Pentru că, iată, atenienii înainte de

---

[1] Helleni. Derivă de la cuvîntul ionieni.
[2] Monedă din Persia antică.

a apuca să-şi şteargă năduşeala se avîntară în urmărirea mezilor ce fugeau care-ncotro spre mare, ca să ajungă la navele salvatoare. Aceşti oameni în anterie lungi, care nu se dovediseră mari războinici, se arătară buni alergători.

Iată cum începuse fuga : Soarele urcase la amiază. Bătălia era încă încrîncenată. După primele semne de frică, Dattes aruncă în luptă soldaţii lui de elită... Dar în loc să-i arunce împotriva hellenilor, îi îndreptă contra perşilor, care se retrăgeau. Atunci începu un măcel fratricid în tabăra mezilor. Cei cuprinşi de groază nu aveau de ales altă cale decît una din cele două morţi posibile : să fie ucişi de atenieni, sau măcelăriţi de-ai lor... La început erau zdruncinaţi. Şovăiau. În cele din urmă, se întoarseră. Alegerea era făcută : să fie măcelăriţi de atenieni.

O masă uriaşă de oameni se năpusti asupra hellenilor. Atenienii trebui mai întîi să stăvilească valul năvalnic de barbari, şi după aceea să atace. Dar după retragere, perşii atacau mai înverşunaţi. Cuprinşi de disperare şi orbiţi de dubla urmărire, soldaţii se aruncară cu furie sălbatică asupra celor pe care-i socoteau răspunzători de tragedia lor. Loveau aşa cum numai un om trădat poate lovi. Cu turbare, cu beţie amară, cu furie disperată.

Dar toate astea erau străine de eroismul adevărat. Hellenii luptau pentru un ţel anume, cu cugetul senin. Nu cu forţa oarbă, animalică, a disperării, ci ca oameni liberi, întregi, pentru care bătălia însemna libertate.

În urma lor, nu departe, le erau casele, vetrele calde, îmbrăţişarea mamei, privirea plină de duioşie a iubitei. Patria... Dar cei din tabăra vrăjmaşă cine erau ? O adunătură de oameni izolaţi, biciuiţi şi înjosiţi... Bărbaţi care nu ştiau pentru ce trăiesc, iar acum, — de ce mor. Iar în urma lor, departe, lăsaseră un despot încruntat, în faţa căruia trebuia să dea socoteală pentru viaţa lor. O viaţă pe care i-o datorau încă înainte de a se naşte şi pe care erau obligaţi să i-o dea fără să aibă dreptul să-l întrebe p e n t r u

ce. De aceea izbîndiseră cei puțini, dar cu spiritul și țelul limpede.

Veni clipa cînd masa greoaie de oameni se zdruncină, crăpă și dădu înapoi. Acum, tabăra fără sfîrșit fu cuprinsă din nou de o panică generală. Miltiades, care urmărea cu privirea-i ageră desfășurarea bătăliei, dădu semnalul de urmărire a dușmanului pînă la mare, fără să aibă răgazul să răsufle.

Perșii alergau înnebuniți să ajungă la mare și să se urce în nave. Atenienii, după ei, își întețeau urmărirea. Uitară de sete, de foame și de oboseală. Părea că izbînda își împărțea darurile fără zgîrcenie acelora care o slujeau.

Sîngele le șiroia pe mîini, pe frunte. Ca o sudoare roșie. Dar fără durere.

Dar... Cei doi prieteni unde erau ? Firește, în avîntul primei înaintări, se pierduseră. Fiecare credea despre celălalt că e rănit, ori mort, ori pierdut, acoperit de cadavre. Dar Epizelos, Kinègiros și Eschil ? Aici nu putea să vadă sau să cunoască nimeni pe nimeni. Doar unul singur — Miltiades — avea mintea limpede. Doar el putea cuprinde cu privirea întregul cîmp de luptă. Urmărea cu chipul aspru și gîndul ager această uriașă încleștare, care avea să ia mai tîrziu numele de „Victoria de la Marathon". Aceasta însă mult mai tîrziu... Pentru că acum era numai măcelul, prăpădul, ori nebunia de la Marathon. Ca să devină însă toate *victorie* era nevoie de geniu, de o privire netulburată, de o fire care venise doar ca să dea muritorilor o lecție nemuritoare, o lecție ce înalță și glorifică... Și ucide apoi învățătorul. Miltiades nu știa încă acest lucru. Atunci știa doar să comande. Să joace pe degetele lui, ca un vrăjitor desăvîrșit, un joc compus din triumf și prăbușire.

Cum de s-au găsit din nou prietenii noștri, pe neașteptate, amîndoi, unul alături de celălalt ? O știu întîmplarea și legile abia ascunse ce domnesc peste furtuni și potopuri. Iată.. se găsiră. Dar nu aveau timp să-și strige bucuria. Rîseră... Torentul nebun prinse să-i tîrască din nou... dar nu se pierdură. Urmă apoi o

întîlnire şi mai neaşteptată, cu Kinègiros ! O strălucire... O arătare omenească, ce înainta nimicind tot ce-i ieşea în cale. In dreapta lui, puţin mai în urmă, era Eschil. Nu mai aveai în faţă un scriitor. Nu aşteptai ca el să scrie ceva. Totul se scria acum de la sine. Era cu neputinţă să trăiască în el poetul. Dar chiar dacă ar fi făcut-o, ar fi fost atît de obosit, încît n-ar fi izbutit să mai scrie. Şi-atunci, cuvintele măreţe s-ar fi pierdut pentru totdeauna.

Dar cum de nimeriseră acolo aceşti fraţi ? Ei trebuia să lupte în centru. Efesienii luptau în aripa dreaptă. Cum s-au întîmplat aceste încurcături ? Dar ce importanţă mai avea ? Adevărul era că se întîlniseră, că luptau, că învingeau. Ciudat... Nimeni nu se gîndea la viaţa lui. Oare nu însemna nimic această viaţă ? Aşa să se întîmple întotdeauna într-o bătălie ? Se gîndesc războinicii la toate în afară de viaţă ?

Curioasă descoperire ! Şi cel mai ciudat era că nu o făceau războinicii, ci oameni paşnici. Cei doi prieteni întîmpinară cu urale întîlnirea lor. Apoi se aruncară cu şi mai multă dîrzenie în luptă. Kinègiros lupta în frunte, falnic ca un zeu. Cu o singură lovitură doborî doi. In urma lui, Eschil încerca totul ca să-l ajungă. Dar efebul era de neîntrecut. Nu mai era războinic, ci un uragan năprasnic.

Deodată, un grup de sacieni uriaşi, ruşinaţi pesemne de faptul că un singur atenian îi fugărea, se opriră cu toţii şi tăbărîră asupra urmăritorului lor. Nădăjduiau că înlăturîndu-l ar fi prins din nou curaj întreaga lor armată. Eschil văzu primejdia şi, ridicîndu-şi sabia, se repezi asupra sacienilor regrupaţi. Kinègiros îi văzu şi rîse. Chipul îi era mai strălucitor decît sabia. Se avîntă asupra lor. Dar în acelaşi timp se năpustiră şi alţi sacieni. Eschil strigă : „Kinègiros, curaj" şi se grăbi să-l apere. Auzind îndemnul şi renunţînd la urmărire, Thalpes şi Pýrasos veniră împotriva sacienilor, care le ameninţau prietenii dragi. Atunci începu acolo ce nu mai era bătălie. Era o scenă desprinsă de pe metopele templelor. O friză din carne, cu scene din lupta Titanilor cu Lapiţii.

Trupurile se zvîrcoleau. Unele cădeau. Un sacian uriaș decapitat rămase o clipă în picioare. De jos, capul îl privea înspăimîntat, cu un rînjet îngrozitor. Apoi, corpul se prăbuși ca un copac lovit de trăsnet. Pretutindeni răsunau urale amestecate cu gemete. Războinicii străini erau furioși, sălbăticiți de turbare și neputință. De ce nu li se spusese în Persia adevărul ? De ce i-au înșelat cu atîtea minciuni sfruntate ? Li se spusese doar „Mergem să facem și mai mic un popor foarte mic". De ce nu li se dezvăluise adevărul : „Mergem să luptăm cu niște apucați" ? Perșii se tem de gini (spirite, cum le numesc cei învățați.). Se tem de ele mai mult chiar decît de fiare, și pe bună dreptate. Fiarele devorează carnea, o sfîrtecă și se liniștesc. Pe cînd spiritele nu devorează carnea. Iau sufletele. Iar dacă li se ia sufletul, cum vor trăi pe lumea cealaltă fără el ? Cît mai departe, deci, de spirite. Dar ele nu fug. De aceea, sînt nevoiți să fugă ei.

Război blestemat... de neînțeles. Acesta nu este război. La războaie, soldații luptă cu soldați, nu cu spirite. Dar nu e timpul acum pentru cugetări. Moartea aleargă. Te ia înainte de-a apuca s-o vezi. Sînt și cîțiva perși care au văzut-o. Și... curios : nu seamănă cu Haron, așa cum spun ei. Aducea cu un hellen ! Iată dar cu cine semăna Haron ! Iată cu cine îi trimiseseră să lupte ! Li se mai spusese că hellenii sînt mult mai mici decît ei. Și erau ! Dar parcă spiritele poți să le măsori după statură ? Zadarnic îi lăudau la Susa. Zadarnic îi numeau „metalici", „fala regelui" și nu mai știu cum. Și-acum, această „falâ" a fost învinsă de niște căpuși albe. Ce soartă rușinoasă !

Să fi putut măcar să se sprijine de ceva ca să răsufle. Să-și fi tras sufletul puțin, și s-ar fi văzut cum ar fi stîrpit aceste furnici obraznice, care toată viața lor se spală și totuși nu izbutesc să îndepărteze de pe ei culoarea albă !

La trireme ! Altă salvare nu există. Să ajungă la trireme ca să se odihnească... Ah, să se odihnească puțin... Să se odihnească... să-și mai adune puțin gîndurile... Și-apoi, totul ar fi mers bine. Atunci ar fi văzut acești atenieni ! Proștii ! Da. Proștii ! o spunem

încă o dată. Pentru că dacă nu erau proşti şi-ar fi făcut şi ei casele, ca toţi oamenii, din lut. Nu le-ar clădi din piatră albă, fiind ameninţaţi să fie cuprinşi sub dărîmături. Ciudat : ei îndrăgesc culoarea albă. Dar ce, aceşti oameni trăiesc în... doliu veşnic ! Fie. Era dreptul lor. Dar atunci, de ce cîntau în timpul luptei ? Sînt nebuni... Bine. Dar nebunii fug. În timp ce ei ne urmăresc. La trireme ! Mai este şi această apă neroadă pe care o bei şi te otrăveşte. Ce-a păţit de s-a supărat şi se zvîrcoleşte, făcînd atîta spumă ?

Apoi, sulițele nu încetează să te urmărească, iar tu n-ai altceva de făcut decît să fugi. Ruşine ! Înapoi ! Mai bine să cazi luptînd decît să mori alergînd. Înapoi ! Pe ei ! Dar... vorba vine. Cum să te întreci cu nişte nebuni ? Dacă erau alţii, de pildă sciţii, ar fi putut să-i stăvilească. Ar fi stat în faţa lor, ar fi proptit sulițele şi i-ar fi silit să lupte ca nişte războinici adevăraţi. Du-te de-i opreşte pe aceşti apucaţi care aleargă mai furioşi decît talazurile acestei ape nebune, pe care bine au numit-o „thalatta", (mare). Dar... Tu, mare Oromasdes ! Spune, ce-i asta ? Ce val se ridică ? Ce urale !

În frunte înaintează un bărbat înalt şi ager, cu sabia în mînă. E Callîmahos ! Iar după el vin soldaţii. Aripa dreaptă porneşte într-o nouă bătălie. Perşii nu mai înţeleg nimic. O socotesc ca pe-o altă nebunie. Doar Miltiades ştie şi eroul acestei bătălii, Callîmahos.

Iată cum începuse : goarnele aripii drepte sunară de asalt pe neaşteptate, într-un ritm necunoscut. Aripa se deplasă întreagă. Dar în loc să urmărească duşmanul, o luă spre dreapta. Încotro se ducea ? Erau miraţi pînă şi hopliţii. Falanga înaintă, înaintă mult spre dreapta, pînă ajunse aproape de văgăuna Aforismului. Acolo se avîntă pe neaşteptate în semicerc şi alergă în direcţia mării... Şi-apoi, deodată spre stînga. Abia acum, totul deveni limpede. Callîmahos execută o manevră largă de pătrundere, interpunîndu-se între perşi şi mare. Manevra era desfăşurată pe o arie atît de

mare, încît dacă reușea, retragerea dușmanului ar fi fost oprită definitiv, și atunci n-aveau să aștepte decît pieirea.

Cu toată zăpăceala lui, Dattes își dădu seama de primejdia ce-l amenință acum. Cu ochii însîngerați privi spre soldații-i „de aramă", (halkei). Această singură unitate, alcătuită numai din sacieni, era ultima lui scăpare. Își pusese în ea toată nădejdea și de aceea nu voia s-o distrugă. Năd ăjduia s-o ducă întreagă înapoi în Persia, ca s-o prezinte regelui.

Dar într-o singură clipă își văzu visul spulberat. Dacă mai stăruia să păstreze această unitate a regelui, risca să piară nu numai întreaga lui armată, ci chiar el însuși. De aceea, după ce-i privi îndurerat pe ostașii ce curînd vor trece în lumea celor drepți plină de farmec și răsfăț fără de sfîrșit, își trase akinakes-ul și-l îndreptă, ca pe-un deget de aramă, spre atenieni.

„Nemuritorii" lui înțeleseră. Și-atunci, un val metalic de sulițe și săgeți se revărsă asupra falangei hellene. Callîmahos alerga și deodată încremeni, lovit parcă de trăsnet sau ars de viu. Doar cei de lîngă el, care văzură norul de săgeți ce se abătu asupra lui, își dădură seama că strategul lor nu mai există.

Această moarte năprasnică hotărî soarta întregii manevre. Săgețile parcă-l lovită nu numai pe strateg, ci și întregul plan. Avîntul falangei fu oprit cu aceeași iuțeală cu care fusese curmată viața comandantului. Callîmahos nu era numai un strateg. Era idolul războinicilor lui. Moartea lui zădărnici un fapt, care ar fi hotărît pentru mulți ani soarta Athenei.

Miltiades păli. Nu pentru că era distrus un plan măreț, ci pentru că pierdea un om neasemuit, căruia prin vitejia și rolul pe care-l jucase, îi datora această bătălie și izbînda.

Înaintarea aripii drepte fusese oprită, iar întreaga manevră — zădărnicită. Așa arăta totul. Însă în acea clipă de grea cumpănă intră în scenă chipul neîntrecut al lui Stesîlaos. Văzînd căderea lui Callîmahos și dîndu-și seama de valoarea acestui plan, viteazul afidnean porni înainte cu tot avîntul lui. Sosi la timp ca să ia locul eroului căzut. Stesîlaos era un comandant la fel de iubit

de războinicii lui ca şi Callimahos. Apariţia lui neaşteptată îi reînsufleţi pe soldaţi, care-l urmară într-un nou iureş. Fiind mai tînăr, se mişcă mai repede şi izbuti să scape de prima rafală a arcaşilor duşmani.

Gîndul lui era să se apropie de duşman atît cît să nu-şi mai poată folosi armele lui de luptă de la distanţă şi să-l silească să se prindă în lupta de aproape. Atunci, soarta războiului ar fi fost hotărîtă. Perşii arătaseră întotdeauna o silă de neînţeles faţă de lupta corp la corp. Învăţaţi încă din timpurile străvechi să lupte de la distanţă, dobîndiseră o mare îndemînare în mînuirea armelor cu bătaie lungă. Aşa că ori de cîte ori se întîmpla să folosească armele pentru lupta de aproape se zăpăceau şi-i cuprindea o teamă ce-i ducea la pierzare.

Ce făcu Dattes în faţa acestui nou iureş ? La început, nu-şi dădu seama ; crezu că atenienii voiau să răzbune moartea strategului lor. Dar cînd văzu că înaintarea lua proporţii fulgerătoare şi că un alt strateg preluase comanda falangei, înţelese de unde venea primejdia. Şi nu primejdia unei înfrîngeri, ci a unei catastrofe totale. Dacă această aripă dreaptă a hellenilor, care alerga atît de iute izbutea să ajungă la ţărm, atunci Medul ar fi fost cu desăvîrşire oprit. Hellenii aveau să pătrundă între armată şi navele de transport, încercuirea avea să fie totală, iar pieirea — de neînlăturat. Nu-i rămînea altă cale decît să-şi sacrifice tăietorii de capete, aşa-zişii *kefalotomi,* elita şi mîndria curţii persane. Toţi erau unul şi unul, cu coame falnice şi bărbi stufoase ce le acopereau pieptul. „Cu asemenea bărbaţi poţi să învingi şi fără să-i arunci în luptă...", obişnuia întotdeauna să se laude Dattes. Acum risca să piardă bătălia, chiar dacă-i arunca în luptă. Dar altă cale nu era.

Dădu ordin tăietorilor de capete care erau pregătiţi anume pentru lupta de aproape. De altfel, o arăta însăşi denumirea lor. Ordinul neînduplecat pe care-l primiră de la Dattes era : „Tăiaţi cu orice preţ mai întîi capul strategului lor, şi atunci n-o să fie nevoie să tăiaţi şi celelalte capete".

Dattes dădu însă greş. Capul lui Stesîlaos, căzu într-adevăr. Dar după ce rezistă celor douăzeci de securi ce fură aruncate deodată împotriva lui. Apoi trebui să ţină piept săbiilor enorme ce şuierau spintecînd aerul din jur. Toţi cîţi săriră să-l salveze căzură. Zidul ce se formă în preajmă-i era atît de gros, încît devenise de nepătruns. Stesîlaos fu ucis. Dar bătălia nu se termină. Fu oprită înaintarea, şi aşa grosul pedestrimii persane putu să se îmbarce pe nave. Veni rîndul tăietorilor de capete să şi le piardă. Dattes însă izbuti să şi-l salveze. Alergă, îndemnînd pedestrimea, pînă ce ajunse la ţărm. Acolo descălecă şi intră în trirema regală, ce-l aştepta de mult, cu pupa rezemată de prundiş.

Miltiades nu întîrzie să afle de încetarea înaintării şi de moartea lui Stesîlaos. Îşi dădu seama îndată că prin aruncarea în luptă a gărzii lui, Dattes izbuti să oprească aripa din dreapta a hellenilor. Atunci, întoarse privirea spre stînga. Acolo, presiunea inamicului era slabă. Fulgerător, înţelese că misiunea pe care-o încredinţase aripii drepte putea să i-o dea acum celei stîngi.

Un sol porni ca săgeata, ducînd ordinul lui Miltiades la Aimnestos şi vitejilor plateeni. Aceştia se dovediseră neîntrecuţi. Dar era prea tîrziu. O a doua încercuire nu mai putea fi realizată. Atacul plateenilor grăbea doar sfîrşitul bătăliei. Perşii erau mulţi şi prea îngroziţi ca să intre singuri în cerc. Grosul trupelor ajunsese la mare. Doar dacă ar fi devenit amfibii plateenii îi puteau încercui. Perşii aveau în faţă navele lor, iar hellenii nici una. În loc să lupte, puteau să scape mai uşor, şi de aceea se puseseră pe fugă. Atenienii izbucniseră în urale.

Miltiades, singur, rămase încruntat. Era nemulţumit. Îşi chemă toţi solii şi le dădu ultimul ordin : „Să fie părăsită încercuirea ! Să înceapă o urmărire neîncetată, nemiloasă, pînă spre mare !"

Atunci, centrul atacă într-un iureş năvalnic. Acoperindu-şi cu sclavi golurile rămase după retragerea iniţială, porni cu avînt într-o urmărire aprigă a duşmanului.

Astfel începu a doua mare bătălie de la Marathon.

Ordinul lui Miltiades se răspîndi iute. „Dușmanul trebuia să fie alungat pînă la nave. Chiar și în mare."

Aici, pentru a doua oară, hellenii — atenienii, plateenii și sclavii laolaltă — săvîrșiră noi fapte de vitejie, înălțînd noi monumente pentru cinstirea victoriei.

De pe trirema lui regească, Dattes văzu noua primejdie. Triremele lui erau amenințate să fie năpădite de hellenii care-i fugăreau armata. De aceea, dădu ordin să se îndepărteze de țărm. În sfîrșit ! Să mai ia puțină apă soldații lui, ca să se trezească din somnolență. Ordinul fu îndeplinit. Dar atenienii veniți din urmă îi înecau în apă. Le rămînea să lupte doar cu enormele lor trireme.

Miltiades nu ceruse ca dușmanul să fie gonit pînă ce va pleca. Pentru că s-ar fi întors. Ordinul lui era să-i fie scufundată și incendiată flota, ca să nu mai poată începe un nou război, o nouă expediție. Dacă nu era cu putință aceasta, atunci să fie înecați soldații. Era o hotărîre crudă, de neînlăturat. Război fără sînge nu se face. Singurul mijloc de-a înlătura vărsarea de sînge ar fi fost ca atenienii să se supună de la început. Dar istoria lor nu putea să cuprindă asemenea pagini. Și-apoi... un măcel nu poate fi omenos. Singurul umanism în război este să nu-l faci. Miltiades era soldat, cu un alt fel de a gîndi decît un politician sau un filozof. Filozofia războiului este rigidă, aspră. Cînd dădu ordinul, Miltiades se îndureră, dar nu putea să-l revoce.

Acum, bătălia luă o altă formă. Intervenise un element nou : apa... Mijloacele plutitoare, triremele. Perșii se găseau într-o poziție avantajoasă, chiar dacă hellenii luptau în elementul lor, apa ! Luptau inegal : perșii cu triremele lor pîntecoase, hellenii cu corpul, cel mai slab și mai primitiv mijloc plutitor.

— Așadar, barbarii sînt mai civilizați ? strigă Themistocles cînd ajunse cu falanga lui la mare.

Vedea superioritatea zdrobitoare a dușmanului. Își acoperi ochii.

— Ah, încăpățînaților, strigă privind spre Asty. Care ar fi fost acum rezultatul bătăliei, o, atenieni, dacă m-ați fi ascultat și ați fi ridicat «zidurile de lemn» !

Dar, în ciuda nemulțumirii și a disperării lui Themistocles, hellenii reușiră numai cu trupul s-o scoată la capăt. Din clipa în care triremele persane se depărtară de mal, hellenii putură să pună ușor mîna pe pradă. Cînd înotînd amenințător, cînd strecurîndu-se prin salturi sub apă, îi ajungeau pe perși, îi înhățau de plete sau de bărbi și-i țineau așa sub apă pînă se înecau.

De necrezut ! Moartea însăși este o pedeapsă cruntă. De ce trebuie s-o îmbogățească cineva și cu torturi ?

Pe lîngă celelalte nenorociri, perșii mai aveau una. Stăpîniți de o teamă religioasă față de apă, nu învățaseră niciodată să înoate. Așa că triremele trebuia să se apropie mult de uscat. Dar de acolo puteau fi luați ca pradă. Soldații de culoarea grîului copt, crescuți în fundul Asiei, se îngrozeau văzîndu-i pe helleni plutind ca niște pirogi. Nu. Aceștia nu erau soldați ! Soldații sînt oameni, chiar dacă sînt albi. Apoi, oamenii se scufundă în apă. Cum reușeau însă acești îndrăciți să plutească asemenea unor nave fără vîsle și fără vele ? O nouă spaimă le răvășea sufletul. Păcat că Oromasdes nu aflase nimic despre helleni ! Altminteri, i-ar fi luat de pe pămînt și i-ar fi zvîrlit să-i înghită rîurile. Uite-i ! Se apropie de nave ! Loviți-i ! Ridicară securile... Dar în loc să dea în helleni, se loviră între ei. Un pîlc din acești apucați alergă spre prima navă care izbuti să ridice velele. Înspăimîntați, vîslașii își azvîrliră vîslele și ridicară mîinile. Ce puteau să facă... N-au fost în stare să le țină piept soldații înarmați pînă-n dinți... darămite ei ! Triremele pe care puneau mîna erau trase pe plajă. Perșii strigau în graiul lor de neînțeles, jumulindu-și bărbile. Nu voiau să lupte. Dar nici să moară. Să se lase prinși... nu știau. Erau ca scoși din minți. Se gîndiră să facă ce făceau hellenii. Doar cu asemenea „drăcii" învinseseră. Cine știe... Poate or să învingă și ei sau măcar își vor pierde mințile ca să scape cumva de moarte !

Îşi aruncau armele şi-şi băgau capul în nisip. O altă navă fu prinsă şi trasă pe plajă. Atunci, Dattes se supuse sorţii. Spumegînd de furie, ordonă ca navele să iasă în largul mării. Cîţi n-au apucat să intre în ele, să rămînă. Să scape măcar navele ! Ca să faci o triremă îţi trebuie o sută de meşteri. Iar pe soldat... îl face o singură burtă într-o singură noapte. Navele ! Să scape navele ! Vîslele spintecară apa. Dar atenienii nu renunţau. Se repeziră la prima navă ce-şi ridica vîslele. Nişte luptători alergară s-o prindă. Printre ei se aflau fiii lui Euthyfron şi cei doi efesieni... Un grup de perşi înarmaţi cu securi se repeziră împotriva lor. Ceva alb i se ivi în gură. Nu se ştia dacă erau dinţi, ori spume.

— Kinègiros !... se auzi glasul speriat al lui Eschil.

Tînărul prinsese cu un braţ copastia navei. Cu celălalt ridică sabia. Doi-trei sacieni alergară urlînd, cu securile ridicate împotriva lui.

Kinègiros lovi primul. Securea căzu din mîinile inamicului. Un altul şi-o ridică pe a lui. Frumosul braţ al lui Kinègiros căzu. Un strigăt înfiorător se auzi :

— Kinègiros !

Dar tînărul neînfricat nu mai auzea. Apucă copastia cu mîna ce-i mai rămăsese. O altă secure străluci sub soarele attic.

Lui Kinègiros nu-i mai rămaseră decît dinţii. Cu ei ţinu nava pînă ce-i veniră tovarăşii de luptă. Cînd ajunseră, frumosul cap al lui Kinègiros era despărţit de trup... Atenienii năvăliră pe punte, lovind cu spada în dreapta şi-n stînga, pînă cînd şi ultimul med plăti cu viaţa moartea eroului. După puţin timp, nava era trasă pe plajă ca un sicriu... Printre leşurile duşmane zăcea şi trupul fără cap al lui Kinègiros. Apa era tulbure. Nu reuşiră să-i găsească capul.

Sfîrşitul bătăliei de la Marathon se hotărîse. Acum nu se auzeau decît peane de victorie, urale... Departe în larg, navele persane acoperite de ruşine părăseau golful Marathonului. Un efeb ieşi din apă şi se opri o clipă peste trupul fără viaţă al lui Kinègiros. Apoi îşi şterse ochii, îşi strînse curelele sandalelor... şi se

făcu nevăzut din fața tuturor, ca și cînd căpătase deodată aripi. Miltiades abia apucă să-l întrebe de la distanță :

— Fidippides ! Încotro ?

— Să duc vestea, fiu al lui Kimon !

— Aleargă ! îi strigă strategul.

Și efebul înaripat dispăru de după pădurile muntelui Pentelicòn. Atunci, Miltiades se duse să vadă cu ochii lui minunea de necrezut, care a fost denumită mai tîrziu „bătălia de la Marathon", după numele neînsemnatei cîmpii și care urma să intre în istorie ca o victorie a tuturor popoarelor. Nu tîrziu, urma să se ridice aici trei tumuli pentru cei căzuți : unul pentru atenieni, unul pentru plateeni și unul pentru sclavi. Tumulii ridicați acum nu erau de pămînt. Și nici nu erau tumuli, ci munți întregi de cadavre, de perși uciși și de prăzi. Miltiades dădu ordin să fie arse trupurile dușmanilor, iar prăzile să fie străjuite. Apoi se duse către locul în care se desfășurase aripa dreaptă, acolo unde încetase nu demult bătălia și unde căzuseră vitejii vitejilor acestei încleștări nepregetate, strategii Stesìlaos și Callìmahos. Fiul lui Thrasilos era desfigurat și-l recunoscură numai după sandale și după platoșa de argint. Coiful îi era undeva mai încolo. În mînă ținea însă strîns sabia. Miltiades se opri cu evlavie cîteva clipe în fața lui și-apoi porunci să-l spele și să-l așeze în fruntea morților falangei. Apoi, cu pași clătinați, înaintă în căutarea lui Callìmahos.

Oh !... n-a trebuit să caute mult. Cadavrul afidneanului se vedea pe tot cîmpul de luptă. Era în picioare ! Cum ? Dar... Cum s-a întîmplat ? Miltiades și însoțitorii lui se apropiară. Și atunci se lămuri totul. Atît de multe sulițe străpunseseră deodată trupul lui Callìmahos, încît acesta își dădu sufletul în picioare. Corpul lui, sprijinit de sulițe, nu cădea. I se scursese tot sîngele, și eroul era galben ca ceara. Își scoaseră coifurile. Mulți lăcrimară. Apoi, Miltiades ordonă să fie așezați în dreapta și-n stînga trupului polemarhului morții falangei lui. Ordinul fu executat. Întreaga armată trecu apoi cu scuturile coborîte prin fața eroilor, dîndu-le ultimul *Haire !* Ceremonia se apropia de sfîrșit. Și a-

tunci... În bătaia razelor soarelui attic, ceva străluci deodată pe muntele Pentelicòn. Privirea lui Miltiades se îndreptă fulgerător într-acolo. De pe vîrful muntelui, un scut argintiu făcea „semne" flotei persane.

— Ticăloşii !!! ţipă Miltiades.

Nu încăpea nici o îndoială : un trădător... dădea de veste duşmanului că Athena e nepăzită şi că trebuie să se grăbească într-acolo. În timp ce pînă atunci flota navigase spre insula Kea, deodată îşi schimbă direcţia şi se îndreptă spre Faler.

— Pisistratizii !!! strigară cîţiva.

— Alcmeonizii !!! ţipară alţii. Fac asta ca să întunece gloria lui Miltiades.

— Sînteţi nişte nemernici !!! strigă Xànthippos, şi-şi trase sabia. Dacă nu vă retrageţi imediat insulta, voi începe aici un măcel fratricid !

Miltiades se aruncă între ei.

— Încetaţi ! În numele zeilor ! le strigă. Atenieni ! Polisul este în primejdie, şi voi vă certaţi ?

Se întoarse către Aristides.

— Fiu al lui Lysìmahos... îi spuse cu dragoste şi încredere. Îţi încredinţez întreaga tabără. Rămîi cu falanga ta. Străjuieşte prăzile, îngroapă trupurile neînhumate...

Aristides primi, simplu, sarcina. Şi-atunci, Miltiades ridică glasul.

— Bărbaţi atenieni !! strigă cu un glas tremurat, dar puternic. Vrăjmaşii cetăţii, slugile mîrşave ale perşilor, ne-au trădat ! Alergaţi iute la Kinòsarges ! Athena e în primejdie !

— La Kinòsarges !! răsună în toată tabăra.

Se auziră zăngănituri de arme. Fără odihnă, fără să răsufle, prăfuiţi, însîngeraţi şi sfîrşiţi, atenienii alergară să-şi salveze cetatea ameninţată.

CAPITOLUL XVIII

Cei rămaşi în Athena nu ştiau nimic din toate astea. Nici despre bătălie, nici despre victorie şi nici mai ales despre marea primejdie ce-i ameninţa. În aceste zile, cetatea trăise o agonie clocotitoare. Se supărau din orice fleac, deznădăjduiau uşor, se ocărau în gura mare. Şi-apoi, deodată, se cufundau în tăcere. Fără îndoială, enormul organism al Athenei era bolnav. Aveau accese duse pînă la furie ori la decădere totală. Numai speranţa le lipsea.

Solia trimisă la Marathon se întoarse mohorîtă. „Bătălia — ziseră — o să se ţină." Cînd o să înceapă ? Asta nu le-au spus-o. Dar că o să se ţină, le-au spus-o, asta era sigur. Chiar Miltiades îi asigurase.

— Nătărăilor !! striga mulţimea. Şi-aţi dat crezare unui om fără patrie ? Vai de noi !

Izbucniră strigăte de nemulţumire. Agora se răzvrăti. Nu există în acest Asty nici un om care să-i facă de petrecanie unui tiran ? *Oime !* Biata Athenă n-are eroi. Un smintit ne duce la dezastru şi nu se ridică o mînă să-l înlăture. Bărbaţi atenieni, cine vrea să scape Athena de Miltiades ?

— Eu... se auzi un glas din mulţime.

— Cine ? întrebă de la tribună falsul orator. Cine a spus adineauri „eu" ?

— Atunci, ce stai ? Du-te !

Din rîndurile mulţimii se auzi numai un vuiet.

— Unde-i salvatorul care a spus „eu" ? strigă oratorul. A dispărut. Ticălosul !! Cine se oferă în locul lui ? Spuneţi, bărbaţi atenieni ! Cine vrea să ne scape de un ucigaş ?

— Eu... se auzi din nou acelaşi glas mînios.

— Bine !

— Da, eu... continuă. Eu vreau să scap Athena de un ticălos care l-a denumit pe Miltiades ucigaş !

— Şi tu eşti un viclean ! Iată !

„Oratorul" răguşi ţipînd şi arătă spre omul care l-a insultat. Acesta înaintă însă netulburat şi se urcă pe treptele tribunei.

— Bărbaţi atenieni ! strigă. Vreau să ştiu bine : cine este astăzi în fruntea demosului ?

— Noi ! urlă un grup ce se adunase în jurul tribunei. Zi tot ce vrei. Te ascultăm.

— Nu stau de vorbă cu nişte gălăgioşi !

— Bine. Tăcem. Spune.

— Unde este acest mîrşav, acest... acest defăimător, care cere capul lui Miltiades ? Ieşi la suprafaţă, cîine de pripas ! Ieşi să te vedem ! Hai... iute. Pentru că de mult n-am văzut un broscoi.

Gălăgioşii îl aleseră şi-l ridicară pe umeri.

— Uite-l, ziseră. Nu poţi să-i faci nimic.

— Tu eşti ? Pleacă. Te felicit că umbli încă pe picioare. De mîine o să te tîrăşti pe burtă.

— Cine eşti tu ? strigară de jos.

— Fiul lui Calîdamos.

— Nu te cunoaştem. Pentru întîia oară te vedem.

— Nu-i nevoie să vedeţi Chibzuinţa.

— Daţi-vă la o parte, trece Chibzuinţa !

— Îţi baţi joc de mine, om fără căpătîi ?

— Mă înclin.

— Respectă durerea cetăţii.

— Cetatea nu mai există. S-a dus la Marathon. Aici au rămas casele şi laşii !

— Du-te să orăcăi în mlaştini, broscoiule !

— Tacă-ţi gura !

— Îndrăzneşti ?

Atunci veniră la marginea agorei cîţiva cinstiţi bătrîni. Îşi ridicară toiegele. Se făcu linişte.

— Bărbaţi atenieni ! strigară. De ce vă zbuciumaţi ?

Atunci, alte ţipete izbucniră din mulţime. Cîţiva încercară să-i oprească.

— Lăsaţi-i, ziseră. Lăsaţi-i să-şi arate dibăcia oratorică. Sărmanii, mîine vor muri.

Gălăgia şi certurile reîncepură mai stăruitor.

— Bărbaţi atenieni, spuseră din nou bătrînii. În numele lui Dias ! Ce necuviinţă se-ntîmplă aici ? Hellenii n-au fost niciodată certăreţi.

Izbucniră rîsete zgomotoase, ce se întinseră în toată agora.

Un grup ciudat sosi la intrarea apuseană a agorei. Se auziră blesteme. Apoi, nişte femei se îndreptară spre centru, cu copilaşii în braţe.

— Blestemaţilor, ţipau ele, mişeilor ! Ne lăsaţi să ajungem „sclavele" perşilor.

Cele ce nu aveau copii îşi ridicau boccelele, oalele, orătăniile luate cu ele... şi blestemau cu glas răguşit.

Bărbaţii se înfuriară.

— V-aţi ieşit din minţi ? Unde mergeţi ? strigară.

— La Ilisòs, răspunseră ele ridicîndu-şi copiii. La Ilisòs.

— Şi ce-o să faceţi la Ilisòs, scrîntitelor ?

— Ne vom îneca copiii !

— Aţi înnebunit ?

— Da. Ne-am luat după arhonţii noştri. Lăsaţi-ne să ne înecăm decît să fim batjocorite !

— Şi aceşti prunci ?... Nu vă e milă de ei ?

— Toţi sînt orfani. Taţii lor au căzut la Marathon sau au înnebunit aici. E-acelaşi lucru. Lăsaţi-ne !

— Încet, femeilor ! Fiţi cuminţi !

— Cuminți ? Unde ne sînt bărbații ! He ? De ce nu ne spuneți ?

— Vitejii luptă.

— Și lașii ? Ce fac ? Nu vă osteniți. Să vedem. Lașii cuvîntează. Rușine ! N-aveți curajul nici să muriți fără zgomot. La o parte !

— Sînteți niște apucate ! Într-adevăr niște apucate ! Unde mergeți ?

— Iarăși s-o spunem ? La Ilisòs. Ca să-i înecăm !

Cum auziră ce gînduri aveau mamele lor, micuții izbucniră în plînsete.

— Nu plîngeți degeaba ! le spuseră bărbații. Mamele voastre spun nerozii. Ilisòs nu mai are apă. Au furat-o morarii și broaștele.

— Atunci, o să-i ducem la Saronicòs ! Sau nu cumva nici acolo nu este apă ?

— Cum să nu ? Este atît de multă, încît încape în ea toată flota persană.

— Atunci, o să rămînem aici ! Uite-aici ! Și-o să ne smulgem părul.

— Nu.

— Lasă-le ! zise cineva. Să și-l smulgă. Să nu lase nici un fir !

— Neghiobule ! Și-atunci, cum o să le păruim ?

— A, da... Ai dreptate.

Așa cum spuseră, și făcură. Rămaseră pe loc să-și smulgă părul. Apoi începură să-și bată joc de bărbați.

— He, bărbați ! Dacă printre voi se găsește într-adevăr vreunul, să ia o făclie și să dea foc cetății. Să ardem cu toții ! Să ardeți și voi care v-ați lăsat vetrele ca să cotcodăciți în Agora.

A, nu ! Acum bărbații se-nfuriară de-a binelea. Toate astea semănau a matriarhat ! Cîțiva încercară să le amenințe scrîșnind din dinți. Dar nu-i mai găsiră în gură. Erau însă și unii cărora le era rușine de ceea ce auzeau. Își spuseră ceva între ei și apoi se apropiară de femei cu duioșie.

— O, femei ateniene, ziseră. Fiii noştri luptă acolo...

— Iar taţii lor tremură aici... rîseră în hohote femeile.

— Hellenii nu tremură niciodată.

— Acum tremură. Depărtaţi-vă ! Vă văd pruncii şi rîd de voi.

— A, a ! Ia ascultaţi voi ! N-am ajuns la vîrsta asta ca să auzim aceste batjocoriri. Dacă nu ne găsim acum la Marathon, e pentru că nu ne ţin picioarele ca să ne ducem pînă acolo. Dar nu vom da bir cu fugiţii. De va fi nevoie, vom lupta aici, la zidurile noastre !

— Cu ce ? întrebară femeile văzîndu-le mîinile goale.

— Cu dinţii ! spuseră cîţiva uitînd că erau ştirbi ! Nu ! Cu... ciomegele, cu topoarele, cu pumnii.

— Şi... o să învingeţi ?

Aici, bătrînii deveniră gravi.

— Nu... ziseră trist. Nu vom învinge. Dar vom cădea. Şi asta înseamnă ceva. De aceea, nu ne disprețuiţi. Şi-acum, haideţi, duceţi-vă la casele voastre.

— Păi, dacă o să luptaţi, de ce ţipaţi acum, blestemaţilor ?

— Ca să prindem curaj. Şi ca să rămînem treji... să nu ne prindă Morfeu, şi-apoi să cădem vii în mîinile mezilor haini.

Două dintre ele erau atît de scîrbite, încît le veni să scuipe. Dar îşi aduseră aminte că în Asty nu se scuipă şi se stăpîniră. Cîteva îi priviră pe bărbaţi cu dispreţ şi se aşezară pe jos.

— Bine... spuseră. Atunci, o să rămînem aici.

— De ce ? Ca să le fie ruşine perşilor de voi ?

— Nu. Ca să le fie ruşine hellenilor de noi şi să lupte împotriva perşilor. Să lupte împotriva lor mai bărbăteşte.

— Vai de bărbaţii care vor lua lecţii de bărbăţie de la femei !

— Vai de femeile care nu pot să insufle bărbăţie bărbaţilor lor !

Toate astea se spuneau doar ca să acopere groaza ce zguduia cetatea. Părea că sosise sfîrşitul lumii. Şi vedeau că nu pot să-l oprească. Cetatea se răsculase. Dar bine, era pentru prima oară

că se întîmpla aici un asemenea lucru ? Încă de pe vremea lui Solon, sau chiar mult mai înainte, acest Asty avusese parte numai de tulburări şi revolte. Dar întotdeauna se găsea un bărbat care prin geniul şi puterea lui de convingere să potolească discordiile, şi cetatea îşi regăsea liniştea. Dar acum toţi bărbaţii de seamă se aflau pe front. Rămăseseră numai cei ce nu puteau să lupte şi gloata gălăgioasă. Desigur, toţi aceştia puteau să devină repede susţinători ai Pisistratizilor. Da, era vremea lor. Toate rămăşiţele ticăloase ale fostei tiranii ieşiră din ascunzătorile lor şi aţîţau cu turbare poporul, semănînd minciuni sfruntate. Niciodată însă pe faţă. Cu vorbe meşteşugite şi cu mai multe înţelesuri, reuşeau să-şi atingă scopul, strecurînd cînd îndoiala în izbîndă, cînd ura, cînd frica. Dar veni şi clipa cînd răul atinse culmea. Şi dacă aceste uneltiri ar fi continuat, în scurt timp fără bătălie. Ar fi ajuns în mîinile Pisistratizilor. Iată ce uitase Miltiades. Pentru că o cetate nepăzită, doar cu cetăţeni care nu luptă, putea lesne să-şi piardă încrederea. Existau acolo desigur şi destui bărbaţi cu scaun la cap care simţeau primejdia şi căutau să preia în mîinile lor bătrîne, dar nu şi nesigure ocrotirea cetăţii. Le grăiau cu vorbe înţelepte şi sigure. Le arătau că din spusele soliei se înţelegea că Miltiades nu stă degeaba. Că întîrzie începerea bătăliei nu pentru că se îndoieşte de rezultatul ei, ci pentru că îi aşteaptă pe plateeni.

— Dar plateenii au venit, spuseră mai departe. Şi deci bătălia va începe... dacă n-a şi început.

— Sigur că da. Aşa-i ! strigă un glas răguşit.

Toţi se întoarseră. Un om cu mîinile şi ţeasta înfăşate ajunse pînă la tribună şi se rezemă de ea.

— Dacă a început, aţi spus, rogu-vă ? De bătălie vreţi să spuneţi ? Dacă a început... He ! Păi să vă spun eu. Bătălia a început !

— Cine eşti tu ? îi strigară zbîrlindu-se la el toţi.

— Eu ? Cine sînt ? Cine sînt, aţi întrebat, rogu-vă ? Eu ? Hee, eu, dacă vă face plăcere, sînt din insula Naxos. Sînt... Da,

sînt naxian şi din păcate vestitor de nenorocire. Flăcările ne înconjoară. Înotînd, am putut scăpa de robie. Dar ceilalţi ? *Oimè !*

— Despre Naxos ştim totul. Ne-au spus alţii. Ai venit prea tîrziu, vestitorule.

— Ceilalţi au venit cu navele. Eu n-aveam nici măcar o covată.

— Lasă insula Naxos. Vorbeşte de Marathon.

— De Marathon ? Şi Naxosul, care arde ?

— Nu arde. S-a stins.

— Da, s-a stins. Ce-avea să mai ardă ? De aceea flăcările ei m-au urmărit. Şi m-ar fi ars dacă preamilostivul Poseidon nu m-ar fi smuls din mîinile necruţătoare ale lui Hefaistos şi nu m-ar fi predat, în ciuda duşmăniei lui, în mîinile lui Dias Xenios, ocrotitorul drumeţilor pribegi, care în mărinimia lui mi-a călăuzit paşii pînă aici ca să-i văd fata, preachipeşa Pallas Athena.

— Vorbeşti mult, naxianule. Şi noi vrem vorbe puţine.

— Puţine, he ?

— Da. Şi să nu aduci vorbe de ocară zeiţei.

— Fac eu asemenea lucru ?

— Atunci, spune. Dar... nu. Mai bine nu. Pentru că ai să ne vorbeşti de tot neamul zeilor şi de pătimirile naxienilor. Şi noi vrem să aflăm despre bătălia de la Marathon.

Omul se arătă încurcat. Apoi zise :

— Fie... Să vă spun, iată. Treceam pe lîngă muntele Pentelicòn. Dar numai din culme în culme, ca să nu dau de mezi, care mă ştiau încă de la Naxos.

— Vorbe. Vorbe, trîndavule ! Spune odată ! Ce ne tot chinuieşti ?

— Vă spun, zise. Sigur că vă spun. Dar ştiu eu ce ? Adică de unde să încep.

— De unde vrei. Dar dă-i drumul odată.

— Bine. Treceam, cum am spus, pe la Pentelicòn. Şi... de pe un vîrf am zărit cîmpia. *Oimè !*

— Şi ce-ai văzut ? Zi-i !

— Cum să vă spun ? Îmi... *Oimi !*

— Vorbeşte, omule ! Vorbeşte odată !

— Cum să vorbesc ? Mi se usucă buzele înainte de a le deschide. *Oimi...*

— Îţi dăm apă să ţi le răcoreşti. Dar grăieşte !

Naxianul se propti în toiag.

— *Oimiii,* bărbaţi atenieni... Îmiii ! De acum gata. Zeii, zeii. Aoleu ! Îmiii !, spunea în graiul naxian.

— Ce fac zeii ? Spune.

— S-au lepădat de voi. Da. Din vina cui ? O ştiu pînă şi pruncii din Naxos. „Stigmatul Alcmeonizilor".

— Lasă „stigmatul", naxianule. Vorbeşte-ne de bătălie. Ai zis că ai trecut pe lîngă Pentelicòn. Şi ?

— Am trecut fără doar şi poate.

— Şi ce ai văzut ? Asta să ne spui. Cît despre *„oimi"* şi *„imi"*, lasă-le ; ai să ţi le reaminteşti la Naxos.

Naxianul luă o înfăţişare disperată.

— *Aimi !* spuse văitîndu-se din nou. Multe nenorociri a adunat în Asty neamul Alcmeonizilor.

— Lasă-i în pace pe Alcmeonizi ! Credem că nişte oameni spurcaţi îţi suflă în muştiuc melodii viclene. Spune-le pe ale tale.

Supărarea îi cuprinse şi pe ceilalţi atenieni.

— Hee, tu naxianule ! îi strigară. Ascultă. De vrei să-ţi plîngi vatra, n-ai decît. Dar pe Athena n-o boci. N-are nevoie nici de laudele şi nici de bocetele tale.

— Dar simt eu nevoia să bocesc. Nu mai pot. *Aimi...* Am rămas pe drumuri. Cît despre morţi...

— Plînge-i pe cei vii. Morţii nu aud.

— Pe aceştia îi plîng. Pentru că mîine o să fie morţi. După cum vă spuneam, treceam pe lîngă Pentelicòn. Era o dimineaţă ceţoasă. Veneam să cer pîine şi mîngîiere în Asty. Şi-atunci... De jos de pe cîmpie începură să se înalţe valuri de fum. Apoi se auziră sunete de goarne, zăngănit de arme şi călcături grăbite.

M-am gîndit : „Bătălia, bătălia așteptată de toată lumea, începe !“ Dinspre mare venea un munte, nu alta. Erau mezi. Și-n fața acestui munte, oh... cine stătea ? Hee, cine ? Copăcei firavi ai unei păduri rărite — atenienii. Și alături de ei — doar cîțiva lacedemonieni.

— Erau plateeni.

— Vai lacedemonienilor ! Mai departe. Ce s-a aliniat, zisei, he !

— Ai spus.

— Și mai spun. Hellenii. Adică o mînă de băieți andri din Attica. Eram gata să-mi retrag privirea și să plec, cînd ce-mi văzură ochii ? Mîna, mîna aceea de oameni porni... la atac ! Și încă cum ? Cîntînd. Dar unde se duceau ? Perșii erau de zeci de mii de ori mai mulți. Atunci mi-am amintit cine era în fruntea atenienilor și am înțeles. Cine altul decît un nebun putea să facă această nesăbuință ?

— Vorbește-ne de bătălie, naxianule ! Cît despre căpetenii, sînt ale noastre și noi le vom judeca. Noi sîntem aceia care i-am ales și tot noi o să-i îndepărtăm, de va fi nevoie.

Naxianul își șterse sudoarea cu o cîrpă.

— De ce mă disprețuiți ? Vă-ntreb. De ce ? Adică n-are un naxian dreptul să plîngă nenorocirile tuturor hellenilor ? Un naxian nu este hellen ? Nu uitați că cetatea voastră a fost înfrîntă întîi la Naxos.

— La Naxos a fost înfrînt Naxosul. Athena va fi înfrîntă aici. Dar nu va fi înfrîntă. Va învinge.

— Victoria lui Cadmos... Va învinge ați spus ? Numai în mintea nebună a lui Miltiades va învinge. Pe cîmpul de luptă va fi înfrîntă.

— Taci, blestematule ! Te tot tîngui și nimic nu spui.

— Bine, spun. Unde am rămas ?

— La pean.

— Pe... pean era ?

— Pean. Te cam bîlbîi.

— Nu mă bîlbîi. Nu ştiam. Noi naxienii cînd ne omorîm nu cîntăm.

— Aşa ? Bine, o s-o vedem şi p-asta. Şi-apoi vom mai vedea încă ceva.

— Ce anume ?

— Ce fel de naxian eşti ? Pentru că la început ai încercat să ne spui ceva în idiomul tău naxian, şi-acum l-ai uitat. Fie. Spune mai departe.

— Atenienii — hee, da... Atenienii au început să împingă înapoi „muntele" persan. Să-l fugărească spre mare.

— Aşa să grăieşti.

— Aşa grăiesc. Dar gîndesc altfel. Am zis : Unde or să meargă ? Pînă unde or să-i fugărească pe mezi ? Şi-am fost îndreptăţit. Victoria a ţinut cît ţine ploaia de primăvară. Deodată, „colosul" persan s-a oprit din rostogolirea lui spre mare şi a început să urce dealul. Şi — *oimi !* — centrul atenian s-a pus pe-o fugă ruşinoasă. Şi-acum — vai ! — cine-i va opri ? Fug..' Fug... Tot fug, caută scăpare în pădure. Văgăunile s-au umplut de fugari. Şi nu e — *oimi !* — marea aproape, ca să-i spele de ruşine.

— Taci !!! strigară de pretutindeni. Taci, medule !

— Atenieni ! îşi ridică glasul naxianul. Ia spuneţi-mi : Cele plăcute vreţi să vi le spun, sau cele adevărate ?

— Cele adevărate !! strigară toţi.

— Păi, astea au fost cele adevărate. Veşti plăcute nu am. Numai adevărate.

— Vorbe adevărate de la un bărbat mincinos ! Pleacă de-aici, cobe !

— Bărbaţi atenieni ! ţipă acum naxianul, roşu de mînie. Unde vă sînt obiceiurile ? Cum de îngăduiţi să fie ocărît un străin ?

Izbucni o mare tulburare. Un bătrîn impunător îşi croi drum prin mulţime şi ajunse la tribuna unde era naxianul. Ridică mîna.

— Bărbaţi atenieni ! strigă.

Înfățișarea, chipul, glasul lui făcură ca oamenii să tacă.

— Bărbați atenieni, repetă. Eu nu trebuia să mă aflu acum aici. Bătrînețile adînci și suferințele ar fi trebuit să mă ducă de mult în mormînt. Dar dragostea mea pentru Asty, teama pentru soarta lui nu mă lasă să mor. Acest om a spus adineauri că e nedemn ca atenienii să spună vorbe de ocară unui străin. Eu adaug : E nedemn pentru orice om să jignească pe oricare semen al său. Dar nu de asta e vorba acum. Acum vom afla dacă „străinul" din fața noastră este cu adevărat străin.

— Ocară ! se mînie naxianul. Plec !

— Rămîi ! Bărbați atenieni, pe umerii mei duc optzeci de ani și mă numesc Xenocles al lui Diofanes. Cîndva am locuit în Naxos... și de aceea mă-ntreb : cum de poate vorbi un naxian atît de bine dialectul attic ?

— Dar... îl vorbesc ? întrebă cineva.

— Firește că nu. Îl vorbește însă acest ticălos, presărîndu-l cu vorbe în loc să lupte unelteşte.

— În numele rănilor mele ! strigă naxianul.

— O să-ți vedem și rănile... Pentru că, află că eu sînt slujitorul lui Asclepeios. Să nu pleci ! Am să te lecuiesc. Dar mai întîi să lecuim adevărul. Bărbați atenieni, ați auzit cu toții din gura acestui ticălos o ticluire : „Înfrîngerea noastră la Marathon". Am auzit-o și eu. Și mi-am adus aminte de o altă înfrîngere, tot la Marathon, dar nu în fața perșilor. O înfrîngere fără vărsare de sînge, dar nu mai puțin rușinoasă. Mi-am amintit de ziua cînd am pierdut democrația. Și cine a furat-o ? Tatăl acestui netrebnic, Hippias, care vine astăzi cu ajutorul dușmanului s-o înlăture din nou și să-și înrobească patria. Și-atunci tot de la Marathon au pornit Pisistratizii. Dar nu erau singuri. Îi ajuta o ceată de „corinofori" (ciomăgași). De la Erethreia ajunseră la Marathon, și acolo, știți ce vicleșug au pus la cale ? Ascultați. În Peania trăia o fată virtuoasă, de o frumusețe divină, cu trup parcă sculptat, dar lacomă de bani. Fya îi era numele. Și ce au urzit ? Luați seama. Cunoscînd cucernicia atenienilor față de zeița lor, au cumpărat-o

pe Fya, au îmbrăcat-o într-o rochie albă, i-au pus armura zeiței, au urcat-o într-un difros, (car cu două roți), și au pătruns în Asty, strigînd : „Zeița Athena !... Vine zeița Athena aducîndu-l ca arhonte pe Pisistratos !" Era noapte, și Fya, cu trupul minunat, era frumoasă și impunătoare în armura zeiței. Amăgiți, atenienii, somnoroși, se supuseră. A doua zi, cînd își reveniră, era prea tîrziu. Pisistratos deveni tiranul atenienilor. Vă povestesc de-a fir-a-păr pentru că nimeni dintre voi nu a trăit acestea dacă eu eram pe atunci încă efeb.

Prea-cinstitul vorbitor ridică glasul său bătrîn, înspăimîntător.

— Asemenea păținii și greșeli, o, atenieni, nu ne mai sînt iertate pentru a doua oară ! Naxianule, azvîrle îndată de pe capul tău această fașă ! Ți-ai trădat gîndurile ! Nu te mișca ! De încerci să fugi, vei fi sfîșiat !

Cu o singură mișcare a mîinii lui bătrîne, acesta smulse fașa de pe capul naxianului. Toți rămaseră uimiți ! Capul era teafăr și tînăr.

— Pisistratidule !!! urlă întreaga Agoră. Sfîșiați-l !

Dar nu apucară, căci, dintr-o mișcare, uneltitorul aruncă fețele de pe mîini și, lovind cu toiagul în dreapta și-n stînga, ieși din Agora și se făcu nevăzut.

— Iată... spuse bătrînul. Eu mi-am făcut datoria. Voi însă, bărbați atenieni, nu v-ați împlinit-o. Fie. Acum, dați-mi voie să mă retrag. Mă așteaptă patul meu. Pentru întîia oară l-am lăsat să se răcească.

După această întîmplare, atenienii mai prinseră curaj. Începuseră să creadă timid că nu e totul pierdut. Că bătălia nu trebuia numaidecît să se sfîrșească prin înfrîngere. Zîmbiră și femeile și-și lăsară copiii să se joace printre picioarele bărbaților. Mulți dintre cei de față îl însoțiră pe bătrîn o bucată de drum. Unii îi sărutau mîna cu respect.

Dar liniștea nu dură mult. Peste puțin, trupul enorm al orașului se cutremură din nou. Un alt zvon năvăli în Agora și stîrni o nouă panică. Noroc că nu-l uciseseră pe naxian ! Ar fi săvîrșit

un omor zadarnic. Pentru că — iată — zvonul îi adeverea spusele. Perşii, se spunea, zdrobiseră împotrivirea hellenilor şi înaintau nestînjeniţi spre Asty. Vestea îngheţă sîngele tuturor. Privirile se îndreptară în direcţia în care plecase bătrînul.

— Pe Xenocles ! strigară toţi. Să-l aducem repede înapoi pe Xenocles al lui Diofanes.

Dar Xenocles ajunsese departe şi trebui să aibă aripi la picioare femeile care fugiră după el. Îl ajunseră din urmă, îi şterseră hitonul de praf şi-l rugară cu lacrimi fierbinţi să se întoarcă în Agora, unde izbucnise din nou larmă, şi poporul tulburat nu ştia ce să mai facă.

— Cum ? făcu bătrînul încruntîndu-şi sprîncenele. Aşa ? Atunci, să mergem.

Se rezemă de femei şi, cu paşi repezi, dar nesiguri, se întoarse în Agora.

— Care-i ticălosul ce tulbură din nou liniştea cetăţii ?

— Zvonurile, cinstite bătrîn. Iar zvonurile.

— Ce caută în Asty aceste zvonuri ? Şi cine le aduce ?

— Un cioban, fiu al lui Diofanes. Un căprar.

— Hm... şi ce spune ?

— Că vin...

— Cine ?

— Mezii. Spune că a văzut şi praful stîrnit de sandalele lor.

— Să vină căprarul ăsta să-mi spună şi mie.

— A dispărut. Ne-a spus şi s-a făcut nevăzut. Oh... bătrîne, ce nenorociri ne pîndesc din nou ! Spune-ne, tu, care ştii... dacă zvonurile se adeveresc, ce ne aşteaptă ?

— Lupta acoperită de onoare şi căderea.

— Oh, ce nenorocire ! Oh, ce ruşine !

— Taci ! Asta nu e ruşine. Rău faceţi că vorbiţi astfel. Nu e ruşine să mori. Ruşine e să te tîrăşti şi să săruţi pămîntul pe care-l spurcă sandalele duşmane.

— Bine, dar ne aşteaptă pieirea.

— Şi salvăm cinstea noastră.

— Ce să facem cu ea ? Omul trăieşte şi fără cinste. Dar fără viaţă... trăieşte ? Ce zici ?

— Nu ştiu. Întreabă-te.

— Tu te-ai întrebat ?

— Da.

— Şi ce răspuns ţi-ai dat ?

— Răspunsul care mi se potriveşte. Sînt bătrîn. Şi viaţa mea e foarte scumpă, pentru că de-aici încolo îmi va rămîne puţină. Dar mi-o voi dărui. Nu pot să străbat lacul Aherusiei fără cinste. Mi se va scufunda luntrea. Dar nu se cade să vă vorbesc acum de moarte. Aduceţi-mi-l pe cioban. Unde e ciobanul ?

— Ţi-am spus : a plecat.

— E un mincinos, bărbaţi atenieni. Ascultaţi ! Ciobanul era cioban cît era de naxian creatura de adineauri. Tîrîtoare viclene cutreieră oraşul şi răspîndesc veşti false.

— A spus însă că a văzut colbul...

— Colb ridică şi un vîrtej sau o căruţă ai cărei cai au luat-o la goană. Apoi... praf mai poate stîrni şi stăpînul hain ce-şi ciomăgeşte sclavul. Ai spus că au învins mezii ? He ?

— N-am spus-o eu... se revoltă cineva din mulţime. Ciobanul a spus-o.

— Dacă vrei, o spun şi eu. Dar mai bine îi las pe nemernici s-o spună. Orice se poate întîmpla într-o bătălie. Să zicem că învinge mezii. Dar ca să învingă mezii trebuie să-i omoare mai întîi pe toţi atenienii, apoi pe toţi plateenii, apoi pe toţi cei ce li s-au alăturat de bunăvoie şi pe toţi sclavii Athenei. Tare aş fi vrut să-l întreb direct pe păstor : „O, tu, nemernicule ! Crezi că ar putea toţi căprarii din lumea întreagă să taie doar în două ceasuri zeci de mii de iezi ?“ Cum, aşadar, mezii — oricîţi ar fi — pot tăia în aceste două ceasuri nu iezi, ci acelaşi număr de oameni înarmaţi ? Lupta a început în faptul zilei. Şi seara încă întîrzie. Şi chiar dacă ar trece zeci de seri, tot nu s-ar sfîrşi măcelul celor douăzeci de mii de oameni. Ce spuneţi voi de acolo de jos ?

Nu răspunse nimeni. Cineva însă — aruncînd în jurul lui priviri temătoare — spuse cu două înțelesuri :

— Toate par bune... dar... Iată, la mijloc mai este și praful.

— Vorbești de praf, blestemate, ca și cînd ar fi vorba de înfrîngere ! Capetele trădătoare ale Pisistratizilor sînt umplute cu praf. Lăsați-l și veniți-vă în fire. Nu praful, ci sulița va hotărî lupta. Asta-i tot ce-am avut de spus. Și-acum, lăsați-mă să mă-ntorc la patul meu, ca nu cumva să mă întîlnească moartea pe drum și să mă dojenească.

Bătrînul Xenocles încercă să coboare treptele tribunei. Femei sprintene alergară îndată lîngă el. Dar o femeie înaltă, bine făcută, cu ochi căprui le tăie drumul și-și băgă umărul pe sub brațul bătrînului. Acesta rămase uimit. Se-ntoarse s-o privească. Fu uluit.

— Ești Fya... îi spuse. Doar Fya era atît de fermecătoare și de înaltă.

— După spusele tale, Fya trebuie să fi murit ! Nu-i așa ?

— Atunci, nu ești cumva nepoata ei ? Dar nu, nu. Am uitat. Fya a murit bătrînă și fecioară, pentru că nici un atenian nu a primit să trăiască împreună cu aceea care adusese în Asty tirania. Dar cine ești ? Și ce vrei să faci cu coroana pe care o ai în mînă ?

— Îl voi încorona pe bărbatul care va aduce vestea victoriei. El îmi va fi alesul.

— Crezi și tu atît de mult în victorie ?

— Cred în glorie.

— Am mai auzit asta undeva.

— O auzi adesea. Mie mi-a spus-o bunicul meu.

— Cum te numești, o, tu, fecioară divină ? Dar mai întîi, ia-ți repede umărul de sub brațul meu !! Nu mai sînt bătrîn. Spune-mi : cine ești tu, cea care mi-ai gonit bătrînețile ?

— Mă numesc Evriantha.

— Am trei feciori la Marathon. Dacă nu se vor jertfi toți trei...

— Vă mulțumesc pentru cinste. Dar eu mă mărit cu acela care va aduce vestea.

— Și care este neamul tău, Evriantha ?

— Nu aparțin nici unui neam.

— Să nu spui asta. Toți aparținem unui neam.

— Neamul meu este foarte umil. Știu doar că mama mea se numea Dorila și că vindea ouă. Tatăl meu s-a înecat.

— In Marea Egee ?

— In vin ! Aici sfîrșește neamul meu.

— Și cum îți cîștigi pîinea, Evriantha ?

— Vînzînd flori. Ia stai... nu cumva ești arhonte ? Îi urăsc. De ce nu-mi dau arcul ? Eu am să-l îndrăgesc numai pe vestitorul victoriei. Și pe acesta îl aștept. Dar... o, zeilor ! Ce-i zarva asta ?

Deodată, toată Agora începu să țipe ca și cînd o cuprinsese focul.

— Ce se întîmplă, nesăbuiților ? strigă din nou Xenocles.

— Praful... praful. Uite-l ! Pătrunde în Asty ! Avea dreptate păzitorul de capre ! Înfrîngere... Vine din nou să ne aducă vestea amară. *Oimèee* !

Xenocles se desprinse de umărul fecioarei.

— Mă duc să-l ciomăgesc pe cel dintîi care va aduce asemenea știre ! spuse.

Dar zarva crescu atît de mult, încît începură să tremure peristilurile Agorei.

— Atenieni ! strigă Xenocles cît îl ținea gura. Stîlciți scîrba ce îndrăznește să se cuibărească iar.

— Nu-i căprarul !... strigau cu toată forța cei ce vedeau mai bine. Nu. Nu e căprarul. E un hoplit.

— Nu e căprarul ! strigară și ceilalți.

— Un hoplit ? *Oimè !* Am fost înfrînți.

— O, Dias ! Salvează-ne.

— Dacă țipați, n-o să vă salveze nimeni. Tăcere !

Dar cine să-l audă pe bătrînul Xenocles ?... Era un glas bătrîn care se lupta să plutească pe un ocean cuprins de furtună. Şi cum puteau vorbele unui bătrîn să potolească o furtună ? Spaima se întindea, punînd stăpînire pe totul.

Un chior cu un ciot în loc de picior, neputînd să alerge, se învîrtea pe loc, strigînd :

— Dias... Dias !!... Atotputernicule zeu ! Salvează-mă ! Pe neaşteptate, îl văzu pe Xenocles. Xenocles... strigă prinzîndu-l de hiton. Salvează-mă... sau spune-i lui Dias să mă salveze.

— Nu te salvează. Dias îi dispreţuieşte pe laşi.

Invalidul se îndepărtă puţin, ţipînd într-una „Dias... Dias..."

— De ce n-o chemi pe zeiţa Athena ? îl întrebă cineva.

— Nu înghit muierile. Zeiţa Athena ? Ea nu şi-a salvat nici propriul...

— Eşti un blestemător ! Prindeţi-l ! A înjurat zeiţa !

Cine să-l audă ? Zarva atinsese acum culmea. Bătrînul îşi astupă urechile. Atunci, înaintea lui se deschise deodată un gol. Oamenii se dădeau la o parte, făcînd loc de trecere. Hoplitul intrase prin poarta răsăriteană. Toţi îl recunoscură. Era solul ! Hemerodromul !

— Fidippides !! strigară tare. Aduce... Vestea ! Vestea !

— Îndurare ! Zeilor, cade ! se auzi din altă parte.

— Ajutaţi-l ! *Oimè !* Cade. A căzut !

— Fidippides, spune odată !

Tînărul era scăldat în sudoare, însîngerat. Suflarea i se sfîrşea.

— Fidippides !! urlară cu toţii. În numele zeilor, spune !

— Athen... începu el. Apoi se clătină.

— În numele zeilor, spune !

— Atenieni, am...

— Curaj ! Fidippides ! Oh... *Oimè !* Am pierit !

— *Ne-ni-ki-ca-men. Am în-vins...* izbuti să adauge, şi se prăbuşi fără suflare.

Izbucniră strigăte şi chiote de bucurie, imnuri de slavă, dansuri, cîntece, beţie. Un cutremur ameninţa să dărîme oraşul. În-

vingătorul fu uitat. Toți îmbrățișau numai victoria. Dar nu toți. Evriantha... Cînd toți se repeziră în Agora, ea se duse să îngenuncheze în fața corpului neînsuflețit. Îl mîngîie, îl spălă de praf și de sînge... și-apoi îi puse pe cap cununa. Deodată, se opri și, înfigîndu-și unghiile în frumoșii-i obraji, strigă :

— *Oimè !!* Mi-am pierdut bărbatul ! Bărbatul meu ! Și-acum... *Oimèè...* ce-mi mai rămîne ? Neprihănită, neprihănită și nemîngîiată mă voi duce în Aheron ! *Oimèèè !!!*

EPILOG

Mnesicles își terminase povestirea. Gîndurile îi rămaseră pe cîmpul de luptă. Apoi, încet, îndurerat, se reîntoarse în căsuța lui Euhenor.

— Mi-e sete, spuse răguşit.

Bătrînul încercă să se mişte. Însă Mnesicles îl opri.

— Nu de apă... adăugă. Aş vrea să cînt puțin din fluier.

Întinse mîna să-l ia. Atunci îi observă pe tineri. Amîndoi priveau aiurea.

— He !! strigă. Unde sînt duse gîndurile aleşilor noştri prieteni ?

Intr-adevăr, cei doi prieteni erau departe. Trăiau ultimele clipe ale bătăliei de la Marathon. Alergau gîfîind în urma lui Kinègiros, a lui Eschil, care — lovind cu sabia în dreapta şi-n stînga — se străduia să-şi salveze fratele scump.

Apoi trăiră bucuria izbînzii. Şi se întoarseră din nou spre mare, unde, în apele tulburi ale golfului, pieriseră brațele retezate ale lui Kinègiros. Eschil nu luă parte la ceremonie. Aşezat pe pămînt, tăcut, privea îndurerat trupul ciopîrțit. Nu mai era acolo. Rătăcea în lumi necunoscute unde nu exista nimic, nimic... Nici înfrîngere, nici victorie, ci doar tăcere, tăcere apăsătoare, de nepătruns.

Cei doi prieteni se apropiară cu capul descoperit şi-i atinseră cu evlavie umerii. Apoi întinseră peste trupul mortului o pînză şi-l acoperiră cu flori de cîmp.

Erau gata să se aşeze şi ei pe pămînt, să-l întovărăşească pe Eschil în mîhnirea lui, cînd deodată răsunară goarnele. Era clipa cînd fusese zărită pe vîrful muntelui Pentelicòn licărirea scutului de argint. Mezii alergau să ocupe cetatea rămasă fără apărare. Buzele lui Miltiades rostiră atunci doar două cuvinte : „Spre Kinòsarges !" Şi luptătorii lăsară la o parte oboseala de după o zi de luptă şi porniră — care cum se găsea — la drum. Alergau întrecîndu-se care să ajungă mai repede. Nu mai formau o armată. Erau zece mii de alergători, „marathonodromi", care fugeau în urma lui Fidippides... cu un singur cuvînt pe buze : „Spre Asty".

La asfinţitul soarelui, flota persană ajunse în faţa Falerului. Dar... era prea tîrziu. De la prova triremei sale, Dattes zări Kinòsargesul plin de soldaţi. Scuturile lor străluceau în razele asfinţitului. Şi se întoarse acoperit de ruşine...

Acolo se aflau şi cei doi efesieni. Şi văzură fuga... Dar amintirile lor se opreau aici. A doua zi, luară prima navă care pleca spre Ionia.

. . . . . .

Thalpes se întoarse la un moment dat spre Euhènor.

— Cinstite bătrîn... îndrăzni să spună. Ce s-a întîmplat după aceea ? Noi am plecat spre Efes şi nu mai ştim ce s-a întîmplat în Asty după victorie.

— De ce nu-l întrebi pe Mnesicles ? Dar... nu. Bine faci că mă-ntrebi pe mine, pentru că Mnesicles este tare mîhnit. Pe vremea aceea, prietenul vostru avea mari dureri. Îi lipseau picioarele. Dar şi ce-i mai rămăsese din ele îl supăra. Era să moară. Cum a scăpat... ce s-a întîmplat, Mnesicles ? Cum te-ai descurcat cu picioarele ? Spune-le tu, pentru că eu nu-mi amintesc bine.

Te-au dus în Epìdavros, la sanctuarul lui Asclepeios ? Sau mă înşel ?

— Mama mea a hotărît să mă ducă mai întîi aici, la sanctuarul lui Amfiàraos, pentru că sanctuarul lui Asclepeios era departe şi aş fi murit pe navă.

— Da, este bună această vale „tămăduitoare a noastră"... Dar noi luăm în seamă sanctuarul lui Amfiàraos, pentru că el este de-al nostru. Un cunoscut de-al meu, pe nume Lìranthos, a dus o dată ca ofrandă o coapsă de lut şi şi-a salvat-o pe a lui.

— Tatăl meu a dat două coapse de argint şi nu mi-am scăpat nici una. Am sărăcit doar.

— Fie cum spui tu. Dar acum le răspundem oaspeţilor noştri. Unde am rămas ? A, da, a doua zi după victorie. Ah... Sînt sigur... Dacă luptătorii noştri ar fi ştiut dinainte cît avea să ne coste această victorie nu ne-ar mai fi adus-o poate. Pentru că chiar de-a doua zi începu răul. Dar să vă spun cum s-a-ntîmplat. De la Kinòsarges, obosit şi plin de praf, Miltiades se duse în Agora, unde mulţimea urla ca înjunghiată. De ce ? Ce voia ? Nimic altceva : pe învingătorul lor. Strigătele lor ajungeau pînă pe cîmpia Marathonului, unde Aristides păzea încă prăzile de jefuitori şi morţii de vulturi. În sfîrşit, aşa cum v-am spus, Miltiades veni în faţa mulţimii. Ce le-a spus ? Nu ştiu. Mă aflam acolo. Dar eram atît de îmbătat de victorie,încît mă poticneam. Ce altceva să fi spus decît vorbele obişnuite ale învingătorilor ? Pentru că mă săturasem de ele, nu-l ascultam. „Hai să mergem", i-am spus feciorului meu care mă susţinea. „Dar stai ! îmi spuse. N-au început încă cîntecele de victorie." „St... vorbeşte Miltiades. Deschide-ţi ochii." Ce să-i răspund ? „Ochii îi am în urechi, îi spun. Lasă-mă să-l văd cu ele." Cîţiva de lîngă mine se supărară. „Taci", spuse unul pregătindu-şi toiagul. M-am liniştit. Oh, sărmanul fiu al lui Kimon ! Despre cîte nu a vorbit ! Despre sanctuare şi despre animalele ce trebuiau aduse jertfă.

— Ce jertfă ?

— Tocmai aici greşise. Îşi dădu seama.

— De ce ?

— Ai să vezi. V-am mai spus-o. Dar să vă amintesc. Printre altele, Fidippides înapoindu-se din Lacedemonia îi spusese lui Miltiades că în drum spre Sparta s-a întîlnit cu zeiţa Artemis şi cu zeul Pan, care i s-a plîns cu vorbe amare de nerecunoştinţa atenienilor. Artemis l-a povăţuit să spună arhonţilor că vor învinge. Şi iată că aici greşi Miltiades. În înfierbîntarea lui, îşi dăduse cuvîntul.

— Care ? îl întrebară toţi trei.

— Că învingînd va arde pe altarul zeiţei Artemis atîtea animale de jertfă cîte vor fi leşurile perşilor. Cu asta îşi încheiase, nesăbuitul, cuvîntul, iar oamenii răguşiră strigînd „bravo". Dar de atunci începură să-şi ascută colţii. Miltiades vru să-i potolească.

— Să nu spui „nu" ! urlară ei. Asta e un păcat !

— Da, bărbaţi atenieni, le spune Miltiades. Dar... dacă îmi voi ţine jurămintele, atunci cei ce au scăpat teferi din bătălie vor risca să moară de foame. Duşmanii ucişi sînt peste şase mii, pe cîtă vreme cîmpia Atticii nu hrăneşte mai mult de şase-şapte mii de animale. Iată de ce v-am chemat. Ca să ne gîndim şi să găsim împreună o cale prin care să n-o supărăm pe zeiţă şi totodată să preîntîmpinăm dezastrul nostru. Ce-aţi zice dacă am jertfi...

— O sută ! strigă cineva.

— Polisul va da dovadă de înţelepciune şi de mărinimie. O sută aţi zis ?

— Atît să fie !

— Să fie şi de cinci ori o sută ! Demosul ce zice ?

Demosul încuviinţă.

— Dar... nu sînt acestea singurele datorii ce ne aşteaptă, continuă Miltiades. Înaintea jertfei trebuie să fie împlinită o datorie mult mai sfîntă. Înainte de toate, să dăm un lăcaş morţilor noştri. Apoi să ardem trupurile perşilor căzuţi. Pe urmă... Să ne îngrijim de rudele cetăţenilor liberi şi ale sclavilor căzuţi în luptă. Şi, în sfîrşit, să nu uităm şi de făgăduiala noastră faţă de zeul Pan. Şi el trebuie să aibă un templu mic săpat în Stînca

Sfîntă [1]. Dar... toate astea, pentru mîine. Pentru astăzi este de ajuns. Oboseala marşului şi a bătăliei ne-a muiat picioarele.

Fiul lui Kimon, iubiţi prieteni, nu depăşea măsura. Li se muiaseră cu adevărat picioarele, iar pleoapele li se închideau. Poporul era de acord. Aclamă încă o dată pe învingători şi începu să se risipească. Deodată, Miltiades îşi aminti de ceva şi vru să urce la tribună. Dar o mînă îl opri. Se întoarse. Privirea însîngerată a lui Xànthippos îl ţintuia cu o furie nepotolită.

— Mişcă-te ! îi spuse aspru. De ce ai împietrit ? Ai de gînd oare să devii statuie de pe-acum ? Răbdare !

Miltiades căută în jur, să găsească o privire blîndă, un glas prietenesc. Nimic. Callimahos căzuse la Marathon, neuitatul Stesilaos dormea alături, iar Aristides păzea morţii de lăcomia celor vii.

Se întoarse spre Xànthippos.

— Socotesc... îi spuse împăciuitor, socotesc, fiu al lui Arifron, că nu am făcut nimic care să îndreptăţească mînia ta.

— Ceea ce ai făcut tu, am făcut şi eu. La fel au făcut şi toţi ceilalţi. Dacă împărţim cu toţii laurii victoriei, atunci partea ce revine fiecăruia este atît de neînsemnată, încît e ridicol ca cineva să se dea singur drept triumfător. De cei vii se va îngriji demosul. De morţi — zeii. E de-ajuns. Cetatea te-a ales ca să duci la capăt războiul. L-ai dus. Îţi mulţumeşte. Acum... du-te.

— Xànthippos !... îi răspunse Miltiades mînios. Nu eşti tu cetatea şi nu vei hotărî tu ce voi face !

— Şi eu aparţin acestei cetăţi şi o reprezint cît mi se cuvine.

— O zecime.

— Fie. Dar deasupra mea... Miltiades, stă legea. Şi ea nu spune nicăieri că strategii pot purta armura şi în timp de pace. Dimpotrivă, spune că sînt obligaţi s-o schimbe, şi de nu vor, să-şi schimbe... locuinţa.

— Dacă nu greşesc... mă ameninţi cu ostracizarea ?

---

[1] Aşa se numeşte şi astăzi uneori Acropole.

— Nu greşeşti. Democraţia nu are dreptul să ameninţe pe nimeni. Are însă dreptul să fie apărată de toţi.

— Mai presus de apărarea democraţiei, o, Xànthippos, este apărarea patriei. Şi dacă apărarea democraţiei duce pînă la exil, te las să găseşti singur unde poate duce trădarea patriei.

Xànthippos înţelese aluzia şi strigă plin de mînie :

— Eşti un nemernic !! spuse privindu-şi încruntat adversarul.

Miltiades ridică toiagul.

— Ce mînă spurcată ridică toiagul deasupra capului meu ? întrebă Xànthippos.

— Ce mînă spurcată ridică scutul pe vîrful Penteliconului ? răspunse necruţător Miltiades.

Xànthippos simţi usturimea palmei. Dar nu îndrăznea s-o înapoieze. Ştia... Miltiades era idolul demosului şi vai de acela care ar fi ridicat mîna împotriva lui. De altfel, Miltiades nu spunea nimic nou. Pretutindeni, oraşul vuia că Alcmeonizii fuseseră aceia care au ridicat pe vîrful Pentelicònului scutul ca să întunece gloria lui Miltiades. Dar fiul lui Kimon respingea acest zvon şi-i dispreţuia pe cei care-l duceau. Ştia desigur că învrăjbirile erau violente, că Alcmeonizii voiau să distrugă cu orice preţ cariera lui politică, că erau în stare să depăşească orice limită. Dar nu putea să creadă că erau în stare să ajungă chiar pînă la trădare. Despre asta, Miltiades nu voia nici măcar să audă. De aceea le spunea «Pisistratizi» celor care spuneau asemenea lucruri. Dar cînd văzu privirea neînduplecată a lui Xànthippos şi citi în ea ura nemărginită care-l rodea... Miltiades fu cuprins de revoltă. Nu pentru că Xànthippos îl umilise, nu pentru că-l insultase, ci pentru că rostise un cuvînt pe care nici un bărbat ambiţios nu-l putea îndura. Surghiunul. Ostracizarea. Miltiades se înfioară numai la auzul ei.

Firește, Xànthippos nu-şi făcu singur dreptate. Strînse numai din fălci. Dar cu atîta putere, încît faţa i se schimonosi. Apoi, cu paşi repezi şi neregulaţi, plecă. Înainte de a se îndepărta însă, Miltiades apucă să-i vadă încă o dată privirea. Ura lui era atît de

adîncă, încît ajungea pînă la turbare. Presimțiri sinistre îl copleșiră. Nu. Bucuria lui se spulberase. Somnul, fericirea, gloria... toate fură învăluite de un nor întunecos. Știa : din partea demosului n-ar fi găsit îndurare. Cei ce iubeau democrația erau mai mulți decît cei care iubeau gloria cetății. Poporul Athenei obișnuia să separe victoria de cei ce i-o aduseseră.

Miltiades știa și asta. Și tocmai de aceea vedea totul atît de întunecat. În sfîrșit, porni spre casă. Grupuri nesfîrșite de oameni plini de însuflețire îi tăiau calea. „Acesta este sfîrșitul... își spuse. Curînd, aceiași oameni cu aceleași mîini ce acum tremură de evlavie vor scrie numele meu pe *ostrakon* [1]..." O știa. Legile polisului n-au cruțat niciodată pe un învingător. Iar legea lui Clisthenes nu-i lăsa nici o nădejde. „Îți mulțumesc, bărbate, că ai salvat patria de robie. Acum, du-te în exil, ca să n-o robești tu însuți !" Cum putea Miltiades să-i asigure că respectă instituțiile ? Cum putea să-i facă să înțeleagă că niciodată nu-i trecuse prin minte să devină tiran ? Era cu neputință. Se dăruise prea mult... Era deci primejdios. Dar ce avea să se întîmple cu treburile publice ? O nouă generație se maturizase și-și căuta și ea gloria. „Să se glorifice..." Cine o împiedică ? „Tu, Miltiades ! Așadar... Dă-te la o parte. Gloria ta îi închide drumul !"

Se gîndi și la asta. O auzise pe undeva murmurată cu două înțelesuri. Dar de ce merge așa departe ? A citit-o chiar astăzi, în timpul sărbătoririi triumfului, în privirile lui Themistocles.

Un gînd încolți atunci năvalnic în el. Să plece ! Să se retragă liniștit de bunăvoie, să lase arena liberă... Dar cui ? Miltiades se îngrozi. Nu ! Să lase arena liberă demagogiei ? Era același lucru cu o înfrîngere pe cîmpul de luptă.

Într-adevăr, Xànthippos se dovedise a fi viteaz, dar era pătimaș, nemulțumit. Îndată ce-ar fi preluat puterea, ar fi izbucnit

---

[1] Ostracism, judecată prin care atenienii îi exilau pentru zece ani pe cetățenii al căror renume și popularitate puteau deveni o primejdie pentru libertate. Voturile se scriau pe cochilia unei scoici numită *òstrakon,* de unde și numele de ostracism.

din nou în cetate persecuțiile și învrăjbirile. Neamul Alcmeonizilor — mereu mistuit de pasiuni — s-ar fi răzbunat. Dacă neamul acesta ar fi fost reprezentat de alți urmași în linie dreaptă, poate cetatea și-ar fi regăsit liniștea. De ce să înceapă alte prigoane ? Miltiades nu se putea împăca cu acest gînd. Trebuia să fie date la o parte patimile, să fie stinse. Pisistratizii erau acum doborîți, învinși. Nu mai puteau să facă rău. Dar existau acolo cei ce aținau gloata, demagogii. Aceștia începură să întărîte demosul chiar din prima zi. Cine ar fi salvat cetatea de noi sfîșieri ? Era nevoie de un bărbat care să îmbine forța și înțelepciunea. Cei chibzuiți se gîndeau la Miltiades. Știau că în asemenea împrejurări nimeni altul nu era în stare să îmblînzească patimile. Dacă lăsau puterea în mîinile Alcmeonizilor, vai... alte nenorociri s-ar fi abătut asupra cetății. Alcmeonizii nu puteau să se împace niciodată cu ideea că dușmanii lor vor rămîne neprigoniți. Nevasta lui, Agarista, împrumutîndu-i lui Xànthippos numele Alcmeonizilor, îi sădise și ura lor neîmpăcată. Iar Xànthippos era o fire în care asemenea patimi nu numai că înfloreau, ci se și înmulțeau. In Asty nu mai exista nici un vrednic bărbat Alcmeonid. De aceea și Agarista, aținînd firea ambițioasă a lui Xànthippos, îi întărea credința că el este urmașul firesc al neamului ei pînă ce va crește fiul ei Pericles[1], în care această femeie ambițioasă își pusese toate nădejdile și pasiunile neamului ei. Deocamdată însă, Xànthippos rămăsese pe scenă singur, lacom și nepotolit.

Astfel gîndea Miltiades în timp ce se înapoia acasă. Iar acea zi nu era preziua unei bătălii crîncene și inegale, ci a doua zi după victorie.

In poartă îl aștepta feciorul lui, strălucind de mîndrie.

— Ce este, Kimon ?[2] îl întrebă drăgăstos.

— Avem un oaspete, îi spuse băiatul.

Într-adevăr, în peristil îl aștepta un tînăr bărbat bine făcut, pe care Miltiades îl recunoscu îndată. Polignotos.

---

[1] Gloriosul om politic făuritor al „secolului de aur".
[2] Marele strateg de mai tîrziu al atenienilor.

— *Haire,* fiu al lui Kimon ! îi spuse pictorul sculîndu-se. Miltiades îl salută şi-l puse prietenește să şadă lîngă el.

— Ce întîmplare fericită îmi aduce bucuria de a te avea ca oaspete ? îl întrebă.

— Îți respect oboseala, fiu al lui Kimon, răspunse cu bunăvoință Polignotos, de aceea voi fi scurt. Demosul stăruie să fie cinstită bătălia de la Marathon.

— Da... îl preveni Miltiades. Se vor înălța pe cîmpul de luptă trei tumuli : unul pentru plateeni, unul pentru atenieni şi unul pentru sclavi.

— Da, fiu al lui Kimon, toți sînt de aceeaşi părere. Dar... tumulii vor simboliza doar jertfa. Nu însă şi gloria.

— Nu înțeleg... şopti Miltiades.

— Fruntaşii demosului mi-au încredințat o sarcină grea. Să decorez porticul Picili Stoà, cu picturi reprezentînd scene victorioase, fără să uit a înfățişa şi chipul învingătorului.

— Nu pot să înțeleg încă. Cu ce te pot ajuta ?

— Nimeni altul mai mult decît cel ce ne-a adus victoria n-ar putea să fie îndrumătorul meu. Eu voi ține penelul. Imaginea mi-o va da strategul învingător. Fără tine, fiu al lui Kimon, cuvîntul Marathon ar fi însemnat un loc mlăştinos, care s-ar fi pierdut în obscuritatea lui.

— Nu, se împotrivi Miltiades, atenienii ar fi luptat şi fără mine.

— Ar fi luptat. Dar n-ar fi învins. Şi oricum, nu la Marathon.

În timp ce vorbea, simplu şi cîntat, pe Miltiades îl copleşiră din nou temerile şi presimțirile grele. „Ostracismul !" În scurt timp, pasiunile vor răbufni în cetate. Apoi, Marathonul va rămîne departe... Va fi dat din nou uitării.

— Atunci, să ne grăbim !!! spuse deodată Miltiades, cuprins de fiori.

— Pentru asta mă şi aflu aici, fiu al lui Kimon... răspunse Polignotos.

Miltiades îl opri la masă. Vorbea tot timpul... Se grăbea... voia să povestească totul... De ce a părăsit zidurile, de ce a ales cîmpia Marathonului şi altele, şi-atîtea altele. Într-adevăr... Ce era Marathonul acum cîteva zile ? Un loc neînsemnat care se pierdea în negura mileniilor... Şi, pe neaşteptate, a venit el, l-a scos din necunoaştere şi l-a urcat pe metope. Dar... cum de a ales Miltiades tocmai cîmpia Marathonului ? A mai spus-o. Cu mult înainte de a se apropia perşii, încă din primele zile cînd flota persană naviga în largul golfului Eubeiei, prima lui grijă era să ghicească locul unde ar putea să dea lupta. Adică să aleagă cea mai ispititoare regiune pentru inamic. Două perechi de sandale strică Miltiades tot urcînd şi coborînd dealurile, tot cutreierînd văile şi plaiurile. Vizită localităţile Oropòs, Afidne, Dekelia, Peònia, Làvrion... şi într-o dimineaţă se opri pe cîmpia Marathonului. „Aici !" spuse. Atunci, pentru întîia oară din ziua cînd îşi începuse cercetările, ochii lui se umplură de lumină. „Nicăieri în altă parte", spuse din nou. Între timp, insula Naxos căzuse în mîinile duşmanului. Urmă Eretreia. Norii de fum ajungeau pînă acolo. „Aici, spuse din nou după cîteva zile. Medul nu poate alege alt loc." Dacă Hippìas nu ar fi fost sfătuitorul perşilor, Miltiades n-ar fi ales niciodată cîmpia Marathonului ca locul probabil al luptei.

El cunoştea bine mentalitatea inamicului. Arta strategică a perşilor era empirică. Se bazau pe număr, pe masă. Pe oricare îl atacau cu numărul lor neînchipuit de mare, îl măturau de pe faţa pămîntului. Astfel, nu ar fi avut nevoie să aleagă locul de luptă. Dar în comandamentul lui Dattes era Hippìas. Şi Marathonul era legat în mod special de victoria neamului său. Apoi... dintre toate lacurile Atticii, nici unul nu întrunea un golf şi o cîmpie, dar mai cu seamă un golf atît de mare şi o cîmpie atît de întinsă, în care să poată încăpea flota şi armata perşilor. Iată de ce, cu mult înainte de a se apropia Dattes şi cu mult înainte de a

se ivi flăcările Eretreiei, Miltiades alesese pentru... perși locul în care trebuia să dea lupta lor și începu de pe atunci să plămădească planul strategic al luptei.

In tot acest timp, micul Kimon urmărea cu admirație spusele tatălui său. Din cînd în cînd, arunca cîte-o privire către Polignotos, ale cărui degete tremurau înfrigurate, ca și cum schițau chiar atunci imaginile care-ar fi făcut nemuritoare epopeea de la Marathon.

Cînd, tîrziu după amiază, Polýgnotos se despărți zguduit și îmbătat de cele auzite, îndreptîndu-se spre casă, Miltiades adormi chiar pe locul unde se afla. Singura lui fiică, Hegisipila [1], fu cuprinsă de neliniște și fugi după Kimon. Îl luară împreună în brațe și-l duseră în patul lui, lăsîndu-l să doarmă. Cu toate că era pe la jumătatea lunii Metagitniòn, serile Atticii mai erau calde.

. . . . . .

— Asta e tot ce aveam de spus, zise bătrînul Euhènor încheindu-și povestirea.

Și cuvintele lui fură acoperite de o stăruitoare tuse bătrînească. După aceea tăcu. Tăceau și ceilalți. Toți se gîndeau la ceva. Numai Pýrasos îndrăzni să rupă tăcerea.

— Și cum, multcinstite bătrîn, spune-ne, cum — după o viață atît de glorioasă — de a avut Miltiades un sfîrșit atît de greu ?

Euhènor oftă.

— Ah, *oimè,* spuse. Moartea nu o poți sperla cu nimic. Nu o poți alunga nici cu victoria și nici cu gloria. Tu, cel muritor, și atunci cînd dai, și atunci cînd iei viața altora, nimic nu faci. E ca și cum ai căra apă ca să umpli veșnic butoiul fără fund al

[1] Mama de mai tîrziu a istoricului Tucidide.

Danaidelor[1]. Miltiades sfida moartea, şi de aceea ea l-a pedepsit. Nu pentru că i-a luat sufletul. Asta nu-i pedeapsă. Da. Faptul că te ia moartea nu-i o pedeapsă.

— Şi care-i pedeapsa, cinstite bătrîn ? întrebă naiv Thalpes.

— Pedeapsa e că te doboară, te azvîrle jos, te umileşte şi abia după aceea te ia. Cam aşa s-a întîmplat şi cu Miltiades. Ah, tinerilor... moartea nu este întotdeauna la fel, pentru că nici vieţile nu sînt la fel. Luaţi-mă pe mine ca exemplu. Ce vreau ? O moarte blîndă, liniştită, asemenea unui somn de copil, şi după aceea să spun „mulţumesc". Ce să fac ? Zeii nu mi-au hărăzit toată viaţa numai mie ca să-mi pară rău cînd am s-o pierd. Eu am primit partea ce mi-a fost hărăzită. A fost mică ? Da. Tocmai de aceea am îndrăgit-o. Pentru că am gustat-o. Nu m-am săturat. Vorbeşti de glorie... Dar viaţa însăşi nu e o glorie ? Miltiades însă era nesăţios. Nu-i era de ajuns să trăiască numai. Voia să-şi încununeze viaţa şi cu glorie. De aceea, cînd văzu că erau gata să i-o ia alţii îşi înarmă mîna. Dar — *oimè* — lîngă mîna lui înarmată era propriul lui piept. Şi lovi în el. Vorba vine.

— Dar cum ? Cum s-a întîmplat asta ? întrebară tinerii. Vrem să aflăm totul.

— Ia te uită ! Ei cer „totul", iar eu nu ştiu nici jumătate. Zece ani au trecut de atunci... Cum vreţi să-mi amintesc totul ?

— Atunci, povesteşte-ne din ceea ce-ţi aminteşti.

— Ce să-mi amintesc mai întîi ?

— Ceea ce-ţi place.

— Despre bătălie ? Aţi trăit-o voi înşivă.

— Adevărat, dar nu şi cele întîmplate după victorie.

— Păi, nu v-am povestit ?

— Ne-ai povestit ce s-a întîmplat în Asty. Nu însă ceea ce s-a întîmplat la Marathon. Noi asta vrem să aflăm, pentru că noi, atunci, lipseam de acolo.

---

[1] Cele cincizeci de fiice ale lui Danaus, regele Argosului, care pentru uciderea soţilor lor în noaptea nunţii au fost condamnate să umple veşnic, în Hades, un butoi fără fund. („Pythos Danaidon").

— Oh... îmi cereți să fac un drum lung. Și picioarele mele sînt bătrîne. La Marathon ? He, ce ați fi vrut să se întîmple la Marathon ? V i c t o r i e. Atîta tot.

— Acolo rămăsese Aristides.

— Da. V-am mai spus. A rămas ca să păzească prada de război. Dar nu. Nu numai pentru pradă de război. Iertați-mă. Trebuie să mă întorc din nou puțintel înapoi. Miltiades nu-l lăsă pe Aristides acolo numai pentru prada de război. Cine ar fi furat-o ? Toți atenienii erau îmbătați. Pînă și hoții își uitară îndeletnicirea. Nu. Miltiades socotea că Hippias mai trăia încă și că se afla în trirema lui Dattes, îndrumîndu-l mai departe. Nu știa că nemernicul pierise în apele golfului Marathon.

— Și cam ce sfaturi putea să-i dea lui Dattes, dacă Hippias ar fi trăit ? întrebă Thalpes.

— Uite... să pună de pildă la cale ceva. Să pară că pleacă în larg și să se reîntoarcă să măcelărească unitățile pentru siguranța spatelui trupelor ateniene. Sau să debarce cavaleria care sosise între timp de la Eretreia și să transforme înfrîngerea în victorie. Aristides era de aceeași părere, și pentru asta desfășură armata pentru luptă. O parte la țărm, și cealaltă spre muntele Pentelicòn, de unde putea să vină, dinspre Oropòs, vreun detașament de pedestrași ai dușmanului. După cum vedeți, Miltiades a făcut totul nu numai ca să obțină victoria, ci să o și asigure.

— Pe urmă ?...

— A doua zi după victorie, către asfințit, un fulger uriaș umplu cîmpia în direcția muntelui Pentelicòn. Toți rămaseră muți. Scuturi... mii de scuturi străluceau pe plaiuri. Era un coșmar ? O iluzie ? Unde se duceau acești războinici ? Și cum de se aflau acolo ? Mezii ! Mezii... așa cum prevăzuse Miltiades ! Veniseră pe la spate. Aristides luă poziție de luptă. Un sol alergă spre țărm ducînd ordinul să vină grabnic și detașamentele ce se găseau acolo.

Peste puțin timp, întreaga falangă comandată de Aristides era desfășurată, gata nu numai să întoarcă loviturile, ci și să lovească

prima. Între timp, „perșii" alergau cu viteză de necrezut. Se rostogoleau pe plaiuri ca un puhoi de argint.

Dar... așa cum cobora, falanga încremeni deodată. Rămase unde era. Războinicii rămăseseră țintuiți locului și-și frecau ochii. Nu ! Soldații care coborau pe pantă nu erau mezi. Erau lacedemonienii care... Dar, ce rușine ! Spartanii pierduseră pentru totdeauna victoria. Atenienii, de necrezut, biruiseră ! Singuri ! Fără spartani.

Umiliți, cu frunțile posomorîte, înaintau pe cîmpul de luptă. Văzură grămezile de cadavre ale mezilor arzînd și, plini de uimire, de invidie și admirație, își înălțară scuturile și-și lăsară sulițele spre pămînt. Apoi, strigară într-un glas : *„Evan" !* Atenienii au venit și au învins. Iar ei ? Veniseră doar să le admire victoria. Triumful nu-i așteptase. A doua zi aduseră jertfă în cinstea zeilor, sărbătoriră izbînda atenienilor și plecară. Și în timp ce spartanii lăsau în urma lor Attica, toată populația Athenei, împreună cu preoții, cu animalele de jertfă și cu arhonții, pornea în cealaltă direcție. Se îndrepta spre Marathon. Și a doua zi dimineață... Dar, spuneți-mi, de ce ? De ce să ne amintim acum de toate astea ?

— Ce s-a întîmplat a doua zi dimineață, cinstite bătrîne ? Spune !

— Am spus că ieșiseră din Asty. Și, care și cîți nu veniră ? Cetatea se golise. Veniră și sclavii să-și cinstească eroii. Veniră și plateenii. Cei trei tumuli erau gata. Iar la picioarele lor se vedeau coloane de marmură albă, cu numele eroilor și locul nașterii fiecăruia, purtînd inscripția mortuară a lui Simonides, ce se vedea de peste tot :

„Pentru helleni luptînd,
atenienii...
A mezilor înveșmîntați în aur
zdrobit-au puterea."

Se făcură jertfele cuvenite. Erau cinstiți morții. Dar mai mult decît morții era cinstit un om în viață, Miltiades. Înainte să se

fi încheiat o lună, se înălță statuia lui din marmură albă de Pentelicòn. Nimeni pînă atunci nu văzuse cu ochii săi propria-i statuie. Era nemaipomenit. Părea o ocară adusă zeilor. Vă-ntreb : ce mai voia fiul lui Kimon ? Ce ? Spuneți-mi. Ce ?

În Asty, în porticul pictat, adică „Pichili Stoà", mîinile neîntrecute ale lui Polýgnotos făcuseră nemuritoare gloria lui neasemuită. Ce mai voia acest om ? Ce ?

— Dar... ce faci acolo, cinstite bătrîn ? întrebară nedumeriți toți trei. Îl lauzi, sau îl insulți ?

— Îl compătimesc... Da. Și în același timp compătimesc și polisul care atît de nebunește se agăță de legile lui Clisthenes și punea în mîinile locuitorilor lui cochiliile de scoică și condeiele gata să scrie numele aceluia care-i salvase. Ca să-l trimită unde ? La decădere și la moarte. Zic la moarte pentru că, fără doar și poate, pînă să se fi împlinit cei zece ani de surghiun, Miltiades ar fi părăsit lumea asta. Pentru că era tare istovit, iar amărăciunea și nerecunoștința i-ar fi săpat sănătatea.

— Atunci... să nu se fi dus !

— Ce ? Cine a rostit o asemenea ocară ? Să încalce legile ?

— Astfel de legi...

— Legile erau bune. Iar Clisthenes — și mai bun. Dar atunci cînd le-a întocmit a săvîrșit o mare greșeală : el a crezut că toți cetățenii sînt cinstiți. A uitat de cei ce aținău gloata și de nelipsiții demagogi. Ah, Miltiades. De ce să te lovească atît de crunt Moira ? De ce să nu te fi odihnit acum și tu acolo la Marathon, alături de Callimahos, de Stesilaos și ceilalți o sută nouăzeci și patru de tovarăși de luptă ? De ce ?

— De ce ? Spune-ne.

— Întrebați nestatornicia muritorilor și șovăiala nemuritorilor. Ceea ce-l speria pe Miltiades mai mult pe această lume nu era moartea. Era ostracismul. Și știa că asta îl aștepta. Știa că nimeni nu i-ar fi iertat atîta glorie. La început, se gîndi să se urce pe o navă și să plece... să plece. Unde să se fi dus ? În Hersònesos ? Era acum în mîini vrăjmașe. Să se ducă la prie-

tenii lui plateeni ? Să ceară ocrotirea şi ajutorul lor ? Dar de ce ? Ce crimă înfăptuise ? Ce păcat ? Miltiades nu mai dormea. Somnul lui era izgonit de cochiliile de scoică gravate cu numele lui. „Miltiades al lui Kimon — atenianul". Oh, zeilor !! De ce atîta dispreţuire ? Se învîrtea în jurul casei neîngrijit, posomorît. Kimon nu îndrăznea să-l întrebe. Era încă copil... Şi nici tatăl lui nu i-ar fi vorbit. N-ar fi primit să împartă cu el drama. În Agora îl înconjurau colegi de şcoală. Şi cu cîtă admiraţie ! „Fiul învingătorului" ! Dar tatăl acestui fiu nu mai avea bucurie, nu mai avea linişte. El, care se acoperise de atîta glorie, trăia acum umil şi singuratic. Miilor de cetăţeni care cereau să-l vadă, le răspunde că este bolnav, foarte obosit, şi că are nevoie de odihnă. Vrăjmaşii lui însă nu se odihneau. Ei răspîndeau pretutindeni vestea că Miltiades nu e bolnav ; că nu apare în Agora pentru că pregăteşte, în întuneric, planurile pentru desfiinţarea instituţiilor. Miltiades află totul. Dar îşi dădea seama că n-ar fi putut să stăvilească aceste zvonuri. O să mă întrebaţi acum, dragii mei, de ce nu le cerea socoteală acestor neruşinaţi în faţa demosului ? Acolo ar fi putut să aibă încă o victorie. Nu-i aşa ?

— Păi, dar... nu-i aşa ? ziseră toţi trei. Atunci, de ce n-o făcea ? Ar fi dat încă o bătălie...

— Nu o bătălie, ci o pălăvrăgeală. Ce josnic ! Şi cu cine ? Cu atenienii. Adică cu fraţii lui. Cine ? El, care cîştigase cea mai mare victorie a secolelor. Dragii mei... gloriile au un singur drum, cel ce urcă. De la gloria mică urci la cea mare. Dar de la cea mare la cea mică nu merge. Te rostogoleşti şi-o pierzi şi pe cealaltă. Miltiades ştia asta.

— Şi ce făcea ?

— Nimic. Pentru că nu putea să dobîndească o mare victorie... o părăsi şi pe cea mică.

— Şi ce s-a mai întîmplat pînă la urmă, bătrînule ? Spune-ne.

— Într-o bună zi, bătu în poarta lui Aristides. Fiul lui Lisimahos era destul de isteţ ca să nu dea crezare zvonurilor des-

pre presupusa lui boală. Ciocăni şi aşteptă. Peste puţin timp, apăru capul unui sclav bine îngrijit, care-i spuse cele ştiute, precum că stăpînul său e bolnav etc. „Ştiu... zise Aristides, dar spune-i numai un nume : Aristides al lui Lysimahos. Şi mai spune-i că aştept afară." Nu se înşelă. Nu după mult, sclavul veni alergînd şi-l rugă smerit să-l ierte şi să poftească înăuntru, unde-l aşteaptă stăpînul lui. Miltiades nu putea să-l mintă pe Aristides cel drept. Se retrăsese aşadar într-o încăpere puţin luminată şi-l aştepta. Ce au vorbit acolo înăuntru cei doi borbaţi ? Nimeni n-a aflat niciodată nimic. Mai tîrziu, fiecare născoci cîte-o variantă. Am şi eu una. Vreţi s-o ascultaţi ? Bine. Întîi vorbi ARISTIDES : „Fiu al lui Kimon... spuse... Poporul îl cere pe învingător, şi răspunsul ce-l primeşte nu-l mulţumeşte. Nu se poate ca bărbatul victorios pe cîmpul de luptă să fie învins de tihna casei lui. Sănătatea noastră, fiu al lui Kimon, este tot atît de preţioasă cît şi faima noastră. De aceea, trebuie să le păstrăm neatinse pe amîndouă." MILTIADES : „Mă bucur, fiu al lui Lysimahos, dar totodată mă mir. Mă mir de tot ceea ce-mi spui. Pe seama mea circulă calomnii. Şi tu ce-mi propui ? Să ies şi să lupt. Dar cu ce ? Cu zvonurile anonime ? Puţin am îndurat eu de pe urma învinuirilor eponime ? Nu, nu primesc ! Abia aşteaptă să mă ia drept nebun." ARISTIDES : „Şi-atunci, ce vei face ?" MILTIADES : „Voi aştepta ca zvonurile să se potolească. Sau să ajungă acolo ca să mă trimită în surghiun." ARISTIDES : „Nicidecum, fiu al lui Kimon ! Nu vom admite asta. Mă voi urca eu însumi la tribună. Voi da eu bătălia împotriva zvonurilor. Despre asta i-am trimis vorbă şi lui Themistocles." MILTIADES : „Şi ce a răspuns ? Dar... lasă. Bănuiesc. Sărmanul, şi el... nu poate dormi. Trofeul meu îi sapă liniştea. Nu doarme. Am aflat şi fraza pe care o rosteşte ca un refren : «Izbînzile lui Miltiades nu-mi dau tihnă zi şi noapte». Omul n-are răbdare să aştepte ca să mă retrag de pe scenă. Face şi el parte din rîndurile celor zoriţi să preia cîrma cetăţii, aşa-zişii «spudarhidai» ! Ai zice că în sinea lui îi pare rău că mezii au fost înfrînţi la Marathon şi că acum nu mai

are pe cine să învingă ca să se glorifice!" ARISTIDES: „I-au rămas lacedemonienii. Dar nu primește o asemenea glorie. De aceea îi așteaptă din nou pe mezi. Dar se teme ca nu cumva să sosească mai devreme decît ar vrea, adică înainte de a dispărea omul care i-a învins." MILTIADES: „Oh... ce lucru crud și neînduplecat este politica, fiu al lui Lysimahos!" ARISTIDES: „Într-adevăr, fiu al lui Kimon. *Oimè*... Și-acum, spune-mi: ce vei face?" MILTIADES: „Ceea ce am făcut și pînă acum. Vrăjmașii mei vor ostenì... Eu mă voi odihni..." ARISTIDES: „Calomniatorii nu vor obosi." MILTIADES: „Obosesc cei calomniați. Și se retrag". ARISTIDES: „De unde?" MILTIADES: „Din arena politică, din viață..." ARISTIDES: „Curaj, fiu al lui Kimon." MILTIADES: „Nu-l am. Pentru că nu-mi văd dușmanul. Să lupt cu umbrele? Mă vor învinge." ARISTIDES: „Fiu al lui Kimon, iată de ce am venit. Voi începe lupta. Nu pentru învingătorul de la Marathon, ci pentru bărbatul care primește săgețile mișeilor." MILTIADES: „Nu, fiu al lui Lysimahos. Acesta va fi sfîrșitul meu. Vor spumega cu toții... Vor striga cît îi va ține gura că sînt un fricos, un fugar... Și de aceea am trimis pe altcineva... să mă apere. Nu. Nu sînt neputincios. Vai de bărbatul care nu are tăria să se apere singur și cere ajutorul altora. Nu, fiu al lui Lysimahos. Nu se cade să cobori în arenă ca să ocrotești onoarea altuia. Este onoarea mea în joc, și eu sînt acela care o va apăra..."

. . . . . .

— Și pe urmă? întrebă Pyrasos.

— Eu cred că aici trebuie să se fi încheiat discuția, răspunse Euhenor. Miltiades nu primi ajutorul prietenului său și rămase singur. Discuția nu-i făcu de loc bine. Trezi în el luptătorul... Și această deșteptare pricinui și pieirea lui politică.

— De ce? Ce a urmat?

— Hee, nu știți? În deznădejdea lui, viteazul bărbat luă o hotărîre nesocotită. Organiză cea mai nedemnă, cea mai înjositoare, cea mai mișelească expediție organizată vreodată de o

cetate hellenă împotriva unei alte cetăți hellene. Expediția împotriva insulei Paros. De ce ? Multe s-au spus și mulți vorbesc și astăzi despre această expediție care întinează memoria lui Miltiades. Expediția a fost înfrîntă. Navele se înapoiară din Paros pline cu morți și răniți. Și printre răniți, mai rănit decît toți era el. În sfîrșit... Themistocles răsuflă ușurat... Și putu în seara aceea să doarmă. „Trofeul" lui Miltiades se prefăcuse în țăndări. O glorie orbitoare se prăbușea. O altă glorie putea să răsară... A doua zi, demagogii turbați cutreierau orașul strigînd : „Moarte insultătorului !" Da. *Oimè !* cetatea se răzvrătise. Dar, ce ciudat ! Unde se găseau atît de mulți dușmani ? Ai fi zis că pîndiseră în toți acești ani ca să cadă Miltiades și să se năpustească asupra lui. Prietenii lui nu îndrăzneau să iasă nici pînă-n poarta casei. Cum întîlnea pe vreunul dintre ei, gloata începea să urle „Moarte uzurpatorului ! Conium [1] făptașului înfrîngerii !" Îndîrjirea era atît de mare, încît instituțiile începură să se clatine. Toți brotăceii vicleni ieșiră la iveală orăcăind și împrăștiind duhoarea lor. Justiția era amenințată să fie compromisă dacă mai rămînea nepăsătoare. Astfel, într-o bună zi Miltiades fu dus în fața judecătorilor. Toate rănile îi putreziseră... Nu putea să rostească un cuvînt. Îl dogorea fierbințeala... Nici nu deschise ochii pînă la sfîrșitul judecății. Cînd judecătorii îi cerură să se apere, îngăimă ceva și-și pierdu simțurile. De-atunci nu-și mai reveni niciodată... Așa muri marele bărbat... acela care acoperi Athena cu neasemuite trofee. Acela care i-a glorificat pe helleni cum nimeni nu avea să-i glorifice. Muri uitat și fără glorie. Cînd aflară vestea, mezii scoaseră chiote sălbatice de bucurie și se aduseră jertfe care ținură toată luna. Și chiar a doua zi își începură pregătirile. Și astăzi — n-au trecut nici zece ani de atunci — iată-i !

Euhenor se opri, tuși și bău o înghițitură de apă.

— Acum o să întrebați : De ce ? De ce acest bărbat bun și viteaz hotărîse acea expediție rușinoasă ? Ce planuri îl împinse-

[1] Otravă din cucută.

seră ? Motivul să-l căutați în cochilia de scoică, în acel blestemat de *òstrakon*. Miltiades nu voia să ajungă de ocară. Nu voia să apuce drumul surghiunului. Dar dușmanii lui se grăbeau. Țărmurile Falerului se umpluseră de „pescuitori" de scoici. Totul era pregătit. Trebuia deci să se grăbească, să găsească o soluție. Pe aceea care le-ar fi răsturnat planurile. Trebuia să „creeze" o primejdie. Era singurul mod ca să întîrzie pînă cînd Athena mai avea încă nevoie de el. Știa că mezii s-ar fi grăbit să vină... curînd. Ar fi venit ca să-și răzbune înfrîngerea. Și-atunci, pe cine ? Pe cine altul l-ar fi chemat Athena ? Pe cine altul decît pe primul lor învingător și salvator ? Iată ce însemna „expediția" împotriva insulei Paros. O acțiune de întîrziere pînă la sosirea mezilor. Și nu s-a înșelat. Mezii au venit. Iar Miltiades a avut dreptate. Numai că dreptatea nu salvează întotdeauna. Se întîmplă să și distrugă. Acum, demosul plînge. Plînge soarta bărbatului și soarta polisului. Nu mai am nimic ce să vă spun, dragii mei... Vreau doar să-l rog puțintel pe Mnesicles...

— La ordinele tale, bătrînule.

— Fluierul tău, băiatule. Potolește-mi puțin setea. Nu pot cînta eu însumi. Ai văzut ce scăpătare ? Să fii însetat și să-ți potolească setea alții... Cîntă ceva. Ce ? Uite... un cîntec de jale, *Epithanàtion*... ca să plîngem moartea aceluia care putea să ne salveze. Iar acum... de-acolo de unde l-au trimis nu se poate salva nici el singur.

Dar efesienii nu erau de aceeași părere. Unul apucă fluierul lui Mnesicles, iar celălalt — hitonul lui Euhenor.

— Ce mai vreți ? întrebă uimit bătrînul. V-am povestit totul.

— Nu chiar totul, cinstite bătrîn. Este ceva ce n-ai spus încă. Este un lucru care a rămas nelămurit.

— Care ?

— Nu ne-ai arătat cum a fost înfrînt și umilit un viteaz, un strateg de neînvins, care a zdrobit puterea mezilor tocmai de o insuliță hellenă.

— Hee, uite... așa. Foarte simplu, pentru că era o „insuliță hellenă". Pentru că cotropitorul era hellen, oare a pornit cu armată hellenă ca să distrugă helleni. Înainte de a-l pedepsi pe Miltiades parienii, îl pedepsiră remușcările. Cînd începu bătălia, el era ca și învins. Și-acum o să mă întrebați : Cine e de vină de toate astea ? Cine e de vină pentru această tragedie, de această prăbușire, de acest sfîrșit umil al unui om mare ? Cine ? Prietenii lui Xànthippos spun „Miltiades". Prietenii lui Miltiades spun „Xànthippos". Ce să mai crezi ?... Într-o bună zi s-au dus și la Eschil. „Ce spui tu, fiu al lui Euthifron ?" îi ziseră. „Nu pot să spun nimic, zise el nedumerit. Poate Moira... Poate Clisthenes... Poate... Dar există ceva sigur : gloria. L-a înălțat atît de mult, încît cei mici nu puteau să nu-l pizmuiască. Și așa, l-au smuls din mîinile gloriei. Dar nu pentru multă vreme... Gloria și l-a luat înapoi. Și l-a ridicat atît de sus... încît nu mai pot să-l ajungă ca să-l dea jos !" Aceasta le-a spus Eschil.

— Și Euhènor ?

— Ce e cu Euhènor ?

— Și Euhènor ce spune ?

— Cu ce obraz să vorbească Euhènor ? Eschil și-a luat din nou panoplia... gata să-și verse din nou sîngele pentru patrie. Euhènor ce face ? Varsă doar lacrimi în fluierul lui... și toarnă apă în cupa lui. Ce să spună așadar Euhènor ?

— Nu se poate... Doar ai zis că „în democrație toți își spun părerea". Deci, care e părerea ta ?

— A spus-o Eschil pentru noi toți.

— Să o spună și Euhènor măcar pentru el. Ce părere ai, cinstite bătrîn ? Nu are nici o vină Miltiades ?

— Nu sînt Miltiades. Dar... dacă eram eu biruitorul de la Marathon, atunci aș fi... Totuși, vă-ntreb : Este... este drept ? Aceasta trebuia să fie răsplata demosului față de salvatorul lui ? Ar fi devenit, ziceau, tiran ! Dar de ce ? Vă-ntreb : de ce să devină tiran ? De ce să folosească forța, o dată ce avea sprijinul și dragostea neprecupețită a poporului ? Ce motive avea Miltia-

des să desființeze conducerea celor liberi, o dată ce în mod liber l-au ales oamenii ? Demosul a aplicat, chipurile, legea lui Clisthenes. Clisthenes a aplicat-o o dată. Nu în fiecare zi. Un om soseşte într-o cetate copleşită de spaimă, o linişteşte, o însufleţeşte, o înarmează şi o duce la luptă. Iar cînd învinge, cînd o salvează şi o glorifică... trebuie să plece ! De ce ? Pentru că o cere legea lui Clisthenes ! Dar ce lege e asta care-l pedepseşte pe... făptaş înainte de a comite fapta ? Eu ştiu un singur lucru : că nu există legi profetice ! Că toate legile trebuie să pedepsească nelegiuirile *după* săvîrşirea lor şi nu *înainte !* Athenei i se aduc laude ca un polis liber. Iar atenienii sînt lăudaţi pentru că folosesc în cazuri de neînţelegere vorba, şi nu bîta. Mai sînt unii care socotesc că atenienii au prea multe păreri... că poporul se îneacă în noianul de păreri şi se încurcă, nemaiştiind pe care dintre ele să le aleagă. Hei, v-o spun eu : Mai bine să nu fii în stare să alegi decît să nu te lase. Mă bucur că m-am născut hellen, pentru că, pe lîngă slăbiciunile lor, fraţii mei de sînge au şi două însuşiri neasemuite : una este că ştiu să vorbească, iar cealaltă — că ştiu să tacă. Dar mai este încă una, fără de care celelalte două n-ar mai avea rost.

— Care ? întrebară toţi trei, miraţi.

— Că pot să se înfurie... Că uneori pot învinge şi numai cu logosul... sau să-şi rezolve neînţelegerile şi fără ciomag. Cu toate că era militar, Miltiades putea să învingă şi fără arme. Dar unde ? La lumina zilei ! Şi avînd duşmanul în faţă. Uite... Miltiades a căzut. Dar care a fost pînă la urmă rezultatul ? Iată-l : aceia care l-au doborît s-au făcut praf... iar el a devenit monument pilduitor. Asta-i destinul oamenilor. Dar, ah, mi s-a uscat gura. Adu-mi, dragul meu Thalpes, un pic de apă.

Thalpes alergă pînă la vasul cu apă, umplu un ulcior şi-l duse bătrînului. Acesta bău, îşi şterse buzele şi apoi îşi întinse braţele şi le dezmierdă.

— *Oimè !* spuse oftînd. Mai bine că-mi lipseşte lumina ochilor. N-aş fi putut îndura să văd Athena arsă. Mişeii ! Vă-n-

treb : Dacă trăia Miltiades, s-ar fi găsit Athena în fața unui asemenea dezastru ? Și voi — frumoșii mei efebi — ați mai fi străbătut pentru a doua oară acest drum lung ca s-o salvați ? V-ați fi încumetat astăzi să pieriți pentru totdeauna în apele Salaminei ? Nu !

— Da ? spuseră mirați amîndoi. La Salamina va avea loc bătălia ?

— Așa am zis ? Atunci... așa va fi. La Salamina. Hee, na... Uite de ce l-au făcut pe Themistocles nebun. Sînt epitete cunoscute. I le-au dat cei mai vechi și lui Solon... I le-au dat și contemporanii lui Miltiades. Și ce au cîștigat ?

— Victoria ! spuse mișcat Mnesicles, și căută privirea bătrînului, dar nu-i găsi ochii și-și plecă capul mîhnit.

— Bătălia... unde va avea loc : pe uscat, sau pe mare ? întrebă Pýrasos.

— Nu știu. Asta-i treaba căpeteniei oștirii, adică a flotei. Eu zic că o să fie și una, și alta.

— Păi... Atunci să pornim... spuse Pýrasos.

— Mai stai puțin, îl opri Mnesicles. Așteptați pînă-n zori. Altminteri, or să vă sfîșie cîinii.

— De ce ? Ziua nu mușcă ?

— Nu. Pentru că nu se tem.

— Ca și dușmanii... spuse bătrînul.

— Stați ! făcu Mnesicles. V-ați gîndit ? Cum o să ajungeți la Salamina ? Înotînd ? Nu se poate. Golful Saronicòs e împînzit de navele mezilor.

— Atunci, ce să facem ?

— E și un drum pe uscat. Dar și acesta e ocupat de pedestrimea dușmană. Dar nu disperați. Mai e unul, o cărare sigură, dar foarte greu de străbătut.

— Picioarele pentru ce le avem ? spuse Thàlpes.

Mnesicles privi gleznele lor perfecte.

— Da... spuse amărît. Voi aveți picioare. Deci, iată ce-o să faceți : întîi urcați muntele Parnes, pe urmă coborîți la Egàleo,

şi de acolo o să ajungeţi la Pèrama. Fără doar şi poate, acolo o să găsiţi vreun luntraş care să vă ducă dincolo, pe insula Salamina. Acolo cereţi să vă înfăţişaţi înaintea lui Themistocles sau a lui Evriviades.

— Nu ne ducem niciodată la un lacedemonian !

— Atunci, duceţi-vă la Themistocles, spuneţi-i că sînteţi ionieni şi — nu uitaţi — şi Marathonomahi.

— Şi dacă nu ne primeşte ?... întrebă Thalpes.

— Eşti nebun ? Cine nu primeşte oameni care vor să moară ? Trebuie să fie şi el nebun.

— Este. N-ai spus că Themistocles e nebun ? îi spuse Pýrasos.

Atunci interveni Euhenor.

— Cu voia voastră, lăsaţi-mă să spun şi eu ceva. Aţi spus că Themistocles e nebun ? Hee, da. Este. De altfel, era şi timpul. În asemenea clipe, cumînţenia e o laşitate ! V-o spun eu.

— Deci, o să ne primească ?

— Dacă nu vă primeşte ar fi un neghiob. Nebunii nu fac niciodată prostii. Dar, ce aud ? Se luminează !

— Cum ţi-ai dat seama, bătrînule ? îl întrebară toţi, uimiţi.

— Mi-au spus-o clopoţeii.

Toţi îşi ciuliră urechile. Nu se auzea nimic. Peste puţin însă, încet-încet, începu să se audă un clinchet melodic, cristalin. Suna din ce în ce mai clar. Priviră afară. Abia se zărea primul fir sfios de lumină. Pe cer, stelele se luptau să mai trăiască încă puţin.

— Uite... Asta e clipa ei, spuse cu glas tremurător Mnesicles.

— A cui clipă ? întrebară amîndoi.

— A naiadei...

— Care naiadă ? întrebară iarăşi.

— Naiada de la Marathon.

— Marathonul nu are păduri. Aşa că nu poate să aibă naiade. Vrei să zici „nereidă". Pentru că e destulă apă.

— Nu ştiu. Poate şi nereidă, aşa cum spui. Sau ar putea să nu fie nimic şi să fie numai o rochie albă care umblă singuratică printre tumuli.

Cei doi efesieni se priviră în ochi.

— Nu ştim nimic, spuseră. Nu cumva se zvoneşte că pe cîmpia Marathonului hoinăresc năluci ?

— Nu se zvoneşte. Le-au văzut.

— Cine ?

— Toţi.

— Nu *toţi*. Spune-mi unul.

— Iată, de pildă, Tèrpandros al lui Glafkias.

— Şi ce a văzut acest Tèrpandros ?

— Să ştiţi că acest Tèrpandros a fost cel mai credincios prieten al lui Kinègiros. Şi după un an de la bătălie căuta încă în apele golfului capul lui Kinègiros. Pînă cînd, într-o bună zi — era tot luna Metagìtnion —, pe Tèrpandros l-a prins noaptea. Pentru că era foarte obosit, hotărî să înnopteze acolo. Dar ca să nu-l ude roua se duse şi se culcă sub un stejar lîngă templul lui Heracles. Peste puţin timp îl cuprinse somnul. Dormea liniştit, legănat de o adiere uşoară. Dar deodată se trezi îngrozit. Întreaga cîmpie era zguduită de chiote, de nechezaturi de cai şi gemete de oameni ce trăgeau să moară... Se afla în toiul unei bătălii. O bătălie nevăzută, dar crîncenă. În întunericul nopţii se repeta bătălia de la Marathon. Tèrpandros nu o vedea, ci o auzea. Vru să strige ca să se trezească, dar bătălia începu încet-încet să se potolească, şi într-o clipă se stinse. Atunci, Tèrpandros — privind cu ochii ieşiţi din orbite — zări într-un nor de aburi păşind o rochie albă... O fecioară cu părul despletit alerga spre mare, strigînd sfîşietor : „Kinègiros !... Kinègiros !" Tèrpandros fugi într-o suflare spre Athena, ca Fidippides, şi dimi-

neața intră în Asty. Acolo, cu buzele încă albe de spaimă, povesti cetățenilor tot ceea ce se întîmplase. Dar ei îi spuseră batjocoritor că „aduce bufnița la Athena“ [1], că toate astea sînt lucruri foarte cunoscute ca și bufnița, simbolul înțelepciunii. Așa pățesc toți lunaticii din Attica. Și că zadarnic alergase atîta ca să dea de veste despre întîmplări cunoscute pînă și de caprele bătrîne. Tèrpandros se simți umilit, și de atunci nu mai deschise gura.

— Năluci... vedenii... spuse bătrînul. Ce căuta acolo fecioara cu părul despletit ?

— A văzut-o cu ochii lui. Era o naiadă, chiar la Marathon !

— Asemenea vedenii poți vedea și fără să te duci la Marathon.

— Nu... spuse Pýrasos amărît, și gîndul lui se întoarse cu zece ani în urmă.

— Dacă au văzut-o !... continuă Mnesicles.

— Au văzut-o, dar n-au văzut-o bine, spuse Pýrasos. Nu era naiadă și nici o arătare. Era o fecioară vie... și frumoasă ca...

— Ce tot vorbești ? îl întrerupse Euhènor. Știi tu mai bine decît noi, care trăim la doi pași de Marathon ?

— Am văzut-o !! strigă Pýrasos.

— Unde ? Cum ?

— Nu la Marathon. Am văzut-o înainte de bătălie.

— Da. Și eu la fel... adăugă trist Thalpes.

— Ăștia doi vor să ne înnebunească ! strigă Euhènor. Și unde ați văzut-o voi, copilandrilor ? În Efesul vostru ?

— În casa lui Kinègiros. O vedenie ? Nicidecum. Era mult mai frumoasă decît toate vedeniile din lume. Se numea...

— Uite-l ! Îi știe pînă și numele !

---

[1] Zicala cunoscută și folosită pînă și astăzi. „Aduc bufnița la Atena („Comifis glafca es Athenas“) înseamnă : „Aduci înțelepciunea orașului savanților“.

— Da. Se numea Xenofila. Şi era legată de Kinègiros cu o dragoste... o dragoste cum nu există în această lume... Şi de aceea au dispărut amîndoi de pe această lume. Am uitat să vă spun ceva... Că după bătălie şi înainte de a pleca în Ionia am trecut să ne luăm rămas bun de la Eschil. Poetul ne-a oprit la cină. În afară de Kinègiros mai lipsea cineva din casă : Xenofila. Da. Această făptură minunată care a fugit din Milet ca să scape de flăcările oraşului a ars în flăcările Erosului. Eschil ne-a povestit tot ce a urmat. Îndată ce află de moartea lui Kinègiros, Xenofila fugi noaptea de acasă şi se duse să-l caute la Marathon. Şi de atunci nu s-a mai întors. S-a dus după ea Eschil. A găsit-o alergînd pe malul mării, chemîndu-l pe Kinègiros. A mîngîiat-o... a rugat-o... În zadar. Xenofila nu s-a mai întors acasă. Îi spuse că nu poate să aibă casă, iar Kinègiros să rătăcească neîngropat în ape, căutîndu-şi capul. Eschil a mîngîiat-o iar, îi vorbi părinteşte. Nimic. Mai tîrziu, a dus-o într-un mic sanctuar al lui Asclepeios, care se află la poalele muntelui Immitòs. Voia s-o ducă şi la Amfiàraos. În zadar. Xenofila pierduse pentru totdeauna orice poftă de viaţă. Atunci, Eschil găsi în apropiere o căsuţă unde locuia o pereche de bătrîni al căror fiu căzuse la Marathon. Le povesti soarta fetei. Fură mişcaţi. Bătrîna ieşi şi o căută. O găsi după un tufiş, cu ochii pierduţi. O mîngîie, îi şterse ochii şi o duse la căsuţa ei. Acolo îi dădu să bea lapte cald, o alintă, pînă ce fata se potoli. Se întinse pe pat şi adormi... Dimineaţă însă găsiră patul gol. Alergară peste tot, o chemară pe nume cu duioşie. Nimic. Abia mai tîrziu, după masă, un pescar le spuse că lîngă ţărm se leagănă corpul neînsufleţit al unei fete. Xenofila făcuse ceea ce promisese : se dusese să se întîlnească cu Kinègiros...

Pýrasos tăcu. Tăcură şi ceilalţi. Acum, mîna lui Mnesicles căuta fluierul.

— Profanatorule ! îi strigă Euhenor. Găseşti că e clipa nimerită pentru muzică ?

— Voiam... răspunse sfios Mnesicles, voiam... să zic un cîntec de nuntă, un *epithalàmion,* pentru himeneul (căsătoria) Xenofilei cu Kinègiros.

— Atunci, iartă-mă...

Mnesicles începu a zice cu foc, a zice cu dor un cîntec duios şi frumos pentru Erosul care era făcut numai pentru cei doi... şi de care numai cei doi nu se bucuraseră.

. . . . . .

Lumina dimineţii pătrunse în modesta încăpere a bătrînului Euhènor. Flăcăii se treziră. Sosise ajunul zilei mari a Salaminei. Cei doi prieteni îşi strînseră curelele sandalelor, îşi luară rămas bun de la Mnesicles şi apoi se aplecară să sărute mîna lui Euhènor.

— Unde mergeţi ? întrebă el plîngînd, ca şi cînd nu ştia.

La început, tăcură. Apoi spuseră „La bătălie". Bătrînul înţelese. Au spus „La bătălie" ca să nu spună „La moarte". De aceea, plînse şi mai îndurerat.

— Unde mergeţi ? întrebă din nou. Şi pe Mnesicles cine o să-l ducă la maică-sa ? Luaţi seama : să nu începeţi niciodată o datorie mare dacă nu aţi îndeplinit-o mai întîi pe cea mică. Ştiu... vă aşteaptă Salamina. Dar şi pe marathonomahul acesta îl aşteaptă maică-sa. Peste puţin, o să vină plîngînd şi o să-l ceară de la mine, iar eu n-am să i-l pot duce, pentru că, vedeţi, sînt doborît, sînt mai degrabă mort. *Oimè !* Nu, Mnesicles. Ia cu tine şi fluierul meu. Şi-auzi ? Să nu mi-l aduci înapoi. De mîine, trebuie să te pregăteşti să cînţi atîtea ode amare, încît n-ar fi de ajuns toate fluierele din lume. *Oimè !* Cîtă tinereţe e gata să înghită marea de la Salamina... Plecaţi acum ! Vreau să mor singur !

Cei doi flăcăi îl luară pe braţe pe Mnesicles, dar înainte de a porni se întoarseră şi-l priviră pentru ultima dată pe Euhènor.

Bătrînul orb rămase nemișcat ca un copac ars. Cînd îl priviră însă mai atent, zăriră doi stropi tulburi lunecînd din pleoapele lui parcă cusute...

Ah, Athena !! Athena... ce durere e asta, care face să te plîngă pînă și orbii ?

SFÎRȘITUL
volumului întîi

București, 1968

Apărut 1973. Tiraj 3300 ex. Hîrtie tip A *de 80 gr/m2. Coli editoriale 16. Coli de tipar 18,5. C.Z. pentru bibliotecile mici 8R—31*

Tiparul executat sub comanda nr. 1/832 la Intreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918", str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97. Bucureşti Republica Socialistă România

vol. I-II Lei 24